

ΣΙΦΝΙΑΚΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ
2003

ΙΑ'

Σιγνιακά
ΑΘΗΝΑΙ 2003
ΕΤΟΣ 11ο - ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄

Κεραμεικό Νίκου Δαζελίδη.

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΔΑΠΑΝΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΙΦΝΟΥ

ΣΙΦΝΙΑΚά

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ 2003 ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄

Συναγάγετε τά περισσεύσαντα κλάσματα ἵνα μή τι ἀπόλλυται.
Ἰωάνν. ΣΤ΄, 12.

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

Ἄμμοχώστου 18α - Περισσός - 142 33 Ν. Ἰωνία, Τηλ. 210.2797.317
Ἄγ. Χρυσοστόμου Σμύρνης 8α- Τ.Κ. 190 09 Ραφήνα, Τηλ.: 22940-24885
Ἐκδοτική παραγωγή: ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε., Ἄρδηττοῦ 12-16,
116 36 Ἀθῆναι, Τηλ. 210.9214.452, 210.9217.513 Fax: 210.9237033
www.eptalofos.com.gr E-mail: info@eptalofos.com.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

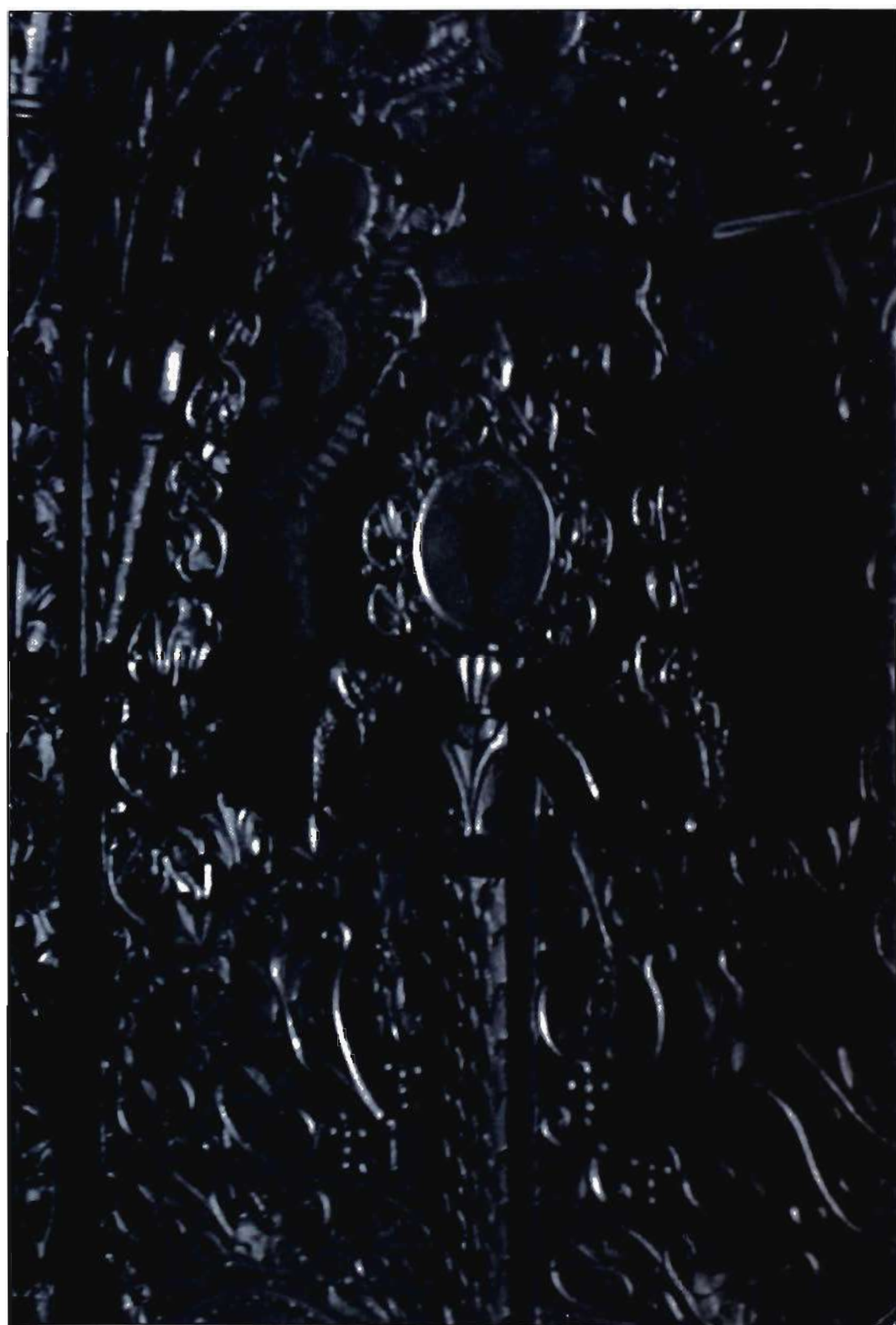
1. Κατά τήν τάξιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν	σελ. 5
2. Σίφνιοι Ἀρχιερεῖς	σελ. 81
3. Ἀνέκδοτα ἱστορικά ἔγγραφα περί τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου (1653-1689)	σελ. 119
4. Ἀπόστολος Νικολ. Μπάος, οἰκονόμος Σίφνου	σελ. 147
5. Σύμμικτα	σελ. 153
6. Σημειώματα	σελ. 161
7. Εὐρετήρια	σελ. 173

Copyright Σ.Μ. Συμεωνίδη

ISSN 1105-4239

Ἡ ΣΦΡΑΓΙΔΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ προέρχεται ἀπό ἔγγραφο τῆς 19ης Μαΐου 1822 πού ἀπέστειλαν «οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Σίφνου» πρὸς τοὺς Ἀρμοστὰς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. (Μπενάκειο Μουσεῖο. Ἀρχεῖο Ἀγῶνος. Φάκ. 87/3). Εἶναι ἡ παλαιὰ «ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΙΦΝΟΥ».

• Ὁ παρῶν ΙΑ΄ τόμος τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως καί οἱ προηγούμενοι, διατίθενται ἀπὸ τὸν Δῆμο Σίφνου.

«ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ»

[ΔΗΛΩΝΟΤΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΣΙΦΝΙΩΝ
ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1. Μέ τήν κατάληψη τῶν νησιῶν ἀπό τοὺς Φράγκους τό ἔτος 1207, ἡ πολιτική διοίκηση τῶν νησιωτῶν ἀσκήθηκε ἀπό ἡγεμόνες - καταπιεστές τῆς ἐλευθερίας τους. Ὡς σύστημα διοίκησής τους ἐπιβλήθηκε τό γνωστό τους «φεουδαλικό» μέ κατάλληλες προσαρμογές του στίς ἐπιτόπιες ἀνάγκες καί τά συμφέροντά τους. Μέ τό σύστημα αὐτό οἱ κατακτηθέντες μετατράπηκαν σέ δούλους. Ἡ Λατινική Ἐκκλησία, μέ τή σειρά της, ἔσπευσε νά καθυποτάξει τοὺς ὀρθοδόξους πληθυσμούς τῶν περιοχῶν πού κατακτήθηκαν ἀπό τοὺς Φράγκους ὀπαδούς της, ἀφοῦ ἡ εὐκαιρία πού τῆς δόθηκε ἦταν μοναδική. Ἐπί πάπα Ἰννοκέντιου Γ' καταστρώθηκε ἀπό τή Σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ (Νοέμβριος 1215) ἰδιαίτερο σύστημα ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης τῶν ὀρθοδόξων, μέ στόχο τήν ἐξουθένωση τῆς Ὀρθοδοξίας καί τήν ἀφομοίωση τοῦ ποιμνίου της ἀπό τόν Καθολικισμό.

Σύμφωνα μέ τό σχέδιο ἐκδιώχτηκαν τότε ἀπό τίς ἔδρες τους οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι, ἀναρριχήθηκαν σ' αὐτές Λατῖνοι πού ἀνέλαβαν τήν «ποιμαντική προστασία» τῶν ὀρθοδόξων, ἀφαιρέθηκαν οἱ περιουσίες ἐπισκοπῶν καί ναῶν καί ἐπιβλήθηκαν διάφορα ἄλλα ταπεινωτικά μέτρα πού ἀπέβλεπαν στήν καταπτώση τῶν ὀρθοδόξων, τό δόγμα τῶν ὁποίων ἄρχισαν νά χαρακτηρίζουν ὡς «αἵρεση». Ἡ ἄσκηση τῆς διοίκησής τους ἀνατέθηκε σέ ἕναν Μεγάλο Πρωτοπαπᾶ, ὁ ὁποῖος ἐκλέγονταν μέ τριετῆ θητεία ἀπό τόν τοπικό Λατῖνο ἐπίσκοπο καί ἀποκόπηκε ἡ ἐπικοινωνία τους μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο.

Ἔτσι τό ὀρθόδοξο ποίμνιο τῆς Σίφνου (καί τῶν ἄλλων νησιῶν) περιῆλθε σέ κατάσταση πολιτικῆς καί θρησκευτικῆς δουλείας καί καταπιέσεων, ὅμως δέν ἐξουθενώθηκε. Ἀπό ἀντίδραση στοὺς κατακτητές του καί τά τεχταινόμενα σέ βάρος του, συσπειρώθηκε περί τό Δόγμα καί τήν Ἐκκλησία του, πού ἀπετέλεσαν, μαζί μέ τήν Ἑλληνική Γλῶσσα, τά μοναδικά

στηρίγματα του για επιβίωση. Οί παραδοσιακοί κανόνες (ήθη και έθιμα ή «συνήθειες») απέβησαν ό ακλόνητος τρόπος ζωής του, πού μεταδίδονταν άνεπαφοι από γενεά σέ γενεά, παρά τίς, έκ τών πραγμάτων, αναγκαστικές προσαρμογές ή προσθήκες στοιχείων τής λαϊκής εύσέβειας. Οί άγραφοι αυτοί κανόνες στίς συνειδήσεις του Λαού άπετέλεσαν τόν οίονεί Συνταγματικό Χάρτη τών όρθοδόξων Χριστιανών, ό όποίος περιελάμβανε «*ό,τι έστάθη παλαιά και άρχαία συνήθεια*» και άπ' αυτούς άκόμη τούς άρχαιοελληνικούς χρόνους. Μ' αυτούς επιβίωσε κατά τήν Φραγκοκρατία (1207-1537) σ' ένα έντελώς άνελεύθερο καθεστώς σωματικών και συνειδησιακών καταπιέσεων.

Κατά τή δεύτερη, επί τριακόσια, επίσης, χρόνια (1537-1821) δουλεία τών όρθοδόξων Έλλήνων στους Τούρκους, τό τουρκικό κράτος άπεφάσισε, για δικούς του πολιτικούς λόγους, νά διοικούνται οί ραγιαδες κατά τά έθιμα και τίς παραδόσεις τους, γεγονός πού συνετέλεσε, μέ τήν πάροδο τών χρόνων, στήν άνάδειξη του έθιμικού Δικαίου τών ύποδούλων σέ πολιτικό σύστημα αυτοδιοίκησης τους, έντελώς διαφορετικό του άνελεύθερου φεουδαλικού τών καθολικών ήγεμόνων. Υπό τό νέο καθεστώς πραγμάτων, οί Σίφνιοι (και οί άλλοι όρθόδοξοι νησιώτες) άρχισαν νά αναλαμβάνουν ήθικά και νά έδραιώνουν συστηματικά τίς θέσεις τους ως «*έθνότητας*» πλέον, διατηρώντας άπαρέγκλιτα τίς «*άρχαϊτες συνήθειές*» τους, τίς χαρακτηριζόμενες σέ σιφνιακά ιστορικά έγγραφα ως «*τάξις τών όρθοδόξων χριστιανών*». Και ένω κατά τή πρώτη δουλεία (φραγκοκρατία) πέτυχαν νά διατηρηθούν ως «*όρθόδοξη τάξη*», κατά τή δεύτερη δουλεία (τουρκοκρατία), μέ τίς δοθεϊσες εύκαιρίες έκ τών πραγμάτων, κατόρθωσαν τά επί πλέον, δηλαδή τήν άνάδειξή τους σέ ύπολογίσιμη δύναμη μέ τίς ιδιαίτερες επιδόσεις τους στό Έμπόριο και τήν Οίκονομία γενικώτερα, αλλά και στά Γράμματα και τήν Παιδεία. Δηλαδή και κατά τίς δύο μακραίωνες δουλειές «*ή τάξις τών Όρθοδόξων Χριστιανών*» λειτούργησε σωστικά για τόν Λαό μέχρι πού, μέσα από πολλές περιπέτειες και δεινά, τόν όδήγησε, μέ τίς δικές του δυνάμεις, στήν άποτίναξη του καταθλιπτικού ζυγού (1821).

2. Στο βιβλίο «*Ιστορικά Άγίου Κωνσταντίνου Άρτεμώνα Σίφνου*», Άθήναι 1991, σελ. 1-151, δημοσιεύσαμε πολύτιμα ιστορικά στοιχεία του Άρχείου του ναού (τό όποιο διεφύλαξαν ως κόρην όφθαλμού οί άπόγονοι τών ιδιοκτητών του άείμνηστοι Νικόλαος και Εύάγγελος Βάος), όπως και άλλα όμοια στον τόμο 2 (1992), σελ. 175-178, τών «*Σιφνιακών*» σχετικά μέ τήν «*τάξιν τών όρθοδόξων χριστιανών*» τής Σίφνου, ένα σπουδαίο ιστορικό θησαυρό, ό όποίος παρέμεινε, δυστυχώς, άνεπεξέργαστος από τούς ειδικούς επιστήμονες επί όλόκληρη δεκαετία. Τοϋτο δέ παρά τά δύο «*Διεθνή Σιφνιακά Συμπόσια*» πού διοργανώθηκαν στή Σίφνο κατά τά έτη 1998

καί 2002 καί απέβλεπαν, κατά τούς διοργανωτές τους, «στη συστηματοποίηση σιφναϊκῶν ἐρευνῶν καί μελετῶν διαρκείας (!) πού θά φέρουν στήν ἐπιφάνεια, θά ἀξιολογήσουν καί θά κάνουν γνωστούς ὅλους τούς ἱστορικούς, καλλιτεχνικούς καί ἀρχαιολογικούς (;) θησαυρούς τῆς Σίφνου», ἀφοῦ οἱ μετασχόντες σύεδροι, πλὴν ὀλιγίστων φωτεινῶν ἐξαιρέσεων, ἀρέσθησαν σέ ἀντιγραφές - ἐπαναλήψεις γνωστῶν πραγμάτων τῆς βιβλιογραφίας (ὅσοι τήν γνώριζαν), ἄλλοι δέ σέ αὐθαίρετα συμπεράσματα (δῆθεν ἀναλύσεις - ἀξιολογήσεις στοιχείων), ἀκόμη καί σέ κακοποιήσεις τῆς Ἱστορίας τοῦ νησιοῦ μας, ὅπως αὐτές ἐπισημαίνονται σέ ἄλλες σελίδες τοῦ παρόντος τόμου.

Κατόπιν τούτου προερχόμαστε στήν ἀνάπτυξη τῶν ἀνωτέρω ἱστορικῶν στοιχείων, μέ ὅση πεῖρα καί γνώσεις διαθέτουμε ἀπό τήν πολυχρόνια ἐνασχόλησή μας μέ τά ἱστορικά πράγματα τοῦ νησιοῦ μας, ὥστε νά καταφανεῖ ἡ σημασία καί σπουδαιότητά τους, ὅπως πρέπει. Οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες ἄς τά ἀξιολογήσουν, ἄς προσθέσουν τίς δικές τους γνώσεις καί ἄς διορθώσουν τυχόν σφάλματά μας.

3. Δύο εἶναι, βασικά, τά ἱστορικά ντοκουμέντα στά ὅποια στηριχτήκαμε γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παρούσης ἐργασίας:

α) Ὁ Κώδικας ἔτους 1784 [τό κείμενό του βλ. στά «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 175-178], ὁ ὁποῖος εἶναι νομοθέτημα ἔκδοσης τοῦ ἀνωτάτου Ὁργάνου τῆς Τοπικῆς Διοίκησης Σίφνου, τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ Κοινοῦ, «προκαθήμενης τῆς ταπεινότητος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μελετίου, ὁμοῦ μετά παντός τοῦ κλήρου τῆς νήσου ταύτης, μετά παντός τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καί μέ γνώμην τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων καί ὄλων τῶν κατοίκων». Στήν ἔκδοσή του προῆλθε ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ Κοινοῦ προκειμένου νά διασφαλιστεῖ «ὅ,τι ἐστάθη παλαιά καί ἀρχαία συνήθεια» στά δικαιώματα τῶν ἐκκλησιῶν καί τίς ὑποχρεώσεις τῶν πιστῶν, «προικοδοτισμένα καθὼς οἱ παλαιοὶ τά ἀφιέρωσαν καί φαίνονται εἰς κάθε ἑνός προκοχάρτια καί διαθήκας καί εἰς διάφορα γράμματα παλαιά, ὥστε νά μήν ἤμπορῇ τινάς νά ἀποσπάσῃ διά χαμμίας λογιῆς τρόπον νά μετατεθῇ ἀπό τήν μίαν ἐκκλησίαν ἕως τήν ἄλλην ἀπό τόν πρῶτον ἕως τόν ἔσχατον», κατὰ τό προοίμιο τοῦ Κώδικα.

Μέ ἄλλους λόγους, ἡ κατάρτιση τοῦ Κώδικα ἀπέβλεπε στήν κατοχύρωση τῶν ἰσχυόντων ἐθιμικά, ὥστε οἱ τυχόν ἀναφυόμενες διαφορές καί ἀμφισβητήσεις νά κρίνονται καί ἐπιλύονται κατά τίς διατάξεις του, κοινῶς πλέον ἀποδεκτές καί ἰσχύουσες γιά ὅλους, «ἀπό τόν πρῶτον ἕως τόν ἔσχατον». Οἱ διαφορές φαίνεται πῶς ὑπῆρχαν πάντοτε, ὅπως συνάγεται ἀπό ἀριθμό σχετικῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος (βλ. τά ἐγγράφα στό Β' Μέρος τῆς παρούσης ἐργασίας), θά ὑπῆρξαν δέ πολύ περισσότερες, ἐνδιαφέροντος ἄλλων ἐνοριακῶν

ναῶν, πού δέν διασώθηκαν. Γιά τήν κατάρτιση τοῦ Κώδικα πραγματοποιήθηκε «μεγάλη ἔρευνα, χωρίς νά γένη κανένας νεωτερισμός» στά ἰσχύοντα «καθώς οἱ παλαιοί τά ἀφιέρωσαν» προκειμένου «νά μεταδίδονται ἀλληλοδιαδόχως (= ἀπό γενεά σέ γενεά)... διά νά φυλάττεται τῆς κάθε ἐκκλησίας τά ἀφιερῶματα πού ἔχει, ὁμοίως καί ἄλλα ὅπου ἤθελεν ἀποκτήσει τήν σήμερον».

Ἔτσι, μέ τό κείμενο τοῦ Κώδικα, ὅπως διατυπώθηκε σέ 15 ἄρθρα, ἔμειναν «ὅλοι κοινῶς εὐχαριστημένοι, τόσον οἱ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου, ὅσον καί οἱ εὐγενέστατοι ἄρχοντες καί οἱ λοιποὶ ἅπαντες κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης καί κανένας ἀπό τοὺς μεταγενεστέρους νά μήν ἡμπορῇ νά ἀφαιρέση ἢ νά μετατρέψῃ κανένα ἀπό ὅλα αὐτά, ὅσα ἐδιωρίσαμεν, ἐν βαρυτάτῳ ἐπιτιμίῳ τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη κυρίου Μελετίου· ἐχέτω δέ καί τάς ἀράς τῶν ἁγίων πατέρων καί εἰς ἐνδειξιν καί βεβαίωσιν κάθε καιροῦ, ἐβεβαιώθη μέ τήν ὑπογραφήν τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν καί ὑπό πάντων τῶν κληρικῶν καί ἱερέων καί χρησιμωτάτων ἀρχόντων καί ἐτυπώθη μέ τήν κοινήν σφραγίδα εἰς ἀσφάλειαν». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὑπέγραψε στήν κορυφή τοῦ πρώτου φύλλου τοῦ κώδικα, στό τέλος δέ τοῦ κειμένου 25 ἀξιωματοῦχοι καί μή κληρικοί καί «οἱ προεστοὶ τοῦ Κάστρου», δέκα τόν ἀριθμό. Βραδύτερα τόν ἐπιβεβαίωσαν μέ τήν ὑπογραφή τους, ἀποδεχόμενοι τό περιεχόμενό του, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἰωσήφ Ἀναγνώστου Γρυπάρης (1789-1797) καί ὁ μητροπολίτης Σίφνου Καλλίνικος Ἡλιάδης (1797-1843).

β) Ὁ «Κώδικας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου», τό δεύτερο ντοκουμέντο πού χρησιμοποιήσαμε [βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Ἱστορικά Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου», Ἀθήναι 1991, σελ. 61-84] καταστρώθηκε ἀπό τόν ἐφημέριο τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ οἰκονόμον Ἀπόστολο Νικολάου Μπάο, ὅταν ἀνέλαβε τήν ἐφημερία του (1784/85), προκειμένου νά κατοχυρώσει τά δικαιώματά του σύμφωνα μέ τίς διατάξεις τοῦ κώδικα τοῦ 1784 καί νά παρακολουθεῖ τίς ὑποχρεώσεις τῶν ἐνοριτῶν του. Παρόμοιους κώδικες ἢ κατάστιχα καταγραφῆς δικαιωμάτων τηροῦσαν καί οἱ λοιποὶ (40 μέ 50, κατά καιρούς) ἐνοριακοὶ ναοὶ τῆς Σίφνου πού, δυστυχῶς, δέν ἔχουν διασωθεῖ, πλὴν ἑνός, τοῦ ναοῦ τοῦ Χριστοῦ Ἑξαπέλων, ὁ ὁποῖος φυλάσσεται στό μοναστήρι τῆς Παναγίας Βρυσιανῆς τοῦ νησιοῦ. Τοῦτος καταρτίσθηκε τό ἔτος 1791 «διὰ χειρός», ἐπίσης, τοῦ οἰκονόμου Ἀποστόλου Νικολάου Μπάου, κατά παράκληση τοῦ ἐφημερίου τοῦ ναοῦ. Τό χειρόγραφο τοῦτο περιέγραψε στήν περισπούδαστη ἐργασία τῆς «Τά χειρόγραφα τῆς Μονῆς Βρύσης Σίφνου» ἡ ἐπιστημονική συνεργάτις τοῦ Ἱστορικοῦ καί Παλαιογραφικοῦ Ἀρχείου τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος κυρία Μαρία Λ. Πολίτη στόν δεύτερο τόμο τῶν Πρακτικῶν τοῦ Α' Διεθνoῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου, Ἀθήνα 2001, σελ. 120.

4. Τήν ἔργασία χωρίσαμε σέ δύο Μέρη. Στό πρῶτο, ἄς τό χαρακτηρίσουμε «θεωρητικό», ἐπιχειροῦμε νά ἐρμηνεύσουμε περιεχομένους στόν Κώδικα ὄρους καί ἔννοιες, ὅπως ἡ «ἐνορία», οἱ τρόποι σύστασής της, οἱ «ἐνοριακές κατοικίες», ἡ σημασία τῆς «ἐνορίας» ὡς οἰκονομικοῦ παράγοντα κ.λπ., ἐνῶ στό δεύτερο, τό «πρακτικό», δημοσιεύουμε 24 ἀνέκδοτα λυτά ἔγγραφα, σχετικά μέ τά «δικαιώματα τῶν ἐκκλησιῶν», τίς διεκδικήσεις τους, λύσεις διαφορῶν κ.ἄ. Σ' αὐτά καί ὅπου κρίναμε ὅτι εἶναι ἀπαραίτητες, δίνουμε ἐπεξηγήσεις γιά τήν κατανόηση τῶν κειμένων τους ἢ συμπληρώνουμε μέ στοιχεῖα γιά πρόσωπα καί πράγματα ἀπό ἄλλες γνωστές μας πηγές καί τή βιβλιογραφία. Τέλος, γιά τά ἐντός τοῦ κειμένου καταχωριζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ κώδικα ἔτους 1784, παραπέμπουμε, γιά τήν ἀποφυγή πολλῶν ὑποσημειώσεων, στά «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 175-178, ὅπου ἔχει δημοσιευτεῖ ὁλόκληρο τό κείμενό του.

Ἅγιος Κωνσταντῖνος.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΤΟ ΕΝΟΡΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ. Ο ΝΑΟΣ ΚΑΙ Η «ΕΝΟΡΙΑ»

Α'. Ὁ ναός.

Κέντρο τοῦ θρησκευτικοῦ καί κοινωνικοῦ βίου τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς Σίφνου ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν ὁ ναός, ἡ ἐκκλησία. Στούς ναούς, ἐκτός ἀπό τίς ἱερές τελετές καί ἀκολουθίες, γίνονταν οἱ κοινές συνάξεις γιά τή λήψη ἀποφάσεων ἐπί ζητημάτων πού ἀπασχολοῦσαν τό ποιμνιο, ὅπως καί τά γνωστά, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, πανηγύρια στούς περιβόλους τους. Οἱ θρησκευτικές δηλαδή ἑορτές ἦταν μαζί καί κοινωνικές, ἀλλά καί εἰδικότερες, ὅπως ἀγροτικές, κτηνοτροφικές, ναυτικές κ.λπ. Στίς τελευταῖες ἀνευρίσκει κανεῖς μιάν ἀνάμειξη θρησκευτικῶν καί εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων (πού προέρχονταν καί θύμιζαν ἀπώτερο παρελθόν), ὅπως α) τό «Λωλοπανήγυρο» τήν 1η Φεβρουαρίου, παραμονή τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς στόν ἀυλόγυρο τοῦ ναοῦ τῆς Γερανιοφόρας, β) «ὁ Πάστος», ποιμενική καλοκαιρινή ἑορτή, 28/29 Ἰουνίου τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, στό μοναστήρι τῶν Φυρογίων (ἀλλοῦ τήν Τρίτη τοῦ Πάσχα, γ) ὁ «χορός τοῦ κύρ Βοριᾶ» κ.ἄ. Ὁ χορός καί τά τραγούδια ἔφερναν κατά τή σκλαβιά αἰσιοδοξία καί ἀναθάρρηση, τά δέ νοήματα ψαλμῶν καί τραγουδιῶν θύμιζαν καταγωγή, Πίστη καί πόθο γιά ἐλευθερία. Ἡ σημασία δηλαδή τοῦ στενοῦ δεσμοῦ μεταξύ πιστῶν καί ναοῦ ὑπῆρξε πολυσήμαντη, γι' αὐτό καί ἡ μεγάλη φροντίδα τῶν Σιφνίων στήν εὐπρεπῆ συντήρηση καί διατήρηση τῶν ναῶν τους, ἀλλά καί τῶν ὄσων εἶχαν διαμορφωθεῖ, ἀπό χρόνους παμπάλαιους, ἐθίμων καί παραδόσεων, πού χαρακτηρίζονται σέ πλῆθος ἱστορικῶν ἐγγράφων «τάξις τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν».

1. Συμεωνίδη, *Ἱστορία τῆς Σίφνου ἀπό τήν Προϊστορική Ἐποχή*, Ἀθήνα 2002 (Β' ἐκδοση), σελ. 205-206.

Γιά ναούς κατά τή Φραγκοκρατία, ένοριακούς καί έξωκλήσια, δέν υπάρχουν παρά λίγες μαρτυρίες. Βάσει αὐτῶν ἔχομε προσδιορίσει περί τούς δέκα ναούς τῆς περιόδου ἐκείνης (πιθανόν νά ὑπῆρχαν καί περισσότεροι) καταγεγραμμένους σέ ἰδιαίτερο πίνακα [βλ. «Σιφνιακά» 4(1994), σελ. 163-165]. Ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τους ἐμφανίζεται κατά τήν τουρκοκρατία, πρωτοστατοῦντος τοῦ μεγαλεμπόρου Βασιλείου Λογοθέτη, κατά μαρτυρία τοῦ ἱησουίτη Michele Almbertino. Ὁ τελευταῖος σέ ἀναφορά του ἔτους 1638 πρὸς τό Βατικανό ἔγραφε ὅτι ὁ Λογοθέτης «εἶναι εὐσεβέστατος... πολύ θεοφοβούμενος, ἔντιμος στίς ἐμπορικές συναλλαγές του... ἀπόλυτα ἀφοσιωμένος στούς Ἑλληνας, στούς ὁποίους ἔχει δωρήσει μέχρι σήμερα τέσσερις ἢ πέντε ἐκκλησίες θαυμασίας κατασκευῆς πληρώνοντας μεγάλα ποσά στούς Τούρκους ἐξαγοράζοντας τή σχετική ἔγκρισή τους». ² Μεταγενέστερη καθολική πηγή ἀναφέρει ὅτι οἱ Σίφνιοι «εἶναι οἱ πιό ἀξιέπαινοι ἀπό ὅλους τούς νησιῶτες γιατί διατηροῦν μέ μεγάλη φροντίδα τίς ἐκκλησίες τους, ὥστε μπορεῖς νά πεῖς ὅτι εἶναι τό παράδειγμα σέ ὅλο τό Ἀρχιπέλαγος». ³ Τό ἴδιο, ἄλλωστε, συμβαίνει μέχρι καί τῶν ἡμερῶν μας κατά τίς ὁποῖες πολλά ἔχουν ἀνατραπεῖ καί διασαλευτεῖ ἀπό τίς ρίζες μας. Ὅμως οἱ Σίφνιοι, εἴτε ἰδιωτικῶς, εἴτε μέ συγχροτούμενα «ἀδελφάτα», ἐπισκευάζουν καί συντηροῦν ναούς καί ἐξωκλήσια, εὐλαβούμενοι τήν Ἱερή Παράδοσή τους.

Τέλος, πρέπει νά ἀναφέρουμε ὅτι ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ναοί, ἐνοριακοί καί μή καί ἐξωκλήσια, ἀποτελοῦσαν ἰδιωτικές περιουσίες ἄκομη καί ὁ καθεδρικός ναός τῆς Ἐλεούσας Κάστρου ἀνήκε, κατά τά γραπτά κείμενα, σέ κλάδο τῆς οἰκογένειας τῶν Μπάων. ⁴ Γιά τόν ἀριθμό τῶν ἐνοριακῶν ναῶν κατά τήν τουρκοκρατία, οἱ πληροφορίες ποικίλουν καί τίς ἀναβιβάζουν μεταξύ 40 μέ 50. Ἀναφέρεται ὅτι τό ἔτος 1652 μόνο τό Κάστρο εἶχε ἑννέα ἐνοριακούς ναούς, τό δέ 1828 κατεγράφησαν 44 ἱερεῖς σέ 43 ἐνοριακούς ναούς τοῦ νησιοῦ. ⁵

Β'. Ἡ «ἐνορία».

Ἡ «ἐνορία» στή Σίφνο κατά τούς παλαιούς ἐκείνους χρόνους δέν εἶχε τήν ἔννοια πού τῆς ἀποδίδουμε σήμερα ἑνορία λ.χ. τοῦ Ἁγίου Σπυριδωνος, μέ ὑπαγωγή κατοικιῶν - προσώπων τῆς Ἀπολλωνίας στό ναό αὐτόν, ἢ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στό Πετάλι μέ τήν περιοχή του, ἢ τῆς Ἐλεούσας στό Κάστρο κ.λπ. «Ἐνορία» σήμαινε τήν ὑποχρέωση κάθε πι-

2. Συμεωνίδη, Βρυσιανή 1981, σελ. 15.

3. «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 183.

4. Βλ. στό Β' Μέρος, ἔγγραφο ἀριθ. 5

5. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 54-55, ὅπου περισσότερες πληροφορίες.

στοῦ νά ἀνήκει σέ ἐνοριακό ναό, ἀδιάφορο ἂν ὁ ναός βρίσκονταν σέ ἄλλη περιοχή ἀπό τήν κατοικία του. «Ἐνορία» εἶχαν, συνήθως, καί οἱ κατοικίες, ὄχι ὅμως ὅλες, ἀλλ' ἐκεῖνες πού τό ὄριζαν οἱ ἰδιοκτῆτες τους. Ἀναφέρεται λ.χ. σέ ἔγγραφο (συνήθως προικοσύμφωνα καί διαθήκες): «νά γροικοῦνται (τά πρόσωπα) καί ἐνορίτες στόν ἀφέντη τόν Χριστό τοῦ παπαῦ κύρ Ἀποστόλη Ἀλιμπέρτη», ἢ «καί νά γροικᾶται ἡ ἐνορία τοῦ σπιτιοῦ στήν ὁμοία ἐκκλησία»⁶ κ.λπ. Ἀκόμη ὑπῆρχαν καί «σπίτια τῆς ἐκκλησίας» δηλαδή σπίτια πού ἀνήκαν ἰδιοκτησιακά σέ ἐνοριακούς ναούς, τά ὁποῖα παρεχωροῦντο σέ πιστούς ὑπό τόν ὄρο νά ἔχουν «ἐνορία» σ' αὐτούς παντοτινά σπίτια καί πρόσωπα πού θά διέμεναν σ' αὐτά.

Κατά τήν §1, τοῦ ἄρθρου πρώτου, τοῦ κώδικα τοῦ 1784, «ὅσες ἐνορίες παλαιές» εἶχε κάθε ἐνοριακή ἐκκλησία, ἦταν «ἀμετάθετες» (= ἀμετακίνητες, ἀμεταβίβαστες) ἀπό ἐκκλησία σέ ἄλλην ἐνοριακή ἐκκλησία. Μέ τόν ὄρο «ἐνορίες παλαιές» νοοῦνται, κατά τήν ἀποψή μας, οἱ ἐνορίες (προσώπων καί κατοικιῶν) πού ὑπάγονταν σέ ἐνοριακούς ναούς ἀπό τῆς συστάσεώς τους καί μεταβιβάζονταν ἀπό γενεά σέ γενεά, οἱ λεγόμενες «πατρογονικές». Ὁ караβοκύρης λ.χ. «ὁ κύρ Νικολός Ναδάλες», ἔγραφε στή διαθήκη του (16-4-1733) πώς, ὅταν ἔλθει ὁ καιρός νά παντρευτεῖ ἡ θυγατέρα του Φλουρέζα, νά προικισθεῖ μέ «τό ὀσπήτιον ὁποῦ ἔχει ἀπό τήν Κατερίνα τῆς Λουλουδιᾶς, μέ ὀμπληγον (= ὑποχρέωση) νά εἶναι ἐνορίτισσα εἰς τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀμετασάλευτη, ὡς καθῶς ἦτανε (τό σπίτι) ἀπό τό ἔκπαλαι». Ἐπίσης, σέ προικοσύμφωνο τῆς 7-7-1727 ἐπιτάσσεται ὁ προικοδοτούμενος μέ ἀκίνητα ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρός νά τά προικίσει μέ τή σειρά του στά δικά του παιδιά «νά γροικᾶται ἡ ἐνορία τοῦ παιδίου ὁποῦ θέλει τά πάρει εἰς τόν Ἁγιον Κωνσταντῖνον τοῦ ἁγίου σακελλαρίου Γοζαδίνου, ὁποῦ εἶναι γονικόν τως».⁸

Ὅλες λοιπόν οἱ «ἐνορίες» ἦταν, κατ' ἀρχήν, «ἀμετάθετες», πλὴν ἐλαχίστων συγκεκριμένων ἐξαιρέσεων, στίς ὁποῖες θά ἀναφερθοῦμε κατωτέρω. Τό ἀμετάθετο τῶν «ἐνοριῶν» εἶχε, ἐκτός ἀπό ἐκκλησιαστική, καί οἰκονομική καί πολιτική σημασία. Ἀποτελοῦσε καταγραφή τῶν ὑποχρέων πρὸς κρατική καί ἐκκλησιαστική φορολόγηση, ὥστε νά εἶναι δυνατή ἡ ἔγκαιρη εἰσπραξή τῶν κρατικῶν ἰδίως φορολογιῶν πρὸς ἀποφυγήν κυρώσεων ἀπό τήν κεντρική τουρκική Διοίκηση. Οἱ τυχόν αὐθαίρετες μεταθέσεις ἐνορίας ἀπό ναό σέ ἄλλον ἐνοριακό ναό ὑπέκειντο σέ αὐστηρές κυρώσεις καί χαρακτηρίζονταν ἄκυρες. Ἀναφέρεται τό παράδειγμα πιστοῦ ὁ ὁποῖος μετέφερε τήν ἐνορία του σέ ἄλλον ἐνοριακό ναό, ἐναντι χρηματικῆς ἀμοιβῆς ἀπό τόν ἐφημέριο τοῦ δεύτερου ναοῦ, γεγονός πού εἶχε ὡς

6. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 105 καί 111.

7. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 131.

8. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 96.

συνέπεια τή σύλληψη καί φυλάκιση τοῦ παραβάτη ἐπί δεκαήμερο καί τήν ἐπαναφορά τῆς ἐνορίας στόν παλαιό ἐνοριακό ναό.⁹

Ἄν, γιά τήν ἀνάδειξη ναοῦ σέ ἐνοριακόν, χρειάζονταν ἡ ὑπαρξη ἀριθμοῦ «ἐνοριῶν», δέν εἶναι γνωστό· ἐκτός ἄν δέν ὑπῆρχε παρομοία προϋπόθεση. Ἄλλωστε, ὅπως συνάγεται ἀπό τίς πηγές, ὁ ἀριθμός τῶν «ἐνοριῶν» ἐκάστου ναοῦ δέν ἦταν στατικός, ἀλλά ἐξελικτικός καί ἦταν ζήτημα οἰκονομικῶν δυνατοτήτων τῶν ιδιοκτητῶν τους, ἐφημερίων ἢ λαϊκῶν νά τόν αὐξήσουν διά συγκεκριμένων οἰκονομικῶν παροχῶν, ὅπως θά ἱστορήσουμε κατωτέρω. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται, κατά κάποιον τρόπο, καί ἀπό τήν χωρητικότητα σέ ἄτομα τῶν ἐνοριακῶν ναῶν, σύμφωνα μέ σχετικόν πίνακα ἔτους 1833. Σ' αὐτόν καταγράφονται ἐνοριακοί ναοί χωρητικότητας 20-250 ἀτόμων,¹⁰ ἔνδειξη πού φανερώνει καί τή δυναμικότητά τους σέ ἀνάλογες «ἐνορίες» καί εἰσοδήματα.

Γ'. Ἐξαιρέσεις ἀπό τό «ἀμετάθετο» τῶν ἐνοριῶν.

Ὅλες οἱ «ἐνορίες» τῶν ναῶν ἦταν αὐστηρά ἀμεταβίβαστες ἀπό ναό σέ ἄλλον ἐνοριακό ναό, σύμφωνα μέ τήν §1, τοῦ ἄρθρου πρώτου τοῦ Κώδικα τοῦ 1784, «ἐξαιρέτως ὅταν προικισθῆ (ἡ ἐνορία) εἰς παιδίον ἢ ἀρσενικόν ἢ θηλυκόν καί γίνῃ αὐτό τό πρόσωπο ὁποῦ τοῦ προικισθῆ ἢ παπᾶς ἢ παπαδιά, ἡ ἐνορία του νά εἶναι εἰς τήν ἐκκλησίαν του διά χάρισμα τῆς ἱερωσύνης...» (ἄρθρο 1ο, §2).

Σέ περίπτωσι δηλαδή κατά τήν ὁποία τέκνα, ἄρρενα ἢ θήλεα, προικισμένα ἀπό τοὺς γονεῖς τους μέ «ἐνορία» σέ κάποιον ἐνοριακό ναό, προσέρχονταν στίς τάξεις τοῦ Κλήρου (τά ἄρρενα), ἢ γίνονταν πρεσβυτέρες (τά θήλεα), ἡ «ἐνορία» τους μεταβιβάζονταν στόν ναό, στόν ὁποῖο θά ἱερουργουῖσε ὁ χειροτονούμενος ἱερέας, χάριν τῆς ἱερωσύνης. Παρόλο τοῦτο ἡ ἐν λόγω ἐξαίρεσις εἶχε καί δύο περιορισμούς πού, ἄν ἀκολουθοῦσαν, ἐπανεφέρονταν τά πράγματα στήν προτέρα θέση τους, κατά τήν §3, τοῦ ἰδίου ἄρθρου. Σέ περίπτωσι δηλαδή κατά τήν ὁποία τό προοριζόμενο γιά τόν Κλήρο τέκνο δέν ἐχειροτονεῖτο μετά τόν γάμο, ἢ, παρά τήν τέλεση τῆς χειροτονίας, τό ζεῦγος δέν ἀποκτοῦσε τέκνα (ἀκληρία), ἡ «ἐνορία» τους ἐπέστρεφε στοὺς, πρό τοῦ γάμου, ἐνοριακοὺς ναοὺς τους, ὅπως καί ἡ ἐκφορά τῶν, μετά τόν θάνατό τους, λειψάνων τους. Ἔτσι διετηρεῖτο τό «ἀμετάθετο» τῆς ἐνορίας ἀπό τοὺς ἀρχικοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς γιά νά μή χάνουν τά οἰκονομικά δικαιώματά τους, τά ὁποῖα εἶχαν καθοριστεῖ κατά τή σύστασι τῆς «ἐνορίας» (τοὺς τρόπους σύστασῆς της βλ. στήν ἐπομένη παράγρ. Δ').

9. Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 33.

10. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 166-167.

Ἐκτός ἀπό αὐτήν τήν, ὑπό προϋποθέσεις, ἐξαίρεση τοῦ ἀμεταβιβά-
στου τῶν ἐνοριῶν, φαίνεται ὅτι ἦταν ἐπιτρεπτή ἢ ἀνεκτὴ καὶ μεταβίβαση
ἐνοριῶν κατόπιν συμφωνίας μεταξύ ἰδιοκτητῶν ἐνοριακῶν ναῶν. Ὅπως
συνάγεται ἀπὸ ἔγγραφο τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1784/5, οἱ ἰδιοκτῆτες
τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος, πού εἶχαν δύο ἐνοριακά
σπίτια στό Σταυρί, καὶ ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στό
Σταυρί πού εἶχε κι' αὐτός δύο ἐνοριακά σπίτια στὸν Ἀρτεμῶνα, συμφώ-
νησαν «ὁ Τίμιος Σταυρός νά ἔχη ἀπὸ τὴν σήμερον τὰ δύο σπίτια στό
Σταυρί καὶ ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος νά ἔχη τὰ ἄλλα δύο ὅπου εἶναι στὸν
Ἀρτεμῶνα...».¹¹ Ἄλλο παράδειγμα ἔχομε τῆς 1ης Μαρτίου 1795, ὅταν
οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, πού εἶχαν τρία ἐνοριακά σπίτια
στό Σταυρί καὶ ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ ναοῦ τῆς Οὐρανοφόρας παπα-Ἰωάννης
Ντολφίν, ὁ ὁποῖος εἶχε «ἄλλα τρία ἐνοριακά κείμενα εἰς τὸν Ἀρτεμῶνα»,
συμφώνησαν γιὰ τὴν ἀντίστοιχη μετάθεσή τους.¹²

Γιὰ παρόμοιες μεταθέσεις ἐνοριῶν ὁ κώδικας τοῦ 1784 δέν περιέχει
σχετικὴ διάταξη ἀφήνοντας, ὅπως ὑποθέτουμε, πρωτοβουλία στὰ ἐνδια-
φερόμενα μέρη προκειμένου οἱ ἐνοριακές κατοικίες νά συγκεντρώνονται
στά χωριά ὅπου βρισκόνταν οἱ ἐνοριακοὶ ναοί.

Δ'. Τρόποι σύστασης «ἐνορίας».

Δύο βασικούς τρόπους σύστασης «ἐνορίας» μᾶς παραδίδουν τὰ στοι-
χεῖα τῶν πηγῶν, εἴτε μέ προίκιση ἀπὸ γονεῖς στά παιδιά τους, εἴτε μέ
παραχώρηση, ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτες ἐνοριακῶν ναῶν, ἀκινήτων (ἐτοιμῶν
κατοικιῶν ἢ «σπιτότοπων», δηλαδή οἰκοπέδων καταλλήλων γιὰ ἀνέγερ-
ση κατοικιῶν στοὺς οἰκισμοὺς τοῦ νησιοῦ).

α) Προίκιση «ἐνορίας».

Στό προικοσύμφωνο τῆς 7ης Ἰουλίου 1727, πού ἤδη ἀναφέραμε, ὁ μα-
στρο Ἰωάννης Φραζέσκου Πιττῆς, προικίζοντας τὸν γιό του Φραζέσκο μέ
ἀκίνητα, καθόρισε καὶ τὴν ἐνορία τους στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο
Ἀρτεμῶνος καὶ τὸν ὑπεχρέωσε, ὅταν θὰ ἔφτανε ἡ ὥρα νά τὰ προίκισει κι'
αὐτός, «νά γροικᾶται ἡ ἐνορία τοῦ παιδίου ὅπου τὰ θέλει πάρει εἰς τὸν
Ἅγιον Κωνσταντῖνον τοῦ ἁγίου σακελλαρίου Γοζαδίνου, ὅπου εἶναι τό
γονικόν τως».¹³ Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ σπουδαῖο παράδειγμα πατρογο-
νικῆς ἐνορίας πού μεταβιβάζεται ἐπὶ τέσσερις γενεές στά τέκνα τῆς ἴδιας
οἰκογένειας. Ἐπίσης, τό 1795, Ἰανουαρίου 10, «τό κερὰ Κατερινιῶ Ἰω-

11. Συμεωνίδη, Ἱστορία, σελ. 195.

12. Βλ. στό Β' Μέρος τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 16.

13. Βλ. ὑποσημ. 8.

άννου Ζώρζη Μπραπά», προικίζοντας τόν γιό της Άνδρέα «μέ τό σπήτι τό άνώγι στή Ρήμνη» καί άλλα άκίνητα καί κινητά πράγματα, τόν υπεχρέωσε νά εΐναι «ή ένορία τοῦ όσπητίου του εΐς τόν "Άγιον Ίωάννην».¹⁴ Παρόμοια παραδείγματα περιέχονται σέ προικοσύμφωνα καί διαθήκες πού έχομε δημοσιεύσει στους δύο πρώτους τόμους τών «Σιφνιακών».

“Όσοι πιστοί, οί κατοικίες τών όποίων εΐχαν «ένορία» σέ κάποιον ένοριακό ναό, έκτιζαν καινούργια σπίτια μέ δικές τους δαπάνες, ή ένορία καί αύτών υπάγονταν στόν Ίδιο ένοριακό ναό (άρθρο 1ο τοῦ κώδικα τοῦ 1784), όταν δέ ιερέας άγόραζε ή κληρονομούσε σπήτι καί έν συνεχεία τό προΐκιζε στό παιδί του, ή ένορία τοῦ σπιτιοῦ παρέμενε στό ναό πού άνήχε πρό τής άγοράς ή κληρονομίας του, έκτός άν τό τέκνο τοῦ ιερέα προσέρχονταν καί αύτό στίς τάξεις τοῦ Κλήρου, όποτε ή ένορία τοῦ σπιτιοῦ περιέρχονταν στήν έκκλησία πού θά Ιεουργοῦσε ό νέος κληρικός (άρθρο 13ο τοῦ Κώδικα).

β) Σύσταση «ένορίας» μέ παραχώρηση άκινήτων.

Ίδιαίτερη σημασία θεωροῦμε πώς έχει ό δεύτερος τρόπος σύστασης «ένορίας», εκείνος τής παραχώρησης σέ πιστούς, άπό τους ιδιοκτήτες τών ναών, κατοικιῶν ή γηπέδων («σπιτότοπων») γιά τήν άνέγερση κατοικιῶν, μέ τήν υποχρέωση υπαγωγής στό διηνεκές τής «ένορίας» προσώπων καί άκινήτων στους ναούς τους. Σχετικό εΐναι υπόμνημα τοῦ γέροντος οίκονόμου Νικολάου Μπάου τής 10 Μαρτίου 1831:

«Ό ύποφαινόμενος σημειώνω επί τοῦ παρόντος μαρτυρόμενος τόν Θεόν καί αύτήν μου τήν συνείδησιν ότι, όντας έξουσιαστής καί κύριος τοῦ πατριχοῦ μου πράγματος, τοποθεμένου εΐς τόν "Άγιον Κωνσταντίνον, κατά τό προικοσύμφωνόν μου, έδωσα εΐς τόν μακαρίτην γαμβρόν μου Άλέξανδρον Καμπάνην μίαν τοποθεσίαν άπό τόν τοΐχον τοῦ χωραφιοῦ τοῦ Νικολάου Βαλέτα, έως κάτω εΐς τήν άκραν τοῦ χωραφιοῦ μου πρός τό στενόν τοῦ "Άγίου Κωνσταντίνου καί εκεί έκτισεν ό ρηθείς γαμβρός μου Άλέξανδρος τά όσπήτια τών θυγατέρων του Καλίτζας καί Μαργαρίτας, καθώς φαίνονται μέχρι τής σήμεραν· έδωσα όμως αύτήν τήν τοποθεσίαν χωρίς νά λάβω οὔτε όβολόν άπό τόν γαμβρόν μου, αλλά μέ συμφωνίαν ταύτην, ώστε όσα όσπήτια ήθελον κτισθοῦν εΐς τήν τοποθεσίαν εκείνην νά εΐναι ή ένορία τως αΐωνίως καί άπαρασάλευτα εΐς τόν "Άγιον Κωνσταντίνον κατά τήν παλαιάν επικρατοῦσαν συνήθειαν τών έκκλησιῶν τής πατρίδος μας καί καθώς καί ό κοινός κώδικας διαλαμβάνει. Έγώ βέβαια έπαρακινήθηκα καί έδωσα άδωροδοκήτως τήν τοποθεσίαν εκείνην διότι καί ό "Άγιος Κωνσταντίνος ήτον έδική

14. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 97-98.

μου ἐκκλησία καί ἐγώ ἱερεὺς καί ἐπεθυμοῦσα νά αὐξάνω τὰς ἐνορίας μου δίδοντας τό ἐδικό μου πράγμα...». ¹⁵

Οἱ ἐν λόγῳ σημαντικές παραχωρήσεις ἐκτάσεων καί κατοικιῶν γιά τήν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν «ἐνοριῶν» τῶν ναῶν, προϋπέθετε βέβαια τήν ὑπαρξη ἱκανῶν περιουσιακῶν στοιχείων στά χέρια τῶν ἰδιοκτητῶν τους, κληρικῶν καί λαϊκῶν, οἱ ὅποιοι ἀπέβλεπαν φυσικά στήν ἀπόσβεση τῆς ἀξίας τούς μέσω τῶν ἱεροτελεστιῶν πού θά πραγματοποιοῦσαν ὑποχρεωτικά καί μακρυχρόνια οἱ ἐνορίτες καί οἱ διάδοχοί τους (γάμων, βαπτίσεων, κηδεῶν, ἐορτῶν, λειτουργιῶν κ.λπ.), κάθε μία ἀπό τίς ὁποῖες κόστιζε συγκεκριμένο χρηματικό ποσό.

Τά ἀκίνητα, τά παραχωρούμενα κατά τ' ἀνωτέρω σέ «διηνεκῆ νομή», κατά τή νομική ὀρολογία, ἀποτελοῦσαν ἔκτοτε προσωπικές περιουσίες τῶν ἐνοριτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν κάθε δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν (προίκισης σέ κατιόντες, πώλησης σέ τρίτους), ἀρκεῖ νά διασφαλίζονταν, ὑπέρ τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ, τά ἐξ' ἀρχῆς ὑφιστάμενα σχετικά βάρη, δηλαδή ἡ «ἐνορία» καί οἱ τυχόν ὑποχρεωτικές («ἐγκαρικές») ἐορτές καί λειτουργίες, στά ὁποῖα ὑπεισέρχονταν οἱ νέοι κύριοι τῶν ἀκινήτων, ὥστε τά οἰκονομικά «δικαιώματα» τῶν ναῶν νά παραμένουν ἀνέπαφα. Σέ ἀντίθετη περίπτωση τά ἀκίνητα ἐπανερχονταν στήν κυριότητα τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ναῶν. Οἱ τελευταῖοι φρόντιζαν διαρκῶς νά ἀποκτοῦν καί ἄλλα ἀκίνητα, εἴτε μέ ἀγορές, εἴτε μέ εὐσεβεῖς δωρεές τρίτων, προκειμένου νά τά παραχωροῦν γιά τή σύσταση νέων «ἐνοριῶν».

Ὁ τρόπος αὐτός σύστασης ἐνορίας (ἄγνωστος ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς του), εἶναι μοναδικός καί φανερώνει τήν ἐνεργό συμμετοχή τοῦ τοπικοῦ Κλήρου στήν οἰκιστική ἀνάπτυξη τῶν χωριῶν τοῦ νησιοῦ. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιά θέμα τό ὁποῖο θά πρέπει κάποτε νά ἐρευνηθεῖ ἰδιαίτερως, ἀφοῦ, ἀπό ὅσα ἐμεῖς γνωρίζουμε, δέν ἀπαντᾶται στά ἄλλα νησιά.

Περί ἀγορῶν ἀκινήτων ἀπό τούς ἰδιοκτῆτες ἐνοριακῶν ναῶν, προκειμένου νά τά χρησιμοποιήσουν γιά τήν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν «ἐνοριῶν» τους, εἶναι γνωστά πολλά ἀγοραπωλητήρια ἔγγραφα, δημοσιευμένα καί ἀνέχδοτα. Γιά «εὐσεβεῖς ἀφιερώσεις» ἀκινήτων ἀπό τρίτους ὑπέρ ἐνοριακῶν ναῶν ἢ τῶν ἐφημερίων τους, ἔχομε δημοσιεύσει δύο ἔγγραφα. Μέ τό πρῶτο, ἔτους 1678, «ὁ Νικολός Φιλικοῦ καί ἡ γυνή του Κατερίνα», παρέδωσαν «τό σπίτι ὁποῦ ἔχουν εἰς τόν Ἀρτεμόνα καθώς εὐρίσκεται μέ μάνδραν καί φοῦρνο, προυκίον τῆς αὐτῆς Αἰκατερίνης, εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον διά νά γίνεται ἡ ἐορτή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». ¹⁶ Ἐν συνεχείᾳ, «ὁ κύρ Ἀναγνώστης Ναδάλες, ὡς ὁ οἰκοκύρης τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, δίδει καί παραδίδει τό ἄνωθεν σπίτι κα-

15. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 54.

16. «Σιφνιακά» 7 (1999), σελ. 49-50.

θώς είναι του Παύλου Βερνίκου» με την υποχρέωση να τελει τήν ανωτέρω έορτή και, μετ' αυτόν, «εις όποιον πρόσωπον δράμη τό σπίτι» να συνεχίσει τήν τέλεσή της. Μέ τό δεύτερο έγγραφο, έτους 1691/92, 'Ιανουαρίου 15, «ή κερά Καλή του 'Αγγελινού... όμολογεϊ πώς τό σπίτι τό στεγαστό πού έχει εις τίς Λίμνες στον 'Αρτεμόνα μέ τό άπάνω κηπάρι, τό ειχε δοσμένο του έντιμωτάτου άγίου οίκονόμου Γοζαδίνου από τά (16)83, μέ παραγγελία του πνευματικού της ποτέ παπα-Νεοφύτου, όντας άρρωστη τόν καιρόν εκείνον, τό όποιον σπίτι μέ κηπάρι του τό άφησε διά τήν ψυχήν της...».¹⁷

Όπως γίνεται κατανοητό, ή διάθεση άκινήτων από τούς κυρίους τών ναών, προϋπέθετε τήν οικονομική εύρωστία τους. Πράγματι, κατά τά υπάρχοντα στοιχεία, ιδιοκτήτες ένοριακών ναών μέ μεγάλο αριθμό «ένοριών» ύπήρξαν μέλη οικονομικά ισχυρών οικογενειών, όπως τών Ναδάληδων, Γοζαδίνων, Μπάων κ.ά., ικανός αριθμός τών όποίων προσήλθε στις τάξεις του Κλήρου για να έφημερεύουν σ' αυτούς.

γ) Σύσταση «ένορίας» δι' άγοράς.

Άλλος, πέραν τών ανωτέρω, τρόπος σύστασης «ένορίας» παραδίδεται στις πηγές ή άγορά της από τούς ιδιοκτήτες τών ένοριακών ναών μέ καταβολή χρηματικών ποσών, άνάληψη υποχρέωσης τέλεσης ιεροτελεστιών κ.λπ. Σχετικό τό έγγραφο ύπ' αριθμ. 9 του Β' Μέρους.

Γιά τόν τρόπο αυτόν σύστασης «ένορίας» διά χρηματικής καταβολής, σχετικό είναι τό άρθρο 4ο του Κώδικα του 1784. Σ' αυτό γίνεται και διάκριση μεταξύ παλαιών κατοικιών και νεοανεγειρομένων. Κατά τά διαλαμβανόμενα στό άρθρο τουτο «όποιος ένορίτης έκκλησίας κτίσει όσπήτιον, τήν ένορίαν (του νέου σπιτιού) να μην ήμπορη κανένας άλλος τών ιερέων να τήν γυρεύη εις τήν έκκλησίαν του» γιατί άνήκε στον ναό, στον όποιο ειχε «ένορία» από παλαιότερα ό ιδιοκτήτης του νεοανεγερθέντος σπιτιού, υπό τόν όρο τής καταβολής, από τόν ιδιοκτήτη του ένοριακού ναού στον ιδιοκτήτη του σπιτιού, δέκα γροσίων «καθώς και παλαιόθεν έτζι ήταν ή άποκοπή».¹⁸ Αν όμως ό ιδιοκτήτης του ναού ειχε παραχωρήσει στον ένορίτη του τό οικόπεδο για τήν άνέγερση τής νέας κατοικίας, δέν ύπεχρεούτο στην καταβολή τών δέκα γροσίων. Στην περίπτωση πού ό ιδιοκτήτης του ναού ειχε πληρώσει τά δέκα γρόσια για να προσαρτήση τήν ένορία του νέου σπιτιού στην έκκλησία του και στη συνέχεια ήθελε «γίνη ιερωσύνη εις τό (νέο) όσπήτιον, όπου έδόθησαν τά άσπρα (= χρήματα), έπειδή και χάνει τήν ένορίαν του» (χάριν τής ιερωσύνης,

17. Συμεωνίδη, 'Ιστορικά, σελ. 51.

18. Άρθρο 4ο του Κώδικα 1784 [(βλ. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 176]

κατά τὰ ἤδη ἐκτεθέντα), τὰ δέκα γρόσια ἐπιστρέφονταν στὸν ἰδιοκτήτη τῆς ἐκκλησίας. Ἄν ἕνας ἐνορίτης, πού διέμενε σέ μία ἀπό τίς παλαιές ἐνοριακές κατοικίες τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ του, προσέρχονταν στίς τάξεις τοῦ Κλήρου καί, ὡς ἐκ τούτου, ὁ ναός ἔχανε τήν «ἐνορία» χάριν τῆς ἱερωσύνης, ἀφοῦ μεταφέρονταν στό ναό πού θά ἱεουργοῦσε τοῦτος, δέν ὑπῆρχε θέμα ἐπιστροφῆς δέκα γροσίων ἐπειδή «τά ὀσπήτια τὰ παλαιά εἶναι ἀδωροδόκητα (= μὴ ἐξαγορασμένα μέ χρήματα), ὅτι καί αὐτά ἀδωροδοκῆτως ἀφιερώθησαν» στὸν ἐνοριακό ναό, κατά τὸ ἄρθρο 4ο τοῦ κώδικα τοῦ 1784.

Μετά τὰ ἀνωτέρω, ἴσως θά πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι, σέ παλαιούς χρόνους, ἡ ἀνάδειξη ναῶν σέ ἐνοριακοὺς προῆλθε ἀπὸ οἰκειοθελῆ πρὸς αὐτοὺς ἀφιέρωση προσώπων καί κατοικιῶν πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων, στὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἦταν καθιδρυμένοι, δηλαδή προστατῶν Ἁγίων, στοὺς ναοὺς τῶν ὁποίων ἐπέλεξαν νά ἀνήκουν οἱ πιστοὶ καί νά ἐκκλησιάζονται. Μὲ τὴν πάροδο τῶν χρόνων καί γιὰ διαφόρους λόγους ἄρχισαν νά ὑπερσέρχονται τὰ λοιπὰ στοιχεῖα ἀνάπτυξης τοῦ ἐνοριακοῦ συστήματος, ὅπως οἱ παραχωρήσεις ἀκινήτων ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτες τῶν ναῶν, ἡ ἀγορά «ἐνοριῶν» διὰ χρημάτων κ.λπ., κατά τὰ ἤδη ἐκτεθέντα, τὰ ὁποῖα καί καθιερώθηκαν ὡς «συνήθειες».

δ) Ἐνορία γυναίκας.

Κατά τὸ ἄρθρο 11 τοῦ Κώδικα «ὅποια γυναίκα δέν ἔχει ὀσπήτιον» ἰδιόκτητο (λ.χ. ἐπειδὴ δέν προικίσθηκε ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς ἢ ἄλλους λόγους), μπορούσε νά ἀποκτήσει κατοικία ἰδιοκτησίας ὁποιοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ ἐπιθυμοῦσε μέ ὑπαγωγή τῆς ἐνοριακά στὸν ἴδιο ναό. Ἡ «ἐνορία» τῆς σ' αὐτὸν παρέμενε ἔκτοτε ἀμετάθετη ἀκόμη καί ἂν ἀκολούθως «ἤθελε ὑπανδρευθῆ ἢ δέν ὑπανδρευθῆ ἢ καί ἀκλῆρος ἂν μείνη». Φυσικά ἐννοεῖται ἡ ἐνορία τοῦ ἀκινήτου, τὸ ὁποῖο παρέμενε στήν κυριότητα τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ γιὰ τὴν περαιτέρω διάθεσή του γιὰ σύστασι νέας ἐνορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η «ΕΝΟΡΙΑ» ΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΜ

Ἡ «ἐνορία» ἐπὶ τουρκοκρατίας εἶχε μεγάλη οἰκονομική σημασία γιὰ τὴ συντήρηση τῆς τοπικῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου. Ὅπως μάλιστα συνάγεται ἀπὸ τὶς περιεχόμενες στὸν κώδικα τοῦ 1784 σχετικὲς διατάξεις, ὑπῆρξε πολύτροπα διασφαλισμένη. Ἐκτὸς ἀπὸ μετεξέλιξη σὲ ὑποχρέωση προσώπων καὶ ἀκινήτων, κατὰ τὰ ἤδη ἐκτεθέντα, ἦταν βεβαρυμένη καὶ μὲ τὶς διάφορες ἱερὲς τελετές, δηλαδή ἐορτές, λειτουργίες, γάμους, βαπτίσεις, κηδεῖες κ.λπ., οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦσαν (καὶ εἶναι μέχρι σήμερα, ἄλλωστε) τρόπον ζωῆς μέσα στὰ ὅλως θρησκευτικοκρατούμενα πλαίσια τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Κάθε μία ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω ἱεροπραξίες ἦταν ἀποτιμημένη σὲ χρηματικὸ ποσόν, τὸ ὁποῖο κατέβαλαν οἱ πιστοί, τόσο ἀπὸ λόγους λαϊκῆς εὐσέβειας (μὲ τὴν ἔννοια τῆς «ἐξαγορᾶς», κατὰ κάποιον τρόπο, τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἁγίων ὑπὲρ ποικίλων σκοπῶν -ὕγιαιας, ἐπιτυχίας ἐπιδιώξεων, καλῆς παραγωγῆς προϊόντων καὶ, ὅλως ἰδιαίτερα, ψυχικῆς σωτηρίας-, ὅσο καὶ ἀπὸ λόγους κοινωνικῆς ἀκόμη διάκρισης. Λ.χ. ἡ κυρία Φλουρέζα συζ. Νικολάου Ι. Σαραντινοῦ μὲ τὴν, ἀπὸ 31-3-1834, διαθήκη της κατέλιπε τὴν ἀξιόλογη περιουσία της στὸν σύζυγο καὶ στενοῦς συγγενεῖς της. Μέρος τῶν περιερχομένων στὸν σύζυγό της ἀκινήτων διέταξε νὰ περιέλθει, μετὰ τὸν θάνατό του, στὴν «δημόσια Σχολὴ τῆς Ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου, κειμένης εἰς τὸ χωρίον Σταυρί» γιὰ τὶς ἀνάγκες της «εἰς μισθοὺς διδασκαλικούς, εἴτε εἰς καλλωπισμὸν αὐτῆς», ὑπεχρέωσε δὲ «τούς, κατὰ καιρὸν, ἐπιτρόπους τῆς Σχολῆς νὰ κάμνουν κατ' ἔτος μίαν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ της, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς αὐτῆς Σχολῆς Ἁγίων Ἀρτέμιον διὰ ψυχικὴν ὠφέλειαν αὐτῆς καὶ τῶν μακαρίτων γονέων της Ἀποστόλου καὶ Αἰκατερίνης' εἰς ἔλλειψιν δὲ ἀρχιερέως, θέλει λειτουργεῖται ἀπὸ ὅλους τοὺς εὐρισκομένους ἱερεῖς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο».¹

1. «Σιφνιακά» 3 (1993), σελ. 104-105.

Ἀπό τὰ διαλαμβανόμενα σέ πολλά ἄρθρα τοῦ κώδικα τοῦ 1784 «περί ἐνταφιασμῶν», διαφαίνεται, ἐκτός ἀπό τήν οἰκονομική σπουδαιότητά τους, ἡ μεγάλη σημασία πού ἀπέδιδαν οἱ ἄνθρωποι στόν ἀναπόφευκτο θάνατο καί τή σωτηρία τῆς ψυχῆς, ὅταν ὁ πρῶτος ἦταν διαρκῶς ἐπαπειλούμενος ἀπό πλεῖστες αἰτίες (φοβερῶν ἐπιδημιῶν, πολεμικῶν καί πειρατικῶν γεγονότων κ.λπ.) καί μόνο στήριγμά τους ἦταν ὁ Θεός καί οἱ Ἅγιοι προστάτες τους. Γι' αὐτό οἱ πιστοί φρόντιζαν νά «τακτοποιοῦν» ἔγκαιρα, ἀπόταν ἀκόμη βρίσκονταν στή ζωή, τά ζητήματα αὐτά, καθορίζοντας τά τῆς κηδείας τους καί τῶν συνακόλουθων τελετῶν (τριήμερα, ἐννιάμερα, «σαράντισμα», ἐτήσια), ἀλλά καί μέ καθιερώσεις ἐορτῶν καί λειτουργιῶν «εἰς μνήμην» τους, δωρεῶν καί διαφόρων «ψυχικῶν». Οἱ, κατὰ τόν θάνατο καί μετ' αὐτόν, ἐκδηλώσεις, πού ἐκφράζονταν καί μέ χρηματικά ποσά, ἀποτελοῦσαν «τά δικαιώματα τῶν ἐκκλησιῶν», δηλαδή τά ἔσοδα συντήρησής τους, ἀφοῦ ἄλλη πηγή ἐσόδων ἢ ἀμοιβῆς ἱερέων δέν ὑπῆρχε τότε.² Τά οἰκονομικά αὐτά βάρη, καθιερωμένα «ἐθιμικά» στή συνείδηση τοῦ Λαοῦ, φαίνεται πῶς κάποιες φορές ἀμφισβητήθηκαν, εἴτε ἀπό λόγους προσωπικοῦ συμφέροντος, εἴτε ἀπό παρερμηνεῖες τῶν ἰσχυρῶν ἐθιμικά, γι' αὐτό καί ὀδηγήθηκαν ἐνώπιον «κριτηρίων» πού ἔδωσαν λύσεις. Κάποιες ἀπ' αὐτές ὑπῆρξαν λύσεις συμβιβαστικές μέ ἐκτροπή ἀπό τά καθιερωμένα,³ ἀκόμη καί μέ καταπιέσεις τουρκικῶν διοικητικῶν ὀργάνων,⁴ γι' αὐτό καί κατὰ τήν κατάρτιση τοῦ κώδικα τό 1784, οἱ ἐπί μέρους λύσεις - παρεκτροπές δέν υἱοθετήθηκαν προκειμένου νά ἀποφευχθεῖ ἡ ἀποδυνάμωση «εἰς ὅ,τι ἐστάθη παλαιά καί ἀρχαία συνήθεια», δοκιμασμένη γιά τό ἀπαραίτητο τῆς ὑπαρξῆς τῆς ἐπί αἰῶνες.

Μέ τόν κώδικα ρυθμίστηκαν ἀκόμη καί τά τῆς τέλεσης ἐορτῶν καί λειτουργιῶν, τῆς ἀφῆς κανδυλιῶν καί «ἄλλα τά ἔθιμα», ὅπως «βάπτισαις καί στεφάνωσιν», τά δικαιώματα τοῦ ἀρχιερέως καί ἄλλα ζητήματα σχετικά μέ ἀγοραπωλησίες ἀκινήτων βεβαρυμένων μέ ὑποχρεωτικές («ἐγκαρικές») ἐορτές - λειτουργίες κ.λπ. καί ἐπανακαταγράφηκαν τά ἀνέκαθεν καταβαλλόμενα χρηματικά ποσά γιά κάθε μία περίπτωση, «χωρίς νά γένη κανένας νεωτερισμός», ὥστε «κανένας ἀπό τούς μεταγενεστέρους νά μήν ἤμπορῇ νά ἀφαιρέσῃ ἢ νά μετατρέψῃ κανένα ἀπό ὅλα αὐτά»⁵ (ἄν καί βραδύτερα, τό 1804, Σεπτεμβρίου 1, τροποποιήθηκαν οἱ διατάξεις τοῦ 2ου ἄρθρου τοῦ Κώδικα μέ κοινή ἀπόφαση,⁶ ὅπως θά περιγράψουμε στόν οἰκεῖο τόπο).

2. Περὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 59-63.

3. Βλ. τὰ ἔγγραφα στό Β' Μέρος.

4. «Σιφνιακά» 7 (1999), σελ. 53-54. Βλ. καί στό Β' Μέρος τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 1 καί τίς ἐπεξηγήσεις.

5. Βλ. τό κείμενο τοῦ Κώδικα στή «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 175-178.

6. Αὐτόθι, στό τέλος τοῦ κειμένου τοῦ Κώδικα.

Α'. Περί τῶν «ένταφιασμῶν».

Ἡ μεγάλη σημασία πού ἀπέδιδαν οἱ ἄνθρωποι στόν θάνατο καί τή μεταθανάτιο ζωή («κυβέρνηση τῆς ψυχῆς»), φαίνεται ἔντονα ἀπό τά ἰσχύοντα περί τῶν ζητημάτων αὐτῶν ἐθιμικά, τά καί πολυαριθμότερα, ἀλλά καί οἰκονομικά ἀποδοτικότερα γιά τοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς (κηδεῖα, τρίμερο, «σαββάτισμα», σαρανταλείτουργο, ἐτήσιο μνημόσυνο, λειτουργίες ἢ ἑορτές εἰς μνήμην κ.λπ.). Γι' αὐτό καί στόν κώδικα τοῦ 1784 περιλαμβάνεται πλῆθος σχετικῶν διατάξεων, στίς ὁποῖες καί θά ἀναφερθοῦμε, κατὰ τό δυνατόν, διεξοδικά. Ἄλλωστε ἡ ἐκφορά νεκρῶν ἐνοριτῶν δέν ἦταν ἀπλῶς θέμα ἐνοριακοῦ τοῦ ναοῦ, ἀφοῦ σ' αὐτήν εἶχαν ὑπεισέλθει καί ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως οἰκογενειακῆς σχέσης ἱερέων μέ ἀποθνήσκοντες κ.ἄ.

1. Κάθε ἱερέας μέ ἰδιόκτητη ἐκκλησία ἐνταφίαζε (= κήδευε), κατὰ τό ἄρθρο 2 τοῦ κώδικα, «τοὺς γονεῖς του εἰς τήν ἐκκλησίαν του... τόν πενθερόν καί πενθεράν καί ἀδελφάς τῆς πρεσβυτέρας του», ὄχι ὁμως ἀδελφούς. Αὐτούς, κατὰ τό 3ο ἄρθρο, «δέν ἠμπορεῖ κανένας τῶν (συγγενῶν) ἱερέων νά ἐνταφιάσῃ, ἐπειδή καί εἶναι ἐνορίτες εἰς τήν ἐνορίαν τῶν γονέων τους· ἐξόχως ἂν (ὁ ἀδελφός) εἶναι ἄκληρος, τότε τόν παίρνει» γιά ἐνταφιασμό ὁ ἱερέας ἀδελφός του. Γιά ποιούς λόγους εἶχαν καθιερωθεῖ οἱ διακρίσεις αὐτές ἀρρένων - θηλέων - ἀκλήρων, δέν συνάγεται ἀπό τίς ὑπάρχουσες πηγές. Πολύ πιθανόν γιά μιάν ἰσόρροπη κατανομή τῶν οἰκονομικῶν «δικαιωμάτων» μεταξύ ἐνοριακῶν ναῶν. Ζήτημα πού, ἐπίσης, δέν διευκρινίζεται εἶναι καί τό ἂν ὁ ἐνταφιασμός τῶν ἀνωτέρω συγγενικῶν προσώπων γίνονταν μέσα στοὺς ναοὺς ἢ τοὺς περιβόλους τοὺς, ἢ ἀπλῆ ἐκφορά (κηδεῖα) τῶν νεκρῶν καί ἢ, ἐν συνεχείᾳ, πραγματοποίηση τῶν προβλεπομένων τελετῶν. Ἄλλωστε ἀπό καμμία πηγὴ δέν ἔχουμε μαρτυρίες γιά τήν ὑπαρξὴ νεκροταφιακῶν χώρων στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, ζήτημα πού ἀνέκυψε μόλις μετὰ τήν ἴδρυση τοῦ νέου ἐλληνικοῦ Κράτους, ὅπως ἔχουμε ἱστορήσει.⁷ Ἡ περιεχομένη σέ πατριαρχικό ἔγγραφο πληροφορία, κατὰ τήν ὁποία «τό ἐνταφιάζειν τοὺς τεθνεώτας ἐνδον τῶν κτητορικῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν, κατὰ τήν ἐκ παλαιοῦ καί ἀμνημονεύτου (χρόνου) ἐπικρατήσασαν τοπικὴν συνήθειαν» στή Σίφνο, ἀναφέρεται σέ «κτητόρες», ἰδιοκτῆτες τῶν ναῶν καί ὄχι στοὺς ἐνορίτες γενικῶς τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ «συνήθεια» αὐτὴ φαίνεται πῶς δέν ἐκριζώθηκε εὐκολα, ἀκόμη καί μετὰ τήν ὑπ' ἀριθμ. 7791/30-10-1857 Διαταγὴ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου «περί τοῦ μὴ θάπτεσθαι ἐν τοῖς ἱεροῖς Ναοῖς καί τοῖς περιβόλοις αὐτῶν λείψανα». Πράγματι, ὅταν ἀπεβίωσε στίς 15 Αὐγούστου 1868 ὁ ἱερέας Νικόλαος Ἀποστόλου Βάος, οἰκονόμος, πέντε ἱερεῖς ἐνταφίασαν τό λείψανό του «ἐντός τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἀγίου

7. «Σιφνιακά», 8 (2000), σελ. 155 ἐπ.

Κωνσταντίνου», παρά τήν ισχύουσα απαγόρευση, γεγονός πού έπεσήμα-
νε στόν αρχιεπισκοπικό έπίτροπο Άβέρκιο Γεροντόπουλο, αρχιμανδρίτη,
ό Δήμαρχος Σίφνου μέ τό ύπ' αριθμ. 701/16-8-1868 έγγραφό του, ζη-
τώντας νά τοῦ γνωστοποιηθοῦν τά όνόματα τῶν παραβατῶν ιερέων. Ό
ἀρχιεπ. έπίτροπος ἀπήντησε μέ τό ύπ' αριθμ. 5/4 τῆς 18/8/1868 έγγρα-
φο ότι οἱ ιερεῖς αὐτοί ἦταν «ό κανονικός έφημέριος τοῦ Δημοτικοῦ Ναοῦ
τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Ἀρτεμῶνος κ. Κωνσταντῖνος Μαστρόκαλος, οἱ έν
Κάστρω δύο έφημέριοι κ. Νικόδημος Μοσχούτης ρεφερενδάριος καί κ.
Ἰωάννης Συρίγος, ό έφημέριος τῆς έν Ἀπολλωνία ένορίας τῆς Οὐρανο-
φόρου κ. Νικόλαος Μαγκανάρης καί ό έφημέριος τῆς έν Ἀρτεμῶνι Κό-
χης κ. Κωνσταντῖνος Βερνῖκος, σακελλάριος». ⁸ Οἱ πέντε αὐτοί ιερεῖς,
ἀφήφισαν τήν απαγόρευση καί τήρησαν τήν παλαιά «συνήθεια» ένταφιά-
ζοντας τό λείψανο τοῦ οἰκονόμου στόν ιδιόκτητο ναό του θέλοντας νά τόν
τιμήσουν ιδιαίτερα καί γιά τήν πολυχρόνιο έφημερία του σ' αὐτόν.

2. Κατά τό 2ο ἄρθρο τοῦ κώδικα, ό ένταφιασμός τῶν λειψάνων «τῶν
ἀδελφάδων καί κουνιάδων», γίνονται ἀπό τόν συγγενῆ ιερέα ἢ καί τόν
γιό καί έγγονό του ιερεῖς - διαδόχους του στήν έφημερία τοῦ ναοῦ, έφ'
όσον τοῦτοι ζοῦσαν, «εί δέ καί ἦταν ἀπεθαμένοι», τά λείψανα τῶν ἄνω-
τέρω συγγενῶν έπρεπε «νά ένταφιάζονται εἰς τά κτήριά τους», δηλαδή
στός ναούς πού εἶχαν «ένορία» οἱ κατοικίες τους όσο βρῖσκονταν στή
ζωή. Ἄλλωστε, κατά τό ἴδιο ἄρθρο, ἀκόμη καί όταν ιερέας έκκλησίας
«ένταφίαζε» τά λείψανα «τῶν ἀδελφάδων καί κουνιάδων του», οἱ κατοι-
κίες τῶν τελευταίων έξακολουθοῦσαν νά παραμένουν «εἰς τήν παλαιάν
ένορίαν τους». Δηλαδή ἀκόμη καί σ' αὐτές τίς περιπτώσεις τό ἀμετάθετο
τῆς «ένορίας» κατοικιῶν διασφαλίζονταν πλήρως.

Πρέπει νά διευκρινήσουμε ότι ἡ ρύθμιση ἀπό τόν κώδικα τοῦ ένταφια-
σμοῦ ἀπό ιερέα τῶν γονέων, πενθερῶν κ.λπ., κατά τ' ἄνωτέρω, όταν καί
μόνο τοῦτος ἢ οἱ διάδοχοί του ιερεῖς (γιός ἢ έγγονός) ἦταν έν ζωῇ, κρί-
θηκε ἀναγκαία έπειδή στό παρελθόν εἶχαν ἀνακύψει διαφορές ἀπό ἀξιώ-
σεις λαϊκῶν συγγενῶν ἀποβιωσάντων ιερέων νά ένταφιάζουν γονεῖς,
ἀδελφές κ.λπ. στίς έκκλησίες πού εἶχαν κληρονομήσει ἀπό τούς ἀποβιώ-
σαντες ιερεῖς. Συνεπῶς θά πρέπει νά θεωρήσουμε ότι λόγος ένταφιασμοῦ
τῶν ἄνωτέρω συγγενῶν ἀπό ιερέα καί τούς κατιόντες του ιερεῖς, ἦταν ἡ
ιδιότητά τους αὐτή (δηλ. «διά χάρισμα τῆς ιερωσύνης»). Τά πράγματα
διαφοροποιήθηκαν μερικῶς καί διευκρινίστηκαν τό έτος 1804, κατά σχε-
τική ἀναγραφή στό τέλος τοῦ κειμένου τοῦ Κώδικα, πού ἔχει ὡς έξῆς:

8. Βλ. στό Β' Μέρος τό ύπ' αριθμ. 23 έγγραφο.

«1804, Σεπτεμβρίου α'.

Ἐπειδή καί εἰς τό δεύτερον Κεφάλαιον (τοῦ Κώδικα) γράφει ὅτι ὅποιος γίνει ἱερεύς νά ἐνταφιάζη εἰς τήν ἐκκλησίαν του καί ταῖς ἀδελφάδαις (καί) ταῖς κουνιάδαις του, τήν σήμερον κοινῇ γνώμη κληρικῶν τε καί ἱερέων, ἀπεφάσισαν ὅτι τό αὐτό Κεφάλαιον καταλιμπάνεται καί γνωμοδοτεῖ ὅτι ὁ ἱερεύς νά ἐνταφιάζη τόν πατέρα του, τήν μητέρα του, τόν πενθερόν του καί πενθεράν μόνον καί αὐτούς ὅταν ζῆ ὁ ἱερεύς, εἰδέ καί εἶναι ἀπεθαμένος, μήτε αὐτούς, ἀλλά νά ἐνταφιάζωνται εἰς τήν ἀνορίαν τως· καί διά βεβαίωσιν τοῦ κάθε καιροῦ ἐγράφη εἰς τόν παρόν (τα) κώδικα καί ἔχει τήν ἰσχύν καί τό κῦρος καί βεβαιοῦται μέ τάς οἰκείας ἡμῶν ὑπογραφάς.

= οἰκονόμος Μπάος βεβαιῶ».⁹

3. Κατά τό 10ο ἄρθρο τοῦ κώδικα «ὅταν ἓνα ἀνδρόγυνον ἔχη ὁ ἀνδρας ὀσπήτιον καί ἔχη ἐνορίαν εἰς μίαν ἐκκλησίαν καί ἡ γυναίκα ἔχει ὀσπήτιον καί ἡ ἐνορία του νά εἶναι εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν... ὅταν ἀποθάνῃ ὁ ἀνδρας νά ἐνταφιάζεται εἰς τό κτήριόν του (δηλ. τόν ἐνοριακό ναό του), ὁμοίως καί ἡ γυναίκα, ὅταν ἀποθάνῃ, νά ἐνταφιάζεται καί αὐτή εἰς τό κτήριόν της, ὁμοίως καί τά τέκνα αὐτῶν τά ἀρσενικά μέ τόν πατέρα καί τά θηλυκά μέ τήν μητέρα», προφανῶς τά ἄγαμα. Στίς περιπτώσεις αὐτές στίς ἐξόδιες ἀκολουθίες ἔπαιρναν μέρος δύο ἐφημέριοι, τόσο τῆς «ἐνορίας» τοῦ ἀνδρός, ὅσο καί τῆς ὁμοίας τῆς γυναικός, «τά δέ δικαιώματα ὅπου πάντοτε τυχαίνου», δηλαδή τίς ἀμοιβές ἀπό τίς καθορισμένες τελετές (κηδείας - μνημοσύνων), «νά μοιράζουσι οἱ δύο ἐφημέριοι». Ἀντίθετα, κατά τό ἄρθρο 12, ὅταν «ἓνα ἀνδρόγυνον ἔμενε ἄκληρο», ὁ καθ' ἓνας ἐνταφιάζονταν «εἰς τό κτήριόν του», δηλαδή τόν ἀρχικό ἐνοριακό ναό του, τήν δ' ἐξόδιο ἀκολουθία τελοῦσε μόνος ὁ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τούτου.

Ἄλλες αὐτές τίς ἰδιαιτερότητες δέν μποροῦμε νά ἐξηγήσουμε ἀπό ἀνυπαρξία σχετικῶν στοιχείων. Τίς ἀποδίδουμε σέ λόγους οἰκονομικούς πού καλὰ εἶχαν μελετήσῃ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιά μιά δικαιότερη κατανομή τῶν ἐσόδων τῶν ναῶν καί τῶν ἐφημερίων, ἀπαραιτήτων γιά τή συντήρηση ἀμφοτέρων.

4. Γιά ξένους πού ἀπέθνησκαν στή Σίφνο «χωρίς νά ἔχωσι ὀσπήτια ἐδικά τους» ὁ κώδικας καθόριζε στό 15ο ἄρθρο τόν ἐνταφιασμό τους ἀπό «τούς κατά καιρόν εὐρισκομένους ἐπιτρόπους τοῦ ἀρχιερέως εἰς τάς ἐκκλησίας τους», δηλαδή ἡ ἐκφορά τῶν νεκρῶν γίνονταν ἀπό τούς ἀρχιερατικούς ἐπιτρόπους τοῦ χωριοῦ στό ὅποιο τούς εὕρισκε ὁ θάνατος καί ὄχι ἀπό ἄλλους ἱερεῖς τοῦ χωριοῦ.¹⁰

Τά ἴδια περίπου ἴσχυαν καί γιά τούς ἀποθνήσκοντες μόνους, χωρίς συγ-

9. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 178.

10. Αὐτόθι, σελ. 177, ὅπου τό ἄρθρο 15ο τοῦ Κώδικα.

γενεῖς, ἀνθρώπους, ἄν καί ὁ κώδικας δέν περιέλαβε σχετική διάταξη. Στό συμπέρασμα καταλήγουμε ἀπό τά διαλαμβανόμενα στό ἐπόμενο ἐγγραφο:

Σίφνος - στάς 5 Δεκεμβρίου 1705

Ἐπειδή καί ὁ ποτέ Νικόλαος Λαούζης Τρούλος νά τοῦ ἔτυχε θάνατος καί μήν³ εὐρισκόμενος κανεῖς νά φανῆ νά κάμη τήν ἔξοδον καί ὅλα τά χρειαζόμενα⁴ κατὰ τήν τάξιν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, ἐγώ ὡσάν ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως⁵ καί ὡσάν καί ζώντας του ἔλεγεν παρησία πάντων ἄν τοῦ καπιτάρη θάνα⁶τος νά ἐνταφιάζεται εἰς τήν Κυρίαν Κεραλεοῦσαν, διά τοῦτο γυρεύου⁷τας τοῦ πανιερωτάτου καί λογιωτάτου ἡμῶν αὐθεντός κυρίου κυρίου κύρ Μαχαρίου⁸ ἀγίου Σίφνου πρόθεσιν καί σαββάτισμα ἔξοδα ὅτι τρέχει (;) καί ρεάλια⁹ πέντε ἡμισυ πού χρεωστᾶ τοῦ γαμπροῦ μου, εἰς ἐτοῦτα ὅλα τ' ἄνωθεν ὅπου καί ἄν¹⁰ τοῦ βρίσκεται πρᾶγμα, θέλω καί ἐπιάνω τα, ὅπου καί ἄν ἔχη ἕως¹¹ νά λάβω ὅλα ὡς ἄνωθεν, εἰς τοῦτο, πρῶτον μέν καθῶς καί παρησία νά φαίνεται¹² νά ἔχει πρᾶγμα χωράφι εἰς Κουφελιάν (;) καί νά εἶναι ὀμπλιγάδο νά¹³ γίνεται μίαν ἑορτή τοῦ Ἁγίου Βασιλείου εἰς τόν ναόν τοῦ Χριστοῦ εἰς Ἐξάμπελα στοῦ¹⁴ παπα κύρ Ἰωάννη Κάτζα, ἔτσι ἀπό τήν σήμερον δίδεται τό ἄνωθεν χωράφι τοῦ κύρ Θεοδωρή¹⁵ τοῦ ποτέ Ἀντωνάκη Σπίθα μέ ὀμπλιγόν του νά κάνει τήν ἄνωθεν ἑορτή¹⁶ ἀπό τήν σήμερον τόν ἐρχόμενον Ἰανουάριον, 1η γεναρίου, καί ἀπό τοῦ νῦν καί¹⁷ εἰς τά ἐξῆς καί ὡσάν ἀκόμη νά εἶναι καί τό χαράτζι τοῦ ἄνωθεν χωραφίου¹⁸ ἀπάνω του νά τό πλερώνει ἀπό τήν σήμερον καί εἰς τά ἐξῆς ἀκόμη ἔλαβα¹⁹ καί ἐγώ ὁ κάτωθεν χωρεπίσκοπος Σίφνου Γοζαδίνος... κόντο διά ἔξοδον τοῦ ἄνωθεν²⁰ Νικόλα ρεάλια δύο ἡμισυ καί ἀπό τήν σήμερον νά εἶναι καί νά ὀνομάζεται²¹ τό ἄνωθεν χωράφι τοῦ ἄνωθεν Θεοδωρή καί κληρονόμων καί διαδόχων του ὑπογράφοι²² τάς καί μάρτυρες. ἀκόμη διά τήν ἑορτήν ἔδωσεν τοῦ ἐφημερίου ρεάλι ἕνα καί²³ ἤδωσεν καί χαράτζι ρ(εάλια) 50.

²⁴ ὁ πρῶην οἰκονόμος Ντολφῖν μάρτυς

²⁵ παπα-Ἰωάννης Κάτζας μάρτυρας

²⁶ παπα Ἰωάννης Ρωμάνος μάρτυρας

²⁷ Ἀπόστολος ἱερεύς Γοζαδίνος Χωρεπίσκοπος

²⁸ Σίφνου καί ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως.

[Ἐφημ. «Σιφναϊκή Φωνή», φ. 83, Δεκεμβρίου 1971]

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως χωρεπίσκοπος Ἀπόστολος Γοζαδίνος, μετὰ τόν θάνατο τοῦ Νικολάου Τρούλλου, ἀνέλαβε νά τακτοποιήσει «ὅλα τά

χρειαζόμενα κατά τήν τάξιν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν» καί τά ἀπαραίτητα οἰκονομικά ζητήματα (δικαιώματα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ἔξοδα τῆς κηδείας, χρέη τοῦ ἀποθανόντος κ.λπ.). Πρός τοῦτο ἀξιοποίησε τήν παρουσία τοῦ θανόντος, ἕνα δέ χωράφι του τό παρεχώρησε στόν κύρ Θεωδωρή Ἀντωνάκη Σπίθα, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νά τελεῖ τήν ἑορτή τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (ἐγκαρεμένην στό χωράφι) στόν «ναό τοῦ Χριστοῦ εἰς Ἐξάμπελα στοῦ παπα κύρ Ἰωάννη Κάτζα» καί νά πληρώνει τίς φορολογίες του.

Β'. Περὶ γάμων καί βαπτίσεων.

Κατά τό ἄρθρο 6 τοῦ κώδικα «ὅταν ὑπανδρεύσῃ ἕνας ἄνθρωπος τό παιδί του καί τοῦ προικίσῃ τά ὀσπήτια ὅπου ἔχει» ἀπό παραχώρηση τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας του, ὁ ἴδιος δέ «ὑπάγῃ νά καθίσῃ εἰς ἄλλης (ἐνοριακῆς) ἐκκλησίας ὀσπήτιον», ἡ ἀκόμη ἂν ἤθελε ἀγοράσῃ σπίτια μέ «ἐνορία» σέ ἄλλην ἐκκλησία προκειμένου νά τά προικίσῃ στό παιδί του, στόν γάμο τοῦ τελευταίου ἔπαιρναν μέρος δύο ἱερεῖς, ἐκεῖνος τῆς πρώτης ἐνοριακῆς ἐκκλησίας καί ὁ ἱερέας τῆς δεύτερης καί μοιράζονταν τήν ἰσχύουσα ἀμοιβή. Οἱ δύο ἱερεῖς «πού στεφάνωναν τό ἀνδρόγυνον» τελετουργοῦσαν, ἀκολούθως, στίς βαπτίσεις τῶν παιδιῶν του καί τούς θανάτους τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας καί μοιράζονταν τίς ἀμοιβές.

Σύμφωνα μέ τό 10ο ἄρθρο τοῦ κώδικα «ὅταν ἕνα ἀνδρόγυνο ἔχῃ ὁ ἄνδρας ὀσπήτιον καί ἔχῃ ἐνορίαν εἰς μίαν ἐκκλησίαν καί ἡ γυναίκα ἔχῃ ὀσπήτιον καί ἡ ἐνορία του νά εἶναι εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν», ἀλλά (θά) κατοικοῦσαν σέ ἕνα ἀπό αὐτά, μόνο κατά τόν γάμο τους «στεφανώνουν οἱ δύο ἑφημέριοι καί μοιράζονται τά δικαιώματα» (= ἀμοιβή), ἐνῶ, μετά τόν γάμο, «ὁ ἑφημέριος τοῦ ὀσπητίου» πού θά διέμεναν ἔκανε, μόνο αὐτός, «ὅλα τά ἔθιμα καί βάπτισαις».

Γ'. Περὶ τῶν «ἀφιερωμάτων».

Ὁ Κώδικας τοῦ 1784 ρύθμισε καί τά ζητήματα τά σχετικά μέ «τῆς κάθε ἐκκλησίας τά ἀφιερώματα», δηλαδή λειτουργίες, ἑορτές πρός τιμὴν Ἁγίων ἢ γιὰ ἀνάπαυση ψυχῶν καί ἀνάματα κανδυλιῶν, τά ὅποια εἶχαν εὐσεβῶς ἀναλάβει («ἀφιερῶσει») οἱ πιστοί. Τά «ἀφιερώματα» ἦταν καί αὐτά ἀμεταβίβαστα καί προκαθορισμένης ἀμοιβῆς, πολλά δέ ἀπ' αὐτά συνδεδεμένα μέ ἀκίνητα, ὄχι μόνο κατοικίες, ἀλλά καί ἀγρούς, ἀμπέλια καί χωράφια, τόσο ὑπὲρ ἐνοριακῶν καί μὴ ναῶν τῶν χωριῶν, ὅσο καί ὑπὲρ «ἀγιοεκκλησιῶν» τῆς ὑπαίθρου (ἄρθρο 7ο). Ἀπό τά ἐν λόγῳ, διάφορης χρήσης, ἀκίνητα πολλά προέρχονταν ἀπό παραχωρήσεις τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἐνοριακῶν ναῶν. Στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος σημειώνονται λ.χ., στίς «ἐορτάδες καί λειτουργίες γκαρικές» τοῦ μηνός Δεκεμβρίου:

«ε'. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Σάββα) λειτουργᾷ ὁ Μιχαήλ Σερφιώτης, ἡ ὁποία εἶναι διὰ τὸ ἀργαστήρι ὁποῦ τοῦ ἔδωκεν ὁ πατέρας μου καὶ ἔκτισεν εἰς τὶς Βαλανιές, παράδες 10»¹¹

«κε'. Ἡ κατὰ σάρκα Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἐορτάζει τοῦ Ἀντώνη Πιτῆ ἢ θυγατέρα ἢ Ἑλένη μέσα (δηλ. στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο) ἐγκαρική εἰς τὸ χωράφι του εἰς τοῦ Μαρούδη καὶ βαστοῦμεν γράμμα, ἡ ὁποία κάθεται εἰς τὸ Σταυρί, παράδες 20».¹²

Τὰ «ἀφιερῶματα» αὐτὰ φρόντιζαν οἱ πιστοὶ νὰ μεταβιβάζονται στοὺς κατιόντες τους, ὥστε νὰ τελοῦνται κανονικά καὶ ἐξακολουθητικῶς, ὅπως λ.χ. ὁ Γεώργιος Ἀλεξάνδρου Λίνορας, ὁ ὁποῖος «εὐρισκόμενος εἰς τὸ στρῶμα (= ἀσθενής, κατάκοιτος) καὶ φοβόντας τὸ αἰφνίδιον τοῦ θανάτου» ἔγραφε τὸ 1677 τὴ διαθήκη του μετὰ τὴν ὁποία κατέστησε κληρονόμους στὴν περιουσία του. Ἀφήνοντας στὴν ἀνηψιά του Φλουρέτζα, πέραν τῶν ἄλλων, «καὶ τὸ ἀποδέλοιπόν του πρᾶγμα (= ὑπόλοιπο περιουσίας) πού θέλει ἀπομείνει», τὴν κατέστησε «ὀμπλιγάδα» (= ὑποχρεωμένη) στὶς ἐορτές του τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ τῆς Παναγίας τῆς Φλεβαριάτισσας εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τοῦ Βάρβαρου (= στά Γουρνιά), προκειμένου νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ τελοῦνται καὶ μετὰ τὸν θάνατό του.¹³ Ὁ δὲ Χρυσῆς Κορφιάτης στὴν, ἀπὸ 25 Νοεμβρίου 1728, διαθήκη του, ἄφησε «τοῦ Ἀντώνη, τοῦ υἱοῦ του, τῆ θεμωνιά στό Θῶλο διὰ νὰ τοῦ κάνη τὰ χρόνια του μίαν λειτουργίαν καὶ τὸ καλιότερο δέντρο ἀπὸ μέσα στό χωράφι, σὲ ὅποιο μερδικὸ πᾶσι (= πάει) νὰ ἀνάφῃ τὸ κανδύλι του». Καὶ ἀφοῦ διένευμε σὲ σύζυγο καὶ παιδιὰ του τὴν περιουσίαν, ἀνέγραψε: «Ἀφίνει καὶ ταῖς ἐορτάδαις: Τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στὶς 29 τοῦ Ἰουλίου μηνός νὰ τὴν κάνη ἢ Φλουρέτζα στὸν Ἅγιο Νικόλαο στοῦ Φρατζέσκου Ραφελέτου στὴν Πηγὴ καὶ ἐφημέριος ἀπὸ τὴν ἀνορία τῆς νὰ τὴν (ἐ)φημερεύῃ. Τῶν Χριστουγέννων τὴν ἐορτὴν ἀφίνει τῆς Κατερίνας νὰ τὴν κάνη στὸν Ἅγιον Ἀρτέμιον καὶ τοῦ Ἀντώνη δίδει τὴν ἐορτὴν στὰς 15 τοῦ Αὐγούστου μηνός εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Παναγίας νὰ τὴν κάνη στὸν Σωτήρα Χριστόν τοῦ παπᾶ Ντολφῆ καὶ τῆς Ἀννούσας τὴ λειτουργία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων νὰ γίνεταί στὴν Παναγίαν τὴν Γερανοφόρα· αὐταῖς ταῖς ἐορτάδαις θέλει νὰ τρέχουν παιδίον παιδίων καθὼς τὰς ἔχομεν ἀπὸ τοὺς γονέους μας».¹⁴

Ἄλλα «ἀφιερῶματα» ἦταν ἡ τέλεση ἐορτῶν σὲ ἐξωκκλήσια· ἐορτές «κοντετζιονάδες (ἰταλ. *condizionale* = ὑπὸ τὸν ὄρο) νὰ ἐφημερεύονται ἐξ ὀνόματος εἰς ἱερέα, νὰ μὴν ἡμποροῦν νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν του, ἀλλὰ νὰ εἶναι παντοτιναῖς» (ἄρθρο 9ο τοῦ Κώδικα). Πρόκειται περὶ

11. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 66.

12. Αὐτόθι.

13. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 125.

14. Αὐτόθι, σελ. 129-130.

έορτῶν πού ἀνελάμβαναν νά τελοῦν οἱ πιστοί σέ διάφορα ἐξωκκλήσια στό ὄνομα Ἀγίων - προστατῶν τους μέ λειτουργό τῆς προτίμησής τους - ἐφημέριο ὁποιοῦσδήποτε ἐνοριακοῦ ναοῦ. Προικίζοντας π.χ. ἡ κερά Καλή τοῦ Γιάκουμου τόν γιό της μάστρο Θόδωρο Τουλή (ἀβαντάριο τῆς 2-4-1717) μέ κινητά καί ἀκίνητα, τόν ὑπεχρέωσε «νά κάνη-τήν ἐορτή τά ἐπιλόγια (τῆς Θεοτόκου) στίς 26 Δεκεμβρίου στόν Ἅγιον Ἐλευθέριον, περὶ ὁποῖος εὑρίσκεται ἐφημέριος εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον νά φημερεύη πάντοτε εἰς τήν ἰδίαν ἐορτήν».¹⁵

Μέ τίς τελευταῖες αὐτές «ἀφιερώσεις» ἀποκτοῦσαν προσβάσεις καί σέ ἐξωκκλήσια οἱ ἐνοριακοί ναοί, μέσω τῆς προτίμησης τῶν ἀφιερωτῶν στό πρόσωπα ἐφημερίων τους. Μεγάλος ἀριθμός παρομοίων «ἀφιερωμάτων» καταγράφεται στόν Κώδικα τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου πού ἔχομε δημοσιεύσει πρό πολλοῦ.¹⁶ Ἦταν δ' αὐτά ἀμεταβίβαστα ἀπό ναό σέ ναό, ἀλλά καί συνδεδεμένα μέ διάφορα ἀκίνητα. Κατά τό 9ο ἄρθρο τοῦ Κώδικα τοῦ 1784 «ὅταν ὁ νοικοκύρης (ἀκινήτων) πουλήσῃ ἢ χωράφιον ἢ ἀμπέλι ἢ ὀσπῆτι ὁποῦ εἶναι ἢ ἐορτή ἀφιερωμένη, νά μὴν ἡμπορῇ νά ἀφαιρεθῇ ἀπό αὐτό, λέγοντας ὅτι τήν ἀφιερώνει εἰς ἄλλο πρᾶγμα, ἀλλά νά παραμένῃ ἀπαρασάλευτη ἢ ἀφιέρωσις εἰς τό ἴδιο πρᾶγμα ὁποῦ εἶναι». Ἡ ἐν λόγῳ διάταξη, αὐστηρά ἀπαγορευτική, περιελήφθη στόν Κώδικα προκειμένου νά διασφαλιστεῖ τό ἀμεταβίβαστο τῶν ἐορτῶν πού εἶχε παλαιότερα παραβιαστεῖ μέ γραπτές συμφωνίες. Τοῦτο δ' ἐπειδή ἡ Κοινότητα ἀπέδιδε μεγάλη σημασία στό ἀδιασάλευτο τῆς τάξης πραγμάτων καί τήν κοινωνική ἡρεμία καί συνοχή.

Γιά τή μὴ παρεμπόδιση τῆς ἱκανοποίησης οἰκονομικῶν ἀναγκῶν, τό 8ο ἄρθρο τοῦ Κώδικα προέβλεπε ὅτι «ὅταν πουλιέται ἢ ὀσπῆτιον ἢ χωράφι ἢ ἀμπέλι, νά ἀφίνωνται ἀπό τήν τιμήν του (ὑπέρ) τοῦ ἀγοραστῆ 10 γρόσια, καθὼς ἐκ παλαιόθεν ἦτον» ἀφοῦ τοῦτος θά συνέχιζε νά ἐκπληροῖ τίς ὑποχρεώσεις τοῦ πωλητῆ τοῦ βεβαρυμένου «μέ ἀφιερώματα» ἀκινήτου. Ἐάν ἦταν βεβαρυμένο μέ «ἐνορία» 10 γρόσια, ἐάν μέ «ἐορτή» 10 γρόσια, ἐάν μέ «λειτουργία» γρόσια 5 καί ἐάν «διά κανδύλι» γρόσια 5.

Ἔτσι ἐπιτυγχάνονταν τό ἀδιατάρακτο τῶν πραγμάτων καί ἡ συνέχιση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ὑπῆρχαν ὅμως καί «ἀφιερωτές» οἱ ὁποῖοι προσδιόριζαν τό ὕψος τῶν ἀμοιβῶν γιά ἐορτές, λειτουργίες κ.λπ. Κατά τήν προίχιση λ.χ. τοῦ γιοῦ του (30-1-1788) ὁ μάστρο Γιώργης Σπόρου τόν ὑπεχρέωσε «νά κάνη ἕνα πανηγύρι εἰς τόν Ἅγιον Τάφον (ἐννοεῖται τό μετόχι τοῦ Ἀγίου Τάφου κάτω ἀπό τό Κάστρο) τοῦ Ἀγίου Βασιλείου (καί) νά δίδῃ πληρωμήν 10 παράδες».¹⁷

15. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 89-90.

16. Συμεωνίδη, Ἱστορικά...

17. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 113.

Ἐπίσης, στό προικοσύμφωνο τῆς θυγατέρας του (10-1-1795) ὁ κύριος Ἰωάννης Συρίγος τήν ὑπεχρέωσε «νά κάνη μίαν ἑορτήν εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην τοῦ Σιδεροῦ, πληρωμή τοῦ παπαῦ παράδες πέντε».¹⁸ Πολλά παραδείγματα γιά τήν τέλεση ἑορτῶν - λειτουργιῶν καταγράφονται λεπτομερῶς στόν κώδικα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος.¹⁹

Δ'. Ὑποχρεώσεις «ἐνορίας» καί «ἀφιερωμάτων» τῶν προσερχομένων στίς τάξεις τῶν μοναχῶν.

Ἐπί τῶν ἀνωτέρω ὑποχρεώσεων εἶχε ἀνακύψει ζήτημα πενήντα χρόνια πρό τῆς ἔκδοσης τοῦ Κώδικα τοῦ 1784. Τότε, «μερικοί χριστιανοί... θείω ζήλω κινούμενοι διά ψυχικήν τους σωτηρίαν» ἐγγράφονταν «εἰς τά ἅγια μονήδρια καί γίνονταν καλόγεροι, τόσον εἰς τά ἀνδρικά, ὡσάν καί εἰς μοναζουσῶν γυναικῶν μονήδρια ἐγίνηκαν» χωρίς νά ἐκπληρώνουν ἀκολούθως τίς ὑποχρεώσεις τους ἀπό «ἐνορία» καί «ἀφιερώματα» στούς ἐνοριακοὺς ναοὺς, ἐπειδή θεωροῦσαν ὅτι, ὡς μοναχοί - μοναχές, ἀπαλλάσσονταν τούτων. Γιά τήν ἐπίλυση τοῦ ζητήματος συγκλήθηκε Γενική Συνέλευση τοῦ Κοινοῦ, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε στίς 9 Δεκεμβρίου 1731 τά ἑξῆς:

α) «Ὅποιος βουληθεῖ νά ὑπάγη εἰς μοναστήρι, νά δίδῃ τοῦ ἀρχιερέως τήν πρόθεσιν καί τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας του τά δικαιώματα, εἴ τι (δηλ. ὅ,τι) δύναται» καί νά ἀπαλλάσσεται τῆς «ἐνορίας» του.

β) «Ἄν ἔχη προγονική ἑορτήν, ἢ λειτουργίαν, ἢ κανδύλι, νά τά στερεώνη καί τότε νά εἶναι στερεά καί ἀνεμπόδιστος ἢ προσήλωσις ὅπου εἶχον κάμει» στό μοναστήρι καί

γ) ἂν «ἤθελεν γυρεύση τινάς νά μὴν στερεώνη τά προγονικά του, νά μὴν ἔχη ἢ προσήλωσις του (σέ μοναστήρι) καμμίαν δύναμιν εἰς καμμίαν δικαιοσύνην, οὔτε εἰς ἐσωτερική, οὔτε εἰς ἐξωτερικήν...», ²⁰ δηλαδή γιά τή μὴ ἐκπλήρωση τῶν ἀνωτέρω ὑποχρεώσεων, οἱ παραβάτες δέν εἶχαν δικαίωμα προσφυγῆς οὔτε σέ ἀνώτερο δικαστήριο, ὅπως τό Πατριαρχεῖο ἢ ἡ κεντρική τουρκική Διοίκηση.

Παρ' ὅλα ταῦτα κατά τήν πεντηκονταετία πού ἀκολούθησε φαίνεται πῶς τά πράγματα διαφοροποιήθηκαν μερικῶς ἢ θεωρήθηκε, κατά τήν κατάρτιση τοῦ κώδικα τοῦ 1784, ὅτι ἔπρεπε, κοινή συναινέσει, νά τροποποιηθοῦν. Ἔτσι, στό 14ο ἄρθρο του ὀρίστηκε πῶς ὅποιος «ἀπό τούς ὑπανδρευμένους» ἀπεφάσισε νά «ὑπάγη καί γίνῃ καλόγηρος ἢ καλογριά εἰς μοναστήρι», ἔπρεπε προηγουμένως νά τακτοποιεῖ τίς οἰκονομικές ὑποχρεώσεις του πρός τόν ἐνοριακό ναό του («πρόθεση» ἀρχιερέως δέν

18. «Σιφιακά», 1 (1991), σελ. 98.

19. Συμεωνίδης, Ἱστορικά...

20. Βλ. στό Β' Μέρος τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 3.

αναφέρεται). Κατά τή νέα διάταξη οί υποχρεώσεις άφοροῦσαν μόνο στούς έγγάμους («ύπανδρευμένους») πού προσέρχονταν στόν μοναχισμό και όχι στούς άγάμους (ιερομονάχους) και μάλιστα σ' εκείνους τούς έγγάμους πού έγκλείσταν πράγματι στά μοναστήρια, όποτε μέ τήν καταβολή ενός έφ' άπαξ ποσοῦ 5 γροσίων στόν ένοριακό ναό τους άπαλλάσσονταν πλέον τής «ένορίας» τους.

Έάν όμως παρέμεναν «εις τόν κόσμον», δηλαδή έκτός μονής μέ άπλή έγγραφή στή δύναμή της ως «άδελφών» χάριν ψυχικής σωτηρίας («προσήλωσις»), έπρεπε «νά δίδουν σῶα τά δικαιώματα (του ένοριακου ναου) 10 γρόσια, όμοίως και του άρχιερέως τά δικαιώματα νά δίδονται, ή δέ ένορία του όσπητίου τους ή έορτήν έχει ή λειτουργίαν ή κανδύλι, νά μένουν άμετάθετα εις όποιαν εκκλησίαν ειναί διωρισμένα».

Ότι και πρό τής άπόφασης του 1731 ή επικρατοῦσα «τάξις» ήταν ή άνωτέρω, συνάγεται από «προσηλωτικό» έγγραφο τής 11-9-1712, τό κείμενο του όποιου βλ. στα «Σιφνιακά» 2 (1992), σελ. 74-75. Μέ αυτό, τό «χαριτοπροσηλούμενο και άφιερούμενο» ζευγος άκλήρων Νικολάου Κωνσταντή Βίστη «και τής συμβίας αυτου κερά Κατερίνας» στο μοναστήρι του Προφήτ' 'Ηλία, τακτοποίησε όπως έπρεπε τίς υποχρεώσεις του, δωρίζοντας σ' αυτό σημαντική περιουσία τους σε ζῶα και ακίνητα βεβαρμένα μέ έορτές, τίς όποτες θά ανέλαμβάνε νά τελει κανονικά τό μοναστήρι στούς ναούς Προφήτ' 'Ηλία Καταβατής και Σταυρου του Λόγγου.

Η σύνδεση ιερών τελετών μέ οικονομικές υποχρεώσεις των ένοριτών [πού προέκυφαν από τήν άδήριτη ανάγκη συντήρησης εκκλησιών και κληρικῶν, αλλά και τής καταβολής ύψηλῶν κρατικῶν και εκκλησιαστικῶν (πατριαρχικῶν) φορολογιῶν κατά τήν τουρκοκρατία], φάνηκε πράγμα περιέργο στόν Λατίνο έπίσκοπο Έραπόλεως φρά Giuseppe Sebastiani, άποστολικόν επισκέπτη των καθολικῶν εκκλησιῶν των νησιῶν, πού επισκέφθηκε τό 1667 τή Σίφνο. Στην έκθεση πού υπέβαλε στο Βατικανό και στην παράγραφό της για τά όρθόδοξα μοναστήρια του νησιου, ανέγραφε ότι οί μοναχοί και μοναχές τους «για νά πάρουν τό σχήμα ειναί υποχρεωμένοι νά πληρώνουν 5 ρεάλια στόν έπίσκοπο, ό όποτος, έκτός αυτών, λαμβάνει και από κάθε μοναχή, όταν πεθάνη, άμοιβή για τήν κηδεία της»,²¹ πράγματα περιέργα γι' αυτόν και τήν Καθολική Έκκλησία μέ τίς μεγάλες οικονομικές δυνατότητες.

Ό μεγάλος πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης περιέγραφε κατά τόν καλύτερο τρόπο τό πόσο άποτελεσματικός ήταν ό συνδυασμός τής εκπληκτικῆς συντηρητικῆς δύναμης του Έλληνισμού μέ τή θρησκευτική του σταθερότητα και συνοχή:

21. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 123 έπ.

«Ἐάν εἶχε βασιλεύσει ὁ Τοῦρκος εἰς τήν Φραγκίαν δέκα χρόνους, χριστιανούς ἐκεῖ δέν εὔρισκες· καί εἰς τήν Ἑλλάδα τώρα τριακόσους χρόνους εὔρίσκεται καί κακοπαθοῦσιν οἱ ἄνθρωποι καί βασανίζονται διά νά στέκουν εἰς τήν πίστιν τους καί λάμπει ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ καί τό μυστήριον τῆς εὐσεβείας».²²

Ἡ μεγάλη δύναμη τῶν ὀρθοδόξων: τό μυστήριον τῆς εὐσεβείας.

Ε'. Τά οἰκονομικά «δικαιώματα» τῶν ἐκκλησιῶν.

Γιά τά «δικαιώματα» (χρηματικά ποσά) τῶν ἐνοριακῶν ἐκκλησιῶν πού ἀντιστοιχοῦσαν σέ τελετές, ἑορτές, λειτουργίες, κηδεῖες κ.λπ. δέν ἔχομε ξεκάθαρη εἰκόνα. Γενικῶς μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἡ τέλεση ἑορτῆς κόστιζε 10 γρόσια, λειτουργίας 10 καί τό ἄναμα καντηλιοῦ 5 γρόσια, σύμφωνα μέ τά διαλαμβανόμενα σέ πολλά ἔγραφα. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ πιστοί προσέφεραν, συνήθως, περισσότερα, ἄν καί δέν λείπουν οἱ περιπτώσεις πληρωμῆς μικροτέρων ποσῶν, γεγονός πού βεβαιώνει ὅτι ἀκόμη καί οἱ πτωχοί θεωροῦσαν «εὐσεβῆ ὑποχρέωσή» τους τήν οἰκονομική προσφορά τους. Στά «Σιφνιακά», τόμος 4 (1994), σελ. 56-63, περιγράψαμε, κατά τό δυνατόν, τό θέμα τοῦτο, ὅπου καί παραπέμπουμε. Θά πρέπει τώρα νά προσθέσουμε ὅτι, μετά μακρές χρονικές περιόδους, πρέπει νά ἐπέρχονταν ἀναπροσαρμογές στά οἰκονομικά μεγέθη τῶν διαφόρων τελετῶν μέ ἀποφάσεις τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ Κοινοῦ, ὄχι πολύ σημαντικές, πάντως.

22. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. I (1974), σελ. 146.

Επίδοξον... 1689: Ιουνίου 7. 1689

Οιδώριδα... επίδοξον... 1689: Ιουνίου 7. 1689

Η πρώτη σελίδα της απόφασης της 7 Ιουνίου 1689 (βλ. έγγραφο Νο 1, στις παρατηρήσεις).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ «ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ» ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Τά είκοσι ένα από τά δημοσιευόμενα στό Δεύτερο Μέρος 24 έγγραφα, προέρχονται από τήν ιδιωτική «Συλλογή Έγγράφων Νικολάου καί Εύαγγέλου Βάου» τήν όποία διατηροῦμε όλόκληρη σέ φωτοαντίγραφα κατά παραχώρηση τών δύο άειμνήστων συμπολιτῶν. Τά έγγραφα αὐτά, μέ άλλα ένδεκα, πού έχομε δημοσιεύσει κατά καιρούς, άποτελοῦν τό τμήμα τῆς Συλλογῆς πού χαρακτηρίζεται «έκκλησιαστικά δικαιώματα».

Τά έκτός Συλλογῆς (ύπ' αριθμ. 2), συσταχωμένο μέ τό έξώφυλλο (έσωτερικά) έκκλησιαστικοῦ βιβλίου τοῦ ναοῦ τῆς Οὐρανοφόρας Ἀπολλωνίας, άντέγραφα τό έτος 1961 κατά τίς έρευνές μου στή Σίφνο, τά δέ ύπ' αριθμ. 23 καί 24, μοῦ παρεχώρησε, διά τοῦ φίλου κ. Γ. Ν. Θεοδώρου, ό κάτοχός τους σέ φωτοαντίγραφα.

2. Τά ἤδη δημοσιευμένα τῆς «Συλλογῆς Βάου» εἶναι τά έπόμενα:

α) Ἔγγραφο τῆς 1 Ἰουν. 1677 [Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 35].

β) Ἔγγραφο τῆς 28 Ἰουν. 1678 [«Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 49-50]

γ) Ἔγγραφο τῆς 15 Ἰαν. 1691 [Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 51].

δ) Ἔγγραφο τῆς 30 Ἰαν. 1701 [«Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 54].

ε) Ἔγγραφο τῆς 27 Φεβρ. 1739 [Αὐτόθι, σελ. 56-57].

στ') Ἔγγραφο τῆς 27 Ὀκτ. 1751 [Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 27-30].

ζ') Ἔγγραφο τῆς 3 Ἀπρ. - 1764 [Συμεωνίδη, Μοναστήρια, σελ. 72 καί «Σιφνιακά», 7 (1999) σελ. 57-58].

η') Ἔγγραφο τῆς 10 Μαρτ. 1779 [Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 57-58].

θ') Ἔγγραφο τῆς 1 Φεβρ. 1787 [Συμεωνίδη, Μοναστήρια, σελ. 72 καί «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 78].

ι') Ἔγγραφο τῆς 25 Ὀκτ. 1797 [Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 59].

ια') Ἔγγραφο τῆς 15 Ἰαν. 1799 [Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 60].

1. ΑΠΟΦΑΣΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΕΝΟΡΙΑΣ ΜΑΡΙΑΣ ΞΕΝΟΥ

Σίφνος, 19 Αύγουστου

1712

Περίληψη: Οί επίτροποι του αρχιερέως και άρχοντες αποφασίζουν, προσεπικυροῦντος του αρχιεπισκόπου Σίφνου Μακαρίου, ότι ή κατοικία της Μαρίας Φιλίππου, θυγατέρας «του ποτέ Ίωάννη Ξένου», έχει «ένορία» στον ναό του Αγίου Κωνσταντίνου Αρτεμῶνος, σύμφωνα μέ επίσημα αποδεικτικά έγγραφα.

1712: Αύγουστου 19: Σίφνος

Ἔστοντας καί ὁ έντημῶτατος άγιος σακελλάριος Γοζαδίνος νά |² πρετεντέρη δικαιώματα έκκλησιαστικά από τή Μαρία Φιλίππου ένεφανίστη εἰς τούς κά|³τωθεν ύπογεγραμμένους έπιτρόπους του αρχιερέως καί άρχοντας. λοιπόν εκράχτηκε ή |⁴ αὐτή Μαρία νά φανερώση καί αὐτή τά δικαιώματά της, ἔτζι έφανερώσε λόγια δίχως κα|⁵μιάς λογιῆς απόδειξη καί ὁ άνωθεν άγιος σακελλάριος μάς έφανερώσε έναν τεσταμέντο του πο|⁶τέ Πετρῆ Φρουδίτη καί τήν παροῦσαν σεντέτζιαν, διά τουτο ὡς δίκαιον καί εὔλογον άπεφά|⁷σισαν τό τεσταμέντο καί σεντέτζια νά ἔχουν πᾶσαν τήν δύναμιν καί κυριότητα καί ή αὐτή Μαρία |⁸ Φιλίππου, γυθάτηρ του ποτέ Ίωάννη Ξένου νά άδιάση τό σπίτι όπου τήν σήμερα κατοικά καί νά ένεχειρίση |⁹ τό κλειδί του αγίου σακελλαρίου· πάλαι καί θέλει νά κατοικά εἰς τό αὐτό σπίτι, νά εἶναι καί νά εὔρι|¹⁰σεται παντοτεινά καί καθολική ένορίτισα εἰς τόν ναόν του Αγίου Κωνσταντίνου εἰς τήν έφημερία του |¹¹ εἰρηθέντος σακελλαρίου αὐτή καί οἱ μεταγενέστεροι όπου θέλουν εὔρισκονται κάτοικοι εἰς τό ἴδιο|¹² σπίτι εἰς τούς αἰώνας καί νά κάνουν κατά διαδοχήν καί τήν έορτήν εἰς τήν ἴδιαν εκκλησίαν τά επιλό|¹³για της Θ(εοτό)κου εἰς τάς 26 του δικεμβρίου μηνός καί εἰς ασφάλειαν καί βεβαίωσιν ἰδιοχείρως θα|¹⁴ ύπογράφουν καί τά έξῆς

|¹⁵ παπα Νικολός Γοζαδίνος έπίτροπος του αρχιερέως.

|¹⁶ Κωνσταντῆς Μπάος έπίτροπος του αρχιερέως.

|¹⁷ οἰκονόμος Σίφνου έγγραφα τήν παροῦσαν

|¹⁸ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Μακάριος

|¹⁹ βεβαιοῖ.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. «Ὁ ἐντιμώτατος ἅγιος σακελλάριος Γοζαδῖνος» Γεώργιος τοῦ Νικολάου διετέλεσε στό ἀξίωμα ἀπό 1708 - 1728 καί ἀκολούθως σ' ἐκεῖνο τοῦ οἰκονόμου ἀπό 1728 - 1737 [βλ. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 36 - 39 καί 51 - 54 καί «*Σιφνιακά*», 4 (1994), σελ. 153 καί 10 (2002), σελ. 175 - 179]. Ἡ Μαρία Φιλίππου, «*θυγάτηρ τοῦ ποτέ Ἰωάννη Ξένου*», εἶναι γνωστή ἀπό τοῦ ἔτους 1689, Ἰουνίου 7, ὅταν ἀποδείχτηκε ὅτι κατεῖχε μέ πλαστά ἔγγραφα χωράφι ἰδιοκτησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος πού εἶχε περιέλθει στό νάο μετά τόν θάνατο τοῦ ἐνορίτη Πετρῆ Φρουδίτη. Ἡ ἐνδιαφέρουσα αὐτή ὑπόθεση πού ἔχει ἄμεση σχέση μέ τήν παροῦσα διαφορά, ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ὁ Πετρῆς Φρουδίτης, ἀνεψιός τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος μισέρ Ἀναγνώστη Ναδάλε [γιά τόν ὁποῖο βλ. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 34 ἐπ.], μέ ἰδιόγραφη διαθήκη του τῆς 12-3-1685 [βλ. τό κείμενό της στή «*Σιφνιακά*», 2 (1992), σελ. 126-127], ἀνέθεσε στόν ἀνωτέρω «*πάρπα*» (= μπάρμπα) του, στόν ὁποῖο χρεωστοῦσε 34 ρεάλια, νά ἐκποιήσῃ ἀκίνητά του γιά τήν ἐξόφληση τοῦ χρέους του, μέ τό ποσό δέ πού ὑπελόγιζε ὅτι θά περισσέφει, νά τελεῖ ἐορτές καί λειτουργίες, τόσο «*γονικές*» του, ὅσο καί «*διά τήν ψυχήν του*». Μετά τόν θάνατό του ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ περιουσία του δέν ἀρκοῦσε γιά τήν ἱκανοποίηση τοῦ συνόλου τῶν ἐπιθυμιῶν του γι' αὐτό καί «*ἐπλήρωσε διά λόγου του*» τά ἐπί πλέον ὁ θεῖος του Ναδάλες μέ σχετικά ἀποδεικτικά ἔγγραφα καί παρακράτηση, ἀντί ἐκποίησης, τῶν ἀκινήτων του.

Κατά τήν ἐκτίμηση τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τοῦ Φρουδίτη, διαπιστώθηκε ὅτι ἕνα χωράφι «*τοποθετημένο εἰς τήν ὀνομασίαν στόν Ἅγιον Δημήτριον*», εἶχε περιέλθει, μέ πλαστά ἔγγραφα, στήν κυριότητα τῆς «*κερά Μαρίας, θυγατέρας τοῦ Ἰωάννη Ξένου*» (ἄγνωστη ἢ τυχόν σχέση της μέ τόν ἀποθανόντα), πρό τοῦ θανάτου τοῦ Φρουδίτη. Ἡ παρανομία εἶχε συντελεσθεῖ στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1680 ὅταν «*ἕνας Τούρκος Ἀλῆ ἀγάς Μπονάτζις*» πού εἰσέπραττε «*τά χαράτζια τοῦ καπητάν πασιά*» χρηματίζονταν ἀπό μερικούς καί, ἐνῶ δέν εἶχε ἀρμοδιότητα «*διά κριτής... ἔκανε κρισηματα ἀβαντικά (ἰταλ. *avanzia* = καταδυνάστευση) καί ἔβανε τούς ἐπιτρόπους μέ ραυδί (= ξυλοδαρμούς) καί ἀπόγραφαν*» πλαστά ἰδιοκτησιακά ἔγγραφα.

Ὅταν, λόγω τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου (1684-1695) οἱ Βενετοί κυριάρχησαν στίς θάλασσες καί διαφοροποιήθηκαν τά πράγματα ἀπό τή μῆ τακτική παρουσία Τούρκων στήν περιοχή, ἄρχισαν νά ἀποκαλύπτονται οἱ παρανομίες, καί ὅσοι εἶχαν ζημιωθεῖ ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ Ἀλῆ ἀγά, ζητοῦσαν τήν ἀποκατάστασή τους.

Πρός τοῦτο πραγματοποιήθηκε στίς 12 Νοεμβρίου 1688 «*μαρτυρία*

του κόσμου» (= απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Κοινοῦ), ὥστε «πάλι νά εἶναι τά πράγματα εἰς τούς ἴδιους ὅπου εἰς τό ἀπερασμένον τά εἶχαν, ὡσάν νά μήν ἦτονε ποτέ χριμένα». Πρὶν ἐκδοθεῖ «ἡ μαρτυρία τοῦ κόσμου», τό ζήτημα φαίνεται πῶς εἶχε τεθεῖ ἀπό διαφόρους στόν Βενετό ναύαρχο Φραγκῆσκο Μοροζίνη, ὁ ὁποῖος, μέ ἔγγραφό του τῆς 29-8-1688, διέταξε τούς ἐπιτρόπους τοῦ Κοινοῦ «παπα - κύρ Ἰωάννην Νταμισίνα, μισέρ Τζουάνε Ναδάλε καί παπα - κύρ Κωνσταντῆ Παλιού», νά τό ἐρευνήσουν καί ἐπιλύσουν. Στό ναύαρχο προσέφυγε καί «ὁ ἀφέντης Ἀναγνώστης Ναδάλες», διεκδικώντας τό χωράφι τοῦ Πετρῆ Φρουδίτη πού εἶχε ἰδιοποιηθεῖ ἡ κερά Μαρία θυγατέρα τοῦ Ἰωάννη Ξένου. Ὁ Μοροζίνης μέ ἄλλο ἔγγραφο τῆς 30-11-1688 διέταξε, ἐπίσης, τούς προκρίτους «νά ξανίξουν καί καλά νά ἐρευνήσουν τήν διαφοράν του» μέ τή Μαρία Ξένου.

Στίς 7 Ἰουνίου 1689 «οἱ ἀφέντες ἐπίτροποι παπα - κύρ Νικολός Ροῦσος καί μισέρ Ἀντωνάκης Πρατικός, καθίζοντας εἰς τό κριτήριον», παρόντος καί τοῦ καστελάνου (= ἐκπροσώπου τῶν Βενετῶν στό νησί) Γεώργη Κονίδη, τοῦ κύρ Ἀντώνη Φραζέσκου «ἐπιτρόπου ὅπου ἦτον τόν καιρόν τῶν τουρκῶν» καί τῶν διαδίκων, ἐκδίκασαν τή διαφορά τους. Ὁ Ναδάλες ἐπικαλέσθη «τή μαρτυρία τοῦ κόσμου» καί τήν ὅμοια τοῦ Ἀντώνη Φραζέσκου, ἐπιτρόπου «ἐπί τουρκοκρατίας» (ὁ ὁποῖος ὁμολόγησε ἐνώπιόν τους τά τοῦ Ἀλῆ ἀγά γενόμενα) καί προσκόμισε τή διαθήκη τοῦ Πετρῆ Φρουδίτη, ἔγγραφο τοῦ χρέους τοῦ τελευταίου πρὸς αὐτόν καί ἀποδεικτικά γιά «ἄλλα χρέη καί ψυχικά ὅπου ὁ αὐτός Ναδάλες ἀποδεικτει πῶς ἐπλήρωσε διά λόγου του», μέ ἀποτέλεσμα νά ἀποφασίσουν οἱ ἐπίτροποι «νά εἶναι λισεντζιάδα (ἰταλ. *licenziare* = ἀπολύω, καταγγέλλω μίσθωση) ἀπό τό χωράφι ἡ ἄνωθεν κερά Μαρία καί κάθα ἄλλη κληρονομία τοῦ αὐτοῦ Πετρῆ Φρουδίτη».

Τά ἀνωτέρω, ἱστορικό καί ἀπόφαση, κατέγραψε σέ ἔγγραφό του «ὁ Γεώργιος Ἀναγνώστη Τουλάκης, πρωτονοτάριος καί καντζιλιέρης τῆς Σίφνου», τό ὁποῖο δημοσιεύσαμε στά «Σιφνιακά», τόμο 7 (1999), σελ. 53-54. Ὅμως, στή δεύτερη σελίδα τοῦ ἐγγράφου τούτου, ἀμέσως μετά τίς ὑπογραφές τῶν ἐπιτρόπων καί τοῦ καντζηλλιέρη, καταχωρίστηκε, στό ἀπομένον λευκό διάστημά της, καί ἡ δημοσιευομένη τώρα νεώτερη ἀπόφαση τῆς 19 Αὐγούστου 1712, σχετική μέ τήν προηγηθεῖσα τοῦ 1689, δεδομένου ὅτι ἀφοροῦσε, ἐκτός τοῦ χωραφιοῦ, καί σέ οἰκία τοῦ θανόντος Φρουδίτη, στήν ὁποία διέμενε ἡ Μαρία Φιλίππου, θυγάτηρ Ξένου. Ἐνιστάμενος αὐτή τή φορά μετά 23 χρόνια, ὁ νέος κύριος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου σακελλάριος Γεώργιος Νικ. Γοζαδίνος, ἐγγονός τοῦ Ἀναγνώστη Ναδάλε [ἀπό τόν γάμο τῆς θυγατέρας του Μαργαρίτας καί Νικολάου Γοζαδίνου, σκευοφύλακα καί οἰκονόμου Σίφνου· βλ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 35-36], ὁ ὁποῖος ἀξιώνει ἀπό τή Μαρία Ξένου ἐκκλησιαστικά δικαιώματα.

2. Ἡ Μαρία Ξένου, ἀπὸ τὴν ὁποία ζητήθηκε νὰ φανερώσει τὰ δικαιώματά της, «ἐφάνερωσε λόγια, δίχως καμιᾶς λογιᾶς ἀπόδειξη», ἐνῶ «ὁ ἄνωθεν ἅγιος σακελλάριος ἐφάνερωσε ἓνα τεσταμέντο (= διαθήκη) τοῦ ποτέ Πετρῆ Φρουδίτη καὶ τὴν παροῦσαν σεντέτζιαν (= τὴν ἀπόφαση τοῦ 1689), πού ἀπεδείκνυαν τὴν κυριότητα τοῦ Ἀναγνώστη Ναδάλε καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἐπὶ τῶν ἀκινήτων. Ἔτσι ἀποφασίστηκε «νὰ ἀδιάση (ἢ Ξένου) τό σπίτι ὅπου τὴν σήμερον κατοικᾶ... πάλαι καὶ θέλει νὰ κατοικᾶ εἰς τό αὐτό σπίτι, νὰ εἶναι καὶ νὰ εὐρίσκεται παντοτεινὰ καθολικὴ ἐνοριτίσσα εἰς τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου» μέ τίς συνακόλουθες οἰκονομικές ὑποχρεώσεις, πρᾶγμα πού ἐπιζητοῦσε ὁ σακελλάριος καὶ ὄχι τὴν ἔξωσή της ἀπὸ τό σπίτι. Ἀκόμη, τόσον αὐτῆ, ὅσο καὶ ὅποιοι ἄλλοι θὰ τὴν διαδέχονταν ἰδιοκτησιακά σ' αὐτό, ἔπρεπε «νὰ κάνουν κατὰ διαδοχὴν καὶ τὴν ἑορτὴν εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν τὰ ἐπιλόγια τῆς Θεοτόκου εἰς τὰς 26 τοῦ Δεκεμβρίου μηνός», πού εἶχε καθιερώσει ὁ Πετρῆς Φρουδίτης «διὰ τὴν ψυχὴν του» μέ τὴν, ἀπὸ 12-3-1685, διαθήκη του.

3. Τὰ πρόσωπα πού ὑπογράφουν τὴν ἀπόφαση:

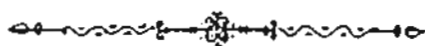
α) «παπα Νικολός Γοζαδίνος ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως» εἶναι ὁ γαμπρός τοῦ Ἀναγνώστη Ναδάλε, πρῶην οἰκονόμος [Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 35-36].

β) «Κωνσταντῆς Μπάος ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως» καὶ σύντεκνος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου Μακαρίου, γνωστός ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια μέ τόν πρῶην ἀρχιεπίσκοπο Γαβριήλ [βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 81 ἐπὶ. καὶ τόμους 7 (1999), σελ. 69-70 καὶ 9 (2001), σελ. 34].

γ) «οἰκονόμος Σίφνου» αὐτὴν τὴν ἐποχὴ εἶναι ὁ Ἀναγνώστης Ναδάλες [βλ. λεπτομέρειες στοῦ Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 34-38].

δ) «ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Μακάριος» [βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 81 ἐπὶ.].

2. ΔΙΑΝΟΜΗ ΓΕΡΟΝΤΟΜΟΙΡΙΟΥ ΣΕ ΤΕΚΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ «ΒΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ»

ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΤΟΥΣ

Σίφνος, 1 Δεκεμβρίου
1714

Περίληψη: Ἐκτιμητές διορισμένοι ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς κεράτζας Φλωρέτζας τοῦ ποτέ Κωνσταντῆ Ἀντώνη Λιζάρδου, διανέμουν ἀκίνητα καὶ

κινητά του «γεροντομοιρίου» της στά τέχνα της προκειμένου να αναλάβουν «τά έξοδα της ψυχής της», δηλαδή τις απαιτούμενες δαπάνες της κηδείας της και των, μετ' αυτήν, εκκλησιαστικών τελετών.

1714, μηνός Δεκεμβρίου πρώτη.

Ἐστοντας καί ἡ κεράτζα Φλωρέντζα γυνή του ποτέ Κωνσταντῆ Ἀντώνη Λιζάρδου να ἐπροίκισεν τά παιδιά της μέ τήν εὐχή⁴ της καί τῶς ἔδωσεν ἐκεῖνον ὅπου τῆς εὐρίσκετον καί να ἐκράτη⁵σεν μερικόν τῆς ἐξουσίας της διά γεροντομοίρι καί ἐξοδα τῆς |⁶ψυχῆς της. εἰς τοῦτο, εὐρίσκομένη εἰς τέλος θανάτου ἔκραξε⁷ τά δύο ἀδέλφια, ὅ, τε ὁ κύρ Ἀντώνης ὁ υἱός της καί ἡ κερά Κα⁸τερίνα θυγατέρα της διά να στοχαστοῦν ἀναμεταξύ τως ὡς ἀδέλ⁹φια διά τήν κυβέρνησιν τῆς ψυχῆς της καί μὴν κοφάροντα¹⁰ ἀμφοτέροι ἐπροσκάλεσαν παρακαλεστικῶς ἡμᾶς¹¹ τούς κάτωθεν ὑπογεγραμμένους διά να τούς κάμομεν¹² τήν μοιρασιάν. ὅθεν φανερώνοντας τό αὐτό γεροντομοίρι¹³ ἕνα πρός ἕνα, ὁμολογώντας ἀκόμη πῶς ὁ ἄνωθεν κύρ¹⁴ Ἀντώνης ἔχει να λάβη ἀπό τήν μητέρα του ρεάλια εἴκοσι δύο¹⁵ ἤγουν ρ(εάλια) 22, τά ὅποια τά ἐξόδιασεν εἰς τές κρίσεις ἀπάνω¹⁶ εἰς μερικά πράματα ὅπου του εἶχαν δοσμένα προικίον καί¹⁷ ἦταν κρατημένη να τόν ἐντεφεντέρη ἡ μητέρα του, ἐγνωρί¹⁸σαμε να εἶναι τό χωράφι ὀνομαζόμενον τῆς Ἀργυρῆς ἐδικόν¹⁹ του καί διά τό περισσότερον ὅπου ἀξίζει να εἶναι κρατημένος²⁰ να πληρώνη σαρανταλείτουργον καί σαββάτισμά της καί²¹ διά τό ἐναποληφθέν πράγμα ὅπου ἀπομένει, ἤγουν τό²² ἐμισόν ἀμπέλι στό Φοινικίδι, τό χωράφι στήν Βορεινή καί²³ τό χωραφάκι στόν Ἅγιον Ἰωάννη στά Μάρμαρα να γροικοῦνται²⁴ ἀνάμεσον του προηγουμένου (;) κύρ Ἀντώνη καί ἀδελφῆς του²⁵ κερά Κατερίνας να τά μοιράζονται ἀπόστα εἰς τήν μέσην πα²⁶ρά ναῖναι ὑποκείμενοι καί οἱ δύο να κάμουν ὄλλα ἐκεῖνα²⁷ τά χρειαζόμενα ἐξοδα τῆς ψυχῆς της, ἤγουν ἀπό τήν |²⁸ ἡμέραν τῆς θανῆς της ἕως τά χρόνια της ἔξω ἀπό τό σα²⁹ββάτιασμα καί σαρανταλούτουργο, ὅπου ὅπιστεν φαίνονται³⁰ ἀκόμα καί μία λειτουργία τῶν ψυχῶν στίς παλιαῖς ἀπό³¹ κριες διά τά χρόνια του παπᾶ του ἀδελφοῦ τους καί ἄλλη λει³²τουργία διά τά χρόνια της. ἀκόμη ἐγνωρίσαμε ἐπειδή καί³³ να εἶχεν του ποτέ υἱοῦ της Νικολοῦ δοσμένο ἀπό τό γεροντομοί³⁴ριν της ταῖς συκιαῖς εἰς τά Βάρτα, χωράφι στοῦ Διαβρούχα³⁵ καί τό κάτω ἀμπέλι στοῦ Πέτζη, ἐγροικήσαμε να τά ἔχη³⁶ ἐλεύτερα πάλι ἐδικά του μέ τοῦτο να κάνη τήν λειτουργίαν³⁷ ὅπου ἔκανε διά τά Βάρτα τά χρόνια του πατρός του καί διά τό ἀ³⁸μπέλι του

Πέτση νά κάνη ἄλλην μία λειτουργίαν³⁹ τό Σάββατο τῶν Τυρηνῶν, ὄλλαις ἀενάως εἰς τόν ναόν τῶν⁴⁰ Ταξιαρχῶν ὁποῦναι τό κτούργιόν τως. Ξεκαθαρίζομε⁴¹ ἀκόμα ὅτι μέ τό νά ἔχη εἰς τό προικοσύμφωνο τῆς θυ⁴²γατέρας τῆς τῆς ποτέ κερά Μαρίας κρατησμένα⁴³ ὄλλα τά μισά φουρνημέ(ν)τα τοῦ ὀσπητίου καί νά ἔκανει⁴⁴ πάντα τήν ἑορτήν τοῦ Βαγιοφόρου εἰς τό(ν) ἄνωθεν ναόν⁴⁵ τῶν Ταξιαρχῶν χωρίς νά ὀμπλιγάρη κανέναν τῆς παιδί⁴⁶ νά τήν κάνη. ἔτζι θεληματικῶς τά δύο ἀδέλφια ἐθέλ⁴⁷λησαν μέ κάθεν τως καλήν θέλησιν καί ἐρεφουδάρησαν⁴⁸ τήν αὐτήν προλεγομένην μασαργιά τοῦ Κωνσταντῆ γαμβρ⁴⁹οῦ τος καί τῆς προλεγομένης των ἀδελφῆς Μαρίας καί ἕνα δέ⁵⁰τρό ἐκεῖ διά νά εἶναι ὀμπλιγάδος καί κρατημένος νά⁵¹επιτελεῖ πάντα τήν προλαβοῦσαν ἑορτήν τοῦ Βαγιοφόρου⁵² καί νά ἄφτη τό καντήλι τῶν γονέων τως ἀενάως εἰς τόν ἄνω⁵³ ναόν. Ταῦτα στερχτά τά μέρη, γροικώντας καί ἡμεῖς ἀπεφα⁵⁴σίσαμεν ὡς ἐκλεγμένοι ἀπό λόγου τως διά νά μὴν γίνε⁵⁵ται ἀλλέως καί εἰς ἀσφάλειαν κάθε καιροῦ ἰδιοχειρῶς⁵⁶ τό ὑπογράφομε καί τά ἐξῆς.

ἴ⁵⁷. Ἀναγνώστης Ἀτανάσης καί ψηφισμένος ὀμολογῶ.

ἴ⁵⁸ - Ἀναγνώστης Μαγκανάρης καί ψηφισμένος ἔγραφα⁵⁹ καί ὀμολογῶ.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Ἡ κεράτζα Φλωρέντζα, σύζυγος τοῦ μακαρίτη Κωνσταντῆ Ἀντώνη Λιζάρδου, ὅταν προίχισε τά παιδιά τῆς Ἀντώνη, Νικολό, Κατερίνα καί Μαρία, κράτησε ἀπό τήν περιουσία τῆς μέρος ἀκινήτων καί κινητῶν πραγμάτων, τόσο γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἀναγκῶν τῶν γηρατειῶν τῆς, ὅσο καί τῶν «ἐξόδων τῆς ψυχῆς τῆς», δηλαδή τῶν ἀπαραιτήτων δαπανῶν τῆς κηδείας καί τῶν, μετ' αὐτήν, ἱεροτελεστιῶν. Τά παρακρατηθέντα περιουσιακά στοιχεῖα κατεγράφησαν τότε σέ σχετικό ἔγγραφο («γεροντομοίρι»).

Διαισθανομένη τό τέλος τῆς («εὐρισχομένη εἰς τέλος θανάτου»), ἐκάλεσε τά παιδιά τῆς Ἀντώνη καί Κατερίνα καί τοὺς ζήτησε νά φροντίσουν τή διανομή τῶν πραγμάτων τοῦ γεροντομοιρίου κατά τρόπο πού νά καλύπτονται ἀναλογικά τά ἀπαραίτητα ἐξοδα «διά τήν κυβέρνησιν τῆς ψυχῆς τῆς», δηλαδή ποιό ἀπό κάθε ἕνα ἀπό τά παιδιά τῆς, ἔναντι τῶν πραγμάτων πού θά ἔπαιρνε, θά ἀναλάμβανε νά τελεῖ ἀριθμό τελετῶν γιά τήν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς τῆς.

2. Τά δύο ἀδέλφια, φοβούμενα πώς δέν θά κάνουν ἀκριβοδίχαιη διανομή τῶν περιουσιακῶν στοιχείων, ἀνέθεσαν τό ἔργο τοῦτο σέ δύο ἔμπειρους ἐκτιμητές, οἱ ὁποῖοι ἀξιολόγησαν ἀκίνητα καί κινητά πράγματα τοῦ

«γεροντομοιρίου» καθώς και προφορικές όμολογίες για πραγματοποιηθείσες ιδιαίτερες δαπάνες και απέφασισαν νά περιέλθουν:

α) στον Άντώνη, στον όποιο ή μητέρα του χρεωστούσε 22 ρεάλια από έξοδα πού είχε κάνει αυτός σέ δίκες γιά τή νομιμοποίηση άμφισβητουμένων άκινήτων τής προίκας του, «τό χωράφι όνομαζόμενον τής Άργυρης», μεγαλυτέρας άξίας τών 22 ρεαλιών. Γιά τό επί πλέον τής άξίας του χωραφιού αυτού θά πλήρωνε, μετά τόν θάνατο τής μητέρας του, «σαρανταλείτουργον και σαββάτισμά της».

β) Τά έναπομένοντα άκίνητα του «γεροντομοιρίου» της, δηλαδή μισό άμπέλι στό Φοινικίδι, τό χωράφι στή Βορεινή και τό χωραφάκι στον Άγιο Ίωάννη στα Μάρμαρα, στον ίδιο Άντώνη και τήν άδελφή του Κατερίνα έξ ήμισείας. Έναντι αυτών θά πλήρωναν «όλα εκείνα τά χρειαζόμενα έξοδα τής ψυχής της, ήγουν από τήν ήμέραν τής θανάτης της έως τά χρόνια της», δηλαδή θά επιβαρύνονταν έξ ήμισείας μέ τίς δαπάνες τελετών ενός χρόνου (κηδείας, τριημέρων, 9ημέρων, σαράντα κ.λπ.), εκτός του σαρανταλείτουργου και σαββατίσματος πού θά τελούσε μόνος ό Άντώνης. Ακόμη θά επιβαρύνονταν και οι δύο γιά τήν τέλεση, κάθε χρόνο, «μιας λειτουργίας τών ψυχών στις παλιές απόκριες» στή μνήμη «του παπα του άδελφου τους» και «άλλης λειτουργίας διά τά χρόνια της».

γ) Στον γιο της Νικολό, τον όποιο είχε προικίσει μέ «ταίς συχιαίς εις τά Βάρτα, χωράφι στου Διαβρούχα και τό κάτω άμπέλι στου Πέτζη», αλλά ή κερά Φλωρέτζα τά είχε περιλάβει στό γεροντομοίρι της, περιέρχονταν «έλεύτερα πάλι είδικά του». Έναντι τών άκινήτων αυτών ό Νικολός θά έκανε κάθε χρόνο μία λειτουργία στή μνήμη του πατέρα του έγκαρεμένη στα Βάρτα «και διά τό άμπέλι του Πέτζη νά κάνη άλληνη μία λειτουργίαν τό Σάββατο τών Τυρηνών». Και τίς δύο στό ναό τών Ταξιαρχών, ένοριαχόν τής οικογένειας.

δ) Στή θυγατέρα της Μαρία, τήν όποια είχε προικίσει μέ σπιτι, αλλά ή κεράτζα Φλωρέτζα είχε κρατήσει τά μισά «φουρνημένα» του (οικοσκευή) και τελούσε προς τουτο «τήν έορτήν του Βαγιοφόρου εις τόν άνωθεν ναόν τών Ταξιαρχών», περιέρχονταν τό υπόλοιπο τής οικοσκευής «και ένα δέντρο» γιά νά επιτελει, μαζί μέ τόν σύζυγό της Κωνσταντή «τήν προλαβούσαν έορτήν του Βαγιοφόρου και νά άφτη τό καντήλι τών γονέων τως άενάως εις τόν άνω ναόν».

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Οι εκτιμητές, γνωστοί στις πηγές, αποκαλούν δύο από τά τέκνα της κεράτζας Φλωρέτζας «ποτέ Νικολό» και «ποτέ κερά Μαρία», δηλαδή ως αποβιώσαντες. Αν δέν πρόκειται περί λεκτικού σφάλματος, θεωρούμε ότι έννοούσαν μερίδια τών δύο τέχνων προκειμένου νά γίνει ό μερισμός του γεροντομοιρίου στα τέκνα τών αποβιωσάντων.

3. ΕΝΟΡΙΑΚΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΙΕΡΕΣ ΜΟΝΕΣ

Σίφνος, 9 Δεκεμβρίου
1731

Περίληψη: Ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ κοινοῦ τῆς Σίφνου ἀποφασίζει πῶς οἱ προσερχόμενοι γιά νά μονάσουν στά ἀνδρικά καί γυναικεῖα μοναστήρια τοῦ νησιοῦ ὀφείλουν νά τακτοποιοῦν προηγουμένως τίς οικονομικές ὑποχρεώσεις τους πρός τόν ἀρχιερέα καί τούς ἐνοριακοὺς ναοὺς.

1731 Δεκεμβρίου 9 ἐν τῇ νήσῳ Σίφνω.

Ἐστοντας καί ἀπό τό ἔκπαλαι νά εἶναι ἡ συνήθεια τοῦ νησίου μας διά ταῖς ἑορταῖς καί λειτουργίαις καί ἐνο³ρίαις καί κανδήλι ὅπου οἱ ἐνορίται τῶν ἐκκλησιῶν μας ἔχουν προικοδιαβασμένα ἀπό τοὺς γονέους τῶν⁴ καί τρέχουν κατά διαδοχὴν εἰς τὰς ἐνορίας μας καί μερικοὶ χριστιανοὶ νά σηκώνονται τὴν σήμερον θείῳ ζήλω⁵ κινούμενοι διά ψυχικὴν τῶς σωτηρίαν νά πηγαίνουν εἰς τὰ ἅγια μονήδρια καί γίνονται καλόγεροι, τόσοι⁶ εἰς τὰ ἀνδρικά, ὡσάν καί εἰς μοναζουσῶν γυναικῶν μονήδρια ἐγένηκαν. διό ἐβουλήθημεν ἔμπροσθεν εἰς τοῦ⁷ πανιερωτάτου καί λογιωτάτου μας αὐθεντός ἀρχιεπισκόπου Σίφνου κυρίου κύρ Νεοφύτου ὅτε ὁ ἐντιμώτατος⁸ οἰκονόμος καί οἱ αἰδεσιμώτατοι κληρικοὶ καί εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καί κοινωνοῦν τό παρόν γράμμα κατά Θεόν⁹ μήτε τὰ ἅγια μοναστήρια νά ἀδικῶνται, οὔτε αἱ ἅγιοι ἐκκλησίαι νά ἀδικῶνται καί νά χάνουν ταῖς προ¹⁰ γονικαῖς των ἐνορίαις. καί τό μὲν πρῶτον ὅποιος βουληθεῖ νά ὑπάγῃ εἰς μοναστήρι νά δίδῃ τοῦ ἀρχιερέως τὴν¹¹ πρόθεσιν καί τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας του τὰ δικαιώματα, εἴτι δύναται καί νά ἀφίνη καί τὴν ἐνορίαν του καί ἂν ἔχη¹² προγονικὴν ἑορτὴν ἢ λειτουργίαν ἢ κανδήλι, νά τὰ στερεώνη καί τότε νά εἶναι στερεά καί ἀνέχοπτος ἢ προ¹³ σήλωσις ὅπου εἶχεν κάμει, ἐκ τοῦ ἐναντίου δέ καί ἤθελεν γυρεύση τινὰς νά μὴν στερεώνη τὰ γονικά του πρῶτον¹⁴ καί ἀρχή, νά μὴν ἔχη ἢ προσήλωσις των καμίαν δύναμιν εἰς καμίαν δικαιοσύνην, οὔτε εἰς ἐσωτερικήν¹⁵ οὔτε εἰς ἐξωτερικήν καί διά πληρεστάτην βεβαιώσιν παρακαλοῦμεν τόν πανιερώτατον καί λογιώτατον¹⁶ αὐθέντην ἅγιον Σίφνου κύριον κύρ Νεόφυτον νά τό βεβαιώσῃ, ὁμοῦ καί ἀφέντες προεστοὶ ὑπογράφωντές το καί¹⁷ ἡμεῖς ἰδιοχειρῶς μας εἰς ἀσφάλειαν καί τὰ ἐξῆς:

¹⁸ < οἰκονόμος Σίφνου Γοζαδίνος	³⁶ < Νικόλαος ἱερέυς Κάτζας
¹⁹ < σακελλάριος Σίφνου Μπάος	³⁷ < Γεώργιος ἱερέυς Κώμης
²⁰ < πρωτοπαπᾶς Σίφνου Γοζαδίνος	³⁸ < Ἰωάννης ἱερέυς Κώμης
²¹ < χωρεπίσκοπος Σίφνου Ποτεντάκης	³⁹ < Ἰωάννης ἱερέυς Μαγγανάρης
²² < χαρτοφύλαξ σίφνου	⁴⁰ < Γεώργιος ἱερέυς Πανόργιος
²³ < σακελιός σίφνου Βαφίας.	⁴¹ < Γεώργιος ἱερέυς Βελούδης
²⁴ < λογοθέτης σίφνου καντζηλιέρης	⁴² < Ἀλέξανδρος ἱερέυς Κώμης
²⁵ < πρωτέχδικος σίφνου	⁴³ < Ἰωάννης Μπάος
²⁶ < Λουκάς ἱερέυς Βαφία	⁴⁴ < Γεώργιος Ἀλημπέρτης
²⁷ < πρωτοσύγκελος σίφνου	⁴⁵ < Γεώργιος Παλαιός
²⁸ < Ἀντώνιος ἱερέυς μαλόβριος	⁴⁶ < Ἀναγνώστης Μαγγανάρης
²⁹ < Φραζέσκος ἱερέυς Καρδίτζης	⁴⁷ < Ἀναγνώστης Ἀτανάση
³⁰ < Ἀπόστολος ἱερέυς Ἀλημπέρτης	⁴⁸ < Δημήτριος Ἀτανάση
³¹ < Γεώργιος ἱερέυς Κώμη	⁴⁹ < Κωνσταντῆς Μυτιληναῖος
³² < Ἰωάννης ἱερέυς κυριακός	⁵⁰ < Νικολός Καντζηλιέρης
³³ < Νικόλαος ἱερέυς Βενέρης	⁵¹ < Φίλιππος Γοζαδίνος
³⁴ < Νικόλαος ἱερέυς τωλφίν	⁵⁵ < Χατζή Δημήτρης Πουλήτης
³⁵ < Ἀντώνιος ἱερέυς Πρακτικός	

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α) Τό ἔγγραφο ἔχει δημοσιευτεῖ στό περιοδικό «Κυκλαδική Ἐπιθεώρησης», τεύχος 1-2 (1970), Ἰαν. - Φεβρ., σελ. 23.

β) Ἐπί τοῦ περιεχομένου του βλ. στίς σελίδες τοῦ παρόντος τόμου.

4. ΤΡΕΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΙ ΔΙΕΚΔΙΚΟΥΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΠΟ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΟΣ ΕΝΟΡΙΤΗ

Σίφνος, 9 Ἰουλίου
1732

Περίληψη: Τρεῖς ἐφημέριοι ἐνοριακῶν ναῶν σέ διαφορετικά χωριά, μέ δικαιώματα «εἰς τήν ἀνορίαν τοῦ ποτέ Νικολοῦ Τριανταφύλλου», ζήτησαν «νά γένη γεροντοκρισία» γιά τόν προσδιορισμό τῶν ἀπαιτήσεών τους καί τῆς «ἐνορίας» τῶν συγγενῶν τοῦ ἀποθανόντος.

Στάς 1732 μηνός Ἰουλίου 9: Σίφνος

Ἔστοντας καί οἱ τρεῖς ἐφημερίες, ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος τοῦ Ἀγίου οἰκονόμου Γοζαδίνου² ἐκ τοῦ χωρίου Ἀρτεμῶνος καί ἡ Κυ-

ρία Ἐλεούσα τοῦ ἁγίου σακελλαρίου Μπάου εἰς τό Κάστρο³ καί ἐκ τοῦ χωρίου Καταβατή ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων παπαῦ κύρ Νικολάου Κάτζα καί νά ἔλχουν διαφοραῖς εἰς τήν ἀνορίαν τοῦ ποτέ Νικολοῦ Τριανταφύλλου καί νά ἐπῆγαν εἰς⁵ τε τοῦ ποτέ ἀρχιερέως μας κύρ Μαχαρίου καί εἰς τούς κάτοθεν ἀπογεγραμμένους⁶ ἁγίους κληρικούς νά γένη γεροντοκρισία παρόν καί ὁ σιόρ Ἀποστολάκης Μπάος⁷ γυρεύοντας τὸ δικαίωμα τῆς ἐκκλησίας του. ἔτζι ἀποφασίστη ἐκ τοῦ πανιερω⁸τάτου καί τῶν ἐντιμωτάτων κληρικῶν, οἱ δύο ἐφημέριοι νά δίδουν δέκα γρό⁹σια τῆς ἄλλης ἐφημερίας ὅποια ἤθελε δεφουδάρει. Ἔτζι ἀπό τήν σήμε¹⁰ρον ἐνεφανίστη εἰς ἐμένα τόν γραφέα ὁ ἀφέντης παπαῦ κύρ Νικόλας¹¹ καί λέγει πῶς ἔλαβε ἀπό τόν ἐντιμώτατο ἅγιον οἰκονόμου Γοζαδίνον ρε¹²ἄλλια πέντε καί τοῦ ἀφήνει τήν ἐνορίαν τοῦ Ἀντώνη Κατζόν μέ τή συμβίαν του¹³ ὀνόματι Καλίτζα νά μὴν ἔχει νά πρετεδέρη ἀπό τήν σήμερον οὔτε πολυ¹⁴ οὔτε ὀλίγο ἀπό αὐτήν τήν ἀνορία καί διά τήν ἄλλην τῆς ἀδελφή τῆ Μαρία ὅ¹⁵ πού εὐρίσκεται στό Κάστρο. διά τὰ σπίτια τῆς Μαρίας Κόμη ὅπου εἶναι τό χτούριό τους¹⁶ στήν Γχεραλαιουσα λαβαίνει ἀπό τόν ἐντιμώτατον ἅγιον σακελλάριον¹⁷ Μπάο ὁ ἄνωθεν παπαῦ κύρ Νικόλας τά ἄλλα πέντε ρεάλια καί δέν ἔχει ἀπό τήν¹⁸ σήμερον νά ζητῆ κανένα δικαίωμα ἀπό αὐτές τίς ἀνορίες καί διά τό βέβαι¹⁹ον τῆς ἀληθείας κάνει δύο γράμματα ἴσον ἀπαράλλακτον βαστόντας τό ἓνα ὁ ἐν²⁰τιμώτατος ἅγιος οἰκονόμος καί τό ἄλλον ὁ ἐντιμώτατος ἅγιος σακελλάριος²¹ καί παρακαλεῖ καί τό ἀπογράφουν καί οἱ ἐντιμώτατοι κληρικοί καί ἰδιοχείρως του

¹²² διά κάθε καιροῦ ἔνδειξη καί τά ἐξῆς

¹²³ < πρωτόπαπας σίφνου Γοζαδίνος

¹²⁴ < ὁ σκευοφύλαξ σίφνου Τρουλλίδης

¹²⁵ < παπα νικόλας κάτζας στέ(ρ)γο

¹²⁶ ὁ Σακελλίων Σίφνου Βαφίας ¹²⁷ παρακληθεῖς ἔγραφα ¹²⁸ μέ θέλημα τοῦ παπαῦ Νικόλα Κάτζα.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Τρεῖς ἐφημέριοι α) ὁ οἰκονόμος Γεώργιος Γοζαδίνος [βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 153], ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος, β) ὁ σακελλάριος Παρθένιος Μπάος [«Σιφνιακά», αὐτόθι, 154], ἐφημέριος τῆς Κυρίας Ἐλεούσας Κάστρου καί γ) ὁ παπα-κύρ Νικόλαος Κάτζας, ἐφημέριος τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων Καταβατῆς, διεκδικοῦσαν ἐκκλησιαστικά δικαιώματα ἀπό «τήν ἀνορίαν τοῦ ποτέ Νικολοῦ Τριανταφύλλου». Γιὰ νά δώσουν λύση στή διαφορά τους συμφώνησαν

5 α 1132 : 5 α 1132 : 9 : 9 ε 1132

Εὐάγγελος καὶ οἱ ἄλλοι εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος ἰωάννης τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
εὐαγγελιστῆς· ἀρχαίωμα· εὐαγγελιστῆς· τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
καὶ εὐαγγελιστῆς· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
χρυσῆς ἀρχαίωμα· οἱ ἄλλοι ἀρχαίωμα· τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
τῶν ἀγιων· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
αἱ· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
ἁγιων· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
τῶν ἀγιων· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
αἱ· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
ἁγιων· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
τῶν ἀγιων· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
αἱ· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος
ἁγιων· ἀρχαίωμα· καὶ ἄλλοι· ὁ ἀγιος τὸν ἀγιον εὐαγγελιστῆς· ὁ ἀγιος

πρὸ τῆς σφραγίδος
ὁ σφραγιστὴς τῆς ἀρχαίας
πρὸ τῆς σφραγίδος
ὁ σφραγιστὴς τῆς ἀρχαίας
πρὸ τῆς σφραγίδος
ὁ σφραγιστὴς τῆς ἀρχαίας
πρὸ τῆς σφραγίδος
ὁ σφραγιστὴς τῆς ἀρχαίας
πρὸ τῆς σφραγίδος
ὁ σφραγιστὴς τῆς ἀρχαίας

Τὸ ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 4.

«νά γένη γεροντοκρισία» από πρόσωπα κοινῆς ἐμπιστοσύνης. Ὡς κριτές ἐπιλέχτηκαν ὁ πρῶν ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Μακάριος [βλ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 52, ὑποσημ. 1 καί «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 81-89 καί 10 (2002), σελ. 17 ἐπ.], ὁ πρωτοπαπᾶς Γοζαδῖνος καί ὁ σκευοφύλαξ Τρουλλίδης [βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 154-155]. Παρῶν κατά τήν ἐκδίκαση τῆς ὑπόθεσης καί ὁ σιὸρ Ἀποστολάκης Μπάος «γυρεύοντας τό δικαίωμα τῆς ἐκκλησίας του», δηλ. τοῦ ναοῦ τοῦ Θεολόγου Κάστρου (βλ. τό ἐπόμενο ἔγγραφο), ἄλλος ἕνας, συνεπῶς, διεκδικητής δικαιωμάτων, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀποκλείστηκε, ὅπως συνάγεται ἀπό τή ρύθμιση τοῦ ζητήματος.

2. Τά στοιχεῖα αἰτιολόγησις τῶν ἀπαιτήσεων ἑνός ἐκάστου τῶν τριῶν ἐφημερίων δέν καταγράφονται στό «σκεπτικό», ἅς ποῦμε, τοῦ ἐγγράφου, γεγονός πού δυσχαιρένει τήν κατανόηση τοῦ «ἀποφασιστικοῦ» τῶν κριτῶν. Ὅπως ἀναγράφεται, ἡ διαφορά τῶν τριῶν ἐφημερίων ἀφοροῦσε μίαν ἐνορία, αὐτήν «τοῦ ποτέ Νικολοῦ Τριανταφύλλου», ἡ ὁποία στό ἀποφασιστικό μερίζεται σέ ἄλλα πρόσωπα καί θά πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι πρόκειται περὶ τῶν θηλυκοῦ γένους κατιόντων τοῦ θανόντος Τριανταφύλλου, δηλαδή τῆς Καλίτζας, συζύγου πλέον Ἀντώνη Κατζόν, καί τῆς ἀδελφῆς τῆς Μαρίας.

3. Οἱ κριτές ἀπεφάσισαν ὅτι, ἕνας ἀπό τούς τρεῖς ἐφημερίους - διεκδικητές τῆς «ἐνορίας», ἔπρεπε νά «δεφουδάρει» (ἰταλ.-rifiutare = ἀποποιῶμαι, παραιτοῦμαι) τῶν ἀξιώσεων του, ἔναντι καταβολῆς 10 γροσίων ἀπό τούς δύο ἄλλους ἐφημερίους (ἀνά 5 γρόσια ἕκαστος). Ἔτσι, ὁ ἐφημέριος τῆς Καταβατῆς ἦταν ἐκεῖνος πού «ρεφουδάρησε» λαβαίνοντας 5 γρόσια ἀπό τόν ἐφημέριο τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ναό στόν ὁποῖο θά εἶχε «ἐνορία» τό ζεῦγος Κατζόν καί ἄλλα 5 ἀπό τόν ἐφημέριο τῆς Κυρίας Ἐλεούσας στήν ὁποία θά εἶχε «ἐνορία» ἡ Μαρία καί ὁ μὴ κατονομαζόμενος σύζυγός της, πού κατοικοῦσαν στό Κάστρο, σέ σπίτια τῆς Κυρίας Ἐλεούσας, τά ὁποῖα εἶχαν περιέλθει στό ναό ἀπό τήν Μαρία Κόμη (ἢ πού χαρακτηρίζονταν σπίτια τῆς ἐπειδή διέμενε σ' αὐτά). Ἴσως θά πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι κανένα ἀπό τά δύο ζευγάρια δέν διέμενε στήν Καταβατή, ἀλλά τό πρῶτο στόν Ἀρτεμῶνα καί τό δεύτερο στό Κάστρο, ὅποτε, μέ τή λύση πού δόθηκε, θά εἶχε τό καθένα «ἐνορία» σέ ναό τοῦ χωριοῦ τῆς κατοικίας του.

5. ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΛΕΙΨΑΝΟΥ ΘΑΝΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ ΕΚΦΟΡΑΝ

Ἀρτεμῶνας, 3 Ἰουνίου
1737

Περίληψη: Θανούσης τῆς Μαρίας, θυγατέρας τοῦ κύρ Ἰωάννου Τομάζου, ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος οἰκονόμος Γε-

ώργιος Γοζαδίνος, ισχυρίστηκε πώς έπρεπε νά κηδευτεῖ ἀπ' αὐτόν· τό ἴδιο καί οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ Μέγα Θεολόγου στό Κάστρο «νά τήν θάψουν εἰς τήν ἐκκλησίαν των». Τή διαφορά ἐπέλυσε σύναξη «έντιμωτάτων κληρικῶν».

Στάς 1737 Ἰουνίου 3: Σίφνος εἰς χωρίον Ἀρτεμόνα.

† ὁ Σίφνου Νεόφυτος βεβαιοῖ

Τήν σήμερον συναχθέντες οἱ έντιμώτατοι κληρικοί εἰς τό χωρίον τοῦ Ἀρτεμόνου¹ διά νά ένταφιάσου(ν) τήν θυγατέρα τοῦ κύρ Ἰωάννου Τομάζου, ὄνομα δέ αὐτῆς⁵ Μαρία, ένεφανίστη έμπροστέ μας ὁ έντιμώτατος καί αἰνδεσιμώτατος ἀφέντης⁶ οἰκονόμος Γοζαδίνος κάνοντας ἀγωγή μετά τούς γονέους αὐτῆς καί τῶν παιδῶν εύρεθέντων εἰς τό παρόν τοῦ ποτέ Ἰωάννου Μιχελλίου Μπάου ζητώντας⁸ ὁ ἀφέντης οἰκονόμος νά πάρη τό λείψανο νά τό ένταφιάση εἰς τήν ἐκκλησί⁹α του· ὁμοίως καί τά παιδιά τοῦ ποτέ Μιχελλίου Μπάου νά τήν θάψου(ν)¹⁰ εἰς τήν ἐκκλησίαν των, στόν Μέγα Θεολόγο στό Κάστρο καί έμεῖς θεωρόντας¹¹ πώς ἔχει τά σπίτια τοῦ Κάστρου τῆς θυγατέρας τῆς τῆς Φλουρέζας ὁποῦ ἔχει¹² τόν μαστρο Πετρή Μοθονέο προυκιοδοσμένα καί έθεμελίωσεν τήν¹³ ἀνορία τοῦ Μέγα Θεολόγου, ἀποφασίζομε νά πάγη καί ἡ θανούσα, εἰς τήν¹⁴ αὐτῆ ἀνορία καί νά πέρνη τά έμισά δικ(α)ιόματα (ὁ) ἀφέντης οἰκονόμος παρ¹⁵ ὁμοίως καί ὁ κύρ Ἰω(άννης) καί ἡ γυνή αὐτοῦ ὄντες τούς καλέσει ὁ Κ(ύριο)ς νά ένταφιάζου¹⁶ καί αὐτούς εἰς τήν αὐ(τ)ή ἀνορία τοῦ Κάστρου, ἡ δέ θυγάτηρ αὐτοῦ¹⁷ ὁποῦ ἤθελε πάρει τά σπίτια ὁποῦ εύρίσκονται εἰς τό χωρίο νά¹⁸ εἶναι καί νά γροικᾶται ἀνορίτισσα τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου ἀπαρασάλευθη¹⁹ ἡ ὅποιος ἄλλος εύρίσκεται μέσα, νά εἶναι εἰς τήν έφημερία²⁰ τοῦ ἀφέντη οἰκονόμου πάντοτε έπειδή καί μᾶς φανερώνει πώς ὁ π(ατέ)ρας²¹ του νά έστεφάνωσε τό αὐθό ἀνδρόγυνο καί νά έβάπτιζε καί τά παιδιά²² των καθώς διά στόματος ένμπροστέν μας ὁμολογῆσαν, μάλιστα καί τό²³ προυκιοχάρτι αὐτῶν δέν φανερώνει οὔτε στήν μία ἀνορία²⁴ οὔτε στήν ἄλλην καί διά ἀνάπαυση καί τῶν δύο μεριδίων οὔτως έγνωρίσαμεν²⁵ καί ἀποφασίσαμε ξεκαθαρίζοντας πώς ἔχου(ν) καί ἄλλα σπίτια, ἀγορά²⁶ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου καί χρεωστοῦν, καθώς διαλαμβάνει τό γράμμα των, νά θεμελι²⁷ώσουν καί έχεῖ ἀνορία καί εἰς ένδειξη καί βεβαίωση τῆς ἀληθείας οἰκειο²⁸χείρως των, ὑπογράφομε καί τά έξῆς:

²⁹ - Σακελλάριος σίφνου μπάος μαρτυρῶ.

³⁰ - πρωτοπαπᾶς σίφνου Γοζαδίνος μαρτυρῶ.

³¹ - ὁ σκευοφύλαξ σίφνου.

504. 1737. 12 νιο. 3: σην. Εισ χορίον ἀρεμόνα.

Εἰς τὸν βασιλῆα

Πρωτόμαχρον οὐναχένδαν ἐπίδημο. χιρίον. Εἰς το χορίον του ἀρεμόνα.
Δια ναυταγία σου. Πρωτόμαχρον του κίω ἰωάν. τομαξου. ονομαδι αὐτη
μαρία. ἀναφανιστ. ἐμπροσθημα. ἐπίδημο λατο. Ἐπίδημο τῶν ἀρεμόνῃ
ὁκονομ. γο φαδινος. χανονας. ἀγογι. μαλια τους ἰονας οὐς αὐτῃ. ἢ τὸν παρ
δον οὐρε δυνον εἰς το παρον του ποδια ἰωαν. μεχεχι. μπια. Ζητόντ
σαρεντις οἰκονομ. ναπαρι. τημαξ. ναδὸν ταγιασ. ἔς τὴν εὐχεσι
αὐτου. ἔμω. ἢ ταπαρδια του ποδια. μεχεχι. μπια. ναδὸν δαιφου
εἰς τὴν εὐχεσιαν. τὸν μεματιν οἶλο το χησεσ. ἢ ἔμω. διορόντας
ποε ἔχ. τασιχα. του κητρου. διγαλεργατ. εἰς τὸν βασιλῆα οὐτου ἔχ
τον μασεσ. ηδρι. μεδενιο. προμικλο. μενα. ἢ ἀλλασμα. χησεν. τὴν
πενηρια του μεματιν οἶλου. ἀποσ. εἰς τὴν. ναπαρι. ἢ ἔμω. εἰς τὴν
αὐτῆς ἀνογια. ἢ ναπαρι. τα εμῶ. δι. ἔμω. ἀρεντις. ὁκονομ. ἢ
ομωε. ἢ οὐκ. τῶ. ἢ ἔμω. αὐτου. ὀντο. τους κητρους. οὐ. ναε. ναυταγιασ.
ἢ ἔμω. εἰς τὴν αὐτῆς ἀνογια. του κητρου. εἰς τὸν βασιλῆα αὐ
του. εἰς τὸν βασιλῆα. οὐτου ὀντο. οὐτου ὀντο. εἰς το χορίονα
εἰνας. ἢ ναπαρι. κη. ἀνογια. τῶ αὐτῆς κωνσταντιν. ἀπαρτασ. εἰς τὴν
εἰς τὸν βασιλῆα. οὐτου ὀντο. ναε. ναυταγιασ. εἰς τὴν εὐχεσιαν.
του ἀρεντις. ὁκονομ. πάντοτε. ἐπίδημο. ἢ ἔμω. φανι. οἶνο. πὴ. εἰς τὴν
του. ναε. ναυταγιασ. το ἀρετο. ἀνδρῶνο. ἢ ναε. ναυταγιασ. ἢ τα παρ. δια
τον. κητρους. δι. ἔμω. ἀνογια. ἐμπροσ. εἰς τὴν. ὁκονομ. ἢ ἔμω. εἰς τὸ
προδου. οὐκ. αὐτων. δι. ἔμω. οἶνο. οὐκ. εἰς τὴν ἀνογια.
εἰς τὴν εὐχεσιαν. ἢ ναε. ναυταγιασ. ἢ τὸν βασιλῆα οἶνο. εἰς τὴν ἀνογια.
ἢ ἀποσ. εἰς τὴν. ἢ ναε. ναυταγιασ. οἶνο. πὴ. αὐτῆς. ἀγογια.
του αὐτῆς κωνσταντιν. ἢ ἔμω. κητρους. κητρους. δι. ἔμω. ἀνογια. ναδὸν μεχεχι
οἶνου. ἢ ἔμω. ἀνογια. ἢ ἔμω. οἶνο. ἢ βασιλῆα οὐτου. εἰς τὴν ἀνογια. πὴ. οἶνο.
κεῖ. ἢ ἔμω. ἀνογια. ἢ ναε. ναυταγιασ. ἢ ἔμω. οἶνο. εἰς τὴν ἀνογια.
εἰς τὴν ἀνογια. ἢ ναε. ναυταγιασ. ἢ ἔμω. οἶνο. εἰς τὴν ἀνογια.
εἰς τὴν ἀνογια. ἢ ναε. ναυταγιασ. ἢ ἔμω. οἶνο. εἰς τὴν ἀνογια.
εἰς τὴν ἀνογια. ἢ ναε. ναυταγιασ. ἢ ἔμω. οἶνο. εἰς τὴν ἀνογια.
εἰς τὴν ἀνογια. ἢ ναε. ναυταγιασ. ἢ ἔμω. οἶνο. εἰς τὴν ἀνογια.

Τὸ ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 5.

³² - ὁ χοροπίσκοπος σίφνου.

³³ - ὁ χαρτοφύλαξ σίφνου.

³¹ - νικόλαος ἱερεὺς καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως

³⁵ - λογοθέτης σίφνου.

³⁶ - ὁ πρωτέχδικος σίφνου

³⁷ - ὁ πρωτοσύγκελλος σίφνου ἀρσένιος ἱερομόναχος.

³⁸ † ὁ Σακελλίων³⁹ Σίφνου Βαφίας⁴⁰ ἔγραφα.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Ὁ κύρ Ἰωάννης Τομάζος παντρεύτηκε μετὰ τὸ ἔτος 1680 τὴ σύζυγό του ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ οἰκονόμου Νικολάου Γοζαδίνου, ἐφημερίου ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος [βλ. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 35-36], ὁ ὁποῖος τέλεσε τὸν γάμο καὶ βάπτισε, ἐν συνεχείᾳ, τὶς δύο θυγατέρες του. Θὰ πρέπει γι' αὐτὸ νὰ θεωρήσουμε ὅτι ὁ Ἰωάννης Τομάζος εἶχε «ἐνορία» στὸν Ἁγιο Κωνσταντῖνο, ἐνῶ ἡ σύζυγός του, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα, εἶχε «ἐνορία» στὸν Μέγα Θεολόγο τοῦ Κάστρου γιὰ σπίτια πού τῆς εἶχε παραχωρήσει ὁ ναός.

2. Ἡ Μαρία, μία ἀπὸ τὶς θυγατέρες τους (ἡ θανοῦσα τοῦ ἐγγράφου), ὅταν παντρεύτηκε, προικίστηκε μὲ τὰ σπίτια τῆς μητέρας της στὸ Κάστρο καί, ἐν συνεχείᾳ, τὰ προίκισε μὲ τὴ σειρά της στὴ δική της θυγατέρα Φλουρέζα ὅταν τέλεσε τοὺς γάμους της μὲ τὸν μαστρο Πετρή Μοθονέο. Θανοῦσης τῆς Μαρίας, οἱ γονεῖς της θέλησαν νὰ τὴν κηδεύσουν στὸν ναὸ τοῦ Μέγα Θεολόγου, ἰδιοκτησίας τότε «τῶν παιδίων τοῦ ποτέ Μιχελίου Μπάου» πού καὶ αὐτὰ θεωροῦσαν ὅτι ἡ Μαρία ἦταν ἐνορίτισσά τους. Ὅμως, ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος, οἰκονόμος Γεώργιος Νικολάου Γοζαδίνος, προέβαλε ἔνσταση «ζητώντας νὰ πάρη τὸ λείψανο νὰ τὸ ἐνταφιάσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν του», ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ πατέρας του οἰκονόμος εἶχε στεφανώσει τοὺς γονεῖς τῆς θανοῦσης καὶ βαπτίσει τὰ παιδιὰ τους.

3. Τὸ ζήτημα πού ἀνέκυψε ἐπέλυσε «κριτήριον» πού συγκροτήθηκε ἀπὸ ὀφφικιαλίους κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν τὰ ἑξῆς:

α) νὰ κηδευτεῖ ἡ θανοῦσα ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεολόγου ἐπειδὴ, γιὰ τὰ σπίτια πού προίκισε στὴ θυγατέρα της Φλουρέζα, εἶχε θεμελιώσει ἐνορία σ' αὐτὸν τὸ ναὸ, τὴν ἀμοιβὴ δὲ γιὰ τὴν τελετὴ τῆς κηδείας, νὰ μοιράζονται «ὁ ἀφέντης οἰκονόμος» καὶ ὁ ἐφημέριος τοῦ Θεολόγου.

β) Οἱ γονεῖς τῆς θανοῦσης, Ἰωάννης Τομάζος καὶ ἡ σύζυγός του, «ὄντες τοὺς καλέσει ὁ Κύριος», νὰ ἐνταφιάζονται καὶ αὐτοὶ «εἰς τὴν αὐτὴν ἐνορίαν τοῦ Κάστρου». Ἡ δευτέρα θυγατέρα τους, «ὅπου ἤθελε πάρει τὰ σπίτια ὅπου εὐρίσκονται εἰς τὸ χωρίον» τοῦ Ἀρτεμῶνα, «νὰ εἶναι καὶ νὰ γροικᾶται ἀνορίτισσα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἀπαρασάλευτη» ὅπως

καί τά πρόσωπα στά ὁποῖα θά τά μεταβίβαζε «νά εἶναι εἰς τήν ἐφημερίαν τοῦ ἀφέντη οἰκονόμου πάντοτε». Τοῦτο δ' ἐπειδή οἱ Τομάζοι παραδέχτηκαν ὅτι πράγματι τούς εἶχε στεφανώσει ὁ πατέρας του καί βαπτίσει τίς θυγατέρες τους. Ἡ ἀνωμαλία ἀνέκυψε, κατά τά συμφραζόμενα, ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ γάμου τοῦ Ἰωάννη Τομάζου ὅταν στό προικοσύμφωνό του δέν καταγράφηκε ἡ «ἐνορία» τῶν σπιτιῶν του στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, τό ἴδιο δέ συνέβη καί μέ τό προικοσύμφωνο τῆς θυγατέρας του.

γ) γιά «τά ἄλλα σπίτια» πού κατεῖχε ἡ οἰκογένεια Τομάζου, τά ὁποῖα προέρχονταν ἀπό «ἀγορά τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου» καί τῆς εἶχαν παραχωρηθεῖ, ἔπρεπε, σύμφωνα καί μέ τό ἔγγραφο τῆς παραχώρησής τους, «νά θεμελιώσουν καί ἐκεῖ ἐνορία», πρᾶγμα πού δέν εἶχε γίνει μέχρι τότε. Κατά συνέπεια μπορούμε νά θεωρήσουμε ὅτι ἡ «θεμελίωση» ἢ σύσταση τῆς ἐνορίας ἐπέρχονταν μέ σχετικό ἔγγραφο (βλ. τά ὑπ' ἀριθμ. 6, 9, 13, 18 ἔγγραφα) ἢ προικοδοτήριο καί διαθήκη.

4. Ἀπό τούς ὀφφικιαλίους κληρικούς πού ὑπογράφουν τό ἔγγραφο γνωστοί εἶναι ὁ σακελλάριος Παρθένιος Μπάος, ὁ χωρεπίσκοπος Ἀπόστολος Ποτεντάκης, ὁ λογοθέτης Ἀναγνώστης Καντζιλιέρης καί ὁ χαρτοφύλαξ Νικόλαος. [βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 154-156].

6. ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΕΝΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΞΑΓΟΡΑ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΣ «CABBATICMATOC»

Σίφνος, 30 Ἰανουαρίου
1750

Περίληψη: Ὁ κύρ Νικολός Ἀνδρία Λιζάρδου (τέκνο τῆς δεύτερης θυγατέρας τοῦ Ἰωάννου Τομάζου τῆς προηγουμένης ἀποφάσεως) «ὁμοῦ καί ἡ συμβία του», ἐγκαθιστάμενοι στίς κατοικίες τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου στόν Ἀρτεμῶνα τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 5 ἔγγραφου, «στέργουν» καί ἀποδέχονται νά ἔχουν «ἐνορία» στόν ναό αὐτόν. Τά ἀκίνητα πού περιῆλθαν στόν Νικολό κατά τήν προίκισή του ἀπό τή μητέρα του, φαίνεται πώς εἶχαν ἐπιβαρυνθεῖ μέ τέλεση «σαββατίσματος» πού θά τελοῦσε, ἄνευ ἀμοιβῆς, ὁ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ. Ὁ τελευταῖος, γιά νά ἀπαλλαγεῖ τῆς ὑποχρέωσης, πρότεινε καί ὁ Νικολός ἀποδέχτηκε νά εἰσπράξει ἕνα ἐφ' ἅπαξ ποσόν 5 ρεαλιῶν γιά νά καταργηθεῖ τό «σαββάτισμα».

1750 Ἰαν(ου)αρίου 30, Σίφνος

Τήν σήμερον φαίνεται σωματική ἔμπροσθεν εἰς σεμένα τόν γρα-

φέα καί εἰς τούς κάτωθεν ὑπο³γεγραμμένους μαρτύρους ὁ κύρ Νικολός Ἀνδρία Λιζάρδου ὁμοῦ καί ἡ συμβία του οἱ ὅποιοι ὁμολογοῦνε⁴ μέ κάθεν τους καλήν γνώμην ὅτι στέργουν καί ὑπόσχονται εἰς τά ὅσα διαλαμβάνει ἡ σε(ν)τέτζια⁵ ὁποῦναι καμωμένη εἰς τούς 1737 Ἰουνίου 3 ἀπό τοῖς ἐντιμωτάτους κληρικούς καί ἀπο⁶γεγραμμένη μετά τοῦ ἀρχιερέως κύρ Νεοφύτου διά τήν ἐνορίαν τῶν ὀσπιτίων τους ὁποῦ ἔχουν ὅτι νά εἰ⁷ναι καί νά γροικᾶται παντοτεινή εἰς τόν πάντα αἰῶνα εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον καί τινάς ἀπό⁸ τοῦς μεταγενεστέρους νά μήν ἡμπορῇ νά τήν ἀθετήσῃ, ἀλλά νά τρέχῃ κατά διαδοχὴν ὅποιος ἤθελεν⁹ ἔχει τά ὅμοια σπήτια νά εἶναι ἐνορίτες ἀπαρασάλευτοι εἰς τήν ὅμοιαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Κωνσταν¹⁰τίνου καί διά τό σαββατιάσμα ὁποῦ γράφει τό προικοσύμφωνόν του διά νά κἀνῃ ὁ νοικοκύρης¹¹ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τήν σήμερον ἔδωσεν ὁ αἰδεσιμώτατος ἅγιος σκευοφύλαξ παπα κύρ¹² ἐν ἱερεύσει Νικόλαος Μπάος εἰς χεῖρας τοῦ κύρ Νικολοῦ Ἀνδρία ρεάλια πέντε καί δέν ἔχει πλέον νά ζητᾶ¹³ καμίας λογῆς δικαίωμα, οὔτε ὁ κύρ Νικολός, οὔτε ἄλλος τινάς καί εἰς ἔνδειξιν καί βεβαίωσιν τοῦ¹⁴ κάθε καιροῦ ἔγινε τό παρόν ὑπογεγραμμένον μέ ἀξιοπίστους (μάρτυρας) εἰς ἀσφάλειαν καί τά ἐξῆς.

¹⁵ παπα Γεώργης Βελούδης βαρμένος ἀπό τό Νικολό ὑπογράφω καί οὕτως μαρτυρῶ.

¹⁶ Ἰωάννης Βαφίας καί ἐπίτροπος μαρτυρῶ ὡσάνωθεν

¹⁷ Γεώργης Βελούδης παρακληθεῖς ἔγραφα

¹⁸ τό παρόν καί οὕτως μαρτυρῶ.

7. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΕΟΡΤΗΣ «ΕΓΚΑΡΕΜΕΝΗΣ» ΕΠΙ ΚΤΗΜΑΤΟΣ

Σίφνος, 6 Ἰουλίου
1738

1738 Ἰουλίου 6 Σίφνος

Ἔστοντας καί νά γίνεται μία ἐορτή (δύο λέξεις δυσνόητες) τῆς Παν³αγίας εἰς τίς 2 Φεβρουαρίου εἰς τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Κωνσταν³τίνου ποτέ οἰκονόμου Γοζαδίνου τήν ὁποίαν ἐορτήν νά τήν⁴ ἔδεφουδάρησε τοῦ μαστρο Γιάννη Καλογιάννη καί τήν σήμερον⁵ ὁ ρηθεῖς μαστρο Γιάννης νά ἐπούλησε διά χρεῖαν του ταῖς ὀμπλι⁶γατζιόναις πού φαίνονται εἰς τό παλαιόν γράμμα τῆς ἐορτῆς⁷ τήν σή-

μερον *ἐταίργιασε* μέ τούς κληρονόμους τοῦ ποτέ οἰκονόμου⁸ Γοζαδίνου *ὀνόματι Ἰω(άννη) Μπάο* καί θέλει καί τήν βάλει τήν *έορτή* εἰς τό *ἀμπέλι* ὁποῦ ἔχει τοποθεμένο εἰς τίς τρεῖς πηγές¹⁰ *νά τρέχη ἢ ἄνωθε έορτή* κατά διαδοχήν εἰς τούς κλη¹¹ρονόμους του καί διά τό βέβαιο τῆς ἀληθείας *ἔκα¹²μαν* τό παρόν ὑπογεγραμμένον μέ *ἀξιοπίστους μ¹³άρτυρες* εἰς ἀσφάλειαν καί τά *ἐξῆς*:

1⁴ *Χατζηδημήτρης Πολίτης* παρακληθείς ἀπό τόν ἄνωθεν *μαστρογιάννη* ὡς τοῦ τά *ἔλεγεν*,¹⁵ *ἔστέρχθη* καί ὑπογράφω διά λόγου του *πώς βεβαιώνει* ὡς ἄνωθεν καί οὕτως μαρτυρῶ.

1⁶ *Παῦλος Ἀλμπέρτης* ἔγραφα τό παρόν

1⁷ καί οὕτως μαρτυρῶ.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Τό ἔγγραφο, μέ ἐνδιάμεσες παραλείψεις στοιχείων κατά τή σύνταξή του ἀπό τόν γραφέα γίνεται ἀκατανόητο. Τήν *έορτή* τῆς Παναγίας Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου) στό νάο τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος, ἦταν ὑποχρεωμένος ἀρχικά *νά τελεῖ* ὁ Γιώργης Πούλης [βλ. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 68], σύμφωνα μέ τό προικοσύμφωνό του γιά κτῆμα πού τοῦ προικίσθηκε ἀπό τούς γονεῖς του, μέ προσδιορισμένη ἀμοιβή τοῦ ἔφημερίου τοῦ ναοῦ παράδες 20. Τοῦτος ἐπώλησε τό κτῆμα στόν *μαστρογιάννη Καλογιάννη*, ὁ ὁποῖος ὑπεισηλθε στήν ὑποχρέωση τέλεσης τῆς *έορτῆς*.

2. Ὁ Καλογιάννης ἀκολούθως βρέθηκε στήν ἀνάγκη *νά πωλήσει* κι' αὐτός τό ἀκίνητο, ἀλλ' ὁ ἀγοραστής τό ἤθελε ἐλεύθερο τῆς ὑποχρέωσης τέλεσης τῆς *έορτῆς*. Ἔτσι προῆλθε σέ συμφωνία («*ἐταίργιασε*») μέ τούς ἰδιοκτῆτες τοῦ ναοῦ, κληρονόμους τοῦ πρόσφατα ἀποβιώσαντος (μεταξύ 6 καί 26 Φεβρουαρίου 1737) οἰκονόμου Γεωργίου Γοζαδίνου, ἔφημερίου τοῦ ναοῦ [βλ. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 39-40 καί 54-6], Γιαννάκη Μπάο καί Γεωργάκη Ἀλιμπέρτη (ὁ δεύτερος δέν ἀναγράφεται στό ἔγγραφο, μολονότι τοῦτο ἀναφέρεται σέ «*κληρονόμους*» τοῦ Γοζαδίνου), «*νά βάλει τήν έορτή* εἰς τό *ἀμπέλι* ὁποῦ ἔχει τοποθετημένο εἰς τίς *Τρεῖς Πηγές*» καί *νά τήν τελεῖ* κανονικά, τόσο αὐτός, ὅσο καί οἱ κληρονόμοι του «*κατά διαδοχήν*».

3. Παρόμοιες μεταφορές *έορτῶν* ἀπό κτήματος σέ κτῆμα ἀπαγορεύτηκαν ρητά ἀπό τόν κώδικα τοῦ 1784 (ἄρθρο 7ο).

8. ΛΥΣΗ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΦΟΡΑ ΘΑΝΟΥΣΗΣ

Σίφνος, 27 Φεβρουαρίου
1739/40

Περίληψη: Θανούσης τῆς ἀδελφῆς τῆς Μαριῶς, ἡ κερὰ παπαδιά τοῦ ποτέ παπα-Νικόλα Κάτζα θεώρησε, «κατά τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου», ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν κηδέφει ἀπὸ τὸν ἰδιόκτητο ναὸ τῆς, ὁ δὲ ἰδιοκτήτης τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος αὐθέντης Γιαννάκης Μπάος ὅτι ἡ ἐκφορὰ τῆς νεκρῆς ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸν ναὸ του. Τῇ διαφορᾷ ἐπέλυσαν ὀφφικιάλιοι κληρικοί.

«1739/40 Φλεβαρίου 27, Σίφνος

Ἐπειδὴ καὶ νὰ τρέξῃ μία διαφορὰν ἐν τῷ ἀναμεταξύ τοῦ³ αὐθέντη Γιαννάκη Μπάου μέ τὴν κερὰ παπαδιά τοῦ ποτέ⁴ παπᾶ Νικόλα Κάτζα, ὅτι μέ τό νὰ δώσῃ τό κοινόν χρέος τό |⁵ Μαριῶ, γυνὴ τοῦ σιόρ Φιλιππάκη Γοζαδίνου καὶ ἀδελφῆ⁶ τῆς ἄνω λεγομένης παπαδιᾶς καὶ πρετεντέροντάς τὴν ὁ αὐθέντῃς Γιαννάκης ὡς ὅτι ἔχει τὴν ζητείαν τῆς εἰς τὸν ναόν τοῦ⁸ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τόσον ἡ ζητεία τοῦ αὐτοῦ λειψάνου, ὡσάν καὶ⁹ τῆς θυγατρὸς τῆς, ἡ δὲ παπαδιά τὴν ἐπρετεντέριζεν ὡσάν¹⁰ ἀδελφῆ τῆς κατά τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου, ἔτζι ἐσυμφώ¹¹νησαν ἀναμεταξύ τους, ἔμπροσθεν εἰς ἐμένα τὸν γραφέαν¹² καὶ εἰς τοὺς εὐρεθέντας ἐντιμωτάτους κληρικούς καὶ ἀγίους¹³ ἱερεῖς παρησία ὅτι τό αὐτό λείψανον νὰ τὴν πέρνει ἡ ἀδερ¹⁴φῆ τῆς ἡ παπαδιά κατά τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου μέ ἅπαν¹⁵τα τὰ δικαιώματα, ὁ δὲ Ἄντωνάκης Πρατικός, ὁποῦ¹⁶ ἔχει τὴν θυγάτηρ τῆς ἀποθανούσης Μαρίας, νὰ εἶναι καὶ¹⁷ νὰ εὐρίσκο-νται παντοτεῖνοί ἐνορίται τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου¹⁸ μέ ταῖς κατοικίαις τους ἀπαρασάλευτοι καὶ διὰ τό βέβαιον καὶ |¹⁹ ἀμετάθετον τῆς ἀληθείας ἐγεγόνει τό παρόν παρακαλώντας²⁰ καὶ ἀξιοπίστους μάρτυρας εἰς κάθε καιροῦ ἔνδειξιν.

|²¹ ὁ οἰκονόμος Σίφνου

|²² ὁ σακελλάριος Σίφνου

|²³ ὁ σακελίων Σίφνου

|²⁴ ὁ Ἀγγελέτος Ἱερεύς καντζηλλιέ²⁵ρης

καὶ πρωτοπαπᾶς Σίφνου²⁶ παρακαλεμένος ἀπὸ τοὺς |²⁷ ἄνωθεν ἔγραφα τό παρόν²⁸ καὶ οὕτως μαρτυρῶ».

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Ὁ ἐκ τῶν ἰδιοκτητῶν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, αὐθέντης Γιαννά-

κης Μπάος, θανούσης τῆς Μαριῶς συζύγου τοῦ σιόρ Φιλίππακη Γοζαδίνου, ζήτησε νά γίνει ἡ ἐκφορά τῆς νεκρῆς ἀπό τοῦ ναοῦ του ἐπειδή, τόσον αὐτή, ὅσο καί ἡ θυγατέρα της, εἶχαν ἐνορία σ' αὐτόν. Ὅμως, ἡ κερά παπαδιά τοῦ ποτέ παπα Νικόλα Κάτζα (γιά τόν ὁποῖο βλ. τό ἔγγραφο Νο 4), ἰδιοκτήτρια πλέον τοῦ ναοῦ τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων Καταβατῆς, ἀντέταξε ὅτι, «ὡσάν ἀδελφή» τῆς θανούσης, ἔπρεπε, κατά τή συνήθεια τοῦ τόπου, ἡ κηδεῖα «μέ ἅπαντα τά δικαιώματα» (= τίς ἀκολουθοῦσες μετά τόν θάνατο ἱερές τελετές) νά γίνει ἀπό τοῦ δικοῦ της ναοῦ, παρανόμως, ἀφοῦ ὁ σύζυγός της παπα-Νικόλας εἶχεν ἀποβιώσει.

2. Τή διαφορά ἐπέλυσαν ὀφικιάλιοι κληρικοί κατά τρόπο συμβιβαστικό καί ἀπεφάσισαν νά κηδευτεῖ ἡ θανοῦσα στήν Κυρία τῶν Ἀγγέλων, ἀλλά ἡ θυγατέρα της καί ὁ σύζυγός της Ἀντωνάκης Πρατικός «νά εἶναι καί νά εὐρίσκονται παντοτεινοί ἐνορίται τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου μέ ταις κατοικίαις τους ἀπαρασάλευτοι».

3. Ὁ Κώδικας τοῦ 1784 δέν υἱοθέτησε παρόμοιες συμβιβαστικές λύσεις, ἀλλά ξεκαθάρισε (ἄρθρο 2ο) ὅτι ἡ κηδεῖα ἀδελφῆς τῆς πρεσβυτέρας ἱερέως κηδεύεται ἀπό τοῦ ναοῦ του ἐφ' ὅσον ὁ ἱερέας εἶναι ἐν ζωῇ, «ἢ ὁ υἱός ἢ καί ἐγκονάς» του ἱερεῖς, πρᾶγμα πού δέν συνέβαινε κατά τόν θάνατο τῆς ἀδελφῆς τῆς παπαδιάς, ἐπειδή ὁ σύζυγός της παπα Νικόλας Κάτζας εἶχε προαποβιώσει καί, ὅπως φαίνεται, δέν τόν εἶχαν διαδεχτεῖ στήν ἱερωσύνη καί ἐφημερία τοῦ ναοῦ γιός ἢ ἐγγονός του.

9. CΥSTACH ENOPIAC KATOIKIΩN ME ΞEΛΓOPA KAI BEBAIΩCH YΠAPHHC ΠAΛAIOTEPHC

Σίφνος, 8 Ἰουνίου
1747

Περίληψη: Τό κερά Μαργιῶ, γυνή τοῦ ποτέ Χατζῆ Πουλήτη, ἀνοικοδόμησε σπίτια καί ἤλθε σέ συμφωνία μέ τόν ἐφημέριο τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου παπα Νικολάκη Μπάο νά ἔχουν «ἐνορία» στό νάο του· πρὸς τοῦτο οἱ ἰδιοκτήτες τοῦ ναοῦ «τῆς ἔδωσαν ρεάλια πέντε» καί τή διαβεβαίωση πώς, μετά τόν θάνατό της, οἱ ἐκάστοτε ἐφημέριοι τοῦ ναοῦ θά τελοῦν μνημόσυνό της. Ἡ ἐνορία τῶν σπιτιῶν αὐτῶν θά ἦταν διηνεκῆς, ὅπως καί ἄλλων πού τῆς εἶχε παραχωρήσει ὁ ναός γιά τή θυγατέρα της Κατερίνα ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐφημερίου τοῦ ναοῦ Γεωργίου Νικ. Γοζαδίνου, οἰκονόμου (1728-1737) μέ τήν ὑποχρέωση τέλεσης τῆς ἑορτῆς τοῦ Θεολόγου στίς 26 Σεπτεμβρίου.

1747 Ἰουνίου 8 Σίφνος

† Τὴν σήμερον ἐφανίστη ἔμπροσθεν ἐμένα τοῦ κάτωθεν ὑπογεγραμμέ³νου καὶ ἀξιοπίστων μαρτύρων τό κερὰ Μαργιῶ γυνή τοῦ ποτέ Χατζή Πουλήτη καὶ |⁴ ὁμολογεῖ καὶ λέγει ὅτι μέ τό νά κτίση τά σπίτια ὅπου ἔχει ἐσυμφώνησαν μέ |⁵ τόν αἰδεσιμώτατον παπᾶ Νικολάκη Μπάον καὶ σκευοφύλαξ Σίφνου διά |⁶ νά γροικοῦνται ἡ ἐνορία τους στόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ διά ξιασμόν τῆς παρούσης |⁷ ἀνορίας τῆς ἔδωσαν ρεάλια πέντε. ἀκόμη ἐσυμφώνησαν ὅτι εἰς τόν καιρόν|⁸ πού θέ νά τήν ἐκαλέση ὁ Κύριος, ὅποιος ἐφημέριος καὶ νοικοκύρης τῆς αὐτῆς ἐκκλη|⁹σίας εἶναι νά ἔχη ὄμπλεγον νά τῆς ἐκάνη τό ἕνα δικαίωμα, περόν νά τοῦ δίνουν τίς ὄρ|¹⁰δινίες καὶ ὄχι ἄλλον καὶ ἀπό τήν σήμερον νά εἶναι καὶ νά γροικᾶται ὅποιον πρόσω|¹¹πον πού βρίσκεται εἰς τά αὐτά τά ὄσπίτια νά εἶναι ἐνορίτες πάντη ἐλευτέρου τοῦ|¹² Ἁγίου Κωνσταντίνου εἰς τόν ἅπαντα αἰῶνα ξεκαθαρίζοντας ὅπου ἔχει καὶ ἄλλα ὄσ|¹³πίτια τῆς θυγατέρας τῆς τῆς Κατερίνας τά ὄποια τῆς τά ἔδωκε ὁ μπάρπας του οἰκο|¹⁴νόμος διά νά εἶναι ἐνορίτες τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ νά κάνη καὶ μία ἐορτή τοῦ Θεο|¹⁵λόγου στίς 26 τοῦ Σετεβρίου καὶ διά τό βέβαιον τῆς ἀληθείας ἐγίνει τό παρόν ὑπο|¹⁶γεγραμμένον μέ ἀξιοπίστους μάρτυρας καὶ τά ἐξῆς:

|¹⁷ < Ἰωάννης Βαφία μαρτυρῶ τά ἄνωθεν

|¹⁸ < Ἀνεγνώστης Τρια(ντά)φυλλος μαρτυρῶ τά ἄνωθεν

|¹⁹ Γεώργης Βελούδης παρακληθεῖς ἔγραφα

|²⁰ τό παρόν καὶ οὕτως μαρτυρῶ.

10. ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΕΛΕΧΗΣ ΕΟΡΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΦΗΜΕΡΙΑΣ ΕΞΩΚΚΛΗΣΙΟΥ ΣΕ ΕΝΟΡΙΑΚΟ ΝΑΟ

1747 Σίφνος Ἰουνίου 9

Τὴν σήμερον ἐνεφανίστην ἔμπροσθεν ἐμοῦ τοῦ κάτωθεν ὑπογεγραμμένου καὶ ἀξιο|³πίστων μαρτύρων ὁ μαστρο Μανώλης Δεκαβάλες ὁμοῦ καὶ ἡ συμβία τος οἱ ὄποιοι |⁴ στέργουν καὶ ὁμολογοῦν ὅτι ἔστοντας καὶ νά γίνεται μίαν ἐορτήν τῆς Ἁναλήψεως |⁵ στήν ἐκκλησίαν ὄπου ἔχει πατρογονική του τόν Ἅγιον Πέτρον τήν ὄποیان ἐορτή|⁶ν τήν ἐκάρεφεν ὁ κύρης του στό χωράφι μέ συκές ὄπου ἐπούλησεν, τό ὄποϊον τό ἀγόρασει|⁷ ὁ παπα-Νικόλας Βιώνης καὶ Ἀντώνης

Πητάκι καί τό έμοίρασαν ώσάν κολητεράνοι |⁸ όπου ήτον, τήν όποι-
αν έορτήν έσυμφώνησαν ούτως ότι νά τήν κάνει ό ένας τόν ένα |⁹
χρόνον καί ό έτερος τόν άλλον. όθεν εις αὐτήν τήν έορτήν τήν έφημέ-
ρευεν ό αϊδεσιμώ|¹⁰τατος άγιος οίκονόμος καί μετά τήν αποβίωσιν
του άγίου οίκονόμου τήν έφημέρε|¹¹φεν καί ό αϊδεσιμώτατος παπα
Νικολάκης Μπάος καί σκευοφύλαξ Σίφνου. Καί πάλιν|¹² εις τόν και-
ρόν του αϊδεσιμώτατου παπα Νικολάου Μπάου νά έγύρεφα (ν) νά
τήν αφήσουν ήγουη|¹³ τήν αὐτήν έορτήν καί ή αϊνδεσιμότης του έστα-
μάτησεν... καί τήν έμαντηνίρει καί|¹⁴ δέν τούς άφησεν νά τήν άθετηή-
σουν ώς καλά έγγαρεμένην μάλιστα όπου έγίνουνταν|¹⁵ καί έτερη
έορτή εις τήν αὐτήν εκκλησίαν στίς 16 'Ιανουαρίου, τήν όποιαν τήν
άφησαν|¹⁶ καί δέν έγίνονταν πλέον καί παντρεύοντας ή αϊνδεσιμότης
του, ήγουν ό άγιος σκευοφύλαξ|¹⁷ τήν επήασεν καί τήν κάνει έως τήν
σήμερον ό όποιος ύπεσχέθην ότι νά τήν κάμη|¹⁸ καί γχαρικην νά γί-
νεται ανάως καί τόσον άτός του, ώσάν καί οί κληρονόμοι καί
διά|¹⁹δοχοί του. διά τουτο καί έγώ γνωρίζοντας αὐταίς ταίς χάρες,
θέλω, ώσάν νοικοκύρης τήσ|²⁰ αὐτῆς εκκλησίας νά τήν φημερεύη
όποιος έφημέριος εύρίσκεται εις τήν εκκλησίαν|²¹ του στον "Άγιον
Κωνσταντίνο εις τόν άπαντα αίώνα καί διά τό βέβαιον τῆς αληθεί-
ας|²² έγινεν τό παρόν ύπογεγραμμένον ύπό άξιοπίστων μαρτύρων εις
ασφάλειαν καί τά έξῆς.

|²³ <

|²⁴ <

|²⁵ <

|²⁶ γεώργιος βελούδης έγγραφα

|²⁷ καί ούτως μαρτυρώ.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Χωράφι μέ συκές, στό όποιο ό πατέρας του μαστρο Μανώλη Δεκαβά-
λε ειχε «έγχαρέφει» τήν έορτή τῆς 'Αναλήψεως για νά τελεϊται στην οικογε-
νειακή εκκλησία τους του 'Αγίου Πέτρου μέ έφημέριο του ένοριακού ναου του
'Αγίου Κωνσταντίνου, πουλήθηκε σε δύο όμόρους, τόν παπα Νικόλα Βιώνη
καί τόν 'Αντώνη Πιτάκη. Οί δύο άγοραστές προσάρτησαν από μισό στά δικά
τους χωράφια καί συμφώνησαν νά τελοϋν τήν έορτή «ό ένας τόν ένα χρόνο
καί ό έτερος τόν άλλον». 'Η συμφωνία τηρήθηκε επί χρόνια καί «τήν έορτήν
τήν έφημέρευεν ό αϊδεσιμώτατος άγιος οίκονόμος (Γεώργιος Νιχ. Γοζαδί-
νος) καί μετά τήν αποβίωσίν του... ό αϊδεσιμώτατος παπα Νικολάκης
Μπάος καί σκευοφύλαξ Σίφνου», έφημέριοι του 'Αγίου Κωνσταντίνου.

2. 'Επί των ήμερων του τελευταίου, οί δύο άγοραστές θέλησαν νά πα-

ραιτηθοῦν τῆς ἑορτῆς, ἀλλ' αὐτός «δέν τοὺς ἄφησεν νά τήν ἀθετήσουν» ἐπειδὴ ἦταν καλά στερεωμένη μέ ἔγγραφα, ἐνῶ καί ἄλλη ἑορτή, πού γίνονταν στήν ἴδια ἐκκλησία στίς 16 Ἰανουαρίου, εἶχε ἀπό καιροῦ ἐγκαταλειφθεῖ ἀπ' αὐτούς καί ἀνέλαβε νά τήν τελειῖ ὁ ἴδιος, εἶχε δέ πρόθεση νά τήν στερεώσῃ καταλλήλως γιά «νά γίνεται ἀενάως» ἀπό τοὺς κληρονόμους του καί τοὺς διαδόχους του ἐφημερίους.

3. Γι' αὐτούς τοὺς λόγους ὁ μαστρο Μανώλης Δεκαβάλες, ὡς νοικοκύρης τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἀναθέτει τήν ἐφημερία τῆς στοὺς ἐκάστοτε ἐφημερίους τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος.

11. ΕΚΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΡΙΑΚΩΝ ΟΙΚΙΩΝ ΥΠΕΡΧΡΕΟΥ ΟΦΕΙΛΕΤΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΕΝΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΟΡΤΩΝ

Ἀρτεμῶνας, 25 Μαρτίου
1750

Περίληψη: Ἀποθανούσης τῆς ὀφειλέτιδος, οἱ δανειστές, «γυρεύοντας τό ἐδικό τως» (= τίς ἀπαιτήσεις τους), ζήτησαν τήν ἐκποίηση ἐνοριακῶν ἀκινήτων πού κατεῖχε. Μέ τήν καταβολή 42 ρεαλιῶν ἀπό συγγενή τῆς, τά ὁποῖα «ἐμοιράστησαν εἰς τοὺς χριοφειλέταις» (= δανειστές), τά ἀκίνητα περιῆλθαν σ' αὐτόν μέ τά βάρη τους σέ «ἐνορία» καί ἑορτές.

Κόπια ἀπό τό καθολικό, 1750 Μαρτίου 25 Ἀρτεμῶνα

Ἔστοντας καί παλαιόθεν νά ἔδωσεν ὁ μακαρίτης ὁ πάπουσμου τοῦ Ἀντώνη Γιαναρά³ τά ὀσπίτια εἰς τοῦ Κοκλιοῦ ὁποῦ εἶχεν τῆς ἐκκλησίας του τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου διά νά εἶναι⁴ ἐνορίτης εἰς τόν ὅμοιον ναόν καί νά κάνῃ μίαν ἑορτή στήν αὐτήν ἐκκλησίαν⁵ τοῦ Χρυσοστόμου στίς 13 Νοεμβρίου καθὼς ἡ πούληση διαλαμβάνει καί τά ὁποῖα σπίτια⁶ τά προύκισεν τῆς θυγατρὸς του τῆς Μαργαρίτας ἡ ὁποῖα μισεύοντας ἀποδῶ ἐπῆγεν εἰς ἰ⁷ [Κρήτην;] μέ τόν ἄντρα τῆς καί εἰς ὀλίγον καιρόν ἀπέθανε καί μετὰ τόν θάνατόν τῆς⁸ ἐσηκώθησαν οἱ χρεοφειλέτες ὁποῦ τῶν ἐχρεώστιεν γυρεύοντας τό ἐδικό τως καί διά τοῦτο ἐζήτη⁹σαν τά αὐτά ὀσπίτια καθὼς εὐρίσκονται καί ταργαστήρια ὁποῦ εἶχεν εἰς τοῦ Κοκλιού¹⁰ (κενό) τήν σήμερον τά παραδίδομεν τοῦ μαστρο Κωνσταντῆ Γιαναρά καί ἐμέτρηση¹¹ ρεάλια (σ)αράντα δύο Νο ρ. 42 τά ὁποῖα ἄσπρα ἐμοιράστησαν εἰς τοὺς χριοφειλέταις τῆς αὐτῆς¹² Μαργαρίτας καί ἀπό τήν σήμερον καί ὀμπρός νά εἶναι καί νά ὀνομάζωνται τοῦ ρηθέν¹³ τος

μαστρο Κωνσταντῆ καί τῶν κληρονόμων καί διαδόχων αὐτοῦ περὶ
μέ κοντετζιό¹⁴ εἰς ὅποιον πρόσωπον εὐρίσκονται τὰ αὐτὰ ὀσπίτια
νά εἶναι καί ἄνορ¹⁵ τῆς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί νά κάνη τήν
έορτήν τοῦ Χρυσσοτόμου τόν Νοέμβριον εἰς τόν ¹⁶ ὅμοιον ναόν καί
μίαν λειτουργίαν στίς ὀκτώ τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς τήν αὐτήν ἐκκλη-
σία¹⁷ νά τρέχουν κατά διαδοχὴν εἰς τόν ἅπαντα αἰῶνα καί εἰς
ἐνδειξιν τοῦ κάθε¹⁸ καιροῦ ἔγινε τό παρόν ὑπογεγραμμένον μέ ἀξιό-
πιστους μαρτύρους εἰς ἀσφάλεια¹⁹ καί τὰ ἐξῆς

²⁰ < Ἰωάννης Μπάος μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν

²¹ < Ἀντώνιος Πρακτικός μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν

²² < παπα Νικόλαος Μπάος καί σκευοφύλαξ Σίφνου ²³ ἔγραφα
τό παρόν καί οὕτως μαρτυρῶ.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

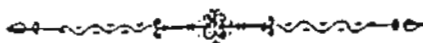
1. Περί ἐκποίησης ἀκινήτων ὑπερχρέων ὀφειλετῶν καί τῆς σχετικῆς
διαδικασίας βλ. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 126-136. Στήν ἐξεταζομένη
ἐδῶ περίπτωση φαίνεται πὼς δέν τηρήθηκε ἡ νόμιμη διαδικασία (ἐμφάνι-
ση τῶν δανειστῶν στήν καντζηλλαρία, αἴτησή τους καταγραφῆς τῆς περι-
ουσίας τοῦ ὀφειλέτη καί ἐκποίησής της), ἀλλά τρόπος συμβιβαστικός.

Τὰ σπίτια εἶχαν παραχωρηθεῖ «παλαιόθεν» στόν Ἀντώνη Γιανναρᾶ
ἀπό τόν οἰκονόμο Νικόλαο Γοζαδῖνο, ἰδιοκτήτη - ἐφημέριο τοῦ Ἁγίου
Κωνσταντίνου, «διά νά εἶναι ἐνορίτης εἰς τόν ὅμοιον ναόν καί νά κάνη
μίαν ἐορτή στήν αὐτήν ἐκκλησίαν τοῦ Χρυσσοτόμου στίς 13 Νοεμβρίου». Ὁ
Γιανναρᾶς «τά προύκισεν τῆς θυγατρὸς του Μαργαρίτας», ἡ ὁποία,
μετά τόν γάμο της περιέπεσε σέ χρέη καί «μισεύοντας» μέ τόν σύζυγό
της στήν Κρήτη, «εἰς ὀλίγον καιρόν ἀπέθανε», ὅποτε οἱ δανειστῆς θέλη-
σαν νά ἱκανοποιήσουν τίς ἀπαιτήσεις τους μέ ἐκποίηση τῶν ἀκινήτων της.

2. Μέ τή μεσολάβηση τοῦ ἐφημερίου τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου σκευο-
φύλακα Νικολάου Μπάου, ἐγγονοῦ τοῦ ποτέ οἰκονόμου Νικολάου Γοζα-
δίνου [βλ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 39-40] δανειστῆς καί ὁ μαστρο
Κωνσταντῆς Γιανναρᾶς, προφανῶς συγγενῆς τῆς θανούσης, ἀποδέχτηκαν
νά περιέλθουν τὰ ἀκίνητα στόν δεύτερο ἀντί 42 ρεαλιῶν, «τά ὅποια
ἄσπρα ἐμοιράστηκαν εἰς τούς χρεοφειλέτας» (= δανειστῆς).

3. Ὁ Κωνσταντῆς Γιανναρᾶς, στόν ὁποῖο περιῆλθαν τὰ σπίτια «μέ
κοντετζιό» (ἰταλ. *condizione* = ὄρος) νά ἔχουν «ἐνορία» στόν Ἅγιο
Κωνσταντῖνο «καί νά κάνη τήν ἐορτήν τοῦ Χρυσσοτόμου τόν Νοέμ-
βριον», δηλαδή τήν ἐορτή πού «παλαιόθεν» εἶχε ἀναλάβει ὁ Ἀντώνης
Γιανναρᾶς, στόν ὁποῖο ἀρχικά εἶχαν παραχωρηθεῖ αὐτά, φαίνεται πὼς
συμφώνησε νά τά ἀγοράσει ἔναντι 42 ρεαλιῶν, ἀλλά μαζί μέ «ταργαστή-
ρια ὁποῦ εἶχεν (ἡ ἀποβιώσασα Μαργαρίτα) εἰς τοῦ Κοκλιού», γιά τὰ

ὅποια ὁμως ὑποχρεώθηκε νά τελεῖ «εἰς τόν ὅμοιον ναόν (ἐκτός τῆς ἑορ-
τῆς) καί μίαν λειτουργίαν στίς ὀκτώ τοῦ Σεπτεμβρίου... κατά διαδοχήν
εἰς τόν ἅπαντα αἰῶνα».

12. ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΕΚΠΟΙΗΣΗ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΥΠΕΡΧΡΕΟΥ ΟΦΕΙΛΕΤΗ

1753 Ὀκτωμβρίου 24 Ἀρτεμῶνας. Κόπια ἀπό τό καθολικό

Ἔστοντας καί νά ἔχη χρέος ὁ κύρ Γεώργης Κουτζογιάννης καί
νά μήν ἔχη ἄλλον¹³ τίποτε παρά τά σπίτια αὐτοῦ τά ὅποια τά ἔχει
μέ ὄπληγον ἑορτή¹⁴ καί ἀνορία εἰς στόν Ἅγιον Κωνσταντῖνο καί
τήν σήμερον ἐσηκώθηκαθη¹⁵καν οἱ χρεοφειλετάδες καί πουλοῦν καί
παραδίδουν καί αἰωνίως ἀλλοτριώ¹⁶νουν τοῦ υἱοῦ του τοῦ Ἰωάννη
τά δύο σπίτια ὅπου ἦτον κοντά του μέ τήν αὐλή τωσ¹⁷ ὀμπρός κα-
θώς εὐρίσκονται καί διά ξιασμόν τῶν αὐτῶν ὀσπιτίων¹⁸ ἔδωσεν ὁ
ρηθείς Ἰωάννης ριάλια δεκατέσσερα Νο ρ (εἶλια) 14 καί μέ
ὄμπληγο νά¹⁹ κἀνη τήν ἑορτήν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου στάς 25 τοῦ
Ἰουναρίου στόν Ἅγιον Κων¹⁰σταντῖνο καί ἡ ἀνορίαν του τῶν
αὐτῶν ὀσπιτίων νά γροικᾶται εἰς στήν ὅμοιαν ἐκκλη¹¹σίαν καί ἀπό
τήν σήμερον νά εἶναι καί νά ὀνομάζωνται τοῦ ρηθέντος ἀγο¹²ραστῆ
νά τά κἀνη ὡς θέλει καί βούλεται προυκίσει, χαρίσει καί τῶν
κλη¹³ρονόμων καί διαδόχων του. ὅθεν εἰς ἔνδειξιν τοῦ κάθε καιροῦ
ἐγεγόνει τό πα¹⁴ρόν ὑπογράφοντάς το καί ἀξιόπιστοι μάρτυρες καί
εἰς ἀσφάλειαν καί¹⁵ τά ἐξῆς: -

¹⁶ ἀκόμα φανερώνομεν ὅτι αὐτά τά ἄσπρα τά ἐμέρασαν οἱ χρεοφε

¹⁷λετάδες καί ἐπῆρεν ὁ καθέννας τόν κουραμάν του:

¹⁸ = ζωρζής μάτζας μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν

¹⁹ = Κωνσταντῖνος ἀλιμπέρτης μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν

²⁰ παπανικόλαος μπάος καί ²¹ σκευοφύλαξ

σίφνου ἔγραψα καί²² μαρτυρῶ.

13. ΔΥΟ ΣΥΣΤΑΘΕΙΣ «ΕΝΟΡΙΑΣ» ΔΙ' ΕΞΑΓΟΡΑΣ

1784, 1786

Περίληψη: «Ὁ κύρ Γεώργης Ἰωάννη Τουλη ὁμοῦ καί ἡ συμβία του

κερά Μαρία» καί «ὁ κύρ Ἀντώνης Κορακῆς ὁμοῦ καί ἡ συμβία του Αἰκατερίνα», συμφώνησαν μέ τούς νοικοκύρηδες τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος [γιά τούς ὁποίους βλ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 41-43] τά καινούργια σπίτια πού ἔκτιζαν νά ἔχουν «ἀνορία» στό ναό τους. Πρός τοῦτο ἕκαστο ζεῦγος ἔλαβε ἀπ' αὐτούς 10 γρόσια διά τήν «ἀνορία» τῶν σπιτιῶν, ἡ ὁποία θά μεταβιβάζονταν καί στους «μεταγενεστέρους» πού θά κατοικοῦσαν σ' αὐτά.

1784 Ὀκτωβρίου 26

Τήν σήμερον ἐφανίσθη ἐμπροσθεν εἰς ἐμένα τόν γραφέα καί εἰς τούς κάτ'ωθεν ὑπογεγραμμένους μαρτύρους ὁ κύρ Γεώργης Ἰωάννη Τουλλή ὁμοῦ καί ἡ συμβία του κερά Μαρία καί ὁμολογοῦν ὅτι διά τό καινούργιο ὀσπήτι ὅπου κτί¹³ζουν τώρα ἔλαβον παρά τῶν νοικοκύρηδων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ὅ, τε σιόρ Γιαννάκη Καμπάνη καί σιόρ Ἀποστολάκη Μπάο¹⁴ γρόσσα δέκα ἤτοι 10 τά ὁποῖα τά ἔλαβον διά τήν ἐνορία τους τοῦ ὀσπητίου⁸ καί στέργουν ὅτι εἰς ὅποιον παιδίτους προυκίσουν τό αὐτό ὀσπητίου⁹ νά εἶναι παντ' ἐλεύθερον ἢ ἐνορία του εἰς τόν Ἁγιον Κωνσταντῖνο καί τινά¹⁰ ἀπό τούς μεταγενεστέρους νά μήν ἡμπορή νά ἐναντιωθῆ εἰς τήν ἀνωθεν¹¹ ἀφιέρωσιν. Ὅθεν καί ἐγράφη εἰς τόν κώνδικα διά κάθε τως ἔνδει¹²ξιν εἰς σέ ἀσφάλειαν ἀπογεγραμμένον ὑπό ἀξιοπίστων μαρτύρων:

¹³ = Σακελλάριος Σίφνου Μπάος βεβαιῶ

¹⁴ = Ἰωάννης Καμπάνης βεβαιῶ

¹⁵ =

¹⁶ = γεράσιμος ἱερομόναχος μαρτυρῶ

¹⁷ Ἰωάννης Σοφιανός ἔγραφα καί μαρτυρῶ.

1786 Νοεμβρίου 22

Τήν σήμερον ἐνεφανίσθη ἐμπροσθεν εἰς ἐμένα τόν γραφέα καί εἰς τούς κάτωθεν ὑπογεγραμμένους μάρτυρας ὁ κύρ Ἀντώνης Κορακῆς ὁμοῦ καί ἡ συμβία του Αἰκατερίνα καί ὁμολογοῦν ὅτι ¹ διά τό καινούργιο ὀσπήτι ὅπου ἔχτισε ἔλαβον παρά τῶν νοικοκύρηδων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου⁵ Κωνσταντίνου: ὅτε ἅγιον οἰκονόμον Μπάον καί σιόρ Γιαννάκη Καμπάνη γρόσια δέκα⁶ ἤτοι γρ. 10 τά ὁποῖα τά ἔλαβον διά τήν ἀνορία τοῦ αὐτοῦ ὀσπητίου καί στέργουν εἰς ὅποιον ⁷ παιδί ἤθελαν τό προυκίσουν τό αὐτό ὀσπητίον νά εἶναι

ἡ ἄνορία του εἰς τόν Ἅγιον Κων⁸σταντῖνον καί τινάς ἀπό τοὺς μεταγενεστέρους νά μὴν ἠμπορῇ νά ἐναντιωθῇ εἰς τὴν ἄνω⁹θεν ἀφιέρωσιν. ὅθεν καί ἐγράφη εἰς τὸν κόντικα διὰ κάθε καιροῦ ἔνδειξιν εἰς¹⁰ ἀσφάλειαν ὑπογεγραμμένον ἀπὸ ἀξιοπίστους μάρτυρας εἰς ἀσφάλειαν.

|¹¹ ὁ οἰκονόμος Σίφνου Μπάος στέργω

|¹² Ἰωάννης Καμπάνης στέργω

|¹³ Ἀλέξανδρος Καμπάνης ἔγραφα τό |¹⁴ παρόν καί οὕτω μαρτυρῶ.

14. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ «ΕΝΟΡΙΑΣ», ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΚΑΙ ΞΕΛΟΓΟΡΑΣ ΑΛΛΗΣ

Σίφνος, 13 Μαΐου
1789

1789 Μαΐου 13 Σίφνος

Ἐστοντας καί νά πουληθοῦν τά ὀσπήτια μέ τό κηπάρι ὅπου εἶχεν ὁ ποτέ Ἰωάννης παπα Νι³κολάκη Ντολφῆ τοποθιμένα κοντά στόν Ἅγιον Σπυρίδωνα τά ὅποια τά |⁴ ἔκαμεν ἀλλαξία καί τά ἐπῆρεν ὁ παπα Ἀντωνιός Γεώργη Χρουσίνας καί ἤτοι⁵ ἡ ἐνορία τως εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον, τὴν σήμερον ἐσυμφώνησαν μετὰ τοὺς νοικο⁶κυρούς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντῖνου ἅγιον οἰκονόμον Μπάο καί αὐθέντη Γιαννά⁷κη Καμπάνη καί δίδουν τὴν ἐνορίαν τῶν αὐτῶν ὀσπητίων νά τὴν ἔχη ὁ |⁸παπα Ἀντώνιος εἰς τὴν ἐκκλησίαν του στόν ἅγιον Σπυρίδωνα ὑποσκόμενος⁹ ὁ ρηθεῖς παπα Ἀντώνιος νά κάμη μίαν ἑορτή στόν Ἅγιον Κωνσταντῖνο τοῦ |¹⁰ Ἁγίου Ἀνδρέου στίς 30 τοῦ Νοεμβρίου νά γροικᾶτε πάντα μέσα εἰς τά |¹¹ αὐτά ὀσπήτια νά τὴν κάνουν κατὰ διαδοχὴν εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα¹² διὰ δέ τὴν ἑορτή ὅπου εἶχεν τῶν Ἁγίων Σαράντων εἰς τὸν Χαρτοφύλαξ Καταβα¹³τῆς καί διὰ τό κηπάρι ἐμέτρησεν ὁ παπα-κύρ Ἀντώνιος ριάλια δέκα ἐπτὰ¹⁴, ἤτοι ρ(εάλια) 17 νά μὴν ἔχη κανένα χρέος οὔτε εἰς τὴν ἑορτή τῶν Ἁγίων Σαράντων ἀ¹⁵λλὰ νά εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ αὐτὴν καί ἄλλο σπῖτι χτιστεῖ στήν αὐτή¹⁶ τοποθεσίαν νά εἶναι καί αὐτό ἡ ἐνορία του εἰς τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα¹⁷ καί ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος νά ἔχη νά πρετεντέρη μόνον τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀ¹⁸γίου Ἀνδρέου καί νά δίδει καί πληρωμὴ τῆς αὐτῆς ἑορτῆς πα-

ράδες δέκα¹⁹ οὕτως ἐσυμφώνησαν καί διά ἔνδειξιν τοῦ κάθε καιροῦ ἐγεγόνει τό παρόν καί²⁰ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ρηθέντος παπα-Ἀντωνίου καί τό ἐπέρασαν εἰς τόν κόντικα²¹ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου βεβαιώνοντάς του μέ τήν ιδιόχειρόν τως

¹²² ὑπογραφῆν ἀμφοτέροι εἰς ἀσφάλειαν.

¹²³ = ὁ οἰκονόμος Μπάος στέργω.

¹²⁴ = παπα-ἀντώνιος ἰωάννη Χρουσίνας στέργω.

¹²⁵ = Ἰωάννης Καμπάνης στέργω

¹²⁶ = ὁ πρώην σακελλάριος Σίφνου ¹²⁷ Μπάος ἔγραφα καί βεβαιώνω.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1. Σπίτια «μέ κηπάρι», ἐνοριακά τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, κείμενα πλησίον ἄλλου ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρτεμῶνα, ἐκείνου τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, παραχωρημένα στόν Ἰωάννη τοῦ παπα Νικολάκη Ντολφῆ, ἦταν βεβαρυμένα, τά μέν σπίτια μέ τήν ἑορτή τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (πού ἐτελεῖτο στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο), μόνο δέ «τό κηπάρι» μέ τήν ἑορτή «τῶν Ἁγίων Σαράντων», ἡ ὁποία ἐτελεῖτο στό ναό τοῦ χαρτοφύλακα στό χωριό τῆς Καταβατῆς.

2. Θανόντος τοῦ Ἰωάννη Ντολφῆ, οἱ κληρονόμοι του πούλησαν τά σπίτια, οἱ ἀγοραστές τῶν ὁποίων συμφώνησαν μέ τόν ἐφημέριο τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος παπα-Ἀντωνιό Γεώργη Χρουσίνας, νά τά ἀνταλλάξουν μέ ιδιόκτητα τοῦ τελευταίου. Ἡ ἀνταλλαγή ἔγινε βέβαια μέ σύμφωνη γνώμη τῶν ιδιοκτητῶν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου οἰκονόμο Ἀπόστολο Μπάο καί Ἰωάννη Καμπάνη [γιά τούς ὁποίους βλ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 42-43], ὑπό τόν ὄρο ἡ ἑορτή τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου νά τελεῖται κανονικά ἀπό τόν παπα-Ἀντωνιό μέ τήν καταβολή 10 παράδων «κατά διαδοχήν εἰς τόν ἅπαντα αἰῶνα».

3. Εἰδικώτερα γιά «τό κηπάρι» (ἐκτάσεως, ὅπως φαίνεται, ἰκανῶν μέτρων), ὁ παπα-Ἀντωνιός, προκειμένου νά περιέλθει στή κυριότητά του, καί μάλιστα ἐλεύθερο βαρῶν, κατέβαλε στους ιδιοκτήτες τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου 17 ρεάλια μέ ὑποχρέωση τῶν πωλητῶν νά τελοῦν τήν ἑορτή «τῶν Ἁγίων Σαράντων» στήν Καταβατή, προκειμένου «καί ἄλλο σπίτι νά χτιστεῖ στήν αὐτήν τοποθεσίαν, νά εἶναι καί αὐτό (ῶ) ἡ ἐνορία του εἰς τόν Ἅγιον Σπυρίδωνα».

4. Στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου [βλ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά, σελ. 78] σημείωσε τό 1819 ὁ ἐφημέριός του οἰκονόμος Νικόλαος Μπάος ὅτι τήν ἑορτή τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου «ἐορτάζει τό Ρηνιό παπα-Ἀντωνάκη Χρυσόγελου ἐγκαρικῆν εἰς τά ὀσπήτια ὁποῦ ἐπῆρεν τοῦ Γιαννάκη παπα-Νικολάκη καί ἔχομεν καί γράμμα καί πληρωμήν (παράδες)

20». Πρόκειται ἀσφαλῶς γιά τά σπίτια τοῦ ἐξεταζομένου ἐγγράφου, τά ὁποῖα ὁ πατέρας τῆς, παπα-Ἀντωνιός, φρόντισε νά ἀποκτήσει ἔγκαιρα γιά νά τῆς τά προικίσει. Βέβαια ὁ παπα-Ἀντωνάκης Χρυσόγελος εἶναι ὁ πατέρας τοῦ μεγάλου Νικολάου Χρυσογέλου, διδασκάλου καί πρώτου Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἐπί Ἰωάννη Καποδίστρια, καί τό Ρηνιό ἀδελφή του. Στό ἐξεταζόμενο ἐδῶ ἐγγραφο ὁ παπα-Ἀντωνάκης Χρυσόγελος ἀποκαλεῖται στό κείμενο καί ὑπογράφει ἰδιόχειρα «παπα-ἀντωνιος ἰωάννη Χρουσίνας», ὅπως, ἐπίσης, ἦταν γνωστός, δηλαδή τέκνο τοῦ Ἰωάννη τῆς Χρουσίνας, ἡ ὁποία ἦταν γιαιγιά του.

Ἐπ' εὐκαιρία καταγράφω καί μία ἐνθύμηση πού βρῆκα τό 1962 κατά μίαν ἐπίσκεψή μου στήν Παναγία τῶν Μαγγάνων, ἰδιοκτησίας τοῦ παπα-Ἀντωνάκη Χρυσογέλου. Ἡ ἐνθύμηση ἔχει γραφεῖ, πολύ πιθανόν, ἀπό τόν ἴδιο, στό ἐσωτερικό τοῦ ὀπίσθιου ἐξωφύλλου Μηναίου καπλαντισμένου μέ λεπτές ξύλινες τάβλες. Δέν εἶναι ἀπόλυτα κατανοητή ἀπό κάθετο ἐπί τῆς ἐνθύμησης σχίσιμο τοῦ χαρτιοῦ καί στίς τρεῖς ἀράδες τῆς:

«Τό παρόν μή[ναῖον εἶναι τοῦ παπα Ἀν]τωνίου Χρυσογέλου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου σπυριδόνου τριμυθοῦντος)² τοῦ θαυματουργοῦ [...]ρι τοῦ κυρά ρηνιό θέλει ἀπολαύσει καί τήν μονήν ταύτην³ καί θέλει ἱερωθεῖ [...] τοῦ γεωργίου νικολάου βερνίκου: Ἐν ἔτει 1820 = Ἰουλίου 17».

1⁴ «1820 Ἰουλίου 17»

1⁵ «1825 Ἰουλίου 24»

[Βλ. «Σιφνιακά», 5(1995), σελ. 128, ὑποσ. 3]

Τό μνηαῖο ἀνῆκε, κατά τήν ἐνθύμηση, στό ναό τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος (πού ἀποκαλεῖται σ' αὐτήν «μονή»), τόν ὁποῖο φαίνεται πῶς προόριζε νά προικίσει στή θυγατέρα του Ρηνιό, ἐάν αὐτή παντρεύονταν τόν Γεώργιο Βερνίκο, τέκνο τοῦ σακελλαρίου Νικολάου Βερνίκου, ὥστε νά ἐφημερεύεται ἀπ' αὐτόν ἄν γίνονταν κληρικός.

15. ΠΑΡΑΧΩΡΗΓΗ ΚΤΗΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΝΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Σίφνος, 27 Ὀκτωβρίου
1790

Περίληψη: Στόν πρώην σακελλάριο (καί ἰδιοκτήτη τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου) Νικόλαο Μπάσο εἶχε περιέλθει ἀπό παραχώρηση τοῦ Ἰωάννη Σέλινου ἓνα «λιβαδάκι στά Βρουλίδια» γιά νά τελεῖ μία λειτουργία τήν Κυριακή τοῦ Θωμᾶ. Μέ τό κατωτέρω ἐγγραφο ὁ πρώην σακελλάριος μεταβιβάζει τό λιβαδάκι στόν κύρ Νικολό Ἰωάννου Μιχάλη προκειμένου νά τελεῖ τοῦτος τή λειτουργία «παντοτινά» μέ τήν καταβολή

10 παράδων, ὅπως καί οἱ διάδοχοί του στήν ἰδιοκτησία τοῦ λιβαδιοῦ.

1790 Ὀκτωβρίου 27, Σίφνος. Ἴσον ἀπαράλλακτον.

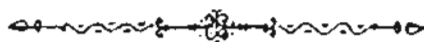
Τήν σήμερον φανερώνω ἐγώ ὁ κάτωθεν ὑπογεγραμμένος ὅτι ἐσυμφώνησα³ μέ τόν κύρ Νικολόν Ἰωάννου Μιχάλη νά τοῦ δίδω τό λιβαδάκι στά Βρουλίδια ὁπού⁴ ἔχω ἀπό τόν Ἰωάννη Σέλινο διά νά κάνη μίαν λειτουργίαν στήν ἐκκλησίαν μας⁵ στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνον τήν Κυριακή τοῦ Θωμᾶ καί νά δίδει πληρωμή⁶ παράδες δέκα ὑποσχόμενος ὁ ρηθείς κύρ Νικολός νά τήν κάνη παν⁷τοτινά καί ὁποῦ ἤθελέν το δώση νά δίδη καί τήν λειτουργίαν μέ τήν ὁμοιαν⁸ συμφωνίαν καί ἀπό τήν σήμερον νά εἶναι τοῦ παρόντος Νικολοῦ νά τό κάνη⁹ ὡς θέλη καί βούλεται κληρονόμων καί διαδόχων του. Ἰῶθεν εἰς ἔνδειξιν τοῦ¹⁰ κάθε καιροῦ ἐγεγόνει τό παρόν ὑπογεγραμμένον ἀπό ἀξιοπίστων μαρτύρων¹¹ εἰς ἀσφάλειαν. τό ὁποῖον ἐπέρασεν καί εἰς τόν κώντικα τῆς ἐκκλησίας εἰς¹² ἔνδειξιν καί βεβαιώσιν.

|¹³ Ἀλέξανδρος Καμπάνης μάρτυς

|¹⁴ Κωνσταντῖνος Νικολοῦ Φροσύνης μάρτυς.

|¹⁵ ὁ πρῶην σακελλάριος Σίφνου Μπάος

|¹⁶ ἔγραφα καί βεβαιώνω.

16. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ «ΕΝΟΡΙΩΝ» ΜΕΤΑΞΥ ΝΑΩΝ

Σίφνος, 1 Μαρτίου
1795

Περίληψη: Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος Ἀρτεμῶνος εἶχε τρία ἐνοριακά σπίτια στό Σταυρί καί ἡ Οὐρανοφόρα τοῦ Σταυρίου ἰσάριθμα στόν Ἀρτεμῶνα. Οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν δύο ναῶν συμφωνοῦν τήν ἀνταλλαγή τους μέ τά ἀντίστοιχα «δικαιώματα» (= ἐορτές, λειτουργίες κ.λπ. τελετές) μέ μία μόνον ἐξαίρεση: κατά τόν θάνατο τοῦ Νικολοῦ Κρητικοῦ καί τῆς συζύγου του Μαργαρίτας (τέως ἐνοριτῶν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου), ἡ ἐκφορά τῶν λειψάνων τους θά γίνονταν μέν ἀπό τοῦ ναοῦ τῆς Οὐρανοφόρας, ἀλλ' οἱ ἐφημέριοι τῶν ναῶν θά μοιράζονταν τήν ἀμοιβή.

1795 Μαρτίου 1, Σίφνος

Τήν σήμερον ἐσυμφώνησαν τά κάτωθι μέρη, ἀπό τό ἓνα μέρος ὁ αἰδεσι³μότατος ἅγιος οἰκονόμος Μπάος ὁμοῦ καί τό καιρά Φλουρί, συμβία τοῦ μακαρί⁴του Ἰωάννου Καμπάνη, μέ τόν παπᾶ κύρ Ἰωάννη Ντολφῆ, ἔχοντας ὁ ἅγιος οἰ⁵κονόμος τρία ὀσπήτια ἐνο-

ριακά εις τό Σταυρί, τά δύο τοῦ Νικολοῦ Κρητικοῦ καί τό ἄλλο¹⁶ τοῦ Νικολοῦ παπαῖ Λιαῖ καί ὁ παπαῖ Ἰωάννης ἄλλα τρία ὀσπήτια ἐνοριακά κείμενα εἰς¹⁷ τόν Ἀρτεμόνα, τό ἕνα τῆς Μαργαρίτας θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννη Μαστρόκαλου, ὁμοίως καί¹⁸ τό καινούριο ὁποῦ ἔχτισεν ὁ ἴδιος ὁ μαστροΓιάννης ὁ πατήρ αὐτῆς, κοντά εἰς¹⁹ τό ὀσπήτιον τῆς αὐτῆς Μαργαρίτας καί τό ἄλλο τῆς Μαργιᾶς τοῦ Ἰωάννη Βα¹⁰σίλη. λοιπόν στέργουν οἱ νοικοκύρηδες τῶν δύο ἐκκλησιῶν ὅτι ἡ Οὐρανοφό¹¹ρα νά ἔχη ἀπό τήν σήμερον τά τρία ὀσπήτια στό Σταυρί ἐνοριακά καί ὁ Ἅγιος¹² Κωνσταντῖνος νά ἔχη τά ἄλλα τρία ὁποῦ εἶναι εἰς τόν Ἀρτεμόνα ἐνοριακά¹³ ὡς ἄνωθεν γράφομεν καί ἀπό τήν σήμερον καί εἰς τά ἐξῆς, ὅποια ὀσπήτια πέρνη¹⁴ ἡ κάθε ἐκκλησία ὅσα δικαιώματα τύχουν, νά τά γοδέρουν, λέγω, ἐκεῖνα ὅπου πέρ¹⁵νη ἡ κάθε ἐκκλησία τήν σήμερον, ὡς καθώς ἐσυμφώνησαν ἀλλήλως τως. Ὁ¹⁶θεν εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας ἐκαταστρώθη τό παρόν εἰς ἔνδειξιν κάθε και¹⁷ροῦ καί τό ὑπογράφουν οἰκίαις χερσί, κρατώντας καί ὁ παπαῖ κύρ Ἰωάννης παρόμοι¹⁸ον ὑπογεγραμμένον εἰς ἀσφάλειαν, πρὸς τούτοις ὅταν ἀποθάνῃ ὁ Νικολός¹⁹ Κρητικός καί ἡ συμβία του Μαργαρίτα νά ἐνταφιάζονται εἰς τήν Οὐρανοφόραν καί νά πέρνη²⁰ ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος τά μισά δικαιώματα, ἀπό αὐτούς τούς δύο μόνον μὴν πρετε²¹ ντέροντας πλέον εἰς ὑπέρ τοῦ ἄλλου ἀπό αὐτά τά ὀσπήτια τίποτας, ἀλλά νά εἶναι²² ἀπαρασάλευτα εἰς τούς αἰῶνας εἰς ἐκεῖνα ὁποῦ κάμνει ζάπτι ἡ κάθε ἐκ²³κλησία τήν σήμερον οἱ ἐνορίαις τους.

¹⁴ - ὁ οἰκονόμος Μπάος στέργω

¹⁵ - Ἰω(άννης) ἱερεὺς Ντολφί στέργω

¹⁶ - Ζανῆς Ἰω. Καμπάνης ὑπογράφω διὰ τήν

¹⁷ μητέρα μου ὅτι στέργει.

¹⁸ Νικόλαος Ἰωάννου ¹⁹ Σοφianoῦ ἔγραψα τό

²⁰ παρόν καί οὕτως μαρτυρῶ.

17. ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ «ΤΟΠΟΥ» ΜΕ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΤΕΛΕΣΗΣ ΘΟΡΤΗΣ

Σίφνος, 10 Ἰουλίου
1799

Περίληψη: Ὁ πρῶην σακελλάριος Μπάος παρεχώρησε στόν κύρ

Γιαννάκη Συναδινόν «τόπον εις τό χωράφι» του γιά νά κτίσει κελάρι και θεμωνιά μέ κάθε διευκόλυνση, μέ τήν υποχρέωση νά τελεῖ στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο τήν Κυριακή τῶν Μυροφόρων ἑορτή «πλουσιοπάροχην» και ἀμοιβή τοῦ ἑφημερίου 20 παράδων. Ἡ ἑορτή θά γίνεται «ἀενάως» και μέ συμμετοχή στήν ἐτήσια φορολογία τοῦ χωραφιοῦ ἑνός ἄσπρου.

1799 Ἰουλίου 10. Σίφνος

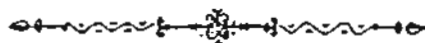
Τήν σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι³ μέ τόν κύρ Γιαννάκη Συναδινόν και τοῦ ἐδώσαμεν τόπον εις τό χωράφι μας⁴ και ἔκτισεν κελάρι και θεμωνιά μέ κόμοδον ὑποσόμενος νά κἀνη⁵ μίαν ἑορτή μέσα εις τήν ἐκκλησίαν μας στόν Ἅγιον Κωνσταντῖνο τήν⁶ Κυριακή τῶν Μυροφόρων πλουσιοπάροχην και νά δίδη διά πλερωμήν⁷ τῆς αὐτῆς ἑορτῆς παράδες εἴκοσι και νά πέρνη και χαρατζί ἕνα ἄσπρο⁸ και μέ κοντετζιόν ὅποταν θέλομεν νά σύρωμεν τό λιοτρίβι νά ἔρχεται ὁ κόλος⁹ τοῦ λιοτριβιοῦ ἕως τήν θηδῖρα ὅπου εἶναι ἐκεῖ χωρίς ἀντιλογίας τινός¹⁰ ὑποσόμενος ὁ ρηθείς Γιαννάκης εις ὅποιον παιδί δώσει τήν αὐτήν τοποθεσί¹¹αν νά δίδη και τήν ἑορτήν νά γίγνεται ἀενάως. ὅθεν εις ἔνδειξιν και¹² βεβαίωσιν τοῦ κάθε καιροῦ ἐκαταστρώθη εις τόν παρόν κόντικα τῆς ἐκκλησίας¹³ δίδοντας και εις χεῖρας τοῦ παρόντος Γιαννάκη παρόμοια κόπια ὑπο¹⁴γεγραμμένη μέ τάς ὑπογραφάς μας εις ἀσφάλειαν.

|¹⁵ =

|¹⁶ = ὁ πρώην σακελλάριος Μπάος ἔγραφα και στέργω ὡς ἄνωθεν

|¹⁷ = ὁ οἰκονόμος Μπάος στέργει

|¹⁸ = Ἰωάνης σιναδινός στέργο

18. ΣΥΣΤΑΧΗ «ΕΝΟΡΙΑΣ» ΜΕ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΕΟΡΤΗΣ

Σίφνος, 1 Σεπτεμβρίου
1802

Περίληψη: Οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ Ἁγίου Κωνσταντῖνου Ἀρτεμῶνος παραχωροῦν στόν μάστρο Τουλή οἰκίες στή θέση Γουρνιά, πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὑπό τόν ὄρο «εἰς ὅποιον πρόσωπον ἤθελε τά προικίσει ἢ τά χαρίσει, νά εἶναι ἐνορίτης εις τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον ἀπαρα-

σάλευτα καί νά κάμη καί μίαν έορτήν εἰς τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὁποῦ εἶναι πλησίον του» στίς 20 Ὀκτωβρίου μέ πληρωμή παράδων 10.

1802 Σεπτεμβρίου α'. Σίφνος

Τήν σήμερον έσυμφώνησεν ὁ ἅγιος οἰκονόμος Μπάος καί τό κυρά³ Φλουρη σύζυγος τοῦ μακαρίτου Γιαννάκη Καμπάνη καί δίδουν εἰς τόν⁴ μαστρό Τουλή υἱός τοῦ Γεώργη Τουλή τά ὀσπήτια ὁποῦ ἔχει ἡ ἐκκλησία τως κεῖ⁵μενα εἰς τόν Ἁγιον Γεώργιον στά Γουρνιά μέ τό κελάρι ἀπό κάτω καί⁶ τό ἕνα κηπάρι ὁποῦ εἶναι κατά τό μέρος τῆς στρατάς ὑποσχόμενος ὅ⁷ ἄνωθεν Τουλῆς εἰς ὁποῖον πρόσωπον ἤθελε τά προικῆση ἢ τά χαρίση⁸ νά εἶναι ἐνορίτης εἰς τόν Ἁγιον Κωνσταντῖνον ἀπαρασάλευτα καί νά κάμη καί μί⁹αν ἑορτήν εἰς τόν ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὁποῦ εἶναι πλησίον του εἰς τάς¹⁰ εἴκοσι Ὀκτωμβρίου τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου καί δίδει πληρωμήν παράδες δέκα, ἅ¹¹ ὅμως καί οἱ κληρονόμοι του κατά καιρόν ἤθελαν γυρίσουν νά ἀναιρέσουν ἢ¹² τήν ἐνορίαν ἢ τήν ἑορτήν νά κάμνη πάλι ἡ ἐκκλησία τά ὀσπήτια¹³ ζάπτι ἀνεμποδίστως αἴσια ἀνέξοδα καί νά φημερεύη τήν ἑορτήν¹⁴ ὁ κατά καιρόν ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί διά κάθε καιροῦ ἔνδει¹⁵ξιν ἔγινε παρόμοιον καί ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ Τουλή καί ἀπέρασεν καί εἰς¹⁶ τόν παρόν κόνδιχα τῆς ἐκκλησίας ἀπαράλλαχτον, βεβαιωμένον καί μέ τάς¹⁷ ἰδίας μας ὑπογραφάς. πρὸς τούτοις ἔως νά κτιστοῦν τά ὀσπήτια να¹⁸ κάμνη μόνον τήν λειτουργίαν καί νά δίδη διά πληρωμήν παράδες δέ¹⁹καπέντε καί κτίζοντάς τα νά γίνεται ἡ ἑορτή καθὼς ἄνωθεν γράφομεν²⁰ καί ὑπογράφουν καί ἀξιόπιστοι μάρτυρες εἰς ἀσφάλειαν.

²¹ » ὁ οἰκονόμος Μπάος βεβαιοῖ

²² » Ἰωάννης Κοστατή Τουλφῆς ὑπογράφω διά ὄνομα τοῦ Τουλή ὅτι στέργει καί μαρτυρῶ.

²³ Ζανῆς Ἰωάννου Καμπάνης ὑπογράφω διά ὄνομα τῆς μητρός μου ὅτι στέργει²⁴ γραφεύς καί μάρτυς.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

Ἐκτός ἀπό τά σημειούμενα στήν περίληψη (κοινά, περίπου, καί στά προηγηθέντα ἔγγραφα), στίς παραγράφους 17-19 τοῦ παρόντος ἀναγράφονται τά ἑξῆς περίεργα:

«πρὸς τούτοις ἔως νά κτιστοῦν τά ὀσπήτια νά κάμνη μόνον τήν λειτουργίαν καί νά δίδη διά πληρωμήν παράδες δεκαπέντε καί κτίζοντάς τα νά γίνεται ἡ ἑορτή καθὼς ἄνωθεν γράφομεν...» μέ πληρωμήν παράδων

10, ὡσάν τά σπίτια νά μὴν εἶχαν ἀνοικοδομηθεῖ, ἐνῶ στήν ἀρχή τοῦ ἐγγράφου φέρονται ἔτοιμα, οἰκοδομημένα: «τά ὀσπήτια ὀποῦ ἔχει ἡ ἐκκλησία τως κείμενα εἰς τόν Ἅγιον Γεώργιον στά Γουρνιά μέ τό κελάρι ἀπό κάτω καί τό ἕνα κηπάρι ὀποῦ εἶναι κατά τό μέρος τῆς στρατάς...».

Τί ἀκριβῶς συνέβαινε δέν εἶναι δυνατόν νά προσδιορίσῃτε. Ὑποθετικά θά μπορούσαμε νά πούμε ὅτι τά σπίτια ἦταν ἡμιτελῆ καί ὁ μαστρο Τουλῆς θά ἀνελάμβανε τήν ὑποχρέωση ἀποπεράτωσής τους, ἡ τοῦ παρεχωρεῖτο οἰκόπεδο μόνο γιά νά ἀνεγείρει σπίτια τῶν ἀνωτέρω προδιαγραφῶν. Μέχρι νά ὀλοκληρωθεῖ τό ἔργο, ἀντί ἑορτῆς στόν Ἅγιο Γεώργιο Γουρνιῶν, θά τελοῦσε λειτουργία στίς 20 Ὀκτωβρίου πληρώνοντας παράδες 15. Σύσταση «ἐνορίας» τῶν σπιτιῶν δέν ἐπιβάλλεται ἄμεσα, ἀλλά μελλοντικά: «εἰς ὀποῖον πρόσωπον ἤθελε τά προικίση ἡ τά χαρίση, νά εἶναι ἐνορίτης εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον ἀπαρασάλευτα καί νά κάνη τήν ἑορτή» τῆς 20ης Ὀκτωβρίου. [βλ. καί κατωτέρω τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 21].

19. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΛΛΑΓΗΣ «ΕΟΡΤΗΣ» ΣΕ «ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ»

Σίφνος, 18 Ὀκτωβρίου
1803

Περίληψη: Ἡ καθιερωμένη μέ τῆ διαθήκη τῆς Αἰκατερίνας συζύγου τοῦ μακαρίτου Νικολάου Μαγκανάρη ἐτήσια ἑορτή στή μνήμη της, συμφωνεῖται νά μετατραπεῖ σέ λειτουργία πού θά τελοῦν τά παιδιά της «δίδοντας τό καθ' ἕνα διά πληρωμήν... παράδες 10... ὀμοῦ καί τά κηρία τῆς λειτουργίας». Ἡ λειτουργία θά τελεῖται «ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Λουκά» στίς 18 Ὀκτωβρίου.

1803 Ὀκτωμβρίου 18. Σίφνος

Μέ τό νά διωρίζη εἰς τήν διαθήκην της ἡ Αἰκατερίνα σύζυγος τοῦ μακαρίτου Νικολάου Μαγκα¹νάρη μίαν ἑορτήν ἀφεύτητον εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον διά τά χρόνια της. τήν σή²μερον ἐσυμφώνησεν ὁ ἅγιος οἰκονόμος Μπάος καί τό κυρά Φλουρή σύζυγος τοῦ μα³καρίτου Ἰωάννου Καμπάνη μέ τά παιδιά τῆς ἄνωθεν Αἰκατερίνης: δηλαδή Ἀπόστολον⁴, Γιαννούλλην, Φραγκούλην καί μέ τήν νύμφην της Μαρίαν καί παραιτοῦν τήν ἑορτή⁵ τῆς χρονιάς της ἣν εἶχε διωρισμένην καί ὑπόσχονται καί οἱ τέσσαρες αὐτοί διά νά⁶ κάμνουν διά τήν ἄνωθεν ἑορτήν μίαν λειτουργίαν ἀπαρασάλευτον εἰς τάς⁷ δεκαοχτώ τοῦ παρόντος μηνός ἀνήμερα τοῦ

Ἁγίου Λουκᾶ ἢ ὁποῖα νά γίνεται¹⁰ τόν καθ' ἕκαστον χρόνον καί ἀπό τά τέσσερα παιδία τῆς αὐτῆς Αἰκατερίνης, δίδου¹¹ τας ὁ καθ' ἕνας διά πληρωμὴν τῆς αὐτῆς λειτουργίας παράδες 10 ἤτοι δέκα ὁμοῦ¹² καί τά κηρία τῆς λειτουργίας καί νά ἔχουν χρέος ὁ καθ' ἕνας νά τήν προυκίση εἰς¹³ ἕνα του παιδί διά νά γίνεται κατά διαδοχὴν εἰς τόν ἅπαντα αἰῶνα καί διά τό βέλ¹⁴βαιον τῆς ἀληθείας ἐγράφη εἰς τόν παρόντα κώδικα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καί ὑπο¹⁵γράφη καί ὑπό ἀξιοπίστων μαρτύρων εἰς ἀσφάλειαν.

¹⁶ = ὁ πρωτόπαπας Βερνῖκος μάρτυς

¹⁷ = ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν ὑπογράφω διά τόν ἀφέντη μου ὅτι στέργει

¹⁸ = Ἀλέξανδρος Καμπάνης γράφω εἰς ὄνομα τῆς νύμφης τῆς Μαρίας ὅτι στέργει τά ἄνωθεν.

¹⁹ = Ζαννῆς Ἰωάννου Καμπάνης ὑπογράφω διά ὄνομα τοῦ Γιαννουλάκη ὅτι στέργει καί μαρτυρῶ²⁰ καί ἐγώ.

²¹ = Νικόλαος υἱός οἰκονόμου Μπάου ὑπογράφω διά τόν Φραγγούλη ὅτι στέργει.

²² Γαβριήλ ἱερομόναχος Ἀντωνίου²³ Κουτζόγιαννου γραφεύς καί²⁴ μάρτυς.

20. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΝΑΘΕΣΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΣΕ ΑΛΛΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Σίφνος, 15 Ἀπριλίου
1813

Περίληψη: Ὁ Ἀπόστολος Κωνσταντῆ Γιογλᾶς τελοῦσε, σύμφωνα μέ τό προικοσύμφωνό του, μία ἐορτή «εἰς τόν Ἅγιον Γεώργιον τῶν Γουρνιῶν εἰς τας 23 τοῦ Ἀπριλίου» μέ ἐφημέριο τόν οἰκοκύρη τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Γιά δικούς του λόγους συμφώνησε μέ τόν ἀδελφό του Γεώργιο νά τοῦ παραχωρήσει «τό ἀργαστήριον τό προικίον του μέ ὅλην τήν τοποθεσίαν ἐκεῖ κείμενον εἰς τοῦ Βαφιά» (γιά τό ὁποῖο προφανῶς εἶχε ἀγγαρευθεῖ μέ τήν ἐορτή), «διά νά κάμνη τήν ἄνωθεν ἐορτήν» αὐτός μέ πληρωμή 10 παράδων.

1813 Ἀπριλίου 15 Σίφνος

Μέ τό νά ἔκαμνεν μίαν ἐορτήν ὁ Ἀπόστολος Κωνσταντῆ Γιογλᾶς καθὼς διαλαμβάνει τό προικ³οσύμφωνό του εἰς τόν Ἅγιον

Γεώργιον τῶν Γουρνιῶν εἰς τὰς εἰκοσιτρεῖς τοῦ Ἀπριλίου εὐφημε-
 ρεύοντας τὴν⁴ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ὁ οἰκοκύρης, τὴν σήμερον
 ἐσυμφώνησαν ἀναμεταξύ τως τὰ δύο ἀδέλφια⁵ ὃ τε Ἀπόστολος καὶ
 Γεώργιος δίδοντας ὁ Ἀπόστολος εἰς τὸν Γεώργιον τὸ ἀργαστήριον
 τὸ προικίον του⁶ μέ ὄλην τὴν τοποθεσίαν ἐκεῖ κείμενον εἰς τοῦ Βα-
 φιά ὑποσχόμενος ὁ Γεώργιος διὰ νά κάμνη τὴν⁷ ἄνωθεν ἑορτὴν εἰς
 τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν τοπικὴν συνήθειαν δίδοντας καὶ διὰ
 πληρωμὴν⁸ παράδες 10 καὶ ὁ Ἀπόστολος μένει ἀπὸ τὴν σήμερον
 ἀκαταζήτητος ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἑορτὴν ἔχοντας⁹ χρέος ὁ Γεώργιος
 εἰς ὅποιον πρόσωπον ἤθελε προικίσει τὸ ἀργαστήρι μέ τὸ ἀνώγειον
 νά τὸν ὀμ¹⁰ πληγάρη διὰ νά κάμνη αὐτὴν τὴν ἑορτὴν καὶ εἰ μὲν κατ'
 ἕναν καιρὸν ἤθελαν γυρεύσουν ἢ ὁ ἴδιος ἢ οἱ κλη¹¹ρονόμοι του ἤθε-
 λαν γυρεύσουν διὰ νά παρατήσουν τὴν ἑορτὴν νά κάμνη ζάπτι τὴν
 αὐτὴν τοποθεσίαν ἢ ἐκ¹²κλησία χωρὶς ἀντιλογίαν καθὼς εὐρίσκο-
 νται καὶ διὰ βεβαίωσιν τοῦ κάθε καιροῦ ἐγράφθη εἰς τὸν παρὸν
 κῶνδικα τῆς¹³ ἐκκλησίας ὑπογεγραμμένον καὶ ὑπὸ ἀξιοπίστων
 μαρτύρων εἰς ἀσφάλειαν.

¹⁴ = Ζανῆς Ἰωάννου Καμπάνης ὑπογράφω διὰ τὸν Γεώργη
 μὴν ξεύροντας νά γράφη¹⁵ ὅτι στέργει καὶ μένω καὶ ἐγὼ μάρτυς.

¹⁶ = Ἀπόστολος Μάτζας μάρτυς

¹⁷ = Γεώργιος Βερνίκος μάρτυς

¹⁸ = Ἰωάννης Δολφῆς μάρτυς

¹⁹ = Γεώργιος Νικολοῦ Βερνίκου γραφεὺς καὶ μάρτυς

21. ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ «ΟΣΠΗΤΙΩΝ» ΕΙΣ ΤΑ ΓΟΥΡΝΙΑ

Σίφνος, 28 Σεπτεμβρίου
 1826

Περίληψη: Οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου παρα-
 χωροῦν τὰ γνωστά ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 18 ἔγγραφο «ὀσπήτια ὁποῦ ἔχει ἡ
 ἐκκλησία τως κείμενα εἰς τὸν Ἁγιον Γεώργιον εἰς τὰ Γουρνιά» στὸν μα-
 στρο Γιαννάχο Δετοράκη παπα Στεφάνου Κρητικοῦ. Καὶ τὴν φορὰ αὐτὴ,
 μετὰ εἰκοσιπέντε ὅλα χρόνια, ἡ παραχώρησή τους ἐμφανίζει τὰ ἴδια προ-
 βλήματα, ἀλλὰ καὶ πρόσθετα στοιχεῖα. Τώρα, στὰ ἐμφανιζόμενα κατ'
 ἀρχὴν ὡς σπίτια ἀνοικοδομημένα, στή συνέχεια σημειώνεται «καὶ ἕως
 δεκαπέντε χρόνια νά κτιστοῦν τὰ ὀσπήτια» ἀπὸ τὸν Δετοράκη, τοῦτος

υποχρεώνεται, εκτός από τή σύσταση «ένορίας», «νά κάμνη από τήν σήμερον μίαν άρτοκλασίαν... είς τάς είκοσι του Όκτωβρίου... και νά δίδει πληρωμήν παράδες δέκα».

1826 Σεπτεμβρίου 28 Σίφνος

Τήν σήμερον έσυμφώνησεν ό άγιος οίκονόμος Μπάος μέ τόν άγιον σακελλάριου³ Βερνίκον και δίδουν είς τόν μαστρο-Γιαννάκον Δετοράκην παπα-Στεφάνου Κρητικού, τά⁴ όσπήτια όπου έχει ή έκκλησία τως κείμενα είς τόν "Άγιον Γεώργιον είς τά Γουρνιά μέ τό⁵ κελλάρι από κάτω και τό ένα κηπάρι όπου είναι κατά τό μέρος τής στρατάς⁶ ύποσχόμενος ό άνωθεν Ιωάννης είς όποιον πρόσωπον από τούς κληρονόμους του ήθελε τά |⁷ προικίσει νά είναι ένορίτης είς τόν "Άγιον Κωνσταντίνον και έως δεκαπέντε χρόνια νά⁸ χτιστούν τά όσπήτια, εί μέν ήθελαν χτιστούν και πρό τής διορίας νά είναι άπαρασάλευτα⁹ και νά κάμνη από τήν σήμερον μίαν άρτοκλασίαν είς τόν ναόν του Άγίου Γεωργίου¹⁰ όπου είναι πλησίον τών όσπητίων είς τάς είκοσι του Όκτωβρίου του Άγίου Άρτεμίου και νά δίδη¹¹ πληρωμήν παράδες δέκα και έμέτρησεν επί χείρας ό Ιωάννης είς τούς οίκοκυρέους τής¹² έκκλησίας γρόσια είκοσι. άν όμως και οί κληρονόμοι του, κατά καιρόν, ήθελαν γυρεύ¹³σουν νά άναιρέσουν ή τήν ένορίαν ή τήν έορτήν νά κάμνη πάλιν ή έκκλησία τά¹⁴ όσπήτια ζάπτι άνεμποδίστως άνευ έξόδου και άντιλογίας και νά έφημερεύη τήν έορτήν ό¹⁵ κατά καιρόν έφημέριος¹⁶ του Άγίου Κωνσταντίνου και διά κάθε καιρού ένδειξιν έγινε τό¹⁶ παρόν και έδόθη είς χείρας του Ιωάννου και έπέρασεν είς τόν κώδικα τής έκκλησίας¹⁷ άπαράλλακτον, βεβαιωμένον και μέ τάς ίδίας ήμών ύπογραφάς και υπό άξιόπιστω¹⁸ μαρτύρων είς ασφάλειαν.

|¹⁹ Ιωάνης παπα Στεφανί υίός ύποσχόμενος τάνοθεν

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

Οί νέοι ιδιοκτήτες του Άγίου Κωνσταντίνου [βλ. Συμεωνίδη, Ιστορικά, σελ. 43] παραχωρούν τά γνωστά από τό ύπ' αριθμ. 18 έγγραφο «όσπήτια όπου έχει ή έκκλησία τως κείμενα είς τόν "Άγιον Γεώργιον είς τά Γουρνιά» στον μαστροΓιαννάκον Δετοράκην παπα-Στεφάνου Κρητικού. Μετά είκοσιπέντε όλόκληρα χρόνια ή παραχώρηση τών «όσπητιών» έμφανίζει τά ίδια προβλήματα και κάποια νέα στοιχεία. Τώρα, στα περιγραφόμενα στην αρχή του έγγραφου ως άνοιχοδομημένα σπίτια, δίνεται προθεσμία «έως δεκαπέντε χρόνια νά χτιστούν»(!) από τόν Δετοράκη, ό όποιος, μέχρι τότε, υποχρεώνεται νά τελεϊ έτησίως άρτοκλασίαν στις 20

Ὁκτωβρίου μέ «πληρωμήν παράδες 10» καί ἄμεση καταβολή «εἰς τοὺς οἰκοκυρέους τῆς ἐκκλησίας γροσίων εἴκοσι». Ἡ σύσταση «ἐνορίας» τῶν σπιτιῶν θά γίνονταν, ἐπίσης, μελλοντικά «εἰς ὅποιον πρόσωπον ἀπό τοὺς κληρονόμους του ἤθελε τά προικίσῃ» στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο βέβαια.

22. ΠΡΟΙΚΙΚΗ ΤΕΚΝΩΝ ΜΕ ΑΚΙΝΗΤΑ ΚΑΙ ΕΟΡΤΕΣ-ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

Σίφνος, 4 Μαΐου
1832

Ἄσυλλόγιστος εἶναι ἐκεῖνος ὅπου δέν στοχάζεται τό ἄωρον² τοῦ θανάτου καί δέν διορθώνεται καί ψυχικά καί σωματικά καί δέν³ διατίθεται τά κατ' αὐτοῦ, ὡς φωτισθῆ ἀπό τόν Θεόν.⁴ Ὁ κ. Νικόλαος Κατζήανης στοχασθεῖς ψυχικά καθῶς⁵ πρέπει τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς, ἠθέλησε καί τά περί⁶ τό σῶμα διαθέσθαι, καλῶς καί ὀρθῶς κρίνας καί διανοηθεῖς⁷ καί δῆ προσκαλεσάμενος ἡμᾶς τοὺς κάτωθεν ὑποφαινομένους κλη⁸ρικούς καί λοιπούς ἀξιοπίστους μάρτυρας, διέθετο τήν αὐτοῦ περ⁹ριουσίαν ὡς ἐφεξῆς εἰς τοὺς κληρονόμους του μέ τό ἴδιόν του στόμα¹⁰. Ἐν πρώτοις τό πρᾶγμα του εἰς ταῖς Ἀμμουδάρες καθῶς εὐρίσκεται, |¹¹ τό ὅποῖον ἐγόρασεν ἀπό τόν Πετρῆ τοῦ Λουρέζα ἀφήνει¹² εἰς τήν θυγατέραν του Φλωρέζα εἰς τόπον ὀσπητίου πλήν |¹³ νά εἶναι εἰς χρέος νά κάμνη μίαν ἀρτοκλασίαν εἰς τόν¹⁴ Ταξιάρχην τοῦ Βαθιοῦ εἰς τās δεκαπέντε τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἀγίου |¹⁵ Νικήτα, ὁ δέ ἐφημέριος τῆς νά εἶναι ὁ πρωτοπαπᾶς Ζαμπέλης. |¹⁶ δεῦτερον, τῆς ἀφήνει τίς μάνδρες εἰς τήν Ἀλεβροχιάν μέ ἐλαιό¹⁷δενδρα καθῶς εὐρίσκεται, ἀλλά νά εἶναι εἰς χρέος νά κάμνη¹⁸ τά ἔξοδα τῆς θανῆς του (ὅταν τόν καλέσῃ ὁ Κύριος). Τρίτον ἀφήνει¹⁹ εἰς τήν ἰδίαν Φλωρέζα τέσσερες μέλισσαις εἰς τοῦ Διαβρούχα²⁰ ἔτι εἰς τήν ἰδίαν εἰς τοῦ Τρεβλοῦ τήν σάλαν του, ἀλλά νά²¹ ἔχη χρέος νά κάμνη μίαν ἀρτοκλασίαν τήν 29 τοῦ Αὐγούστου²² εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην τοῦ Φάρου καί νά πέρνη τόν ἐφημέριον²³ τῆς Παναγίας Ζαμπέλη. προσέτι εἰς τήν αὐτήν θυγατέραν του²⁴ Φλωρέζαν ἀφήνει τόν λουῖρον εἰς τήν Βρουλιάν, ἀγορά²⁵ ἀπό τόν Ἀστέρην, ἀλλά νά εἶναι εἰς χρέος νά κάμνη μίαν λειτουργίαν²⁶ εἰς τήν Παναγίαν Ζαμπέλεναν τά τρίμερα τῆς Κοιμήσεως. |²⁷ Πρός τούτοις εἰς τήν ἰδίαν Φλωρέζαν ἀφήνει τό ἐπάνωθεν μερίδιον²⁸ τοῦ χωραφίου του εἰς τοῦ Θεκλιᾶ μέ τήν μάνδραν, ἀλλά νά κάμνη²⁹ μίαν λειτουργίαν εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον τοῦ Φάρου, ὁ δέ |³⁰ ἐφημέριος τῆς Παναγίας, τό δέ κάτω-

θεν μερίδιον τό |³¹ ὑποκάτω τοῦ Πενάκη ἀφήνει εἰς τήν κόρην του Εἰρηνιό, εἰς δέ τήν|³² θυγατέρα του Αἰκατερίναν ἀφήνει τό εἰς τόν Ἅγιον Στέφανον|³³ πρᾶγμα του, καθώς εὐρίσχεται, ἀλλά νά εἶναι εἰς χρέος νά κάμνη|³⁴ μίαν λειτουργίαν τῆς Μεσοπεντηχοστῆς εἰς τήν Παναγίαν Ζαμ|³⁵πέλεναν, εἰς δέ τήν κόρην του Μαργαρίτα ἀφήνει τό πρᾶγμα του|³⁶ εἰς τοῦ Φραγκιά, ὁμοίως εἰς τήν ἰδίαν ἀφήνει ἕνα χωραφάκι|³⁷ εἰς τόν Ποταμόν στίς Βρουλιές κάτωθεν τοῦ Βορδῶνη, ἔτι διορίζει|³⁸ μέ τό ἴδιόν του στόμα καί παραγγέλλει τῆς θυγατέρας του Φλωρέζας νά κάμνη|³⁹ μίαν λειτουργίαν εἰς τάς 31 τοῦ Αὐγούστου τῆς Ἁγίας Ζώνης εἰς|⁴⁰ τήν Παναγίαν τοῦ Ζαμπέλη.

|⁴¹ Ταῦτα πάντα παρήγγειλε καί διέταξεν οἰκειοθελῶς, καί |⁴² ἀπαρβιάστως καί θέλει νά εἶναι στέρεα καί ἀκατάσειστα|⁴³ καί ὅποιος εἶναι ἐκεῖνος ὁποῦ τολμήσει, εἴτε συγγενῆς, εἴτε ξένος|⁴⁴ νά διασειση τήν παρούσαν του διαθήκην νά ἔχει|⁴⁵ τήν κατάραν του καί τήν ὀργήν τοῦ Θεοῦ καί πάντων τῶν Ἁγίων.|⁴⁶ Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καί ἀσφάλειαν γέγονε ἡ παρούσα|⁴⁷ ἐπί βεβαιώσεϊ τῶν ἐντιμωτάτων κληρικῶν καί λοιπῶν ἀξιο|⁴⁸πίστων προσώπων, παρακαλεῖ δέ τήν Ἐπαρχ(ιακήν) Δημογεροντίαν νά|⁴⁹ ἐπισφραγίσῃ τήν τελευταίαν αὐτοῦ θέλησιν.

|⁵⁰ Σίφνος τῆ 4 Μαΐου 1832

|⁵¹ = πρῶην πρωτοπαπᾶς μάρτυς

|⁵² = ὁ σκευοφύλαξ Σίφνου μάρτυς

|⁵³ - παπα Ἰωάννης Κουλούρης καί πνευματικός αὐτοῦ μαρτυρῶ.

|⁵⁴ Ν. Πανώργιος βεβαιῶ [ἐκπρόσωπος τῆς Δημογεροντίας]

|⁵⁵ Ζωρζῆς Ἀνδρέου γράψας |⁵⁶ μαρτυρῶ.

23. ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΣ ΛΕΙΨΑΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΒΑΟΥ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ἄριθ. Πρωτ. 5

Διεκπ. 4

Ἐν Σίφνω τῆ 18 Αὐγούστου 1868

Πρός

τόν Κύριον Δήμαρχον Σιφνίων

Ἐπί τῆς ὑπ' ἀριθμ. 701 καί ἀπό 16 τρ. μηνός Διαταγῆς
Λαβόντες γνῶσιν τῆς, ἐν ἀντιγράφῳ, διαβιβασθείσης ἡμῖν Διαταγῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπ' ἀριθμ.

7791 τῆς 30 Ὀκτωβρίου 1857 περί τοῦ μή θάπτεσθαι ἐν τοῖς ἱεροῖς Ναοῖς καί τοῖς περιβόλοις αὐτῶν λείψανα, Σᾶς ἀπαντῶμεν εὐσεβάστως Κύριε Δήμαρχε ὅτι θέλομεν συμμορφωθεῖ κατά γράμμα πρὸς τὴν ἐναντι Διαταγὴν Σας καί πρὸς τὰ ἐν τῇ μνημονευομένῃ Σ. Διαταγῇ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου - συνάμα δέ καταγγέλομεν ὀνομαστί τοὺς ἐνταφιάσαντας τό λείψανον τοῦ ἱερέως Νικολάου Βάου, οἰκονόμου, ἱερεῖς ἐντός τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, εἰσί δέ, ὁ κανονικός ἐφημέριος τοῦ Δημοτικοῦ Ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Ἀρτεμῶνος κ. Κωνσταντῖνος Μαστρόκαλος, οἱ ἐν Κάστρω δύο ἐφημέριοι κ. Νικόδημος Μοσχούτης, ρεφερενδᾶριος καί κ. Ἰωάννης Συρίγος ὁ ἐφημέριος τῆς ἐν Ἀπολλωνία ἐνορίας τῆς Οὐρανοφόρου κ. Νικόλαος Μαγκανάρης καί ὁ ἐφημέριος τῆς ἐν Ἀρτεμῶνι Κόχης κ. Κωνσταντῖνος Βερνίκος, σακελλάριος.

Ἐποσημειούμεθα εὐσεβάστως

ὁ Ἀρχιεπισκοπικός ἐπίτροπος Σίφνου

Ἀβέρκιος Γεροντόπουλος, ἀρχιμανδρίτης

ΣΙΦΝΙΟΙ ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ

ΟΙ ΣΙΦΝΙΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΕΣ
ΑΓΑΠΙΟΣ ΚΥΖΙΚΟΥ (1778-1794),
Ο ΑΠΟ ΣΕΡΡΩΝ (1768-1778) ΚΑΙ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ
ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ (1777-1790), ΟΙ ΓΡΥΠΑΡΗΔΕΣ

Περί τῆς οἰκογενείας Γρυπάρη.

Τό γενεαλογικό δένδρο τῆς οἰκογενείας Γρυπάρη δέν εἶναι εὐκολο νά καταρτισθεῖ,¹ τόσο γιά τό πολυάριθμο τῶν μελῶν τῆς πού ἔχει ἀποκαλύψει ἤ μέχρι σήμερα ἱστορική ἔρευνα, ὅσο καί γιά τήν ἔλλειψη ἄλλων, ἀναγκαίων, πρὸς τοῦτο, μαρτυριῶν. Διάφορες, μὴ συγκεκριμένες πληροφορίες, μέ κάνουν νά πιστεύω ὅτι ἡ ἐν λόγω οἰκογένεια ἔλκει τήν καταγωγή τῆς ἀπό τήν Κρήτη, ἀπό τά Χανιά, καί ὅτι εἶχε συγγενικούς δεσμούς μέ τόν μεγαλέμπορο τῆς Σίφνου Βασίλη Λογοθέτη.

1. Πρῶτος Γρυπάρης στή Σίφνο ἀναφέρεται ὁ Μιχαήλ, σέ δύο ἐπιστολές, ἀπό 15 Νοεμβρίου 1639 καί 29 Ἰουνίου 1640, τοῦ ἀνωτέρω Λογοθέτη, στήν ὑπηρεσία τοῦ ὁποίου βρισκόνταν καί διεκπεραίωνε ἀποστολές στήν ΚΠολη καί τήν Ἰταλία.² Ὑποθέτω ὅτι Λογοθέτης καί Μιχαήλ Γρυπάρης ἦταν ἐξαδέλφια, γιατί στίς 6 Ὀκτωβρίου 1646 σέ ἐπιστολή τοῦ πρώτου ἀναφέρεται: «ὁ πολυαγαπημένος μου ἀνιψιός Μανωλάκης Γρυπάρης ἀναχωρεῖ οἰκογενειακῶς γιά τήν Ἰταλία, μὴ ὑποφέροντας πλέον τήν τυραννία τῶν Τούρκων»,³ ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι ὁ Μανωλάκης αὐτός ἦταν γιός τοῦ Μιχαήλ Γρυπάρη.

2. Στίς 7 Ὀκτωβρίου 1653, ὁ βικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα, σέ ἐπιστολή του πρὸς τό Βατικανό, μέ τήν ὁποία κατηγοροῦσε τόν Βασίλειο Λογοθέτη (μέ τόν ὁποῖο εἶχε οἰκονομικές διαφορές) ὅτι αὐτός ὑπῆρξε ἡ ἀφορμή νά καταληφθοῦν τά Χανιά ἀπό τούς Τούρκους, ἐξη-

1. Πίνακα κλάδου τῆς οἰκογενείας Γρυπάρη ἔχει καταρτίσει ὁ Γ. Πετρόπουλος στή «Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου τῆς Συλλογῆς Γ. Μαριδάκη (1684-1835)», ἔκδοση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας», ἐν Ἀθήναις 1956, τόμος Γ', τεῦχος Α', μέ ἐλλείψεις πολλές.

2. Bibliotheca Marchiana, IT, VII, 1191 (= 8881).

3. SCPF/SOCG. 177, 155r.

γούσε ότι τούτο έπετεύχθη μέ τήν αποστολή από τόν Λογοθέτη στήν ΚΠολη κάποιου Ζώρζη Γρυπάρη, ό όποιος υπέδειξε στόν Μεγάλο Βεζύρη τόν τρόπο καταλήψεως τής κρητικής πόλεως.⁴ Στήν ίδια έπιστολή ό Βαρθολομαϊός σημείωνε ακόμη: «'Ο πατέρας (του άνωτέρω Ζώρζη) και δύο θεϊοι του διαμένουν, αρκετά χρόνια, στή Ρώμη μέ οικονομική ένισχυση τής 'Αγιότητός του (του πάπα), καθώς και ένας εξάδελφός του, όνομαζόμενος πρέ Ζώρζη, σπουδαστής στό έλληνικό Κολλέγιο...»⁵ φαίνεται ότι γνώριζε αρκετά για τούς Γρυπάρηδες τής Ρώμης, γιατί κι αυτός είχε σπουδάσει εκεί, αυτή τήν έποχή, στό Κολλέγιο Urbano.

3. Στίς 11 'Απριλίου 1660 πραγματοποιήθηκε άπογραφή τών κινήτων πραγμάτων τής καθολικής 'Εκκλησίας Σίφνου. Τόν σχετικό κατάλογο κατέστρωσε ό Μανώλης Γρυπάρης (ό άνωτέρω τής §1;) και καντζιλιέρης τής Σίφνου, τόν προσυπέγραψε δέ και ό Girolamo Γρυπάρης.⁶

4. 'Ακολούθως, από 30 Μαρτίου 1696-1723 άνευρίσκειται ό Γρυπάρης Γεώργιος ή Γεωργάκης,⁷ ό 'Αναγνώστης Γρυπάρης (άπό 24 'Απριλίου 1706-28 Σεπτ. 1765),⁸ ό άδελφός του άρχιμανδρίτης Καλλίνικος,⁹ ό καντζιλιέρης Νικολός Γρυπάρης (1732)¹⁰ κ.ά. χωρίς αναφορά στά πατρώνυμά τους, ώστε νά είναι άδύνατος ό προσδιορισμός του βαθμού συγγενείας τους.

'Ο άνωτέρω Νικολός Γρυπάρης έτέλεσε δύο γάμους, από τούς όποιους απέκτησε όκτώ παιδιά, πέντε άρρενα (τούς 'Αγάπιο, 'Αντώνιο, Κωνσταντίνο, Σταμάτη και Χρύσανθο) και τρία θήλεα (τή Συγκλητική, τήν Καλίτζα και τή Μαρία).¹¹ 'Από τόν πρώτο γάμο του μέ τήν 'Ελενίτζα (1755 +)¹² είναι βέβαιο ότι προέρχονται ό 'Αγάπιος, ό 'Αντώνιος, ό Σταμάτης (πού τό 1732 ήταν ήδη καντζιλιέρης) και πιθανόν ό Κωνσταντίνος. 'Ολα τά άρρενα τέχνα του Νικολού Γρυπάρη έτυχαν ίκανοποιη-

4. SCPF/SOCG. 187, 714r

5. Αυτόθι. Βλ. και Τσιρπανλή Ζαχ., *Τό 'Ελληνικό Κολλέγιο τής Ρώμης και οι μαθητές του (1576-1700)*, Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 573-574, όπου περί του Ζώρζη Γρυπάρη.

6. SCPF/SOCG-276, 280r, αλλά και SOCG. 276, 287r, 279r-280r.

7. Συμεωνίδη, *Βρυσιανή* 1966, σελ. 64, 66 και SCPF/Congr. Partic. vol. 66, 284r.

8. Γκιών Ι. Καρόλου, *Ίστορία τής Νήσου Σίφνου έν Σύρω 1876*, σελ. ιθ', Συμεωνίδη, *Βρυσιανή* 1966, σελ. 48, 123, 124. Πετροπούλου, *Μνημεϊα*, σελ. 229. Συμεωνίδη Μ.Σ., *Δεκαπέντε προικώα έγγραφα Σίφνου, «Σιφνιακά», Α' (1991)*, σελ. 94, Συλλογή Ε. Βάου, «'Εκκλησιαστ. Δικαιώματα».

9. Πετροπούλου, *Μνημεϊα*, σελ. 229.

10. 'Ο.π.π., σελ. 189. Βλ. και «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 29.

11. Συμεωνίδη Μ.Σ., *'Ενθυμήσεις σέ ένα βιβλίο του Σερρών 'Αγαπίου Γρυπάρη, «Σιφνιακά», Α' (1991)*, σελ. 118-120 και 'Ανδριώτη Νίκου - Οίχαλιώτη Ρέννου, *Βιβλιοθήκες τής Σίφνου. Οί Βιβλιοθήκες τής 'Ι. Μονής Βρύσης και του Γυμνασίου. Περιοδ. «Σιφνιακά», παράρτημα άριθ. 1, 'Αθήνα 1994*, σελ. 91-92.

12. Συμεωνίδη, *'Ενθυμήσεις κ.λπ.*

τικῆς μορφώσεως, ὅσα δέ ἀπ' αὐτά θέλησαν ν' ἀκολουθήσουν τόν ἱερατικό κλάδο, ὅπως ὁ Ἀγάπιος καί ὁ Χρῦσανθος, προσῆλθαν στή Μονή τῆς Βρυσιανῆς, ὅπου προετοιμάσθηκαν καί χειροτονήθηκαν ἱερομόναχοι.

Στή συνέχεια μετέβησαν στήν ΚΠολη, ὅπου προσέφεραν τίς ὑπηρεσίες τους, μέχρι πού ἀνῆλθαν στό ἀρχιερατικό ἀξίωμα. Τή σταδιοδρομία τους θά περιγράψουμε στά ἐπόμενα.

Α'. Ἀγάπιος Γρυπάρης, Μητροπολίτης Σερρών καί Κυζίκου.

Τά πρῶτα βήματα τοῦ Ἀγαπίου, ἐκτός τῆς Σίφνου, παραμένουν ἄγνωστα. Ἄν κρίνουμε ἀπό διάφορες σημειώσεις («ἐνθυμήσεις») πού ἀνέγραψε, ἀπό τοῦ ἔτους 1740, ἐπί τοῦ λευκοῦ φύλλου βιβλίου ἰδιοκτησίας του, φαίνεται ὅτι ἔκτοτε βρισκόνταν στήν ΚΠολη, στήν ὑπηρεσία διακεκριμένων ἱεραρχῶν. Πράγματι, ἀπό τίς ἐν λόγῳ «ἐνθυμήσεις», στίς ὁποῖες ἀποκαλεῖ ὡς «γέροντές του» τόν Πατριάρχη Παῖσιο, τόν ἀπό Νικομηδείας (1726-1732, 1740-1743, 1744-1748, 1751-1752) καί τόν Δέρκων Διονύσιο [τόν ἀπό Χίου (1741-1762), Ἐφέσου (1762-1764) καί Δέρκων (1764-1773)],¹³ ὁ Ἀγάπιος πρέπει νά ὑπηρέτησε τούς ἐν λόγῳ ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀσφαλῶς καί τοῦ συμπαραστάθηκαν στήν ἐξέλιξή του. Ἄλλωστε, πρό τῆς ἐκλογῆς του σέ ἀρχιερέα, διατελοῦσε πρωτοσύγκελλος τοῦ Δέρκων Διονυσίου. Ὑπό τήν ιδιότητα αὐτή ἐξελέγη μητροπολίτης Σερρῶν τόν Δεκέμβριο τοῦ 1768 κατά τό ἐπόμενο ὑπόμνημα ἐκλογῆς του:

«Ἐπειδή ἡ Ἀγιωτάτη Μητρόπολις Σερρῶν διέμεινεν ἀπροστάτευτος, ἄτε τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κύρ Μελετίου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος, ἡμεῖς οἱ ἐνταῦθα ἐνδημοῦντες συναδελφοί Ἀρχιερεῖς προτροπῇ καί ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καί Σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καί Δεσπότη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Μελετίου, συνελθόντες ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῶ τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου καί φήφους κανονικᾶς προβαλλόμενοι εἰς εὔρεσιν καί ἐκλογῆν ἀξίου καί ἀρμοδίου προσώπου, τοῦ ἀναδεξαμένου τήν πνευματικὴν προστασίαν τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τόν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύριον Ἀγάπιον, πρωτοσύγκελλον τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Δέρκων, δεύτερον δέ τόν ἱερομόναχον Γρηγόριον, τρίτον δέ τόν ἱερομόναχον Καλλίνικον, ὧν καί τά ὀνόματα κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας.

αἰξῆ', κατὰ μῆνα Δεκέμβριον, ἰνδ. β'».¹⁴

13. Αὐτόθι.

14. Οἰκουμ. Πατριαρχεῖο, Κῶδιξ στ', σελ. 178. Τό ὑπόμνημα μοῦ γνωστοποιήθηκε μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 3786/57/2-10-1958 ἔγγραφο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Ὁ Π.Θ. Πέννας, «*Ἱστορία τῶν Σερρῶν*», Ἀθήναι 1938, σελ. 170, ἀγνοεῖ τὸν Ἀγάπιο, ὅσο καὶ τόν, κατὰ τὸ ἀνωτέρω ὑπόμνημα, προκάτοχό του Μελέτιο, ὁ δὲ Βασίλ. Ἀτέσης, μητροπολ. πρώην Λήμνου, «*Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*», ἐν Ἀθήναις 1975, σελ. 238, θέτει τὴν ἀρχιερατεία του ἀπὸ 1776-1779, παρά τῆ μνεῖα τοῦ ἔργου μου «*Ἡ Κυρία Βρυσιανή*», ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 118, ὅπου ἀναφέρονται τὰ στοιχεῖα περὶ αὐτοῦ, ὅπως τὸ ὑπόμνημα ἐκλογῆς καὶ ἡ ἄλλη βιβλιογραφία.

Μετά τὴν ἐκλογή του ὁ Ἀγάπιος μετέβη στὴν ἔδρα του, ὅπου παρέμεινε μέχρι τὸ 1775. Ὡς μητροπολίτης Σερρῶν ὑπέγραψε τὰ ἐπόμενα γράμματα:

1775	Ἀπρίλιος, ΚΠολη· πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα πατριάρχου Σωφρονίου «περὶ τῶν μοναστηριακῶν πραγμάτων τῶν ἐν Ἀγίοις Θεοδώρων, ἄνωθεν τῆς πολιτείας Σερβίων». ^{14α}	1
1775	Ἰούνιος, ΚΠολη· τὸ ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ, ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἀβράμιου, σὲ πατριάρχη Ἱεροσολύμων. ¹⁵	2
1776	Ἀπρίλιος, 15, ΚΠολη· σιγίλλιο τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου περὶ παραχωρήσεως στὴ Σχολὴ Νάξου τόκου 200 γροσίων ἐτησίως ἐκ κεφαλαίου ὀφειλομένου στό Πατριαρχεῖο ἀπὸ τὴν Κοινότητα Πάρου. ¹⁶	3
1776	Ἰούνιος, ΚΠολη· συνοδικό-πατριαρχικό γράμμα τοῦ ἰδίου πατριάρχου περὶ τῶν μονῶν τοῦ Ἀθωνοῦ. ¹⁷	4
1776	Ὀκτώβριος, 26, ΚΠολη· ὑποσχετικὸ τοῦ Πρεσπῶν καὶ Λυχνιδῶν Ἡσαΐου, ἐπιβεβαιούμενο ἀπὸ τὸν πατριάρχη καὶ τοὺς συνοδικούς ἀρχιερεῖς. ¹⁸	5
1776	Δεκέμβρ., 13, ΚΠολη· ἐπιστολὴ του, συνυπογραφόμενη ἀπὸ	

14α. Ν.Π. Δελιαλῆ, *Δύο πατριαρχικά σιγίλλια Διονυσίου Δ' καὶ Γρηγορίου Ε'*, «*Μακεδονικά*», 1 (1940), σελ. 120.

15. Χαμουδοπούλου Μηνᾶ, *Πατριαρχικαὶ Πινακίδες*, «*Ἐκκλησιαστ. Ἀλήθεια*», ΚΠολις 1882, τόμ. Β', σελ. 249.

16. Ζερλέντη Περ., *Περὶ τῆς ἐν Νάξῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς*, «*Παρνασσός*», Ἀθήναι 1885, τόμ. Θ', σελ. 18 ἐπ., Κυπραίου Νικηφ., *Τὰ Πάρια*, ἤτοι ἱστορικὴ συλλογὴ περὶ τῆς νήσου Πάρου, Σύρος 1911, σελ. 62.

17. Mansi D.J., *Sacrorum conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, τόμ. 38 (1907), σελ. 945-946.

18. Δελικιάνη Καλλιν., *Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Ἱεροσολύμων ἐπίσημα ἐκκλησιαστ. ἔγγραφα τὰ ἀφορῶντα τὰς σχέσεις τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Ρωσίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, Σερβίας, Ἀχριδῶν καὶ Πεξίου*, ΚΠολις 1905, τόμ. Γ', σελ. 902.

- τόν Σηλυβρίας Παρθένιο (Σίφνιο, επίσης) πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Δαμασκηνό.¹⁹ 6
- 1777 Ἰανουάρ. ΚΠολη' πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα πατριάρχου Σωφρονίου «περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Τζίας καὶ Θερμίων μοναστηρίου τῆς Ἀγίας Μαρίνης». ²⁰ 7
- 1777 Ἰούνιος, ΚΠολη' πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα τοῦ ἰδίου πατριάρχου «περὶ διενέξεως μεταξὺ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου Σάμου καὶ Ἰκαρίας καὶ συναδελφοῦ ἡμῶν κύρ Ἀκαχίου καὶ τῶν ὀσιωτάτων πατέρων τοῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας, ἐπιλεγομένου Βροντᾶ». ²¹ 8
- 1778 Ἰανουάρ. ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Σωφρονίου «περὶ τοῦ ἐν Κρήτῃ, κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνης, κειμένου μοναστηρίου τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, Ἀρσάνι ἐπιλεγομένου». ²² 9
- 1778 Ἰανουάρ., ΚΠολη' σιγίλλιο τοῦ ἰδίου πατριάρχου «περὶ τοῦ ἐν Κρήτῃ, κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνης, μοναστηρίου τοῦ Προφήτ' Ἡλιοῦ, Ρούστικα ἐπιλεγομένου». ²³ 10

Κατὰ Φεβρουάριο τοῦ 1778 ὁ Ἀγάπιος μετετέθη στήν περίβλεπτη μητροπολιτικὴ Κυζίκου. Σέ ἐπιστολὴ τῆς 22ας Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους αὐτοῦ «τοῦ, παρὰ τῷ ἀγίῳ Νικομηδείας, Καλλινίκου» πρὸς τὸν μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, ἀναφέρεται:

«Ἔστω εἰς εἶδησιν ὅτι τῇ ιη' τοῦ τρέχοντος ἐξεμέτρησε τό ζῆν ὁ (μητροπολίτης) Κυζίκου καὶ προεβιβάσθη ἀντ' ἐκείνου ὁ Σερρῶν καὶ Σερρῶν ὁ πρωτοσύγκελλος κύρ Ματθαῖος». ²⁴

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀγάπιος, γράφοντας στίς 28 Ἀπριλίου 1778 πρὸς τὸν μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, ἐξέφραξε τὴν χαρὰ του γιὰ τὸν προβιβασμό του, ἀλλὰ καὶ λύπη «διότι ἀπεχωρίσθη ἐνός καλοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀστυγείτονος, μετὰ τοῦ ὁποῦ συνηντᾶτο εἰς τὸ Τσαοῦς μοναστήρι» καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τοῦ γράφει τακτικά. ²⁵

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασή του στὸ θρόνο τῆς Κυζίκου, ὁ Ἀγάπιος βρέθηκε ἐνώπιον σοβαροῦ χρέους τῆς μητροπόλεως καὶ τοῦ ἀποθανόντος

19. Καλινδέρη Μιχ., *Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης (1676-1808)*, Θεσσαλονίκη 1951, ἔγγραφο ἀριθ. 16.

20. Εὐσταθιάδης Σωφρονίου, *Ἱστορικά Μνημεῖα τοῦ Ἁθω*, περιοδ. «Ἑλληνικά», Δ' (1931), σελ. 241.

21. Σταματιάδης Ἐπαμ., *Σαμιακά, ἤτοι Ἱστορία τῆς νήσου Σάμου ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς*, Σάμος 1891, σελ. 292.

22. Εὐσταθιάδης, ὁ.π.π., σελ. 248.

23. Εὐσταθιάδης, ὁ.π.π., σελ. 350.

24. Καλινδέρη, ὁ.π.π., σελ. 26.

25. Ὁ.π.π., σελ. 43.

προκατόχου του Γερασίμου, ὁ ὁποῖος χρεωστοῦσε ἀυλικές ὁμολογίες ὕψους 19.000 γροσίων. Στό αἶτημα τοῦ Πατριαρχείου νά πληρώσει τό ἐν λόγῳ χρέος, ὁ Ἁγάπιος ἔφερε ἀντιρρήσεις, ἐπειδή «τά ὅσα συνεφώνησεν ἐν τῇ μεταθέσει αὐτοῦ, κατέβαλεν ἀνελλιπῶς ἐξ ἰδίων» καί πῆρε στά χέρια του «πατριαρχικόν συνοδικόν ἐξοφλητικόν γράμμα».²⁶

Περί τῆς χρηματικῆς αὐτῆς διαφορᾶς «λογοτριβή οὐκ ὀλίγη ἐγένετο ἱκανόν καιρόν», μόλις δέ κατά Νοέμβριο τοῦ 1780 ἐπῆλθε σχετικός συμβιβασμός, κατά τόν ὁποῖο ὁ Ἁγάπιος «ἔστερξεν οἰκειοθελῶς, πειθόμενος τῇ προτροπῇ τῆς ἡγεσίας (τῶν ἐπιτροπευόντων εἰς τήν τοῦ Κοινοῦ ληψοδοσίαν), φίλων ὄντων, βοηθῆσαι τῇ μητρὶ αὐτοῦ ἀγία τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία ἐξ ἰδίων ἔτι τρεῖς χιλιάδες καί πεντακόσια γρόσια, καθά καί παρά τῶν ρηθέντων ναζήριδων καί ἐπιτρόπων ἐκρίθη εὐλογον, ὦντινων ἄσπρων πληρωθέντων εἰς τό Κοινόν διά χειρός τοῦ τιμιωτάτου Χοτζά Ὁλάνη Σεράφη, ἐνεχειρίσθησαν αἱ ρηθεῖσαι ὁμολογίαι σχισμέναι τῇ αὐτοῦ πανιερότητι ποσότητος οὔσαι γροσίων δεκαπέντε χιλιάδων, μένουσα ἡ πανιερότης αὐτοῦ ἀκαταζήτητος ἐν παντί καιρῷ καί ἀπό τῆς, εἰς χεῖρας τοῦ τιμιωτάτου Βελπῆ ἐφένδη σουπουλζαδέ ὁμολογίας τῶν δύο χιλιάδων γροσίων, ἧτις, πληρωθεῖσα ἐκ τοῦ Κοινοῦ καί ἐξωφληθεῖσα, ἐγχειρισθῆσεται σχισμένη τῇ αὐτοῦ πανιερότητι...».²⁷

Μαρτυρίες περὶ τοῦ Ἁγαπίου καί γράμματα πού ὑπέγραψε, ὡς μητροπολίτης Κυζίκου, ἀναφέρονται:

1780	Μάρτιος, ΚΠολη· σιγίλλιο πατριάρχου Σωφρονίου «περὶ τοῦ, κατά τήν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, τελουμένου ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ μνημοσύνου ὑπέρ τῶν ἀοιδίμων ἀρχιερέων». ²⁸	10
1780	Μάρτιος, ΚΠολη· τήν καθαίρεση τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας Μαρτινιανοῦ. ²⁹	11
1780	Μάρτιος, ΚΠολη· ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου Κυδωνίας Γερασίμου, τό ὁποῖο ὑπέγραψε «ἔχων καί τὰς γνώμας τοῦ ἀγίου Ἡρακλείας κύρ Μεθοδίου, τοῦ ἀγίου Νικομηδείας κύρ Μελετίου καί τοῦ ἀγίου Χαλκηδόνας κύρ Παρθενίου» τοῦ Σιφνίου. ³⁰	12
1781	Φεβρ. 19, ΚΠολη· ἐξοφλητικό γράμμα τοῦ Ἀντωνίου	

26. Πετροπούλου, *Μνημεῖα*, σελ. 335-337.

27. Αὐτόθι.

28. «Ἐκκλησιαστ. Ἀλήθεια», ΚΠολις 1900, τόμ. Κ', σελ. 80.

29. Γερμανοῦ, μητροπολ. Σάρδεων, Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι τῶν Ἐκκλησιῶν Κρήτης, Δωδεκανήσου καί τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν νήσων, «Ἐκκλησιαστ. Φάρος», Ἀλεξάνδρεια 1935, τόμ. ΛΔ', σελ. 443.

30. Ὁ.π.π., σελ. 444.

	Λοΐζου, ἀδελφοῦ τοῦ ἀποθανόντος Σιφνίου διδασκάλου Φιλαρέτου, ἱερομονάχου, ὅτι παρέλαβε ἀπό τόν ἐκτελεστή τῆς διαθήκης τοῦ θανόντος μητροπολίτη Κυζίκου Ἀγάπιο «ἅπασαν τήν κληρονομικήν περιουσίαν» τοῦ ἀδελφοῦ του. ³¹	13
1781	ΚΠολη· πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα πατριάρχου Γαβριήλ Δ' «περί προσηλώσεως τῆς, ἐν τῇ νήσῳ Πριγκήπῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Κουδουνᾶ, τῆ, κατά τήν Πελοπόννησον, μονῆ τῆς Μεγίστης Λαύρας». ³²	14
1781	Ἰούνιος, ΚΠολη· σιγίλλιο «περί τοῦ μετοχίου τῆς Μεγίστης Λαύρας, τοῦ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Στεφάνου καί τῆς συνηνωμένης αὐτῷ ἐνορίας» ³³	15
1782	Ἰούνιος, 6, ἐπιστολή φιλοφρονητική τοῦ Μονεμβασίας Ἰγνατίου πρὸς τόν Κυζίκου Ἀγάπιο. ³⁴	16
1783	Ἰούνιος, ΚΠολη· σιγίλλιο πατριάρχου Γαβριήλ Δ' περί ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἀγίου Ὁρους. ³⁵	17
1783	Μάϊος, ΚΠολη· σιγίλλιο τοῦ ἰδίου πατριάρχου «περί ἀνανεώσεως τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας τοῦ, παρὰ τήν Προῦσαν μοναστηρίου τῶν Ἀγίων Πατέρων, Μηδικίου ἐπονομαζομένου». ³⁶	18
1783	Ἰούνιος, ΚΠολη· ὑπόμνημα ἐκλογῆς «τοῦ, ἀπό Μετρῶν, Γερασίμου, εἰς τόν Πατριαρχικόν θρόνον Ἀλεξανδρείας». ³⁷	19
1783	Ἰούλιος, ΚΠολη· σιγίλλιο περί τῆς Σχολῆς Δημητσάνας. ³⁸	20
1783	Ὁκτώβριος, ΚΠολη· ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σάμου Δανιήλ. ³⁹	21
1784	Αὐγουστος 20. Δωρεά 500 γροσίων τοῦ Ἀγαπίου πρὸς τήν Σχολή τῆς Σίφνου, τά ὅποια παρεδόθησαν «διὰ χειρός τοῦ ἐνδοξοτάτου ἄρχοντος Μαυρογένους τοῦ ἐκ Πάρου». ⁴⁰	22

31. Πετροπούλου, *Μνημεῖα*, σελ. 337-338.

32. Μαλέτσκου Ἀντων., *Ἡ ἐν τῇ νήσῳ Πριγκήπῳ ἱερά μονή Ἀγίου Γεωργίου Κουδουνᾶ*, «Ε.Ε.Β.Σ.», Ἀθῆναι 1940, τόμ. ΙΣΤ', σελ. 296.

33. Κουρίλα Εὐλογίου, *Ὁ Ἅγιος Στέφανος ἐν Ἀδριανουπόλει*, «Θρακικά», τόμ. ΣΤ' (1935), σελ. 299.

34. Πετροπούλου, *Μνημεῖα*, σελ. 343-344.

35. Δελικάνη Καλλιν., *Τά... σωζόμενα... ἔγγραφα... τά περί τῶν ἐν Ἄθῳ*, ΚΠολις 1902, τόμ. Α', σελ. 281-285, Εὐσταθιάδης, ὁ.π.π., τόμος Γ' (1930), σελ. καί Mansi, τόμ. 38ος, σελ. 973-974.

36. Εὐσταθιάδης, ὁ.π.π., τόμ. Ε' (1932), σελ. 178.

37. Δελικάνη, ὁ.π.π., σελ. 42-43, Χαμουδοπούλου, ὁ.π.π., σελ. 249.

38. Γριτσόπουλου Τάσου, *Σχολή Δημητσάνας*, ἐν Ἀθήναις 1962, σελ. 11

39. Σταματιάδης ὁ.π.π. σελ. 235.

40. Γκιών, *Ἱστορία*, σελ. ιθ'.

1784	Ἰανουάριος, ΚΠολη· σιγίλλιον πατριάρχου Γαβριήλ Δ΄ περί ἀνανεώσεως τῶν σταυροπηγιακῶν δικαίων τῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Ἀμφίσσης. ⁴¹	
1784	Ἰανουάριος, ΚΠολη· δύο γράμματα ἀναφερόμενα στή Σχολή τῆς Νάξου. ⁴²	23
1784	Μάϊος, ΚΠολη· σιγίλλιο περί τῆς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου. ⁴³	24
1784	Ἰούλιος, ΚΠολη· ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Βελιγραδίου Διονυσίου, τό ὁποῖο ὑπέγραψε «ἔχων καί τὰς γνώμας τοῦ Ἀγίου Δράμας κύρ Γρηγορίου». ⁴⁴	25
1784	Σεπτέμβριος, 5, ΚΠολη· δωρεοδοτικό γράμμα του, μέ τό ὁποῖο «ἀφίνει καί καταλίπει τά εἰς Σίφνον ἀποσταλέντα πράγματά του εἰς τόν ἀνεψιόν του Νικόλαον, ἵνα τά ἔχη ὡς κύριος... δυνάμενος ἐφ' ὅσον καί καθ' ὅσον θέλει καί ἐπιθυμεῖ, νά δώση μέρος αὐτῶν εἰς τήν ἀδελφήν τοῦ Μαριάν». ⁴⁵	26
1784	Δεκέμβριος, Σίφνος· ἔγγραφο τοῦ Κοινοῦ Σίφνου ὅτι ἀποδέχεται δάνειο τοῦ Ἀγαπίου πέντε πουγγίων, «τά ὅποια ἡ πανιερότης του διορίζει, ὡσάν πάγκος, νά διατηροῦνται ἀμετακίνητα ἐπάνω εἰς τό κοινόν... μέ διάφορον πρός τεσσαράκοντα γρόσια κατ' ἔτος κάθε πουγγίον κ.λπ». ⁴⁶	27
1784	Δεκέμβριος, ΚΠολη· σιγίλλιο περί τῆς Μονῆς Ξενοφώντος τοῦ Ἀγίου Ὁρους. ⁴⁷	28
1785	Μάρτιος, ΚΠολη· πατριαρχικό συνοδικό γράμμα «περί τῶν χειροτονιῶν (ὑπό) τῶν νεοχειροτονήτων ἀρχιερέων». ⁴⁸	29
1785	Ἀπρίλιος, ΚΠολη· μέ αἴτηση τοῦ Ἀγαπίου, ἐκλέγεται βοηθός του ἐπίσκοπος, μέ τόν τίτλο Λαμφάκου, ὁ συμπατριώτης του ἱερομόναχος Ἀρσένιος. ⁴⁹	30
1785	Ἀπρίλιος, ΚΠολη· πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα Πατριάρχου Γαβριήλ «περί τοῦ καιροῦ τῆς ἱεραῆ μεταλήψεως». ⁵⁰	31

41. Εὐσταθιάδη, ὁ.π.π., σελ. 180.

42. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 977-978, Ζερλέντη, ὁ.π.π., σελ. 18 ἐπ.

43. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 979-980.

44. Δελικάνη, τόμ. Γ', σελ. 700-701, Mansi, ὁ.π.π., σελ. 979-980.

45. Πετρόπουλου, *Μνημεῖα*, σελ. 343-344.

46. Ὁ.π.π., σελ. 349-353.

47. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 979-980.

48. Γεδεών Ι. Μαν., *Κανονικαί διατάξεις, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν ΚΠόλεως*, ΚΠολις 1888, τόμ. Α', σελ. 268 καί Mansi, ὁ.π.π., σελ. 981-982.

49. Φοροπούλου Ἰωακείμ, *Πίναξ τιτουλαρίων ἐπισκόπων*, «Ἐκκλησιαστ. Ἀλήθεια», ΚΠολις 1901, τόμ. ΚΑ', σελ. 31. Περὶ τοῦ Ἀρσενίου τούτου βλ. Συμεωνίδη Μ.Σ., *Ὁ ἐπίσκοπος Λαμφάκου Ἀρσένιος*, ἐφημ. «Σίφνος», φ.φ. Νοεμ./Δεκ. 1962 - Ἰουν. 1963.

50. Γεδεών, ὁ.π.π., σελ. 272.

1785	Ἰούνιος, ΚΠολη· καθαίρεση τοῦ Ἀθηνῶν Βενεδίκτου καί ἐκλογή τοῦ Ἀθανασίου ὡς μητροπολίτου Ἀθηνῶν καί Λεβαδείας. ⁵¹	32
1785	Ἰούλιος, 25, Σίφνος· ὑποσχετικό τοῦ Ἀντωνίου Νικ. Γρυπάρη ὅτι ἔλαβε παρά τῆς Μονῆς τῆς Βρύσης 500 γρόσια «τά ὅποια εἶναι τοῦ ἁγίου Κυζίκου κυρίου κύρ Ἀγαπίου Γρυπάρη, διά τά ὅποια ἔδωσαν τά πράγματα τῆς πανιερότητός του ἀπό τό ἱερόν μοναστήριον». ⁵²	33
1785	ΚΠολη· σιγίλλιο πατριάρχου Προκοπίου περί ἐπικυρώσεως ἡγεμονικοῦ Χρυσοβούλου δωρεᾶς στή Μονή καί Σχολή τῆς Πάτμου. ⁵³	34
1785	ΚΠολη· σιγίλλιο πατριάρχου Γαβριήλ ὑπέρ τῆς Μονῆς Φιλοσόφου. ⁵⁴	35
1786	Ἰούλιος, ΚΠολη· σιγίλλιο «περί τοῦ μοναστηρίου τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ἐν Πελοποννήσῳ». ⁵⁵	36
1786	Ἰουλιός, ΚΠολη· σιγίλλιο «περί προσηλώσεως τῶ Ὁρει Σινᾶ, ὡς μετοχίου, τοῦ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως, τοῦ ἐπιλεγομένου Ἀνδρομοναστηρίου» τῆς ἐπισκοπῆς Ἀνδρούσης. ⁵⁶	37
1786	Νοέμβριος, ΚΠολη· σιγίλλιο περί ἐπικυρώσεως τῶν σταυροπηγιακῶν ἀξιῶν «τῆς, παρά τήν Δημητσάναν, μονῆς τῆς Θεοτόκου, τοῦ Φιλοσόφου ἐπικαλουμένης». ⁵⁷	38
1786	Νοέμβριος, ΚΠολη· σιγίλλιο «περί τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, Πόθου ἐπιλεγομένης, κατά τήν νῆσον Πάτμον». ⁵⁸	39
1787	Αὔγουστος, ΚΠολη· ἐπιστολή τοῦ πατριάρχου Προκοπίου πρός τόν Παροναξίας Νεόφυτο «περί δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν καί περί τῶν περιερχομένων τάς νήσους Ρώσων ἀπεσταλμένων». ⁵⁹	40

51. Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς, 1854, σελ. 1217-1219, Καμπούρογλου Δ., *Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*, Ἀθήναι 1981, Α', σελ. 168 ἐπ. καί Mansi, ὁ.π.π., σελ. 983-984.

52. Πετρόπουλου, *Μνημεῖα*, σελ. 248 ἐπ.

53. Δελικάνη, ὁ.π.π., τόμ. Γ', σελ. 470-476.

54. Γριτσοπούλου Ἀθ. Τάσου, *Πατριαρχικά Γράμματα ὑπέρ τῆς Μονῆς Φιλοσόφου*, «Ε.Ε.Β.Σ.», τόμ. ΚΣΤ' (1956), σελ. 222.

55. Οἰκονόμου Ι., *Κτιτορικόν ἢ προσκυνητᾶριον τῆς ἱεραῆς καί βασιλικῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου*, Ἀθήναι 1840, σελ. 97-98 καί Mansi, ὁ.π.π., σελ. 987-988.

56. Δελικάνη, ὁ.π.π., τόμ. Β', σελ. 504, Mansi, ὁ.π.π., σελ. 987-988.

57. Εὐσταθιάδης, ὁ.π.π., σελ. 184.

58. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 987-988.

59. Ζερλέντη Πέρ., *Πατριαρχῶν Γράμματα διατακτικά πρός τοὺς νησιώτας περί δουλικῆς ὑποταγῆς εἰς τοὺς Κρατούντας*, σελ. 103.

1787	Νοέμβριος, ΚΠολη' υπόμνημα έκλογής πατριάρχου Ἱεροσολύμων Προκοπίου. ⁶⁰	41
1787	ΚΠολη' σιγίλλιο περί ἀνανεώσεως τῶν πατριαρχικῶν καί σταυροπηγιακῶν ἀξιῶν τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου Κύκκου. ⁶¹	42
1787	ΚΠολη' σιγίλλιο περί τῆς Μονῆς Φιλοσόφου. ⁶²	43
1788	Φεβρουάριος, 24, ΚΠολη' βεβαίωση περί ὀφειλομένων τόκων «ἐκ δύο ὁμολογιῶν ποσοῦ δύο χιλιάδων γροσίων τοῦ χατζῆ Μανώλη Καζούλλη πρὸς τὸν Ἅγιον Κυζίκου...». ⁶³	44
1788	Αὐγούστου 1, ΚΠολη' πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα πατριάρχου Προκοπίου «περί δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν». ⁶⁴	45
1788	ΚΠολη' υπόμνημα έκλογής Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἀνθίμου ὁ Ἀγάπιος προσυπέγραψε «ἔχων καί τὴν γνώμην τοῦ Ἁγίου Χαλκηδόνα χύρ Παρθενίου». ⁶⁵	46
1788	Νοέμβριος, ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Προκοπίου ἐπικυρωτικό τῶν σταυροπηγιακῶν προνομίων τῆς Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Μεσσηνία, τῆς Δημῶβης. ⁶⁶	47
1789	Ἀπρίλιος, 16, Κοζάνη ὁ Σερβίων καί Κοζάνης Θεόφιλος ἀπηύθυνε ἐπιστολή στὸν Ἀγάπιο, σέ ἀπάντηση δικῆς του πρὸς αὐτόν τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν πατρική καί κηδεμονική ἀγάπη του. ⁶⁷	48
1789	Μάιος, ΚΠολη' υπόμνημα έκλογής τοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως Νεοφύτου Ζ', τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας. ⁶⁸	49
1789	Ἰούνιος, ΚΠολη' νέα πατριαρχική - συνοδική ἐπιστολή πρὸς τὸν μητροπολίτη Παροναξίας «περί δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν καί τῆς μὴ παραπλανήσεως αὐτῶν ἀπὸ ἀπεσταλμένων πρὸς συλλογὴν ναυτῶν διὰ πλοῖα κουρσάρων». ⁶⁹	50
1789	Ἰούλιος, 3, ΚΠολη' πατριαρχική - συνοδική ἐπιστολή	

60. Δελικάνη, ὁ.π.π., τόμ. Β', σελ. 589.

61. Ὁ.π.π., σελ. 589.

62. Γριτσοπούλου, ὁ.π.π., σελ. 224.

63. Πετρόπουλου, *Μνημεῖα*, σελ. 353.

64. Ζερλέντη, ὁ.π.π., σελ. 105.

65. Δελικάνη, ὁ.π.π., σελ. 507.

66. Εὐσταθιάδη, ὁ.π.π., σελ. 187.

67. Καλινδέρη, *Τὰ λυτὰ ἔγγραφα κλπ.*, σελ. 85.

68. Χαμουδοπούλου, *Πινακίδες*, σελ. 263 καί «Ὁρθοδοξία», ΚΠολις 1937, τόμ. ΙΒ', σελ. 25.

69. Ζερλέντη, ὁ.π.π., σελ. 109.

- «πρός τόν ἀρχιεπίσκοπον, τόν κληρὸν καὶ τὸν λαόν
Καρπάθου καὶ Κάσσου». ⁷⁰ 51
- 1790 Μάιος, 9, ὁ Σερβίων - Κοζάνης γράφει πρὸς τὸν Ἀγάπιο καὶ
τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν εὖνοια καὶ τὴν πατρικὴ του ἀγάπη. ⁷¹ 52
- 1790 Μάιος, ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Νεοφύτου Ζ', περὶ
ἀπονομῆς πατριαρχικῶν - σταυροπηγιακῶν δικαίων «εἰς
τό παρά τὴν Βίτσαν ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Ἰωαννίνων,
μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τοῦ Θεσβίτου». ⁷² 53
- 1790 Ἰούνιος, 14, Θεραπειά' ἔγγραφο τοῦ μητροπολίτου Βάρνης
Φιλοθέου τοῦ Σιφνίου, περὶ τακτοποιήσεως τῶν
λογαριασμῶν του μετὰ τοῦ Κυζίκου Ἀγαπίου. ⁷³ 54
- 1790 Ἰούλιος, ΚΠολη' πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα «περὶ
τῶν μονυδρίων τῆς Δημητζάνης». ⁷⁴ 55
- 1790 Σεπτέμβριος, 13, Κοζάνη' ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης
Θεόφιλος τοῦ ἀπηύθυνε ἐπιστολὴ μέ τὴν ὁποίαν
τὸν εὐχαριστοῦσε «διὰ τὴν διανομὴν τῶν δεδουλευμένων
αὐτόθι διαφόρων του». ⁷⁵ 56
- 1790 Ὀκτώβριος, 26, ΚΠολη' πατριαρχική - συνοδική πράξις
πρὸς τὸν μητροπολίτη Παροναξίας Νεόφυτο νά χειροτονήσῃ
«κατ' ἐκκλησιαστικὴν ἐπιείκειαν» βοηθὸ του ἐπίσκοπο «ἐπὶ
λόγω φιλῶ τῆς ποτὲ διαλαμφάσης ἐπισκοπῆς Ἀβύδου». ⁷⁶ 57
- 1790 Ὀκτώβριος, ΚΠολη' πατριαρχικό - συνοδικό γράμμα
«περὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Μπαλουκλίου
τῆς ἐπαρχίας Δέρκων». ⁷⁷ 58
- 1791 Ἰανουάριος, ΚΠολη' ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος, ὡς ἐκτελεστής
τῆς διαθήκης τοῦ ἀποθανόντος τό 1790 ἀδελφοῦ του
μητροπολίτου Σηλυβρίας Χρυσάνθου, παρέδωσε σέ
εὐεργετουμένους τὰ καταλειφθέντα. ⁷⁸ 59
- 1791 Μάρτιος, ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Νεοφύτου Ζ' περὶ

70. Βολίδου Θέμ., *Συναίτικαί Ἔρευναι*, «Ε.Ε.Β.Σ.», Ἀθῆναι 1937, τόμ. ΙΓ', σελ. 218-222.

71. Καλινδέρη, ὁ.π.π., σελ. 118.

72. Εὐσταθιάδης, ὁ.π.π., σελ. 191.

73. Πετρόπουλου, *Μνημεῖα*, σελ. 356.

74. Mansi, ὁ.π.π., τόμ. ΛΘ' (1907), σελ. 957-958.

75. Καλινδέρη, ὁ.π.π., σελ. 119.

76. Ζερλέντη Πέρ., *Περὶ τῆς ἐν Νάξῳ χειροτονίας ἐπισκόπου Ἀβύδου*, «Παρνασσός», Ἀθῆναι 1887, τόμ. ΙΑ', σελ. 348 καὶ Mansi, ὁ.π.π., σελ. 957-958. Τῆ χειροτονία τοῦ ἐν λόγῳ ἐπισκόπου ἐτέλεσαν ὁ Μητροπολίτης Παροναξίας Νεόφυτος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἰωσήφ Γρυπάρης, ὁ Σίφνιος καὶ ὁ Φερσάλλων Νεόφυτος.

77. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 957-958.

78. Πετρόπουλου, *Μνημεῖα*, σελ. 360-361.

- παροχῆς σταυροπηγιακῶν προνομίων «εἰς τό, παρά τόν
*Δαμαλάν, ἐν Ἀργολίδι, μοναστήριον τοῦ Ἁγίου
 Δημητρίου*». ⁷⁹ 60
- 1791 Μάρτιος, ΚΠολη· σιγίλλιο ἰδίου Πατριάρχου περί
 ἀνανεώσεως τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας «τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη
 μοναστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος,
 τῶν Βλατταινῶν ἐπιλεγομένου καί τῶν μετοχίων αὐτοῦ». ⁸⁰ 61
- 1791 Μάρτιος, ΚΠολη· ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ, ἀπό Βιζύης καί
 Νικομηδείας, Γερασίμου σέ μητροπολίτη Δέρκων. ⁸¹ 62
- 1791 Μάιος, ΚΠολη· πατριαρχικό-συνοδικό ἔγγραφο «περί τῆς,
 κατ' ἐκκλησιαστ. ἐπιείκειαν, διατηρήσεως τῆς προγεγοννίας
 διαθήκης τοῦ μακαρίτου Δέρκων κύρ Ἀνανίου καί
 διορθώσεως τῶν ἀναφανέντων μετά ταῦτα χρεῶν ἐκείνου». ⁸² 63
- 1791 Σεπτέμβριος, ΚΠολη· ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ μητροπολίτου
 Μπελιγραδίου Μεθοδίου. Ὁ Ἀγάπιος ὑπέγραψε «ἔχων καί
 τὰς γνώμας τοῦ ἁγίου Χαλκηδόνοσ κύρ Ἱερεμίου, τοῦ ἁγίου
 Δέρκων κύρ Γερασίμου καί τοῦ ἁγίου Τορνόβου κύρ
 Καλλινίκου». ⁸³ 64
- 1791 Σεπτέμβριος, ΚΠολη· σιγίλλιο περί ἐπικυρώσεως τῶν
 σταυροπηγιακῶν δικαίων «τοῦ, ἐν Κρήτη, ἐν τῇ ἐπαρχία
 Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης, παρά τό Καστέλλι
 (Πάνορμον) μοναστηρίου τῆς Μεταμορφώσεως,
 ἐπιλεγομένου Χαλέπα». ⁸⁴ 65
- 1791 Νοέμβριος, ΚΠολη· σιγίλλιο «περί προσηλώσεως
 τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατὰ τήν νῆσον Ἀντιγόνην, τῇ Μονῇ
 τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου». ⁸⁵ 66
- 1791 Δεκέμβριος, ΚΠολη· ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου
 Ἀντιοχείας Ἀνθίμου, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ παραιτηθέντος
 Δανιήλ». ⁸⁶ 67

79. Εὐσταθιάδη, ὁ.π.π., σελ. 199.

80. Ὁ.π.π., σελ. 204.

81. Κασαπίδου Ἀδαμ., ἀρχιμ., *Δέρκοι, περί τῆς μητροπόλεως Δέρκων καί τῶν αὐτῆς μητροπολιτῶν*, «Ὁρθοδοξία» ΚΠολις, Ι', (1935), σελ. 460.

82. Μομφεράτου Γ. Ἀντ., *Κληρονομικόν Δίκαιον τῶν κληρικῶν καί μοναχῶν ἐν Ἑλλάδι καί Τουρκία*, Ἀθῆναι 1890, σελ.

83. Δελικάνη, ὁ.π.π., τόμ. Γ' (1905), σελ. 704-705 καί Mansi, ὁ.π.π., σελ. 959-960.

84. Ζακυνθηνοῦ Διον., *Ἀνέκδοτα πατριαρχικά ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας*, περιοδ. «Ἑλληνικά», Ἀθῆναι 1933, τόμ. ΣΤ', σελ. 125.

85. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 969-970.

86. Δελικάνη, ὁ.π.π., τόμ. Β', σελ. 215-216 καί Mansi, ὁ.π.π., σελ. 971-972.

1792	Ἰανουάριος, ΚΠολη' πατριαρχική - συνοδική πράξη «περί ὑποταγῆς τῷ Ἀντιοχικῷ Θρόνῳ τῆς μητροπόλεως Χαλεπίου». ⁸⁷	68
1792	Ἰουλίος, ΚΠολη' σιγίλλιο «περί προσηλώσεως τῆς Μονῆς Καισαριανῆς τῆ μητροπόλει Ἀθηνῶν». ⁸⁸	69
1792	Νοέμβριος, 26, ἐπιστολή τοῦ Οὐγγροβλαχίας Φιλαρέτου πρός τόν Κυζίκου Ἀγάπιο. ⁸⁹	70
1793	Ἰανουάρ., 15, ἐπιστολή τοῦ Κυζίκου πρὸς τόν ἀνωτέρω Φιλάρετο. ⁹⁰	71
1793	Ἰανουάριος, ΚΠολη' σιγίλλιο περὶ τοῦ ἐν Στεμνίτζη σχολείου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων. ⁹¹	72
1793	Φεβρουάριος, ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Νεοφύτου Ζ' περὶ ἐπικυρώσεως τῶν προνομίων τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῶν μετοχίων του στήν Οὐγγροβλαχία. ⁹²	73
1793	Μάρτιος, 15, ἐπιστολή τοῦ Φιλαρέτου Οὐγγροβλαχίας πρὸς τόν Κυζίκου Ἀγάπιο. ⁹³	74
1793	Ἀπρίλιος, 8, ἐπιστολή τοῦ Ἀγαπίου πρὸς τόν ἀνωτέρω Φιλάρετο. ⁹⁴	75
1793	Ἀπρίλιος, ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Νεοφύτου Ζ' «περὶ ἐπικυρώσεως τῶν σταυροπηγιακῶν δικαίων τοῦ ἐν Σάμῳ, εἰς τό Κοκκᾶρι, μοναστηρίου Θεοτόκου τῆς Βροντιανῆς ἢ τοῦ Βροντᾶ». ⁹⁵	76
1793	Μαΐος, 20, ἐπιστολή τοῦ Ἀγαπίου πρὸς τόν Οὐγγροβλαχίας Φιλάρετο. ⁹⁶	77
1793	Μαΐος, ΚΠολη' σιγίλλιο «περὶ τῆς ἐν Σαλαμίνοι μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Φανερωμένης ἐπικαλουμένης». ⁹⁷	78

87. Δελικάνη, ὁ.π.π., τόμ. Β', σελ. 217-219 καὶ Mansi, ὁ.π.π., σελ. 977-979.

88. Καμπουρογλου, ὁ.π.π., τόμ. Γ', σελ. 135 καὶ Mansi, ὁ.π.π., σελ. 977-978.

89. Κυριακίδου Ἐπαμ., Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Οὐγγροβλαχίας Φιλαρέτου (1792-1793), περιοδ. «Ὁ ἐν ΚΠόλει Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος», ΚΠολις 1900, τόμ. ΚΖ', σελ. 320-321.

90. Αὐτόθι.

91. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 979-980.

92. Δελικάνη, ὁ.π.π., τόμ. Β', σελ. 508-512 καὶ Mansi, ὁ.π.π. 981-982.

93. Κυριακίδου, ὁ.π.π.

94. Αὐτόθι.

95. Ζαχυθνοῦ, ὁ.π.π. σελ. 128.

96. Κυριακίδου, ὁ.π.π.

97. «Νέος Ἑλληνομνήμων», Ἀθῆναι 1907, τόμ. Δ', σελ. 104 καὶ Ζαχυθνοῦ, ὁ.π.π., σελ. 133.

1793	Μάιος, ΚΠολη' μετάθεση τοῦ μητροπολίτου Πρεσπῶν καί Λιχνιδῶν Ἡσαΐα εἰς τόν θρόνον Νεοκαισαρείας καί Οἰναίου. ⁹⁸	79
1793	Ἰούλιος, 21, ΚΠολη' πατριαρχικό - συνοδικό ἔγγραφο πρὸς τόν Οὐγγροβλαχίας Φιλάρετο. ⁹⁹	80
1793	Αὐγούστος, ΚΠολη' σιγίλλιο «περὶ τῆς ἐν Πριγκήπω μονῆς τοῦ Χριστοῦ». ¹⁰⁰	81
1793	Σεπτέμβριος, ΚΠολη' πατριαρχική - συνοδική ἐγκύκλιος «περὶ μὴ μετοικήσεως τῶν νησιωτῶν εἰς Ρωσίαν». ¹⁰¹	82
1793	Νοέμβριος, ΚΠολη' πατριαρχική - συνοδική ἐπιστολή πρὸς τοὺς Πατριάρχας, Μητροπολίτας, Ἀρχιεπισκόπους καί Ἐπισκόπους. ¹⁰²	83
1793	Νοέμβριος, ΚΠολη' πατριαρχική - συνοδική ἐγκύκλιος «πρὸς πάσας τὰς Αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας καί πρὸς πάντας ἐν γένει τοὺς Ὁρθοδόξους χριστιανούς, κατὰ Χριστοδούλου τοῦ Μονοφθάλμου, τοῦ ἐξ Ἀχαρνανίας, καί κατὰ πανθειστῶν». ¹⁰³	84
1793	Πατριαρχικο-συνοδικό γράμμα πατριάρχου Νεοφύτου «περὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καί τῶν ὑλικῶν θυσιῶν εἰς ἃς ὑπεβάλλετο ἡ ὀρθόδοξος ἱεραρχία πρὸς συντήρησιν καί προαγωγήν ταύτης». ¹⁰⁴	85
1794	Φεβρουάριος, ΚΠολη' σιγίλλιο «περὶ ἐπιβραβεύσεως τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας τοῦ, κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Σερβίων, τοῦ νομοῦ Κοζάνης, μοναστηρίου τῆς Ἀγίας Τριάδος καί τοῦ μετοχίου τούτου τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου, κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἐλασσόνας». ¹⁰⁵	86
1794	Μάρτιος, ΚΠολη' ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου Γερασίμου Γ', τοῦ ἀπὸ Δέρκων, παραιτηθέντος τοῦ, ἀπὸ Μαρωνείας, Νεοφύτου. ¹⁰⁶	87

98. Ζακυθνοῦ, ὁ.π.π., σελ. 135.

99. Κυριακίδου, Ἡ ἀλληλογραφία κ.λπ.

100. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 981-982.

101. Ζερλέντη Πέρ. - Κατσουροῦ Φλώρου, Νησιωτικὴ Ἐπετηρίς, Ἐρμούπολις 1918, ἔτος Α', σελ. 235.

102. Mansi, ὁ.π.π., σελ. 997-998.

103. Γεδεών, Κανονικαὶ διατάξεις, σελ. 290 καί Mansi, ὁ.π.π. 997-998.

104. Γεδεών Ι. Μαν., Ἀρχεῖα τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, «Ἐκκλησιαστ. Ἀλήθεια», ΚΠολις 1902, τόμ. ΚΒ', σελ. 550.

105. Ζακυθνοῦ, ὁ.π.π., σελ. 140.

106. Χαμουδοπούλου, Πινακίδες, σελ. 264 καί «Ὁρθοδοξία» ΚΠολις 1937, τόμ. ΙΒ', σελ. 93.

- 1794 Μάρτιος, ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Γερασίμου Γ' περί
ἀνανεώσεως τῶν σταυροπηγιακῶν προνομίων «τοῦ παρὰ
τὴν Τριγλείαν τῆς Βιθυνίας μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου
Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τῆς Πελεκητῆς, ἐπιλεγομένου». ¹⁰⁷ 88
- 1794 Μάρτιος, ΚΠολη' ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ μητροπολίτου
Δέρκων Μακαρίου, τοῦ ἀπὸ Ναυπάκτου - Ἄρτης. ¹⁰⁸ 89
- 1794 Ἰούνιος, ΚΠολη' σιγίλλιο πατριάρχου Γερασίμου περὶ
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Χαλεπίου. ¹⁰⁹ 90
- 1794 Ἰούνιος, ΚΠολη' σιγίλλιο «περὶ τοῦ ἐν Γαλατᾶ ἱεροῦ ναοῦ
τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τῶν Χίων ἐπιλεγομένου». ¹¹⁰ 91

Ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1794, ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος ἀσθένησε σοβαρὰ καὶ δὲν παρίστατο στὶς ἐργασίες τῆς Συνόδου, εἶχε δὲ ἐξουσιοδοτήσει νὰ ὑπογράψει «ἔχων καὶ τὴν γνώμην του» τὸν μητροπολίτη Σμύρνης Γρηγόριο. ¹¹¹ Διαισθανόμενος τὸν ἐπερχόμενο θάνατο, προῆλθε σὲ τακτοποίηση τῶν λογαριασμῶν πού τηροῦσε, ὡς οἰκονομικός ἐπίτροπος διαφόρων ἀρχιερέων, καὶ στή σύνταξη τῆς διαθήκης του, ἡ ὁποία ἔχει διασωθεῖ σὲ ἀντίγραφο καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐν καὶ τοῦτο τῶν ὅσα τοῖς τῷ ὀρθοδόξῳ σεμνυνομένοις ὀνόματι, τῶν ἀπαραιτήτως ὀφειλομένων, καθέστηκα, τό διατίθεσθαι ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ καὶ ἐξοικονομεῖν προσηκόντως πα(ν)θ' ὅσα ὁ τοῦ ἐλέους Θεός ἐκ τῶν ἀκενώτων αὐτοῦ θησαυρῶν ἐχορηγήσατο αὐτῷ ἐν τῷδε τῷ βίῳ, ὅπως ἂν οἱ μέτ' αὐτόν τῶν αὐτοῦ ἀπολαμβάνοντες λόγῳ κληρονομίας ἐντός τοῦ καθήκοντος ἐπιμένωσι (;) καὶ τὰ ἄπερ αὐτῶν ἕκαστω διόρισται εὐχαρίστως ἀπολαβόντες ἐν ἡσυχία διαμείνωσι καὶ μὴ στασιάζοντες, φανεῖεν ἐφ' ἅγα(ν) ἀπήλαυσαν, ἔτι καὶ ἵνα μὴ αὐτὴ τῆς ἐλπιζομένης ὠφελείας, διὰ τῶν ἐν τῇ τῶν ὀρθοδόξων ἀγία ἐκκλησία νενομισμένων μνημοσύνων ὑπ' αὐτοῦ τελεσθησομένων, τῇ τοῦ ἐγκαταλιπόντος ψυχῇ βαρ(έων) ἁμαρτημάτων προσεπιτεθεῖ τῇ στασιάζει καὶ ἀλληλομαχία τῶν συγγενῶν καὶ κληρονόμων ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἐγκαταλειφθεῖσι κτήμασι. τῶν τε ἄρα γινώσκουσα ἀκριβῶς καὶ ἡ ἐμὴ ταπεινότης, καὶ εἰδυῖα ὅτι ἂν(θρωπος) ὦν καὶ εἰς γῆρας ἐλληλεκῶς, ἀναποδράστως λειτουργίζω τῷ θανάτῳ καὶ εἰς κρίσιν ἀπελεύσομαι ἀδωροδόκητον, δεῖν ὡήθην, πάντα ἅ μοί φιλευσπλάγχχνως, ὡς πανοικτεῖρμων Θεός ἐδαφίλευσε, διαθέσθαι, ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἂν πάλιν φωτισθεῖν καὶ τὰ μὲν ἀφοσιῶσα αὐτῷ τῆς ψυχικῆς μου ἕνεκα σωτηρίας, καὶ ἀφέσεως παρ' αὐτῷ τῶν πολλῶν μου πλημμελημάτων, τὰ δὲ τοῖς οὔσι νο-

107. Ζαχυθνοῦ, ὀ.π.π., σελ. 144.

108. Κασαπίδου, Δέρκοι, σελ. 460.

109. Δελικάνη, ὀ.π.π., τόμ. Β', σελ. 220-223 καὶ Mansi, τόμ. 14', σελ. 997-998.

110. Mansi, ὀ.π.π., σελ. 999-1000.

111. Αὐτόθι.

μίμοις μου κληρονόμοις, ὡς ἴδια αὐτοῦ κτήματα ἐσόμενα ἐπικυρῶσαι. καί
πρῶτον δὴ αἰτοῦμαι τὴν συγχώρησιν τοῦ κατὰ καιρὸν παναγιωτάτου αὐθέ-
ντου μοι καὶ δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ πάντων τῶν ἐν
Χ(ριστ)ῶ ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἀγίων ἀρχιερέων, τῶν εὐγενεστάτων ἀρχό-
ντων, τῶν ἐπιτρόπων καὶ ἐπιτηρητῶν τοῦ κοινοῦ τῆς τοῦ Χ(ριστ)οῦ τοῦ
μεγάλης ἐκκλησίας καὶ πάντων τῶν εὐλογημένων χριστιανῶν ἐφ' οἷα δὴ τί
παραπτῶματι ἐλύπησα τινα ἐξ ἀπάντων καὶ ἀπαξαπλῶς ἅπασιν ἐπίσης ἀπό
ψυχῆς μου ἀποδίδωμι καὶ αὐτός τὴν συγχώρησιν, καὶ τοῖς εὐλογημένοις
χριστιανοῖς μου, τοῖς ἐν ταῖς δυσὶ κληρωθείσαις μοι παροικίαις, ἧς θεία συ-
νάρσει, ἢ κοινὴ μήτηρ ἠλέησά με Ἰερωμένοις τε καὶ λαϊκοῖς, ἀνδράσι τε
καὶ γυναῖξί, γέρουσι καὶ νέοις ἀπονέμειν τὴν ἀπὸ καρδίας μου συγγνώμην
ἐπὶ τοῖς δι' ὧν ὁπώσποτε ἔφθησαν λυπήσαντές με παραπτώμασιν, εὐχομαι
ἀπαξάπασι τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα. εἶτα δὲ δηλοποιῶ ὅτι ἅπασαν τὴν
ἐνοῦσαν μοι χρηματικὴν περιουσίαν δι' αὐλικῶν ὁμολογιῶν ἀγίων ἀρχιερέ-
ων καὶ ἄλλων προσώπων καταστρώσας ἐν Καθαρῶ Καταστίχῳ τῇ ἰδίᾳ
μου χειρὶ ἐνυπόγραφον, καὶ τῇ σφραγίδι μου ἐσφραγισμένον, καὶ τὴν δια-
νομήν τῶν αὐτῶν ἄσπρων μου ἐν δευτέρῳ καταστίχῳ καταγράψας, καὶ ὡς
τό πρῶτον ὑπογράφάς τε καὶ σφραγίσας, διὰ τῆς παρουσίας μου διαθήκης
ἀποκαθίστημι ἐπιτρόπους μου ἐκ μὲν τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταλ(όγου) τόν
ἀγαπητόν μοι καὶ περιπόθητον ἀδελφόν πανιερώτατον ἅγιον δέρκων κύ-
ριον μακάριον καὶ τόν πανιερώτατον ἅγιον βάρνης κύρ φιλόθεον, ἐκ δὲ τοῦ
συστήματος τοῦ ἀρχοντικοῦ τόν εὐγενέστατον ἄρχοντα χάτμανον κύριον
κωνστάκην ρωσέτον καὶ τόν εὐγενέστατον ἄρχοντα ποστέλνικον κύριον
Εὐστάθιον, τόν τιμιώτατον μισέρ σκαρλάτον σεβαστόπουλον, τόν τιμιώτα-
τον κύρτζη Ἰορδανάκην καπλάνογλου, τόν ἀγαπητόν μοι ἀνεψιὸν νικολά-
κην, καὶ τοὺς πρωτομαγίστορας τοῦ ρουφετίου τῶν γουναράδων, πρὸς οὓς
ἐγχειρίζω καὶ ταύτην μου τὴν διαθήκην, ἵνα φυλάττηται ἐν τῷ σεντουκίῳ
αὐτῶν, μέχρι τοῦ ἔλθειν καὶ εἰς ἐμέ τό τοῦ κυρίου μου θέλημα τοῦ ἀπελ-
θεῖν με τῶν τῆδε. τούτου δὲ ἐπισυμβάντος οἱ διαλειφθέντες ἀνωτέρῳ ἐπί-
τροποί μου ὡς φιλόχριστοι τε καὶ φιλάγαθοι εἰς ἓν συνελθόντες καὶ διαλύ-
σαντες τὰς σφραγίδας μου τὰς ἐπὶ τῶν δύο εἰρημένων εὐρεθησομένων
ἐσφραγισμένων καταστίχων μου, ὀφείλουσι διανεῖμε ἅπαντα ὡς διωρίσθη-
σαν ὑπ' ἐμοῦ δι' ἐκείνων, τὰ μὲν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου, τὰ δὲ τοῖς κληρονό-
μοις μου, ἄνευ τοῦ μετατρέφαι οὐδέν τῶν διορισμένων τό σύνολον, ἄν δέ
τις ἀναφυῆ ἔρευνα περὶ τῶν ὧν μοί δεδώρηται ὁ Θεός καὶ λογοτριβὴ ἐπιγέ-
νηται περὶ ἀναζητήσεως πλειόνων, καθ' ἴκετεύω τόν παναγιωτάτον μοί δε-
σπότην πρὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ παντός μὴ ἐπινεῦσαι εἰς τὰς συζητήσεις τῶν
κληρονόμων μου, καὶ δοῦναι αὐτοῖς ἐκκλησιαστικόν ἐπιτίμιον... ἔχω...,
ὧν κατέγραφα ἐν τῷ ρηθέντι πρώτῳ μου καταστίχῳ καὶ τοῖς ἐθέλουσι
κληρονόμοις μου τὴν ἀπὸ ψυχῆς μου συγχώρησιν τούτ' αὐτό ὑποτίθεμαι

ἀμετατρέπτως διαφυλάξαι καί ὑπέρ τῆς τῶν ἀμαρτημάτων μου ἀφέσεως τά πρόσφορα φροντίζειν ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν μᾶλλον ἐπιτάττομαι, καί ὅτι οὐδέν ἄλλο μοι πρόσεσι, πλήν τῶν ἐν τῷ καταστίχῳ σημειουμένων αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν διαμαρτύρομαι. τό δέ ὁσπῆτιον ὅπερ ὠκοδόμησα εἰς τό ἀρναούτκιοῖ, ὡς οἰκοδομηθέν μοι διὰ τῶν ὧν μοί δέδωκεν ἄσπρων ὁ μακαρίτης αὐτάδελφός μου ἀντώνιος τοῦ τοχίζειν ἐκεῖνα, καί τοι γε καί ἐκ τῶν ἐμῶν ἀναλωθέντων τινῶν, ἀφήμι τῷ ἀνεψιῷ μου νικολάχῃ υἱῷ ἐκείνου καί κληρονόμῳ μου, ὡς ὄν κτῆμα αὐτοῦ ἀναφαίρετον καί ἀναπόσπαστον κατά τὴν περίληψιν καί τοῦ εἰς χεῖρας αὐτοῦ εὐρίσχομένου χοτζετίου τῆς Βασιλικῆς ὑψηλῆς ἱεραῆς κρίσεως καί ἅπαντα δέ τά πράγματα ἃ εὐρίσκονται ἐν τῷ εἰρημένῳ ὁσπητίῳ, ρουχικά, πακιρικά, ἀσημικά καί πᾶν ὅτιοῦν ἄλλο τῆς ὁσπητιακῆς ὕλης δωροῦμαι τοῖς δυσὶν ἀνεψιοῖς μου, τῷ νικολάχῃ αὐτῷ δηλονότι καί τῇ αὐταδέλφῃ του μαρία, τέκνοις γνησίοις τοῦ γνησίου μακαρίτου αὐταδέλφου μου ἀντωνίου, χωρὶς μέντοι τοῦ ἔχειν αὐτός τὴν ἄδειαν ἀπεμπολῆσαι [...] ἐξ αὐτῶν τό παράπαν, ἀλλά καθ' ἃ δι' ἐτέρας ἐγγράφου νοουθεσίας αὐτοῖς ἐπιτάττομαι, τά μὲν ἔχειν αὐτός, τά δέ δοῦναι ἔνεκεν ἐμοῦ καί τῆς ψυχῆς μου τῆς ἀμαρτωλοῦ. ὅστις δέ τῶν ἀπάντων εἴτε ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ στίφους, εἴτε ἐκ τοῦ ἀρχοντικοῦ συστήματος, εἴτε οἱ διορισθέντες ἐπίτροποί μου, εἴτε συγγενεῖς, εἴτε ξένος βουληθεῖη ἀναιρέσαι ἰῶτα μίαν ἐξ ὧν διατίθεμαι ἐν τε τοῖς δυσὶ καταστίχοις μου καί ἐν ταύτῃ τῆς αὐφθαιρέτω διαθήκῃ, ὁ τοιοῦτος ὅστις ἂν ἦ εὐροὶ τόν ἀλάθητον Θεόν διεκδικητήν, ἐν τε τῇ παρουσίᾳ ζωῆ καί ἐν τῇ μελλούσῃ, καί ἐλέους μὴ ἀξιωθείη παρά τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ, ὅτε τά πάντα κρινεῖ, ἀλλ' ἀποδῶσαι αὐτῷ ὡς δίκαιον ἀνταπόδομα αἰωνίου κολάσεως ὡς αἰτίῳ ἐσομένῳ καί ἀνατροπεῖ τῆς ὡς διεθέμην διαθήκης μου ἐν τοῖς ἐμοῖς, ἐξ αὐθαιρέτου μου θελήσεως τε καί βουλήσεως, καί οὐδέποτε κριθεῖη ἄξιος συγχωρήσεως. βούλομαι δέ τά πάντα διαμεῖναι ἀμετάτρεπτα, ὡς διακελεύομαι καί ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θεῷ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας μου κεκτημένος, τῷ θεῷ αὐτοῦ φόβῳ ἐπιστηριζόμενος ταῦτα διατάττομαι. διό εἰς ἔνδειξιν καί ἀσφάλειαν τῶν τελευταίων μου ἀποφάσεων γέγραπται ἡ παροῦσα ἐνυπόγραφος καί ἐσφραγισμένη διαθήκη μου, ἐπιβεβαιώσει τοῦ παναγιωτάτου καί σεβασμιωτάτου μου αὐθέντου καί δεσπότη κυρίου κυρίου γερασίμου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καί μαρτυρία τῶν πανιερωτάτων καί θεοπροβλήτων μητροπολιτῶν ἀγαπητῶν μοι ἀδελφῶν ἀγίων ἀρχιερέων, καί τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων, ἵνα καί τό κύριον ἔχη διὰ παντός καί τὴν βεβαιώσιν ἀμετάθετον».¹¹²

Μετά τή σύνταξιν τῆς, κατά τά ἀνωτέρω, διαθήκης του, ὁ Ἀγάπιος ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον, πρό τοῦ Νοεμβρίου 1794,¹¹³ στό Ἀρναούτκιοῖ

112. Πετρόπουλου, Μνημεῖα, σελ. 362.

113. Σάθα, ΜΒ', Γ', σελ. 389, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἀπεβίωσε κατά Σεπτέμβριο τοῦ 1794.

(Μέγα Ρεύμα) και ένταφιάσθηκε στόν περίβολο τής έκει έκκλησίας σέ τάφο πού κόστισε 300 γρόσια.¹¹⁴ Κατά σημείωση στόν μικρό κώδικα (φ. 73α) τής έκει έκκλησίας γίνεται λόγος για τήν ανακομιδή τών λειψάνων του «*ύπό τής άνεψιάς του*».¹¹⁵ Γνωστό άκόμη είναι ότι ό έπίτροπος τής διαθήκης του και άνεψιός του Νικ. Γρυπάρης, έκπληρώνοντας έπιταγές της κατέβαλε α) στίς 21 Νοεμβ. 1794 στήν Μαριώρα Μαυροθέη γρόσια 900 ή 940, τά όποια τής χρεωστούσε ό 'Αγάπιος,¹¹⁶ β) στίς 15 Δεκ. 1794 στόν 'Ανθιμο Γρυπάρη, έξάδελφό του, όσα απέμειναν μετά τήν έκκαθάριση τών λογαριασμών του, πού τηρούσε ό 'Αγάπιος,¹¹⁷ γ) στίς 6 'Ιανουαρίου 1795, στόν Λεονάρδο Γεωργ. Δεπάστα, ως πληρεξούσιο τής μητέρας του Μαρίας Γρυπάρη, άδελφής του 'Αγαπίου, 2000 γρόσια, ρουχικά, άσημικά κ.ά. είδη οικοσκευής,¹¹⁸ δ) στίς 6 'Ιανουαρ. 1795, στόν Κων. 'Αλιμπέρτη, σύζυγο τής Καλλιτίτσας Γρυπάρη και άδελφής, έπίσης, του 'Αγαπίου 2000 γρόσια, ρουχικά, άσημικά κ.ά. είδη οικοσκευής¹¹⁹ και ε) στίς 20 Αύγουστου 1796, στόν ήγούμενο και τούς έπιτρόπους του σιμωνοπετρίτικου μετοχίου τής Σίφνου του 'Αγίου 'Αρτεμίου γρόσια 50 «*είς μνημόσυνον αιώνιον*» του 'Αγαπίου.¹²⁰

Τέλος, μετά τόν θάνατο του Κυζίκου 'Αγαπίου, έμφανίσθηκαν δύο άτομα πού ισχυρίζονταν ότι ήταν πιστωτές του και έμειναν άνεξόφλητα, προσέφυγαν δέ στόν δραγομάνο του στόλου ζητώντας τήν ίκανοποίησή τους. 'Ο πατριάρχης Γεράσιμος, μέ γράμμα τής 5ης Φεβρουαρίου 1796, έγγραφε στόν δραγομάνο και απέδειξε ότι οί σχετικές όμολογίες πού ένεφάνισαν οί δήθεν πιστωτές, ήταν πλαστές. 'Αλλωστε, έγγραφε στό γράμμα του ό πατριάρχης, «*ό μακαρίτης εκείνος έν τή άσθενεία αύτου έζησε περί τούς δύο μήνας και διετάξατο τά κατ' αύτόν έν διαθήκαις και ύπό έπιτρόποις, έχων μέχρι τελευταίας αύτου άναπνοής ύγιεις και ζώσας τάς φρένας και άνεμνήσθη πάντων... και όμολογοϋμεν και του έλαχίστου άνεμνήσθη, πώς έσται δυνατόν εάν έχρεώσται τοίς είρημένοις νά μή όμολογήση έν ταίς διαθήκαις αύτου;*»¹²¹

'Από τά παρατεθέντα άνωτέρω στοιχεΐα και άλλα πού ίσως δέν άπεάλυψε ή, μέχρι σήμερα, ιστορική έρευνα, σαφώς προκύπτει ή μεγάλη

114. Γενναδίου μητροπ. 'Ηλιουπόλεως, 'Ιστορία του Μεγάλου Ρεύματος ('Αρναούτσιοι), Σταμπούλ 1949, σελ. 154.

115. Αύτόθι

116. Πετρόπουλου, *Μνημεία*, σελ. 371.

117. "Ο.π.π., σελ. 372

118. "Ο.π.π., σελ. 373.

119. "Ο.π.π., σελ. 376.

120. "Ο.π.π., σελ. 382-383.

121. "Ο.π.π., σελ. 378.

δραστηριότητα τοῦ Ἀγαπίου, ιδιαίτερα κατά τήν δεκαεξάχρονη θητεία του στή μητρόπολη Κυζίκου. Ὡς «γέρων» μάλιστα ἀρχιερεύς, παρευρισκόμενος περίπου συνεχῶς στίς ἐργασίες τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, διεδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στίς ὑποθέσεις τοῦ Κοινοῦ καί τοῦ Πατριαρχείου. Τήν πατρίδα του Σίφνο εὐεργέτησε ποικιλοτρόπως καί μέ οἰκονομικές χορηγίες ὑπέρ τῆς περιώνυμης Σχολῆς της καί τῆς μονῆς τῆς μετανοίας του Παναγίας Βρυσιανῆς. Ἀκόμη, ἀναφέρεται ὅτι ἦταν καί ἐπίτροπος τῆς Σχολῆς Σάμου.¹²²

Β'. Χρῦσανθος Γρυπάρης, Μητροπολίτης Σηλυβρίας.

Ἀδελφός τοῦ Κυζίκου Ἀγαπίου, ὁ Χρῦσανθος, παραμένει ἄγνωστο ἄν ἦταν μικρότερος ἢ μεγαλύτερος στήν ἡλικία ἀπ' αὐτόν. Ὅπως καί ὁ πρῶτος, τόσο καί ὁ δεύτερος, ἀνέπτυξαν τίς δραστηριότητές τους στή μητρόπολη Δέρκων, ὅπου καί ὁ Χρῦσανθος διετέλεσε ἀρχιδιάκονος τοῦ οἰκείου μητροπολίτου, πρό τοῦ ἔτους 1777.¹²³ Στίς ἀρχές τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἔγινε ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριαρχείου, ὅταν δέ, κατά Μάιο, ὁ μητροπολίτης Σηλυβρίας Παρθένιος, ὁ Σίφνιος, προβιβάσθηκε σέ μητροπολίτη Χαλκηδόνος, στήν κενή ἔδρα τῆς Σηλυβρίας ἀναρριχήθηκε ὁ Χρῦσανθος.¹²⁴ Στόν κώδικα τῆς μητροπόλεως Σηλυβρίας ἀνέγραψε ὁ ἴδιος:

« αφοζ', ἰουνίου α', ἐχειροτονήθην ἀρχιερεύς γνήσιος τῆς ἐπαρχίας Σηλυβρίας, καί τή ἱε' τοῦ ἰουλίου μηνός ἦλθον εἰς τήν ἐπαρχίαν μου καί ἀπήλαυσα τοὺς εὐλογημένους χριστιανούς ἐπαρχιώτας μου ὅθεν καί κατὰ τήν συνήθειαν ὅπου ἐπικρατεῖ εἰς ταύτην τήν ἐπαρχίαν, καθῶς βλέπομεν καί τόν παρόντα κώδικα τῆς μητροπόλεώς μας, τόν ὅποιον ἐλάβομεν ἀπό τόν προκάτοχόν μας καί γέροντά μου ἅγιον Χαλκηδόνος κύριον Παρθένιον, ἀκολουθοῦμεν καί ἡμεῖς τήν αὐτήν συνήθειαν καί καταβάλλομεν κάθε φροντίδα καί ἐπιμέλειαν πρός σύστασιν καί βελτίωσιν ἀπάντων τῶν τῆς μητροπόλεως, μάλιστα καί εἰς τήν ἐπίσκεψιν τῶν λογαριασμῶν ἐσόδων τε καί ἐξόδων τῶν κατὰ καιρούς ἐπιτροπευόντων ἐπιτρόπων. Εἰς τήν ἐκκλησίαν τῆς μητροπόλεώς μας καί περί τῶν ἱερῶν σκευῶν καί ἱερῶν ἀμφίων καί τῶν βιβλίων τῆς ἀκολουθίας, ὅπου εὐρίσκονται εἰς τήν ἐκκλησίαν τῆς μητροπόλεώς μας, ὅθεν καί κάμνομεν τήν καλήν ἀρχήν νά φροντίζωμεν καί νά κάμωμεν τήν θεωρίαν καί παρρησία καί τῶν τιμιωτάτων καί γερόντων τῆς πολιτείας ταύτης, τοὺς λογαριασμούς ὅλους τῆς ἐκκλησίας, τόσον τῆς πανηγύρεως, ὅσον καί τοῦ λοιποῦ

122. Σταματιάδη, Σαμιακά, τόμ. Δ', σελ. 499.

123. Καλινδέρη, Τά λυτά ἔγγραφα, σελ. 24.

124. Δημοσθενοπούλου Σ., Ἡ μητρόπολις Σηλυβρίας, «Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως», 23 Ὀκτ. 1891, ἀριθ. 6679.

χρόνου, ὅσον μάλιστα καί τοῦ κηροπουλιοῦ καί ὁ ἅγιος Θεός διά πρεσβειῶν τῆς ὑπεραγίας μου Θεοτόκου νά μέ χαρίσῃ ὑγιεῖαν νά ζήσω νά κυβερνήσω αὐτήν τήν ἐπαρχίαν ὁποῦ ἡ θεία Του πρόνοια μέ ἠλέησε.

Ἐν ἔτει ραφοζ' κατά μήνα Σεπτέμβριον
† ὁ Σηλυμβρίας Χρῦσανθος». ¹²⁵

Στίς 20 Αὐγούστου 1780 ὁ Χρῦσανθος ἀπηύθυνε πρὸς τόν πατριάρχη Ἱεροσολύμων Ἀβράμιο τήν κατωτέρω ἀνέκδοτη ἐπιστολή, σχετική μέ τό ἀγιοταφικό μετόχι στή Σηλυβρία:

«Τήν Ὑμετέραν Σεβασμιωτάτην μοι μακαριότητα εὐλαβῶς προσκυνῶ, ἀσπαζόμενος τήν ἀγίαν αὐτῆς δεξιάν·

† ἦν καί διαφυλάτοι τό θεῖον ἄκρω ὑγιαίνουσιν καί ἀμεταπτῶτως εὐδαιμονοῦσαν μετά μακροβιότητος καί ἀπολαύσεως τῶν κατ' ἔφεσιν ἀγαθῶν καί σωτηριωδῶν αἰτημάτων.

Μέ τόν νά ἔδωσε τό κοινόν χρέος (μέ τήν ἀσθένειαν τῆς πανώλης) ὁ πρωτοσύγκελλος Ἰάκωβος, ὁποῦ ἦτον ἐδῶ εἰς τήν ἐπαρχίαν μου, ὁ ὁποῖος ἐν διαστήματι δύο ἡμερῶν ἐτελείωσε σήμερον τήν κ' (=20) τοῦ τρέχοντος εἰς τό μετόχι του μέσα, δέν ἔλειψα διά τοῦ παρόντος μου, ἅμα μέν νά προσκυνήσω τήν ὑμετέραν μακαριότητα, ἅμα δέ καί νά τῆς δώσω τήν εἶδησιν αὐτήν τοῦ μακαρίτου Ἰακώβου, περί τοῦ θανάτου του, ὁποῦ νά στείλῃ ἡ μακαριότης τῆς κανέναν ἄνθρωπον νά παραλάβῃ τά πράγματα του καί νά γίνῃ καί ἡ ἐξέτασις περί τῶν ἄσπρων του διά νά μὴν ἀκολουθήσῃ καμμία ζημία εἰς τόν Ἅγιον Τάφον. Ὅσον ἀπό μέρους τῶν ζαμπιτάδων, μέ τό βασιλικόν μου μπεράτι ἐδιαφένδευσα καί διαφενδεύω ὁποῦ νά μὴ βάλλουν χέρι εἰς τά πράγματά του, εἰς τ' ἄλλα ὅμως εἰς τό νά φυλαχθῇ τό μετόχι ἀπείρακτον δέν ὑπόσχομαι τήν μακαριότητά της, ἐπειδή καί ὄντας ἡ ἀσθένεια αὐτή, κάθε ἕνας φοβᾶται καί δέν πηγαίνει, ὡστόσον κατά τό παρόν εἶναι εἰς τό μετόχι ὁ ὑποτακτικός του Ἀθανάσιος Βούλγαρης καί ἕνα παιδί καί ἄμποτες ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός νά τούς διαφυλάξῃ νά μὴν πάθουν... τίποτε. Καί ταῦτα μέν πρὸς εἶδησίν της, τά δέ ἔτη αὐτῆς εἶψαν (ἐφθαρμένα) εὐδαίμονα, ραφπ' Αὐγούστου κ'

Ὅλως εἰς τούς ὀρισμούς αὐτῆς ἐτοιμότατος

(Τ.Σ.) † ὁ Σηλυμβρίας Χρῦσανθος». ¹²⁶

125. Αὐτόθι.

126. Ε.Α.Ι.Α. = Ἑλλην. Λογοτεχν. καί Ἱστορικό Ἀρχεῖο, φάκ. Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου ΚΠόλεως.

Verso

«Τῷ Μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης κυρίῳ κυρίῳ Ἀβραμίῳ τῷ σεβασμιωτάτῳ μοι πατρί καὶ δεσπότῃ προσκυνητῶς».

Δύο χρόνια ἀργότερα ἀνέγραψε στὸν κώδικα τῆς μητροπόλεως Σηλυβρίας:

«Κατὰ τὸ 1782 σωτήριον ἔτος κατὰ μῆνα Νοέμβριον ἤλθομεν εἰς ἓν ἡ ἐμὴ ταπεινότης μετὰ τῶν τιμιωτάτων καὶ χρησιμωτάτων γερόντων τῆς πολιτείας ταύτης, καὶ ἐθεωρήσαμεν τὸν λογαριασμὸν τῶν ἐπακολουθησάντων ἐξόδων τῆς οἰκοδομῆς τῆς καθ' ἡμᾶς μητροπόλεως, ἐπιστατοῦντος εἰς ἅπαντα τὰ ἐξοδα ὁ κύρ χατζῆ μανολάκης, κατὰ τὸν διορισμὸν τῶν τιμιωτάτων γερόντων, ὁ ὁποῖος λογαριασμὸς τῶν ἐξόδων, δηλ. τῆς οἰκοδομῆς ταύτης, ἔγεινεν ὅλος 1.383:10, ἧτοι χίλια τριακόσια ὀγδοήκοντατρία, παράδες δέκα, τὰ ὁποῖα τὰ ἔλαβεν ὁ ρηθείς χατζῆ μανολάκης μίρ ταμαν σῶα καὶ ἀνελιπῆ ἀπὸ ἄσπρα τῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τῆς καθ' ἡμᾶς μητροπόλεως καὶ διὰ νὰ εἶναι εἰς κάθε καιρὸν γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ὅτι ἔγιναν τὰ ἐξοδα εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μνηᾶ τῆς Μητροπόλεως, 1782 Νοεμβρίου 1».¹²⁷

Ὁ Χρῦσανθος διεποιίμανε ἐπὶ δεκατρία χρόνια τὴ μητρόπολη Σηλυβρίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 1790 καὶ ἐνταφιάσθηκε μέσα στὸν μητροπολιτικὸ ναό.¹²⁸ Ἐπὶ τοῦ τάφου του ὑπῆρχε ἐπιγραφή ἡ ὁποία δὲν ἔγινε δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθεῖ.

127. Δημοσθενοπούλου, ὀ.π.π.

128. Ὀ.π.π. καὶ «Θρακικά», τόμος βος, σελ. 120.

Ἡ Παναγία Οὐρανοφόρα (φωτ. Ἀντ. Γ. Τρούλλου).

ΑΝΘΙΜΟΣ ΑΡΤΟΥΛΑΝΟΣ, Ο ΣΙΦΝΙΟΣ,
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΠΡΟΥΣΗΣ (1666-1672)
[ΕΠΑΝΕΛΕΓΧΟΣ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΥ]

1. Ἡ σιφνιακή καταγωγή τοῦ Ἀνθίμου
καί ἡ οἰκογένεια Ἀρτουλάνου.

Τῆ σιφνιακή καταγωγή καί τό ἐπώνυμο, Ἀρτουλάνος, τοῦ μητροπολίτου Προύσης Ἀνθίμου μᾶς πληροφορεῖ ὁ σύγχρονός του λόγιος ἱερομόναχος Παρθένιος Χαιρέτης, ὁ Κρητικός, σέ χειρόγραφο τοῦ ἔτους 1677 στό ὁποῖο κατέγραψε τά θαύματα τῆς Παναγίας Χρυσοπηγῆς Σίφνου.¹ Πρόσφυγας στό νησί ὁ Χαιρέτης, ἐγκαταβίωσε ἐπί πενήντα περίπου χρόνια, ὡς ἐφημέριος καί πνευματικός, στή γυναικεῖα Μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, τοῦ ἐπιλεγομένου Μογχοῦ,² γι' αὐτό γνώριζε ἄριστα πρόσωπα καί πράγματα. Βιώνοντας τήν εὐλάβεια τῶν Σιφνίων πρὸς τήν θαυματουργό Παναγία Χρυσοπηγή, ἀπεφάσισε νά καταγράψει, κατόπιν αὐστηροῦ ἐλέγχου, τά θρυλούμενα θαύματά Της. Ἄκουσε λοιπόν καί ἀπό στόματος τοῦ πρώην Προύσης Ἀνθίμου, πού ἐφесύχαζε τότε στή Σίφνο, τό γενόμενο καί σ' αὐτόν θαῦμα τῆς Παναγίας, ἡ Ὅποία τόν θεράπευσε ἀπό τή νόσο πού ὑπέφερε, σημείωσε δ' ὁ Χαιρέτης ὅτι τοῦ Ἀνθίμου «ἡ Πατρίς, αὕτη ἡ νῆσος τῆς Σίφνου ὁμολογεῖται», τό δ' «ἐκ γένους ὄνομά του Ἀρτουλάνος».³

Ἡ ἐκφραστειῖσα ἄποψη ὅτι ὁ πατέρας του δέν πρέπει νά ἦταν Σίφνιος, εἶναι ἀπλῶς ὑποθετική, ἡ δ' αἰτιολόγηση αὐτῆς μέ τήν ἐπίκληση τῆς δῆθεν ἀσυνέχειας τοῦ ἐπωνύμου Ἀρτουλάνος στή Σίφνο «στά μετέπειτα

1. Θεοδοσίου Κ. Σπεράντσα, *Ἡ Παναγία ἡ Χρυσοπηγή τῆς Σίφνου*, Ἀθῆναι 1949, σελ. 68-69.

2. Ἄγαμ. Τσελίκα, *Παρθένιος Χαιρέτης*, «ένας ἀγνοημένος Κρητικός λόγιος στή Σίφνο (17ος αἰ.)», περιοδ. Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α., τόμος πρῶτος (1986), σελ. 30 ἐπ., Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Παρθένιος Χαιρέτης*, περιοδ. Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α., τόμος δεύτερος (1989), σελ. 81 ἐπ. (καί σέ ἀνάτυπο).

3. Σπεράντσα, ὁ.π.π., σελ. 68.

χρόνια»,⁴ έντελῶς ἐσφαλμένη, δεδομένου ὅτι συνέχεια τῆς οἰκογένειας ὑπῆρξε. Κατ' ἀρχὴν ὁ Παρθένιος Χαιρέτης, στήν περιγραφή τοῦ γενομένου θαύματος στὸν Ἄνθιμο, ἀναφέρει ὅτι τοῦτος εἶχε καὶ δύο ἀδελφούς, παρόντες μάλιστα κατὰ τὴν τέλεσή του,⁵ σαράντα δ' ὀλόκληρα χρόνια μετὰ, στίς 28 Φεβρουαρίου 1718, καταγράφεται στὸν Α' Κώδικα τῆς μονῆς Παναγίας Βρυσιανῆς, ὡς ἀφιερωτῆς κτημάτων, ὁ Ἀντώνιος Ἰωάννου Ἀρτουλάνος,⁶ ἀπόγονός τους, προφανῶς, καὶ συνεχιστῆς τῆς οἰκογενείας, ἄγνωστο ἐπὶ πόσο χρονικὸ διάστημα.

2. Νεανικὸς βίος - προσέλευση στὸν μοναχισμό - σπουδές.

Ὅσα ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὰ νεανικὰ χρόνια τοῦ Ἀνθίμου, εἶναι ἱστορικῶς ἀναπόδεικτα,⁷ ὅπως ἡ εἴσοδός του ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας σέ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ἀνδρικό μοναστήρια τῆς Σίφνου, πιθανόν ἐκεῖνο τοῦ Προφητ' Ἡλία καὶ οἱ σπουδές του «στὴν Πατριάδα Σχολή», ἡ ὁποία, σημειωτέον, ἰδρύθηκε κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, τό 1713, δηλαδή πολὺ μετὰ τὸν θάνατό του. Ἐκεῖνο πού θά μπορούσε νά υποθέσει κανεὶς γιὰ μεγαλύτερη προσέγγιση τῆς πραγματικότητος, εἶναι ὅτι σπούδασε στά, ἀνιδρυμένα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1625 καὶ ἐξῆς, ἀπὸ καθολικούς, κυρίως, κληρικούς, ἀλλά καὶ ὀρθοδόξους, μικρά καὶ «ἀνώτερα» σχολεῖα τῆς Σίφνου.⁸ Ἄν δ' ὑπῆρξεν, ὅπως λέγεται, ἀδελφός τῆς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου, ὅπου καὶ ἄλλοι Σίφνιοι ἐμόνασαν,⁹ ἴσως διδάχτηκε ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἐγγραμμάτους συναδελφούς του.

Μόνον ἱστορικὰ βέβαιο εἶναι ὅτι «οὗτος, ὄντας ἱερομόναχος (ἄγνωστο ποιᾶς μονῆς), τῇ Κωνσταντινουπόλει παροικήσας, ἀρχιερεὺς ἀναδείκνυται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου»¹⁰ τῆς μητροπόλεως Προύσης, μετὰ ἀπὸ ἀξιολόγηση τῶν ἱκανοτήτων καὶ τῆς πνευματικῆς κατάρτισής του. Γιὰ τὴν δευτέρη αὐτῆ ἰδιότητά του ἔγραψεν ὁ Παρθένιος Χαιρέτης ὅτι

4. Ἀρχιμ. Φιλάρτου Ἀπ. Βιτάλη, Ὁ Σίφνιος μητροπολίτης Προύσης Ἄνθιμος καὶ τό θαῦμα τῆς Παναγίας Χρυσοπηγῆς, στήν Ἐπετηρίδα Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, Ἀθῆναι 1955, τόμος IB', σελ. 81-82.

5. Σπεράντσα, ὁ.π.π., σελ. 68, ὅπου ὁ Χαιρέτης γράφει πῶς ὁ Ἄνθιμος «ἐπῆγεν μέ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ καὶ νύμφες καὶ ἄλλους τινάς εἰς προσκύνησιν τῆς Χρυσοπηγῆς κατὰ τὴν ἡμέραν πού ἡ ζωηφόρος Ἀνάστασις ἀποδίδεται καὶ ἐκεῖ ἐνεπέμεινεν διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως» καὶ σελ. 69, ὅπου σημειώνει ὅτι ὁ Ἄνθιμος «πρότρέπει καὶ παρακινᾷ τοὺς δύο τοῦ ἀδελφούς...».

6. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἡ Κυρία Βρυσιανή, Ἀθῆναι 1966, σελ. 123, βλ. καὶ περιόδ. «Σιφνιακά», τόμος Β'/1992, σελ. 170.

7. Βιτάλη, ὁ.π.π.

8. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Κοινωνία καὶ Παιδεία στὴ Σίφνο κατὰ τὴν Τουρκοκρατία (1537-1821), περιόδ. «Σιφνιακά», τόμ. Ε'/1995, σελ. 33 ἐπ. καὶ 41 ἐπ.

9. Αὐτόθι, σελ. 24.

10. Σπεράντσα, ὁ.π.π.

τουτος, μετὰ τὴν ἐπάνοδό του στὴ Σίφνο, ἀνέπτυξε μεγάλη πνευματικὴ δραστηριότητα «κατακοσμῶν αὐτὴν μὲ λόγους θείους καὶ ἔργα θεάρεστα». ¹¹ Ἀλλὰ καὶ ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος Τήνου Angelo Venier, πού ἐπισκέφθηκε τὸ 1678 τὴ Σίφνο καὶ συναντήθηκε μαζί του, ἐντυπωσιάστηκε ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του. Στὴν ἀναφορά του πρὸς τὸ Βατικανὸ τὸν χαρακτήρισε *persona riguardevole* (= προσωπικότητα ἀξιόλογη), ¹² ἐνῶ συνήθως οἱ Λατῖνοι περιέγραφαν τοὺς ὀρθοδόξους κληρικούς ὡς ἀστοιχείωτους, ἀπαίδευτους κ.λπ.

3. Χρόνος ἐκλογῆς καὶ ἀρχιερατείας του.

Γιὰ τὸ ἔτος ἀνάδειξης τοῦ Ἀνθίμου σέ μητροπολίτη Προύσης καὶ τὴ χρονικὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του ἔχουν γραφεῖ διάφορα ἀντιφατικά. ¹³ Τοῦτο εἶτε γιατί ἄλλοι ἀρκέστηκαν μόνο στὰ διασωθέντα ἔγγραφα πού υπέγραψεν ὡς ἀρχιερέας Προύσης, εἶτε γιατί ἄλλοι θεώρησαν μιὰν εἴδηση ἀπόλυτα αὐθεντικὴ καὶ ἀνέπτυξαν ὅπως αὐθαίρετες θέσεις, ἱστορικὰ ἀπαράδεκτες, ¹⁴ πού περιήγαγαν τὰ πράγματα σέ σημεῖο πλήρους συγχύσεως. ¹⁵

“Ὅλα αὐτὰ ἐπειδὴ δέν ἔχει διασωθεῖ τὸ ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Ἀνθίμου σέ μητροπολίτη Προύσης. Ὅμως, μιὰ ἐπιγραφή, χαραγμένη ἐπὶ τῆς ποιμαντορικῆς ράβδου του, δίνει τὴ λύση, γιὰ τὸ ἔτος ἐκλογῆς του. Ἡ ράβδος διασώζεται στὸ κειμήλιο - φυλακεῖο τῆς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου καὶ φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή:

† ΤΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΠΡΟΥΣΗΣ ΑΝΘΙΜΟΥ
ΕΝ ΕΤΕΙ ΔΧΞΣ' (=1666)

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ χρονολογία αὐτὴ ἀναφέρεται στὴν ἀνάδειξή του σέ μητροπολίτη «τῆς Προυσαιαίας ἐκκλησίας», ¹⁶ ὅποτε καὶ χαράχθηκε.

11. Αὐτόθι.

12. Περιοδ. «Σιφνιακά», τόμ. Η'/2000, σελ. 173, 177.

13. Βασιλείου Γ. Ἀτέση, μητρ. πρώην Λήμνου, *Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Πάτμῳ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου*, Ἀθῆναι 1977, σελ. 178-179, Φιλαρέτου Ἀπ. Βιτάλη, ὁ.π.π. Ὁ Βασίλειος Ι. Κανδῆς, *Ἡ Προῦσα*, Ἀθῆναι 1883, σελ. 137-138 δημοσιεύει κατάλογο μητροπολιτῶν, ἀλλ' ἀγνοεῖ τὸν Ἀνθιμο.

14. Ἀτέση, ὁ.π.π., Βιτάλη, ὁ.π.π.

15. Αὐτόθι.

16. Περικ. Γ. Ζερλέντη, *Ἱστορικὰ Σημειώματα ἐκ τοῦ βραβείου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ μοναστηρίου Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου*, στὸ ἔργο Ἱστορικαὶ Ἐρευναι περὶ τὰς Ἐκκλησίας τῶν Νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου Θαλάσσης, ἐν Ἐρμουπόλει 1913 (ἀνατύπωση Διον. Νότη Καραβία, Ἀθῆνα ΜCMXCVIII, σελ. 171).

Μετά τήν ἐκλογή του ὁμως καί ἐπί δύο χρόνια δέν ὑπάρχουν εἰδήσεις γιά τόν Ἄνθιμο, ὅπως ὑπάρχουν στά ἐπόμενα τέσσερα σέ πατριαρχικά - συνοδικά ἔγγραφα,¹⁷ τά ὁποῖα προσυπέγραψε, τά ἐξῆς:

Ἐπί πατριάρχου Μεθοδίου Γ' Μορώνη:

α) 1668, Ἰούνιος· ἔγγραφο «κατά τοῦ νεωτερίσαντος ἀρχιεπισκόπου Σιναίου».

β) 1669· ἔγγραφο ἐπικυρωτικό τῶν σταυροπηγιακῶν προνομίων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Γαλατάκη στήν Εὐβοία.

γ) 1670, Νοέμβριος· σιγίλλιο ἐπικυρωτικό τῆς προσάρτησης στό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων τῆς σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Τζατατζούϊας (Μολδοβλαχίας).

δ) 1670, Δεκέμβριος· τήν καθαίρεση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ Ἄνανία.

ε) 1671, Ἰανουάριος· σιγίλλιο ἐπικυρωτικό τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας τῆς ἀνωτέρω μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Τζατατζούϊας (Μολδοβλαχίας).

Ἐπί πατριάρχου Διονυσίου Δ':

στ) 1671, Δεκέμβριος· ἔγγραφο πρὸς τόν μητροπολίτη Φιλαδελφείας Μελέτιο Χορτάκη.

ζ) 1672, Ἰανουάριος· ἔγγραφο περί τῶν ἱερῶν μυστηρίων.

Στίς γραπτές αὐτές μαρτυρίες καί μόνο στηρίχθηκαν οἱ συγγραφεῖς καί προσδιόρισαν τήν ἀρχιερατεία τοῦ Ἄνθιμου στήν Προῦσα ἀπό 1668-1672, ἀντί 1666-1672.

4. Παραίτηση ἢ παύση καί ἐπιστροφή στή Σίφνο.

Μετά τήν ὑπογραφή τοῦ τελευταίου, ὡς ἄνω, ἐγγράφου τοῦ Ἰανουαρίου 1672 καί ἐντός τοῦ ἰδίου μηνός παραιτήθηκε τοῦ θρόνου ἢ παύθηκε (ἴσως γιά λόγους οἰκονομικούς)¹⁸ καί ἐπέστρεψε στή Σίφνο περί τά τέλη τοῦ μηνός ἢ τίς ἀρχές Φεβρουαρίου. Τό πλοῖο στό ὁποῖο ἐπέβαινε κατέπλευσε πρῶτα στήν Κίμωλο, ὅπου παρέστη μάρτυς ἐπεισοδίου πού δημιούργησαν κουρσάροι σέ βάρος τοῦ Ἀθηναίου καραβοκύρη Ζουάννε Νταρκᾶ, ὁ ὁποῖος ἐμπορεύονταν κατράμι στά νησιά. Στή συνέχεια ὁ δυστυχῆς Νταρκᾶς κατηγορήθηκε ἄδικα στόν ἀγᾶ τῆς Σίφνου ὡς συνεργάτης τῶν κουρσάρων καί φυλακίστηκε ἀπ' αὐτόν. Ὡς βενετός ὑπήκοος προσέφυγε στόν πρόξενο τῆς Βενετίας Γάσπαρη Κοντόσταυλο καί ζήτησε τή βοήθειά

17. Ὅλα τά ἔγγραφα ἀπό τόν Πέρ. Ζερλέντη, ὅπου καί οἱ πηγές.

18. Γιά τό μεγάλο αὐτό ἱστορικό ζήτημα, παύσεων καί παραιτήσεων τῶν ἀρχιερέων, βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στή Μητρόπολη Παροναξίας, 1632-1670*, ἱστορικά στοιχεῖα πού ἀγνοήθηκαν, στό περιοδ. «Ἀρχατός», Νάξος, ἔτος I' (Αὐγ. - Ὀκτ. 1997), τεύχος 4, σελ. 5-32, ὅπου καί βιβλιογραφία.

του για να απαλλαγεῖ τῆς ἀδικῆς κατηγορίας. Ὑπέδειξε πρὸς τοῦτο καὶ ἀξιοπίστους μάρτυρες, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸν πρῶην Προύσης Ἄνθιμο. Ὁ Κοντόσταυλος διενήργησε ἀνακρίσεις καὶ ἐξέτασε μάρτυρες, ἔγραψε δὲ στὰ πρακτικά πού τήρησε ὅτι, στίς 26 Φεβρουαρίου 1672 (παλ. ἡμερ.) «προσηλθε αὐτοπροσώπως στὴν οἰκία τοῦ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Προύσης» καὶ τοῦ ἀνέγνωσε τὸ κατηγορητήριον κατὰ τοῦ Νταρκᾶ, ὁ δ' Ἄνθιμος ἀπήντησε ὅτι «ἦταν ἀλήθεια πὼς οἱ κουρσάροι, ἔνοπλοι, προσέβαλαν τὸ Κάστρο τῆς Κιμῶλου καὶ ἀφοῦ προξένησαν ζημιές ἀνεχώρησαν συλλαμβάνοντας καὶ αὐτὸν τὸν δυστυχῆ Γιαννάκη, τὸν ὁποῖον ἔριξαν στὸ κάτεργο», δὲν γνώριζε ὅμως γιὰ ποιὰν αἰτία.¹⁹

Ἐφυσυχάζοντας στὴ γενέτειρά του ὁ Ἄνθιμος, προσέφερε σ' αὐτὴν σπουδαῖο κοινωνικὸ ἔργο «μέ λόγους θεῖους καὶ ἔργα θεάρεστα» γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν συμπολιτῶν του, ὅπως βεβαιώνει ὁ Παρθένιος Χαιρέτης. Ὑπενθυμίζεται ὅτι «οἱ λόγοι θεῖοι», δηλ. τὸ κήρυγμα σὲ ἀπλῆ γλῶσσα, ἀποτελοῦσε ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα, σύστημα ἢ μέθοδο διδασκαλίας τοῦ λαοῦ²⁰ καὶ αὐτὴν ἐφήρμοξε στὴ Σίφνο καὶ ὁ Ἄνθιμος, ὅπως θὰ ἔκανε καὶ στὴν Προῦσα, τὴ μητρόπολή του. Τὴν πολύτιμη αὐτὴ προσφορά του ὁ Ἄνθιμος συνέχισε ἐπὶ ἱκανὰ χρόνια στὴ Σίφνο κατὰ τίς ὑπάρχουσες γραπτές μαρτυρίες γιὰ τὴν παρουσία του στὸ νησί, δηλ. ἀπὸ τοῦ ἔτους 1672 μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1678. Κατ' αὐτές: α) Τὸ 1672, Μαΐου 16, εἰσέπραξε ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Βρύσης, μέ τὴν ιδιότητα τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου, τὴν ἐτήσια φορολογία πρὸς τὸ πατριαρχεῖο²¹, β) τὸ 1675, ἡ Παναγία Χρυσοπηγὴ θαυματουργήσε καὶ τὸν ἀπήλλαξε τῶν πόνων του «ἀπὸ τὸ πάθος τῆς λιθιάσεως τῆς κίστεως», γ) τὸ 1677 διηγῆθηκε ὁ ἴδιος τὸ θαῦμα τοῦτο στὸν Παρθένιο Χαιρέτη²² καὶ δ) τὸν Μάιο τοῦ 1678 τὸν συνήντησε ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος Angelo Venier κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴ Σίφνο.²³

5. Ὁ φερόμενος τὸ 1666 «θάνατός» του.

Ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης πρῶην Λήμνου Βασίλειος Ἀτέσης, στὴ μνημονευομένη ἐδῶ ἐργασία του (βλ. ὑποσημ. 13), τὴν ὁποία ἔγραψε βιά-

19. Archivio di Stato di Venezia (ASV), Bailo, busta 114-11/A3, ὅπου ἡ πολυσέλιδη δικογραφία μέ λεπτομέρειες. Βλ. σύντομη ἀναφορά γιὰ τὸ θέμα στὰ «Σιφνιακά», Ἀθῆναι 1999, τόμ. Ζ', σελ. 42.

20. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου, Ἀθῆναι 1991, σελ. 29-31. Βλ. καὶ «Σιφνιακά», Ἀθῆναι 1995, τόμ. Ε', σελ. 65.

21. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἡ Κυρία Βρυσιανή, Ἀθῆναι 1966, σελ. 159 καὶ περιοδ. «Σιφνιακά», τόμ. Β'/1992, σελ. 174.

22. Σπεράντσα, ὀ.π.π.

23. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Σίφνου, περιοδ. «Σιφνιακά», τόμ. Δ'/1994, σελ. 72 καὶ τόμ. Η'/2000, σελ. 173 καὶ 177.

σει στοιχείων πίνακος, μέ τόν όποιο τόν έφοδίασε ό άλλοτε ήγούμενος τής Μονής Πάτμου κ. Ίσιδωρος Κρικρής (νύν έπίσκοπος Τράλλεων), θεώρησε ότι ό Προύσης Άνθιμος, άδελφός τής Μονής, «άπέθανε τό 1666», χωρίς μνεία συγκεκριμένης πηγής του Άρχείου της, δηλ. του «Βρεβίου»²⁴ (= βιβλίου καταγραφής θανάτων τών άδελφών) ή έγγραφου. Έχομε τή γνώμη ότι ή χρονολογία 1666 είναι ή χαραγμένη επί τής ποιμαντορικής ράβδου του Άνθίμου, χρησιμοποιήθηκε δ' έσφαλμένα ως χρόνος θανάτου του, είτε από τόν θεοφιλέστατο κ. Ίσιδωρο Κρικρή, είτε από τόν Άτέση. Ό τελευταίος μάλιστα διετύπωσε τήν άποψη ότι, άφου ό Άνθιμος άπεβίωσε τό έτος 1666, ή φερομένη από συγγραφείς άρχιερατεία του στην Προύσα από 1668-1672, πρέπει νά άπορριφθει καί νά θεωρηθει «ως διανυθεισα κατά τά έτη 1660-1666» χωρίς νά λάβει καν ύπόψη τά έγγραφα πού τουτος υπέγραψε από του έτους 1668-1672, αλλά καί τούς γνωστούς στή βιβλιογραφία μητροπολίτες τής περιόδου 1660-1666.²⁵

Μετά ταύτα, ό άρχιμ. κ. Φιλάρετος Βιτάλης σέ δική του έργασία (βλ. ύποσημ. 4), άμφισβήτησε (πολύ σωστά) τό έτος 1666 ως χρονολογία θανάτου του Άνθίμου καί τήν απέδωσε σέ έσφαλμένη αναγραφή της «στόν Κώδικα τής Ί. Μονής Πάτμου», πρότεινεν όμως ως έτος θανάτου του τό 1676. Για τήν ισχυροποίηση τής άποφής του αούτης επικαλέσθηκε τό χειρόγραφο του Παρθενίου Χαιρέτη περί τών θαυμάτων τής Παναγίας Χρυσοπηγής, γραμμένο, όπως ήδη αναφέραμε, τό έτος 1677, στό όποιο καταγράφεται καί τό γενόμενο, τό έτος 1675, θαύμα πρós τόν Άνθιμο. Θεώρησε δηλ. ό κ. Βιτάλης ότι ό Άνθιμος άπεβίωσε ένα χρόνο μετά τήν τέλεση του θαύματος (λόγω τής ασθενείας του;), δέν πρόσεξε όμως ότι ό Χαιρέτης, πού έγγραψε τό χειρόγραφό του τό έτος 1677, σημείωσε ότι «άτός του ό Άρχιερεύς μου έδιηγήθη χθές»²⁶ τό θαύμα, τότε δηλαδή πού κατέγραφε τά θαύματα τής Παναγίας, τό 1677.

Συμπερασματικά: ό χρόνος θανάτου του Σιφνίου μητροπολίτου Προύσης Άνθίμου Άρτουλάνου παραμένει άγνωστος. Δέν άπεβίωσε, πάντως, τό 1666 ούτε τό 1676, άλλ' όπωςδήποτε μετά τόν Μάιο του έτους 1678, άφου κατά τόν μήνα τουτον καί έτος συναντήθηκε μέ τόν Λατίνο έπίσκοπο Angelo Venier. Η έκλογή του στή μητρόπολη Προύσης πραγματοποιήθηκε τό 1666 (έτος πού χαρακτήρη επί τής ποιμαντορικής ράβδου του), ή δέ άρχιερατεία του διήρκεσε μέχρι καί του Ίανουαρίου 1672, όποτε έπέστρεψε στή Σίφνο.

24. Χρυσοστόμου Γ. Φλωρεντή, διακόνου, Βραβεϊον τής Ίερās Μονής Άγίου Ίωάννου του Θεολόγου Πάτμου, Άθήναι 1980, στίς σελίδες του όποίου δέν καταγράφεται ό θάνατος του Άνθίμου.

25. Βασιλείου Ι. Κανδής, *Η Προύσα*, Άθήναι 1883, σελ. 137-138.

26. Σπεράντσα, ό.π.π., σελ. 68-69.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
[1711 - 1722]

Ὁ Κωνστάντιος Χαλκιόπουλος γεννήθηκε, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, στή Σίφνο,¹ ἀλλά προέρχονταν ἀπό οἰκογένεια Κρητῶν πού εἶχαν καταφύγει στό νησί.² Μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, ἐγκατεστημένα στή Σίφνο, ἀναφέρονται:

α) Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κέας καί Θερμίων Νεῖλος (1646-1650), γνωστός ἀγιογράφος. Ὄταν τό 1650 ἀπεφάσισε νά παραιτηθεῖ τοῦ θρόνου τῆς Κέας, ἐπέστρεψε στή Σίφνο, ἀπό τήν ὁποία ἔστειλε τό ἔγγραφο τῆς παραίτησής του στό Πατριαρχεῖο, ζητώντας νά τόν διαδεχθεῖ στό θρόνο³

β) ὁ ἀνηψιός του Γερμανός Χαλκιόπουλος, μέχρι τότε πρωτοσύγκελλός του. Τό αἶτημα ἔγινε δεκτό καί ὁ Γερμανός ἀναδείχθηκε ἀρχιεπίσκοπος Κέας-Θερμίων.⁴

γ) ὁ ἱερεὺς καί ἀγιογράφος Κωνσταντῖνος Χαλκιόπουλος, ἀδελφός τοῦ ἀνωτέρω Γερμανοῦ καί δεύτερος ἀνηψιός τοῦ Νείλου. Ὁ ἱερεὺς Κωνσταντῖνος, συνέταξε τό 1676 στή Σίφνο δύο δικαιοπρακτικά ἔγγραφα τῆς Συλλογῆς Ε. Βάου.⁵ Εἶναι πολύ πιθανόν νά πρόκειται γιά τό ἴδιο πρόσωπο μέ τόν μητροπολίτη Κρήτης Κωνσταντίο μέ μεταλλαγή τοῦ ὀνόματός του κατά τή χειροτονία του σέ ἀρχιερέα. Πάντως καί τό 1707 ὁ Κωνστα-

1. Μακαρίου Κυδωνιέως, τοῦ ἐκ Χώρας Χανίων, τοῦ Τριγώνη, *Προσκυνητάριον τῆς Βασιλικῆς καί Σεβασμίας Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἄθω, αψοβ'* = 1772, σελ. 9-10, Τωμαδάκη Β.Ν., *Ἐλεγχος τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχιερατευσάντων ἐπί τουρκοκρατίας (1645-1898)*, «Ἐπετηρίς Ἑταιρ. Κρητικῶν Σπουδῶν», Ἀθήναι 1940, τόμος Γ', σελ. 122, Δετοράκη Θεοχ., Γεωργίου Νικολετάκη ἀνέκδοτοι ἐπισκοπικοί κατάλογοι τῆς Κρήτης, «Κρητολογία», Ἡράκλειον Κρήτης, 1977, τεῦχος IV, σελ. 74, 79.

2. Τωμαδάκη, *Ἐλεγχος* κ.λπ.

3. Συμεωνίδη Μ.Σ., *Τό Ἀρχιελάγιον κατά τόν πόλεμον Τουρκίας-Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές*, «Μηλιακά», Ἀθήνα 1989, τόμ. Γ', σελ. 80, 117 καί σέ ἀνάπτυο.

4. Συμεωνίδη, ὁ.π.π.

5. Βλ. τό ἕνα στοῦ Συμεωνίδη Μ.Σ., *Ἀνέκδοτα Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου*, «Σιφνιακά», Β' (1992), σελ. 123.

ντίνος Χαλκιόπουλος εξακολουθούσε να είναι απλός ιερέας, όπως προκύπτει από ένθυμσεις επί βιβλίου που άνηκε στον άδελφό του άρχιεπίσκοπο Κέας Γερμανό:

«- Τό παρόν ήπαρχι καμου του άρχιεπισκόπου Τζίας και Θερμίων Γερμανου».

«- Τό παρό(ν) βιβλίό τό άγόρασα από του άνοθε άρχιεπισκόπου των άδελφό λεγόμενο παπα κύρ Κωνσταντίνο Χαλκιόπουλο τό ζουγράφο νεκτάριος ιερομόναχος μουδενός έγραφα στό παρό(ν) βιβλίον ,αψζ'» = 1707.⁶

Κατά τίς μαρτυρίες των πηγών, ό Κωνσταντίος ξεκίνησε τό ιερατικό στάδιό του ως μοναχός της άγιορείτικης Σιμωνόπετρας.⁷ Άκολούθως, προσήλθε στις τάξεις της Άγιοταφικής Άδελφότητας και, υπό τήν ιδιότητα αυτή, περιήλθε τά μέρη της Ρούμελης συγκεντρώνοντας ένισχύσεις υπέρ του Άγίου Τάφου.⁸ Μετά τον θάνατό του κατηγορήθηκε ότι, μέ τά χρήματα που σύναξε ως άγιοταφίτης, πέτυχε να γίνει πρώτα έπίσκοπος, άγνωστο ποιās έπίσκοπής της Κρήτης και, άκολούθως, μητροπολίτης της μεγαλονήσου.⁹ Μητροπολίτης Κρήτης αναδείχθηκε τό 1711, τήν δέ 1η Δεκεμβρίου ίδιου έτους εκδόθηκε τό σουλτανικό Διάταγμα (μπεράτι) άναγνωρίσεώς του.¹⁰

Στίς 22 Νοεμβρίου 1712 παρέστη στό δικαστήριο έναγόμενος για χρέη του προκατόχου του Ίωσήφ. Τό δικαστήριο τον άθώωσε παρά τήν επίκληση του αντιδίκου ότι ό Κωνσταντίος είχε άναδεχθεί τά χρέη, άμέσως μετά τήν εκλογή του στην ΚΠόλη, ενώπιον του Πατριάρχου, στον όποιο είχε προσφύγει ό δανειστής του Ίωσήφ.¹¹

Είναι άλήθεια ότι ό Κωνσταντίος ανέλαβε τή μητρόπολη Κρήτης σε δυσχερέστατη περίοδο γιατί οι Χριστιανοί του Χάνδακος, όπου ή μητροπολιτική έδρα, βρίσκονται διηρημένοι σε δύο κόμματα, τους μητροπολιτικούς ή πατριαρχικούς και τους αντιμητροπολιτικούς ή αντιπατριαρχικούς. Οι πρώτοι αποδέχονταν τήν ύπαγωγή της Κρήτης υπό τον Οίκου-

6. Γούναρη Άντ., *Ή Κύθνος*, Άθήναι 1938, σελ. 172 και Συμεωνίδη Μ.Σ., *Οι άρχιεπίσκοποι Τζίας και Θερμίων Γρηγόριος και Γερμανός Χαλκιόπουλος*, «Κυκλαδικόν Φώς». Άπρίλ. 1981, σελ. 10.

7. Τωμαδάκη Β. Νικ., *Ίστορία της Έκκλησίας Κρήτης επί τουρκοκρατίας (1645-1898)* - Αί πηγαί, έν Άθήναις 1974, τόμ. Α', σελ. 341.

8. Σωφρονίου πρ. Λεοντοπόλεως, *Πατριαρχών Γράμματα*, «Νέα Σιών», Ίεροσόλυμα 1932, τόμ. 27ος, σελ. 545.

9. Αύτόθι.

10. Σταυρινίδη Σ. Νικ., *Μεταφράσεις τουρκικών ιστορικών έγγραφών άφορώντων εις τήν ιστορίαν της Κρήτης*, Ήράκλειον Κρήτης 1978, τόμ. Γ', σελ. 371.

11. Σταυρινίδη, ό.π.π., σελ. 374-375.

μενικό Θρόνο καί τούς διοριζόμενους ἀπ' αὐτόν μητροπολίτες, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι δέν ἐπιθυμοῦσαν τήν ἐν λόγῳ ἐξάρτηση γιά λόγους οἰκονομικούς. Στούς τελευταίους ἀνήκαν καί οἱ Σιναΐτες μοναχοί τοῦ Χάνδακα καί οἱ ὄπαδοί τους, οἱ ὁποῖοι ἀντιμάχονταν μέ σφοδρότητα τούς ἀποστελλομένους ἀπό τό Πατριαρχεῖο μητροπολίτες. Ἡ θλιβερή αὐτή κατάσταση ἐπικρατοῦσε ἐπί πολλά χρόνια, ἀπό τοῦ ἔτους 1672, μέ ἀφορμή τά πατριαρχικά καί μητροπολιτικά οἰκονομικά δικαιώματα πού πολλοί δέν ἤθελαν νά πληρώνουν.¹²

Ὁ Κωνστάντιος, καλοκάγαθος ἄνθρωπος, ὅπως μαρτυρεῖται, φαίνεται ὅτι τά δύο-τρία πρῶτα χρόνια τῆς ἀρχιερατείας του πέτυχε νά φέρει τά πράγματα σέ καλό δρόμο. Σ' αὐτό ἔπαιξε ρόλο καί ἡ ἰδιαίτερη ἱεροπρέπειά του, ὅπως ἀναφέρει λαϊκό στιχοῦργημα: «ἐκκλησιαστικός πολλά ὁ τρισμαχαρισμένος...». Καί ἀκόμη:

«Καί ἀντ' αὐτοῦ (τοῦ Ἰωσήφ) μᾶς στέλνουσι ἄνδρα ἡγιασμένον, λέγω τόν κύρ Κωνστάντιον τόν περιβλογημένον· τό γένος τούτου ἀπ' ἐδῶ, Χαλχιόπλος ἡ γενιά του, μικρούς - μεγάλους Κρητικούς τούς εἶχε σάν παιδιά του».¹³

Ὅμως οἱ ἀντιτιθέμενοι δέν ἠσύχαζαν, μέχρι πού ἦλθε σέ ρήξη μέ δύο ἀπ' αὐτούς, ἄρχοντες τοῦ Κάστρου, τόν Γιαννᾶ Μοσχάκη, γραμματικό τῆς Πόρτας στόν Χάνδακα καί τόν πρόκριτο τῶν Ἀρχανῶν Μπονάκη. Καί οἱ δύο ἦταν ἄνθρωποι μέ μειωμένη χριστιανική συνείδηση καί ἀρχηγοί τῆς ἀντιμητροπολιτικῆς παράταξης. Ἀφορμή πάντοτε τά πατριαρχικά καί μητροπολιτικά δικαιώματα. Διέβαλαν λοιπόν καί συκοφάντισαν τόν Κωνστάντιο ὅτι δῆθεν καταπίεζε τό ποίμνιο καί τό φορολογοῦσε ὑπέρμετρα. Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κοσμάς ὑπερασπίσθηκε τόν Κωνστάντιο καί μέ ἀναφορά του τῆς 24 Αὐγούστου 1714 πρὸς τήν Ὑψηλή Πύλη ἐξήγησε λεπτομερῶς τήν πραγματική κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στήν Κρήτη. Παράλληλα ὅμως καταγγέλθηκε ὁ Κωνστάντιος καί γιά χρέη του πρὸς τρίτους στήν ΚΠόλη μέ ἀποτέλεσμα ἡ Ὑψηλή Πύλη νά ἀποφασίσει, ἀφ' ἑνός τήν ἀποστολή στήν Κρήτη πατριαρχικοῦ ἐξάρχου προκειμένου νά ἐξετάσει ἂν «πράγματι συνέβησαν ἀδικίαι καί καταπίεσεις εἰς βάρος τῶν πτωχῶν ραγιαδῶν»¹⁴ καί ἀφ' ἑτέρου, τήν προσαγωγή του στήν ΚΠόλη «διά νά δικασθῆ οὗτος ἱερονομικῶς μετά τῶν ἀντιδίκων του εἰς τό αὐτοκρατορικό διβάνιον».¹⁵

Τόν ἐπόμενο χρόνο, στίς 29 Μαρτίου, ἐκδόθηκε καί ἀπόφαση τοῦ ἱε-

12. Σταυρινίδη, ὁ.π.π., σελ. 402-403.

13. Τωμαδάκη, ὁ.π.π., σελ. 83.

14. Σταυρινίδη, ὁ.π.π., σελ. 389-390.

15. ὁ.π.π., σελ. 390-392.

ροδικείου Κρήτης, μέ τήν ὁποία ὑποχρεώθηκαν οἱ ἐπίσκοποι Κισάμου Γεράσιμος καί Μαλεβιζίου Σίλβεστρος, ἐγγυητές δανείου 1200 γροσίων πού εἶχε συνάψει τό 1714 ὁ Κωνστάντιος ἀπό τόν Ἰμπραχίμ Μπολούκ-μπαση, νά πληρώσουν τό ἀνωτέρω ποσόν, τό ὁποῖο ἀδυνατοῦσε νά ἐξοφλήσει ὁ Κωνστάντιος.¹⁶ Στίς 20 Ἀπριλίου 1715 ἐκδόθηκε φερμάνι μέ τό ὁποῖο ἐγκρίνονταν οἱ ἐτήσιες συνεισφορές λαοῦ («ἐξ ἐκάστης οἰκίας φόρου ὑποτελοῦς δώδεκα ἄσπρα») καί ἱερέων «ἐν χρυσοῦν νόμισμα» καί δίνονταν ἐντολή «νά ἐπιστραφοῦν, κατόπιν ἱεροδικαστικῆς ἐρεύνης τά ὑπό τῶν πρώην μητροπολιτῶν περιπλέον εἰσπραχθέντα»¹⁷.

Ὅμως οἱ ἀντιπατριαρχικοί καί ἀντιμητροπολιτικοί ἐπέτυχαν στίς 23 ἰδίου μηνός τήν ἀνακήρυξη τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης καί τήν παύση τοῦ Κωνσταντίου, ἀντικανονικά, μέ ἀναβίβαση στόν θρόνο τῆς Κρήτης τοῦ Κισάμου Γεράσιμου.¹⁸ Βραδύτερα, μετά καί τήν καταδίκη σέ θάνατο τοῦ ἀντιπατριαρχικοῦ Μοσχάκη γιά «κακοποιό δράση» κατά τῶν συμπατριωτῶν του,¹⁹ «οἱ δυστυχησμένοι ραγιαδες, μή ὄντες εὐχαριστημένοι ἀπό τόν μητροπολίτην Γεράσιμον, ὅστις ἦτο ὁπαδός τοῦ θανατωθέντος Μοσχάκη, ἐξέλεξαν καί ἐζήτησαν τόν προηγουμένως ὄντα μητροπολίτην των Κωνστάντιον κληρικόν, ἀποστείλαντες, συμφώνως πρὸς τοὺς κανονισμούς των, ἔγγραφον πρὸς τόν Πατριάρχη, διά τοῦ ὁποίου ἔφερον εἰς γνῶσιν τοῦ τε Πατριάρχου καί τῶν ἐνταῦθα μητροπολιτῶν, ὅτι ὁ ρηθεῖς Κωνστάντιος, ὢν ἐπὶ τόσα ἤδη ἔτη μητροπολίτης των, ἦτο ἰκανός ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του, τῶν ἱερουργιῶν του καί κατάλληλος ἀπό πάσης ἀπόφευς καί φιλήσυχος» ἀναφέρεται σέ μπεράτι τῆς 6 Δεκεμβρίου 1718, μέ τό ὁποῖο, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως, ἐνεκρίθη ἡ ἐπάνοδος στόν θρόνο Κρήτης τοῦ Κωνσταντίου, μέ ἀποκατάσταση τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Στή συνέχεια ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας μέ γράμμα του (1719) πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, κληρικούς καί τόν λαό τῆς Κρήτης, γνωστοποίησε ὅτι ἡ ἐπαρχία Κρήτης ὑπετάγη καί «αὔθις μέ ἰσχυρότατον βασιλικόν ὀρισμόν... εἰς τόν ἀγιώτατον πατριαρχικόν ἀποστολικόν οἰκουμενικόν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθὼς ἦτον καί πρότερον...» καί ὅτι δόθηκε «ἡ προστασία καί ἐξουσία αὐτῆς τῷ γνησίῳ καί νομίμῳ καί κανονικῷ ἀρχιερεῖ, ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κρήτης, ὑπερτίμῳ καί ἐξάρχῳ Εὐρώπης, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἡμῶν καί συλλειτουργῷ κύρ Κωνσταντίῳ...».²⁰

Ἔτσι ὁ Κωνστάντιος ἐπανῆλθε στό θρόνο του, ἂν καί, οὐσιαστικά, τί-

16. ὁ.π.π., σελ. 401-404.

17. Αὐτόθι.

18. ὁ.π.π., σελ. 405-406.

19. Σταυρινίδη, *Μεταφράσεις κλπ.*, τόμ. Δ' (1984), σελ. 21.

20. Σταυρινίδη, ὁ.π.π., σελ. 32-36.

ποτα δέν είχε αλλάξει στην Κρήτη, όπου τά χρέη τῆς μητροπόλεως καί τοῦ ἰδίου ηὔξαναν συνεχῶς. Στην ἐπιδίωξή του νά ἐξοφλήσει τά πατριαρχικά δικαιώματα, ἀδυνατοῦσε νά τακτοποιήσει προσωπικές ὑποχρεώσεις του, ὅπως ἔγραφε ὁ δανειστής του μέγας ρήτορας τοῦ Πατριαρχείου Σπαντωνῆς σέ ἐπιστολή τῆς 31 Δεκεμβρίου 1719 πρός τόν πατριάρχη Ἱεροσολύμων Χρῦσανθο:

«Ὁ Κρήτης κύρ Κωνστάντιος χρεωστεῖ μοι ὑπέρ τά ὀκτακόσια γρόσια, ἰδίαις χερσίν λαβών καί ὑποσχεθείς ἐν τῷ διαλαμβάνειν αὐτά ἐνώπιον τοῦ ἀοράτου Θεοῦ καί τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ, ἀποδοῦναι μου ἀπό τοῦ πρώτως συναχθησομένου εἰσοδήματος, ἀλλ' οὐκ ἐποίησε κατά τήν ὑπόσχεσιν, καίτοι τεττάρων χρόνων εἰσοδήματα συνάζει ὅλως, ἐξ ὧν καί ἐπλήρωσε μέν χρέος τοῦ πρό αὐτοῦ Ἰωάσαφ, ὦ τῆς ἀβελτηρίας, ὑπέρ τάς τέσσαρας χιλιάδας τῶν γροσίων, τό δέ ἴδιον αὐτοῦ χρέος εἶασεν ἀπλήρωτον...».²¹

Κατά τή δεύτερη αὐτή ἀρχιερατεία τοῦ Κωνσταντίου γνωρίζουμε ἀναφορά του (1720) κατά τοῦ ἐπισκόπου Ρεθύμνης Δανιήλ²² καί αἰτήσεις του (1721) πρός τήν τουρκική διοίκηση Κρήτης γιά τήν καταβολή τῶν ἀρχιερατικῶν δικαιωμάτων «παρ' ἐκάστου ἱερέως μία ὀθωμανική λίρα καί παρ' ἐκάστου πολίτου 12 παράδες γεροί»,²³ τά ὅποια οἱ ὑπόχρεοι ἐξακολουθοῦσαν νά μὴν πληρώνουν. Τό μόνιμο οἰκονομικό πρόβλημα τῆς μητροπόλεως φαίνεται ὅτι εἶχε φέρει τόν Κωνστάντιο σέ ἀπόγνωση, γεγονός πού τόν ἀνάγκασε νά ὑποπέσει στό παράπτωμα τοῦ «μαλικιανέ», δηλαδή τῆς ἀναμίξεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας στήν πώληση τῶν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, οἱ ὅποτες κανονικά «ἐξετίθεντο εἰς πλειοδοσίαν ὑπό τῶν πνευματικῆν ἐξουσίαν ἐχόντων μητροπολιτῶν».²⁴

Τό ἐν λόγω παράπτωμα καί ἡ ἀδυναμία του νά ἐξοφλήσει τίς ὑποχρεώσεις του πρός τό πατριαρχεῖο, τό ὅποιο ἀπέστειλε πατριαρχικό ἔξαρχο στήν Κρήτη²⁵ νά διενεργήσει ἀνακρίσεις καί πείσει τόν Κωνστάντιο νά πληρώσει ὀφειλές δύο χρόνων, ὑπῆρξαν οἱ ἀφορμές καθαιρέσεώς του τό 1722 καί τῆς ἐπιβολῆς ποινῆς ἐξορίας του στή Ρόδο. Γιά τήν ἐνεργοποίηση τῆς ποινῆς ἐκδόθηκε στίς 6 Ἰουνίου 1722 «βασιλικόν φερμάνιον» δυνάμει τοῦ ὁποίου ὁ Κωνστάντιος, μέ συνοδεία τσαούσηδων τοῦ γενιτσαρικοῦ σώματος, μεταφέρθηκε στή Ρόδο ὅπου ὁ ἐκεῖ πασᾶς τόν ἔκλεισε στίς φυλακές τοῦ φρουρίου.²⁶ Μετά παρέλευση μηνῶν ὁ δυστυχῆς Κωνστά-

21. Ἐθνική Βιβλιοθήκη / Τμήμα Χειρογράφων, ΜΤΠ. ἀριθ. 244.

22. Σταυρινίδη, ὅ.π.π., σελ. 63-64.

23. Σταυρινίδη, ὅ.π.π., σελ. 64-65, 79, 83, 88, 110.

24. Τωμαδάκη, Ἐλεγχος κλπ.

25. Σταυρινίδη, ὅ.π.π., σελ. 124.

26. Αὐτόθι καί Τωμαδάκη, Αἱ Πηγαί, σελ. 342 καί Δετοράκη, Ἀνέκδοτοι ἐπισκοπ. κατάλογοι κλπ., σελ. 79.

ντιος απέστειλε ἐπιστολή στον πατριάρχη καί τή Σύνοδο μέ τήν ὁποία περιέγραφε τή δεινή θέση του καί παρεκάλεσε νά τοῦ ἐπιτραπεῖ νά μεταβεῖ στό Ἅγιον Ὄρος, στή μονή τῆς μετανοίας του, τή Σιμωνόπετρα. Τό αἴτημά του ἔγινε δεκτό καί μέ πατριαρχικό συνοδικό ἔγγραφο, ἀπό 8 Ἰουνίου 1723, πρὸς τόν μητροπολίτη Ρόδου, γνωστοποιήθηκε ἡ ἔγκριση μεταβάσεώς του στό Ἅγιον Ὄρος, ὄχι ὅμως στή Σιμωνόπετρα, ἀλλά στή Μονή Μεγίστης Λαύρας, ὅπου ἔπρεπε νά παραδώσει στον ἐκεῖ ἐφesuχάζοντα μητροπολίτη πρῶν Ἄρτης Νεόφυτο γραπτὴ παραίτησή του ἀπό τό θρόνο τῆς μητροπόλεως Κρήτης. Ὁ πατριάρχης ἔγραφε τά καθέκαστα καί στον πρῶν Ἄρτης, πρὸς τόν ὁποῖο απέστειλε τή συνοδική ἀπόφαση περί ἀθωώσεως τοῦ Κωνσταντίου καί ἐπαναφορᾶς του στό ἀρχιερατικό ἀξίωμα μέ τήν ἐντολή νά παραδοθεῖ σ' αὐτόν μετά τήν ὑποβολή τῆς παραιτήσεώς του.²⁷

Ὁ Κωνστάντιος ὑπήκουσε καί ἐπῆγε στή Λαύρα τηρώντας κατὰ γράμμα τίς ἐντολές τοῦ Πατριαρχείου, τό ὁποῖο μάλιστα ὑποσχέθηκε ὅτι βραδύτερα ἤθελε «προνοήσει νά τοῦ γίνῃ καμμία κυβέρνησις παρά τῆς Ἐκκλησίας (= χορήγηση οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως) διὰ τό γῆρας καί τήν ἀδυναμίαν του»²⁸. Ὁ Κωνστάντιος, θύμα τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων καί τῶν διαιρέσεων τοῦ κρητικῶ λαοῦ, ἐπέρασε τό ὑπόλοιπο, σύντομο ἄλλωστε, τοῦ βίου του στή Λαύρα, ὅπου ἄφησε μνήμη ἀγίου ἀνθρώπου στους ἀγιορεῖτες μοναχοῦς. Ἐκεῖ ἀπεβίωσε τόν Ἰούλιο τοῦ 1725.²⁹

Μετά τόν θάνατό του, ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος ἔγραφε στή Λαύρα, στον πρῶν Ἄρτης Νεόφυτο, ὅτι «ὁ αὐτόθι ἀπελθὼν εἰς Κύριον (Κωνστάντιος) καλὰ ἤξεύρει ἡ ὑμετέρα πανιερότης ὅτι ἦταν κοινοβιάτης εἰς τόν Ἅγιον Τάφον, τόν ὁποῖον καί πολλά ἠδίκησεν, ἐπειδὴ καί μέ τήν ἐλεημοσύνη ὅπου ἔλαβε μέ τό ὄνομα αὐτοῦ ἀπό τοὺς χριστιανούς, ἔγινεν ἐπίσκοπος καί ἀκολούθως μητροπολίτης, ὁ ὁποῖος, ὡς φαίνεται, τυπτόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότος, εἶχε μίαν πατερίτζαν ἀκριβῆν καί εἶπεν εἰς πολλούς ὅτι τήν ἀφήνει τῷ Ἁγίῳ Τάφῳ, ἡ ὁποία ἄχρι τοῦδε δέν ἐφάνη. Λοιπὸν παρακαλοῦμεν νά ἐξετάσῃ ἡ ἀδελφικὴ αὐτῆς ἀγάπη ἂν τήν εἶχεν αὐτοῦ μέ λόγον του καί ἂν ἔκαμε διαθήκην καί ἂν τήν ἄφησεν εἰς τόν Ἅγιον Τάφον καί τώρα εἰς τίνος χεῖρας εὑρίσκεται».³⁰

Ὁ πρῶν Ἄρτης φαίνεται ὅτι ἀπήντησε πῶς ὁ Κωνστάντιος ἀπεβίωσε πάμπτωχος καί οὔτε διαθήκῃ ἔκαμε, γιατί ὁ πατριάρχης ἐπανῆλθε μέ ἄλλο γράμμα στό ὁποῖο ἐξέφραζε τή δυσἀρέσκειά του:

«Περί δέ τῆς Κωνσταντίου ὑποθέσεως καί τῆς πατερίτζας, θαυμαζό-

27. Τωμαδάκη, *Αἱ Πηγαί*, σελ. 342-345.

28. Αὐτόθι.

29. Δετοράκη, ὀ.π.π.

30. πρ. Λεοντοπόλεως, ὀ.π.π.

μεθα τί νά εἴπωμεν. Εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι δέν εἶχε σκοπόν καλόν, ἐπειδή καί ἐζημίωσε τόσον τόν Ἅγιον Τάφον καί δέν ἐφρόντισε νά διορθωθεῖ, μάλιστα ἐμεταχειρίσθη καί ὑπουλόγητα, ἐπειδή καί ἄφησε δύο σηπέτια (= σάκκους) εἰς τήν Κρήτην μέ παραγγελίαν ὅτι, μετά τόν θάνατόν του, νά εἶναι τοῦ Ἁγίου Τάφου. Νομίζοντες δέ καί ἡμεῖς πώς τάχα νά ἄφησε τίποτες, ἐστείλαμεν καί τά ἐφέραμεν καί ἄλλον δέν εἶχαν, παρά μερικά πανικά καί πετζέταις παλαιαῖς καί χονδρομάνδηλα ἀπό ἐκεῖνα πού ἐμάζωνεν εἰς τήν Ρούμελην εὐρισκόμενος ἔτι εἰς τήν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἁγίου Τάφου».³¹

Τά οἰκονομικά ζητήματα ἀκολουθοῦσαν τόν πάμπτωχο Κωνστάντιο καί μετά θάνατον, ὅταν δέν ἦταν δυνατόν οὔτε νά ἀπολογηθεῖ στά καταμαρτυρούμενα ἐναντίον του, πού κατά πᾶσαν πιθανότητα, δέν ἦταν ἀληθῆ. Πράγματι, ἂν ὑπῆρχαν ἐκκρεμότητές του πρός τόν Ἅγιον Τάφο, τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων θά ἄφινε νά περάσουν δεκαπέντε τουλάχιστον χρόνια γιά νά ἀναζητήσῃ τήν τακτοποίησή τους; Μᾶλλον ὄχι. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἤλπιζε, μετά τόν θάνατο τοῦ Κωνσταντίου, ὅτι θά μπορούσε νά πάρει τουλάχιστον τήν πατερίτσα του.

Στόν Κωνστάντιο ἀνῆκε χειρόγραφος Κώδικας, εὐρισκόμενος σήμερα στή βιβλιοθήκη Φανερωμένης τῆς Λευκωσίας Κύπρου, κατά τό ἀκόλουθο ἐπ' αὐτοῦ κτητορικό σημείωμα: «Τό παρόν ὑπάρχει καμοῦ τοῦ εὐτελοῦς κ(αί) ἀναξίου ἀνθίμου ἐπισκόπου ρηθύμνης. Τό ὁποῖον ἔλαβα ἀπό τοῦ ἐν μακαρία τῇ λίξει γενομένου κύρ κωνσταντίου πρόην Κρήτης...».³²

Τέλος εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Κωνστάντιος εἶχε ἀπευθύνει ἐπιστολή στόν Χρῦσανθο Νοταρᾶ τήν 1η Ὀκτωβρίου 1716.³³

31. Αὐτόθι.

32. Δετοράκη, ὄ.π.π.

33. Σάθα Ν.Κ., Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ' (1872), σελ. 527.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΙΦΝΟΥ
[1653 - 1689]

Σημείωση

Τά ιστορικά έγγραφα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου πού ἔχομε συγκεντρώσει κατά τίς πολυχρόνιες ἔρευνές μας (προερχόμενα, κυρίως, ἀπό τό περίφημο Ἀρχεῖο τῆς Sacra Congregazione de Propaganda Fide τοῦ Βατικανοῦ), ἀνέρχονται σέ ἑκατοντάδες. Εὐχῆς ἔργο θά ἦταν ἂν τά ἔγγραφα αὐτά δημοσιεύονταν συστηματικά καί κατά χρονολογική τάξη, ὥστε νά ἀποτελέσουν ἓνα «ἔντυπο Ἀρχεῖο» πού θά φανεῖ πολύτιμο σέ ἐρευνητές καί συγγραφεῖς. Μιά πού τοῦτο φαίνεται ἀδύνατο, ἐπί τοῦ παρόντος, λόγω τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς δαπάνης ἢ ὁποῖα ἀπαιτεῖται γιά παρόμοιο ἐγχεῖρημα, δίνουμε στή δημοσιότητα μικρόν μόνο ἀριθμό τους προκειμένου νά καταδειχτεῖ τό ἐνδιαφέρον περιεχόμενό τους. Τοῦτο δέν εἶναι ἀποκλειστικά ἐκκλησιαστικῆς σημασίας, ἀλλά καί πολυειδῶς πολιτικῆς, ὅπως ἔχει ἤδη ἀποδειχτεῖ μέ τή χρησιμοποίησή του, ἀποσπασματικά, σέ ἱκανές ἐργασίες μας.

Τά ἐν λόγω ἔγγραφα ἀποδίδονται ἀπό τήν ἰταλική στήν ἑλληνική γλῶσσα σέ ἐλεύθερη μετάφραση, ἀλλά μέ μεγάλη φροντίδα στή μὴ ἀλλοίωση τῶν ἐννοιῶν τῶν κειμένων τους, ὅπου δέ εἶναι δυνατόν, παρέχουμε διευκρινίσεις γιά πρόσωπα καί γεγονότα γιά καλύτερη κατανόησή τους.

1. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΠΟΛΛΑ, ΒΙΚΑΡΙΟΥ ΣΙΦΝΟΥ

Σίφνος, 18 Ἰουνίου
1653

Βιογραφικό

Ὁ Βαρθολομαῖος ντά Πόλλα, τέκνο πτωχῆς καθολικῆς οἰκογένειας τῆς Σύρου, γεννήθηκε τό ἔτος 1625 καί σπούδασε κοντά στούς πατέρες καπουτσίνους τοῦ νησιοῦ του τά λεγόμενα «ἀνθρωπιστικά μαθήματα» (*humanita greca e romana* = Γραμματική καί ἀρχαίους Ἕλληνες καί

Λατίνους συγγραφείς) μέχρι και τό 1641. Τότε ο αδελφός του δόν Μάρκος, έφημέριος τής Λατινικής Έκκλησίας Σίφνου από τό 1634 [βλ. «Σιφνιακά», 4ος (1994), σελ. 38 έπ.], ζήτησε από τό Βατικανό νά βοηθήσει τόν νεαρό Βαρθολομαΐο νά κάνει ανώτερες σπουδές στη Ρώμη γιατί είχε μεγάλη έφεση στά γράμματα. Η αίτηση όμως άπορρίφθηκε. Δύο χρόνια αργότερα, στις 10 Μαΐου 1643, τό ίδιο αίτημα υπέβαλε ο μεγαλέμπορος Σίφνου Βασίλειος Λογοθέτης [SCPF/SOCC. 39, 415^R] μέ άποτέλεσμα εϋνοϊκό. Έτσι ο Βαρθολομαΐος, ήλικίας τότε 18 έτών, έγινε δεκτός στό Collegio Urbano τής Ρώμης, όπου σπούδασε επί τρία χρόνια Φιλοσοφία και Θεολογία. Άπεφοίτησε τόν Ιούνιο του 1650 και άμέσως εισήλθε στις τάξεις του Λατινικού Κλήρου. «Στις 19 Ιουνίου 1650, ήμέρα Κυριακή, έλαβε τήν πρώτη χειροτονία και τις τέσσερις μικρότερες από τόν πανιερώτατο Άνδρέα Βοργία, έπίσκοπο Signino, στην έκκλησία San Chirico. Τήν έπομένη Κυριακή, 26 του ίδιου μηνός, έδωσε τόν όρκο του υποδιακόνου στον πανιερώτατο Πέτρο - Φραγκίσκο Φιλομάρκο, έπίσκοπο Agnanino, στην έκκλησία τής Santa Maria Magdalena. Τήν έπομένη Κυριακή, 3 Ιουλίου ίδιου έτους, χειροτονήθηκε διάκονος από τόν ίδιο έπίσκοπο στην ίδια έκκλησία. Τέλος, τήν τετάρτη Κυριακή, 10 Ιουλίου, ανεδείχθη στην ίδια έκκλησία πρεσβύτερος από τόν μονσινιόρε Bartolomeo Venino, έπίσκοπο Satri e Nepi» [SCPF/Visite e Collegi, vol. 31, 39^{RV}]. Άκολούθως ζήτησε νά τοποθετηθεί στην Έκκλησία τής Σίφνου, αίτημα που έγινε άποδεκτό και εκδόθηκε σχετικό διοριστήριο τής Propaganda στις 19 Ιανουαρίου 1651 και του έπισκόπου Σίφνου Giovanni Camponesco [SCPF/SOCC. 187, 699^R]. Καθήκοντα ανέλαβε τόν Ιούνιο του ίδιου χρόνου [SOCC. 187, 670^R], έφημέρευσε δέ στη Σίφνο μέχρι τό έτος 1659, όποτε αναδείχτηκε αρχιεπίσκοπος Παροναξίας [«Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 42].

Σεβασμιώτατε Κύριέ μου

Άπό γράμμα που έπήρα του συμπολίτου μου Γεωργίου Πέρη,¹ πληροφορήθηκα ότι ή σεβασμιότητά σας δέν έλαβε τά δικά μου, τά όποια μέ πολλές ευκαιρίες τής απέστειλα. Μένω γι' αυτό κατάπληκτος, αλλά και πολύ στενοχωρημένος, πληροφορούμενος από τό ανωτέρω γράμμα ότι ή σεβασμιότητά σας μου έγραψε αρκετές φορές, ένω έγώ μέσα στα τρία χρόνια που έφυγα από τή Ρώμη, δέν έλαβα παρά μόνο δύο γράμματα, ένα τόν πρώτο χρόνο και τό δεύτερο μέ τις γαλλέρες τής Μάλτας που απέστάλη μέσω των κυρίων προκρίτων τής Σίφνου. Μένω λοιπόν πράγματι κατάπληκτος γιατί, μάρτυράς μου ο Κύριος, δέν παρέλειψα ποτέ μέ

1. Βλ. τό έπόμενο υπ' αριθμ. 2 έγγραφο.

κάθε εύκαιρία νά γράφω στή σεβασμιότητά σας, ὅπως καί στήν Ἁγία Προπαγάνδα, περισσότερο ὅμως στή σεβασμιότητά σας ἀπό τήν ὁποία ἔχω γνωρίσει πολλές χάρες· γι' αὐτό ἡ ὑμετέρα φρόνηση θά ἀποδώσει τήν παράλειψη αὐτή στήν ἀστάθεια τῶν περιστάσεων καί στίς δυσχέρειες τῆς θαλάσσης καί ὄχι σέ πρόθεσή μου ἢ ἔλλειψη ἐνδιαφέροντος. Θέλω νά πιστεύω ὅτι μέ τή βοήθεια τοῦ Κυρίου θά μέ ἀπαλλάξετε ἀπό παρόμοια κατηγορία, γιατί δέν μοῦ λείπει τό θάρρος, πού τό ἀντλῶ ἀπό τίς ὑποχρεώσεις μου σ' ἐσᾶς, νά ἀποδείξω τήν ἀλήθεια χωρίς νά μέ ἐμποδίσει οὔτε ἡ ἀπόσταση.

Βλέποντας τίς μεγάλες οικονομικές δυσχέρειες τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου ἀπό συνεχεῖς ἐναντιότητες καί μή θέλοντας οἱ πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ νά τήν ἀνακουφίσουν, ὅπως βοηθοῦν τίς ἑλληνικές ἐκκλησίες ἀπό παρόμοια οικονομικά βάρη, ἀπεφάσισα, ἐπί τέλους, ν' ἀναφερθῶ στόν ἐκλαμπρότατο καπετάν τζενεράλε Λεονάρδο Φώσκολο, ὁ ὁποῖος, κατενόησε τή φτώχεια τῆς ἐκκλησίας καί ἀντελήφθη τό δίκαιό μου καί ἔκανε τή μεγάλη χάρη νά παύσω νά πληρώνω φόρους στούς Βενετούς· ἀκόμη εἰδοποίησε τούς εἰρημένους προκρίτους νά παύσουν νά βλέπουν μέ κακό μάτι καί νά ἐπιβαρύνουν τήν ἐκκλησία. "Οἱ ὑπάκουσαν στήν ἐντολή τοῦ καπετάν τζενεράλε, ἀλλά ὁ κ. Βασίλειος Λογοθέτης² ἔδειξε ἐνοχλημένος λέγοντας ὅτι τόν ἔθιξα ἐπειδή τόν παρέκαμψα γιατί τά πάντα περνοῦν ἀπό τά χέρια του. Τό εἶπε αὐτό γιατί βλέπει ὅτι ἡ εὐνοια προῆλθε ἀπό τό διάβημά μου πρός τόν καπετάν τζενεράλε, ἐνῶ οἱ δικές του εἰσηγήσεις δέν εἰσακούγονται, γι' αὐτό μοῦ παρενέβαλε διάφορες δυσκολίες λέγοντας ὅτι ἐάν ἐπαναλάβω παρόμοιες ἐνέργειες καί κάνουν τό ἴδιο ἄλλες ἐκκλησίες ἢ ἄλλοι, ἔχοντας ὡς παράδειγμα ἐμένα, μέ τήν εὐμένεια τοῦ καπετάν τζενεράλε, θά ἐπέλθει διάσταση μεταξύ Λατινικῆς καί Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Παρακαλῶ ἐκ νέου τή συμπόνια τῆς σεβασμιότητός σας νά βοηθήσει κατά κάποιο τρόπο τόν Γεώργιο Βεντούρη καί ὁ Κύριος θά σᾶς ἀνταποδώσει κάθε καλό· ὁ νέος αὐτός δέν εἶναι καί τόσο εὐφυής, ὅμως σ' αὐτά τά μέρη μήν φάχνετε γιά Θεολογίες, ἀρκεῖ νά εἶναι ἀρκετά ἐκπαιδευμένος καί νά προσέχει λίγο τά ζητήματα συνειδήσεως· νά ἔχετε ὑπόψη ὅτι ὁ νέος προέρχεται ἀπό γονεῖς εὐσεβεῖς, ἔντιμους καί κοσμημένους μέ κάθε καλό.

Σ' αὐτά τά μέρη δέν μποροῦμε πλέον νά ζήσουμε ἀπό τό πλῆθος τῶν κουρσάρων, τόσο Τούρκων, ὅσο καί Χριστιανῶν καί ἂν οἱ μέν σοῦ ἀρπάζουν τήν περιουσία, οἱ ἄλλοι, μαζί μέ τήν περιουσία σοῦ ἀφαιροῦν τήν ἐλευθερία καί συχνά καί αὐτή τή ζωή.

Ἅ καπετάν πασᾶς ἐβγήκε ἀπό τά Δαρδανέλια μέ 60 ἐλαφρές γαλλέρες, ἐπτὰ μαοῦνες καί 44 μεγάλα βατσελία· παρενοχλώντας τον ὁ καπε-

2. Βλ. γι' αὐτόν στά «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 7-78.

τάν τζενεράλε Λεονάρδος Φώσκολος, ανάγκασε τόν Τούρκο νά καταφύγει στή Ρόδο, όπου τώρα τόν πολιορκεί ή Βενετσιάνικη άρμάδα καί καθημερινά οί Χριστιανοί προκαλοῦν τούς Τούρκους νά ἐξέλθουν γιά νά πολεμήσουν, ἀλλά αὐτοί ἀπαντοῦν ὅτι δέν ἔχουν τήν ἄδεια τοῦ Μεγάλου Κυρίου· οί δικοί μας βέβαια δέν σταματοῦν στιγμή νά κανονιοβολοῦν καί νά συντρίβουν τά πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ. Στήν Κωνσταντινούπολη οί Ἕλληνες ἔβγαλαν πάλι τόν Πατριάρχη, κατά τόν γνωστό τους τρόπο, πού κάθε δύο - τρεῖς μῆνες, ἄλλον βάζουν καί ἄλλον βγάζουν.³ Αὐτά εἶναι τά νέα γιά τήν ὥρα ἀπο αὐτά τά μέρη.

Ἡ σεβασμιότητά σας ἄς μέ συγχωρήσει πού γράφω βιαστικά, ἀλλά συμβαίνει νά ἀναχωρεῖ αἰφνίδια τό πλοῖο· ὅμως τό κάνω μέ κάθε σεβασμό.

Μοῦ ἀπομένει τώρα ὁ φόρος πού πληρώνω στόν Τούρκο, ἀπό τόν ὁποῖο δέν μπορῶ νά ἀπαλλαγῶ ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅμως σιγά - σιγά θά προσπαθῆσω νά τόν μειώσω κάπως γιά νά μπορέσω νά ἐπισκευάσω τήν, ἀπό πολλοῦ καιροῦ, κατακρημνισμένη ἐκκλησία. Μέ ἄλλες ἐπιστολές ἐνημέρωσα τή σεβασμιότητά σας γιά ἓνα λατινικό παρεκκλησί πού ἔχει καταπατήσει ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος, πρό τῆς ἀφίξεώς μου· περιμένω ἀπό τήν Ἁγία Προπαγάνδα καί τή σεβασμιότητά σας ἀπάντηση, ἐάν θέλετε νά τό διεκδικήσω ἀπό τήν κατοχή τοῦ ἐπισκόπου, μέσω τῶν Τούρκων ἢ μέσω τῶν Βενετῶν. Ἐγώ εἶμαι ἔτοιμος νά κάνω τό χρέος μου. Ἐάν ἔχετε τήν καλωσύνη εἰσηγηθεῖτε σχετικῶς στήν Προπαγάνδα καί παρακαλῶ νά μοῦ ἀπαντήσετε.

Δέν παραλείπω νά ἐνημερώσω τή σεβασμιότητά σας πῶς ἀποστέλλεται στή Μάλτα κάποιος Βίκτωρ Κορυφαῖος⁴ μέ διαταγή τοῦ κ. Βασιλείου Λογοθέτη νά ἀπελευθερώσει τόν διαβόητο κουρσάρο Καραπατακῆ, τόν ὁποῖο σκλάβωσαν πέρυσι οἱ γαλλέρες τῆς Μάλτας,⁵ ὅταν οἱ Τούρκοι προσπαθοῦσαν νά καταλάβουν τήν Τήνο. Αὐτόν τόν Καραπατακῆ πού ἔκανε νά ἀναστενάξει ὅλο τό Ἀρχιπέλαγος, αὐτόν πού ἔκανε ἀδίκως νά ὑποφέρουν στή γαλλέρα του τόσοι Χριστιανοί πού δέν ὑπάρχουν λόγια νά περιγράψω· αὐτόν τέλος πού μέ κάθε τρόπο καί κατασκοπεῖτες ἔκανε νά πέσει στά χέρια τῶν Ὀθωμανῶν ἢ πόλη τῶν Χανίων, γεγονός πού συνε-

3. Βλ. ἐπί τοῦ θέματος Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τό Ἀρχιπέλαγος κατά τόν πόλεμο Τουρκίας - Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές*, «Μηλιακά», 3 (1989), σελ. 49 καί 82-84 (καί σέ ἀνάτυπο).

4. Ὑπάλληλος τοῦ Β. Λογοθέτη, ὁ ὁποῖος διεκπεραίωνε διάφορες ὑποθέσεις καί ἀνελάμβανε σημαντικές ἀποστολές. Βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή* (τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα), Ἀθήνα 1981, στό παράρτημα ἐγγράφων.

5. Βλ. γιά τό ζήτημα αὐτό στά «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 34 ἐπ. καί τήν ἐνέργεια τοῦ Λογοθέτη γιά ἀνατροπή τῶν κατηγοριῶν.

τέλεσε από άσημαντος καί φτωχός στρατιώτης νά γίνει μπέης, πού στά τούρκικα σημαίνει πρίγκηπας. 'Ο Πανάγαθος εϋδόκησε νά συλληφθεῖ καί νά γίνει σκλάβος μέ αποτέλεσμα τό 'Αρχιπέλαγος νά αναλάβει λίγο ὕστερα από τόσες δοκιμασίες' τώρα πάλι ἐπιδιώκουν από ἐδῶ, ὅπως προεῖπα, νά τόν ἀπελευθερώσουν, γεγονός πού κάνει νά κλαίουν ὅλοι οἱ Χριστιανοί καί νά παρακαλοῦν τόν Θεό νά μὴν τόν δοῦν ποτέ ἐλεύθερο' πολλοί εἶναι ἐκεῖνοι πού κρυφά μέ παρεκάλεσαν νά γράψω στή Μάλτα καί στή σεβασμιότητά σας γι' αὐτό τό ζήτημα προκειμένου νά ματαιωθεῖ (ἢ ἀπελευθερώσῃ του) μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο. 'Από πολλά νησιά ἔγραψαν στή Μάλτα, ἀλλά ποιός ξέρει ἂν ἔφτασαν ποτέ τά γράμματα.

'Η σεβασμιότητά σας ἄς ἀναλογισθεῖ γιά ποιόν λόγο μερικοί φροντίζουν νά ἀπελευθερώσουν Τούρκους, ἐνῶ τόσοι καί τόσοι φτωχοί Χριστιανοί από τήν ἀπελπισία τους πού δέν μποροῦν νά ἀπελευθερωθοῦν από τούς Τούρκους ἀκόμη καί μέ καταβολή λύτρων, ἀναγκάζονται νά ἐγκαταλείψουν τήν πίστη τοῦ Χριστοῦ.

'Ἄλλο δέν ἔχω ἐπί τοῦ παρόντος' κατασπαζόμενος τίς πορφύρες τῆς σεβασμιότητός σας, δέομαι στόν Κύριο νά σᾶς προστατεύει από κάθε κακό.

Σίφνος, 16 'Ιουνίου 1653. Ταπεινός καί εὐπειθής δοῦλος σας
Βαρθολομαῖος Πόλλα.⁶

[SCPF/SOCG. 187, 638°]

6. 'Απόσπασμα τοῦ ἐγγράφου ἔχομε δημοσιεύσει στά «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 146-147.

2. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΗ, ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΣΙΦΝΟΥ

Σίφνος, 14 Αὐγούστου
1662

Σημείωση

Στά αἰτήματα τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Μήλου · Κιμῶλου Ἄντωνίου Σέρρα νά ἐνισχυθεῖ ἡ ἐπισκοπή του μέ κληρικούς, τό Βατικανό ἔστερξε, τελικά, καί τοποθέτησε (μέ διαταγή τῆς 17 'Ιουλίου 1665) «πνευματικό βοηθό» του, μέ πενταετῆ θητεία (1655-1660) τόν, ἐκ Σύρου, ἱερέα Γεώργιο Πέρη, ἀπόφοιτο τοῦ Κολλεγίου Urbano τῆς Ρώμης.¹ 'Ο ἐπίσκοπος ἦταν πολύ εὐχαριστημένος μαζί του καί τόν εἶχε σέ μεγάλη ἐκτίμηση γιά τίς θεολογικές γνώσεις καί τήν ἐργατικότητά του. Παρ' ὅλα ταῦτα, λίγο πρὶν λήξει ἡ θητεία του, κάποιες ἐνέργειές του, σχετικές μέ τόν κα-

1. Συμεωνίδη, Ἔγγραφα Μήλου, σελ. 117-121 καί «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 54 ἐπ. καί 9 (2001), σελ. 23.

θολικό εφημέριο Κιμώλου, εξόργισαν τόν Σέρρα, ὁ ὁποῖος ἀπέλυσε τόν Πέρη καί ἔγραψε ἐναντίον του στό Βατικανό, πολύ πιθανόν καί φευδεῖς κατηγορίες. Τοῦτο εἶχε ὡς συνέπεια νά μή διορίζεται ὁ Πέρης σέ ἄλλη θέση, παρά τίς πολλές προσφυγές καί διαφεύσεις τῶν ἐναντίον του κατηγοριῶν στήν προϊσταμένη του Ἀρχή.

Μετά τήν ἀπόλυσή του, ὁ Πέρης κατέφυγε στήν πατρίδα του Σύρο, ὅπου δέχτηκε καί ἀποδέχτηκε πρόσκληση τοῦ Ἄνδριου μεγαλέμπορου Μιχελέτου Κοντόσταυλου, ἐγκατεστημένου στή Σίφνο καί Ἐπιτρόπου τοῦ κοινοῦ της, ν' ἀναλάβει καθήκοντα διδασκάλου στό ἰδρυμένο ἀπό τό 1651 Σχολεῖο τοῦ νησιοῦ ἀπό τόν βικάριο Βαρθολομαῖο Πόλλα, ὁ ὁποῖος, μόλις τότε (1659), εἶχε προαχθεῖ σέ ἀρχιεπίσκοπο Παροναξίας.² Ὁ Πέρης ἐπῆγε στή Σίφνο μετά τίς 4 Ἀπριλίου 1660 καί παρέμεινε ἐκεῖ διδάσκοντας ὡς καί τό 1664. Ὅταν τό 1662 ἀπεβίωσε ὁ βικάριος Σίφνου Ἀντώνιος Γοζαδίνος, θεώρησε ὅτι ἦταν εὐκαιρία νά καταλάβει τή θέση τοῦ ἀποθανόντος. Ἐγραψε λοιπόν τή δημοσιευομένη ἐδῶ ἀνέκδοτη ἐπιστολή του στό Βατικανό μ' αὐτόν τόν στόχο, ὅπως ἔγραφαν καί ἄλλοι πού τόν ἐκτιμοῦσαν καί τοῦ συμπαραστέκονταν, ὅπως ὁ ὀρθόδοξος Ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος, ὁ Κοντόσταυλος καί ἄλλοι.

Στήν ἐπιστολή του ὁ Πέρης δίνει σημαντικές πληροφορίες γιά τό βικαριάτο τῆς Σίφνου, γιά διάφορα πρόσωπα καί, βέβαια, γιά τό δικό του θέμα, ἀλλά καί γιά τήν ἔκδοση βιβλίων.

«Σεβασμιώτατοι

Μέσω Σμύρνης σᾶς ἐνημέρωσα ἤδη γιά τόν θάνατο τοῦ πάντρε Ἀντωνίου Γοζαδίνου, ἀποστολικοῦ βικαρίου τοῦ τόπου αὐτοῦ,³ ἀλλ' ἐπειδή τό πλοῖο ἀναχωροῦσε ἀμέσως δέν ἦταν δυνατόν νά ἐπεκταθῶ σέ λεπτομέρειες. Ἀκολούθως ὅταν πληροφορήθηκα ὅτι στή Μῆλο βρίσκονταν πλοῖο προοριζόμενο γιά τή Βενετία, ἔγραφα ἀμέσως στίς σεβασμιότητές σας, ἀλλ' ἐμποδίστηκα στήν ἀποστολή τῆς ἐπιστολῆς μου ἀπό τόν δόν Γεώργιο Ρότσι, κατ' ὄνομα μισσιονάριο τῆς Κιμώλου.⁴ Τώρα, μέ τόν κατάπλου πλοίου (στή Σίφνο),⁵ πού θ' ἀναχωρήσει κατ' εὐθεῖαν γιά τή Βενετία, ἐπανέρχομαι μέ ὅλες τίς λεπτομέρειες.

Ἐπισυμβάντος λοιπόν τοῦ θανάτου τοῦ εἰρημένου βικαρίου στίς 6 Ἰουνίου τρέχοντος ἔτους, ἡμέρα Παρασκευή, τόν ἐνταφίασα στόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καί ἀνέλαβα, κατά παράκληση τοῦ θανόντος, τή φρο-

2. «Σιφνιακά», ὀ.π.π., σελ. 49 ἐπ. Βλ. καί τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 1.

3. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 43, 65 καί 5 (1995), σελ. 54 καί ὑποσ. 55.

4. Β.Ι. Σλοῖ, *Καθολικαί Ἐκκλησίαι Κιμώλου καί τῶν πέριξ νήσων*, «Κιμωλιακά», 5 (1974), σελ. 75 ἐπ., Συμεωνίδη, *Ἐγγραφα Μήλου*, σελ. 131 καί ὑποσ. δ'.

5. Ἄλλη μιά πληροφορία γιά τή μεγάλη ἐμπορική κίνηση τῆς Σίφνου μέ πλοῖα πού τή συνέδεαν μέ τόν Ἰταλικό χῶρο. Βλ. περισσότερα στά «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 71 ἐπ.

ντίδα τῆς Ἐκκλησίας, μέχρι νά διατάξουν σχετικῶς οἱ σεβασμιότητές σας. Ἐξυπηρέτησα τήν Ἐκκλησία ἐπί 22 ἡμέρες, κατά τή διάρκεια τῶν ὁποίων ἀπεβίωσε καί ὁ πρόξενος Πέτρος Ρόζας,⁶ ὁ ὁποῖος, μέ δική μου παρότρυνση προσέφερε ὑπέρ αὐτῆς πενήντα ρεάλια γιά τήν ἀγορά ἑνός ἀμπελιοῦ καί δώδεκα ρεάλια ἑτησίως ὑπέρ τοῦ πάντρε Φραγκούλη Βαρθαλίτη τῆς Κέας,⁷ ὅταν τοῦ ἐξήγησα τίς μεγάλες ἀνάγκες τοῦ ἐν λόγῳ μισσιονάριου, μέ τόν ὄρο ὅμως, ἂν ἤθελε κάποτε καταργηθεῖ ἡ θέση του, νά περιέρχεται ἡ δωρεά στήν Ἐκκλησία τῆς Σίφνου.

Ἐκτός ἀπό τά πενήντα ρεάλια τοῦ ἀνωτέρω Ρόζα, ἄφισε, μέ δική μου ὑπόδειξη, ὁ κύριος Μιχελέτος,⁸ προστάτης μου, δύο τόπια βελουδο ἀξίας, τό λιγώτερο, ἑκατό ρεαλιῶν καί ὁ καπετάν Λούκας Μπρόντζα⁹ ἐδώρησε στήν ἴδια Ἐκκλησία ἕναν Τοῦρκο σκλάβο, ὁ ὁποῖος, μέσω τοῦ εἰρημένου (Μιχελέτου) Κοντόσταυλου πωλήθηκε ἀντί ἑκατόν σαράντα (140) ρεαλιῶν. Γιά ὅλες αὐτές τίς ἐπιτυχίες, ὁ ἐπίσκοπος Μήλου ἀπό φθόνο καί φοβούμενος μήπως ἀνακτήσω τήν ἐμπιστοσύνη σας, πού αὐτός φρόντισε νά ἀπωλέσω, μοῦ ἀφαίρεσε τή φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας, τήν ὁποία ἀνέθεσε στόν ἐμπιστό του φρά Φραντσέσκο Μικελλούτσι¹⁰ δείχνοντας τελεία ἀδιαφορία στίς συστάσεις τῶν ἐδῶ προκρίτων νά μή μοῦ κάνει παρόμοιο κακό, ἀφοῦ ὅλοι μέ ἤθελαν στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτός ὅμως, φανερώνοντας πόσο κακή ψυχή ἔχει, δέν μέ ἄφισε.

Ἀπέκτησε λοιπόν ἡ Ἐκκλησία, μετά τόν θάνατο τοῦ δόν Ἀντώνιου Γοζαδίνου, πενήντα ρεάλια ἀπό δωρεά, ἑκατό ρεάλια ἀπό τό ὕφασμα, ἑκατόν σαράντα ἀπό τόν σκλάβο, δηλαδή συνολικά 290 ρεάλια, ἐκτός ἀπό σαρανταένα ἀκόμη ρεάλια τά ὁποῖα χρεωστεῖ ὁ κ. Ζώρξης Νταπόλλα,¹¹ ἀδελφός τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου, ἀπό τήν ἐποχή πού χήρευε ἡ Ἐκκλησία καί διεκδικοῦσε ὁ ἀποθανών βικάριος, ὁ ὁποῖος μάλιστα κρατοῦσε σχετική ἀπόφαση τῶν προκρίτων καί διαταγή τοῦ ἐκλαμπροτάτου καπετάν γενεράλε Ζώρξη Μοροζίνη. Ἐπειδή τοῦτος ἀδιαφόρησε στήν ἀπόφαση τῶν προκρίτων καί στή διαταγή (τοῦ γενεράλε), ὁ βικάριος τόν ἐνήγαγε στήν ἐξοχότητά του, ἐπισυμβάντος ὅμως τοῦ θανάτου του, ἐξα-

6. «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 21 ἐπ., ὅπου καί ἡ βιβλιογραφία γιά τόν Ρόζα.

7. Βικάριος Κέας καί Κύθνου. Βλ. «Σιφνιακά», 9(2001), σελ. 61.

8. Πρόκειται γιά τόν Μιχελέτο Κοντόσταυλο, γιά τόν ὁποῖο βλ. ἐνδεικτικά στά «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 23 ἐπ. καί τήν ἐκεῖ βιβλιογραφία.

9. Κουρσάρος ἀπό τό Περάστο τῆς Γιουγκοσλαβίας, βλ. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 115, 4 (1994), σελ. 45 καί 9(2001), σελ. 69.

10. Φραγκισκανός μοναχός πού διέμεινε στή Σίφνο περισσότερο ἀπό 20 χρόνια προσφέροντας ὑπηρεσίες στόν Βασίλη Λογοθέτη καί τούς ἄλλους μεγαλεμπόρους. Σκανδαλοποιός καί ἄξεστο ὑποκείμενο (βλ. καί στόν παρόντα τόμο, σελ. 169 ἐπ.) γιά τίς δραστηριότητες τοῦ ὁποῖου ἐτοιμάζουμε ἰδιαίτερη ἐργασία.

11. «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 32-33.

κολουθεῖ νά παραμένει χρεώστης ὁ εἰρημένος Νταπόλλας γιά τά σαρανταένα ρεάλια, τοῦ παρέδωσα δέ κι' ἐγώ, κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἐπισκόπου Μήλου, 53 τοπικές μεζοῦρες κρασί καί δέκα μεζοῦρες καλαμπόκι. Ἀκόμη ὀφείλει ὅλη τήν παραγωγή ἀπό τά κτήματα τῆς Κίμωλου,¹² συνολικῆς ἀξίας τριανταπέντε ρεαλιῶν, ἐκτός ἀπό φασόλια, βαμβάκι, κρομμύδια, ροβίθια καί ἄλλα ἔσοδα πού θά προέλθουν ἀπό κρασί, σύκα, πεπόνια κλπ. πού θά ἀνέλθουν σέ σαράντα ἀκόμη ρεάλια· μετά τήν ἀφαίρεση δώδεκα ρεαλιῶν γιά ὀφειλόμενο χαράτσι, ὁ εἰρημένος Νταπόλλα παραμένει χρεώστης πρὸς τήν Ἐκκλησία ἑκατό περίπου ρεαλιῶν.

Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Μήλου ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχει διαταγή τῶν σεβασμιότητων σας, τήν ὁποία ὅμως δέν μοῦ ἐπιδεικνύει, νά μέ πιέσει μέ κάθε τρόπο νά πληρώσω στόν δόν Γεώργιο Ρότσι τά πενήντα σκούδα, πού ὁ ἴδιος τοῦ ἐξασφάλισα καί εἰσέπραξα, τά ὁποία, σεβασμιώτατοι πατέρες, δέν τά κράτησα γιά νά τόν κλέψω, ὅπως ἴσως ἀνέφερε σ' ἐσᾶς, ἀλλ' ἐπειδή οὔτε σχολεῖτο ἔκανε ποτέ αὐτός ὁ Ρότσι, γιά τό ὁποῖο τοῦ εἶχαμε ὑποσχεθεῖ 25 σκούδα, οὔτε στή θέση του στήν Κίμωλο παρέμεινε ποτέ, ὅπως θαυμάσια μποροῦν νά πληροφορηθοῦν μέ τόν ἕνα ἢ μέ τόν ἄλλο τρόπο οἱ σεβασμιότητες σας ἀπό τοὺς ντόπιους, προτιμώντας νά ταξιδεύει καί νά ἐμπορεύεται.

Γιά τοὺς λόγους αὐτούς δέν τοῦ ἔδωσα τά πενήντα σκούδα, ὅπως ἔχω ἀναφέρει στίς σεβασμιότητες σας καί ἀφοῦ δέν ἐπιθυμεῖ νά μεταβεῖ στή θέση πού διορίστηκε, κρατῶ στά χέρια μου τόν μισθό του καί οἱ σεβασμιότητες σας ἄς τά ἐκπέσουν ἀπό αὐτά πού ἔχω ἤδη νά λάβω ἢ ἀπό τά μέλλοντα νά πληρωθῶ, ἐφόσον βέβαια μοῦ ἐπιτρέψει ὁ ἐπίσκοπος νά συνεχίσω τήν προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν μου. Ὅταν μέ ἔπαυσε, μέσα στόν τελευταῖο χρόνο τῆς πενταετοῦς θητείας μου, ἀπέμεναν τρεῖς μῆνες καί 19 ἡμέρες γιά τή λήξη της. Τό ὑπολειπόμενο αὐτό χρονικό διάστημα ἀνεπλήρωσα μέ τόν καλύτερο τρόπο στή Σύρα, ὅπου ἱερούργησα κατά τή σαρακοστή στήν Παναγία τοῦ Ροζαρίου μέ μεγάλη προσέλευση κόσμου ὅπως μπορεῖτε νά πληροφορηθεῖτε ἀπό τόν ἐκεῖ βικάριο καί τόν Κλήρο. Μετά τ' ἀνωτέρω, σᾶς παρακαλῶ νά μέ πιστώσετε τό χρονικό διάστημα πού ὑπῆρέτησα ἀπό τά πενήντα σκούδα, τόν δέ ὑπολειπόμενο χρόνο σέ μικρές δόσεις γιατί πιστεύω, χωρίς νά εἶμαι σέ θέση νά ἀντιληφθῶ τό λόγο, δέν θέλετε νά ἀνταμείψετε αὐτόν πού ἐργάσθηκε, ἀλλ' αὐτόν πού δέν προσέφερε τίποτα. Νομίζω δηλαδή ὅτι ὁ Ρότσι αὐτός θά πληρωθεῖ χωρίς νά ἔχει προσφέρει ὑπηρεσία, ἀλλά μόνο γιά χάρι τοῦ ἐπισκόπου του, ἀφοῦ συνεχῶς βρίσκεται στή Μήλο ἢ ἐδῶ στή Σίφνο, ἐνῶ στή Κίμωλο ρίχνει μιά ματιά μιά φορά τό μῆνα.

12. Ἡ Λατινική Ἐκκλησία Σίφνου διέθετε καί ἀριθμό κτημάτων στήν Κίμωλο. Βλ. σχετικά τίς ἐκθέσεις ἀποστολικῶν ἐπισκεπτῶν πού ἔχουν δημοσιευτεῖ στους τόμους 6-12 τῶν «Σιφνιακῶν».

“Όσον ἀφορᾷ τὰ ἅγια σκεύη πού παρέλαβα γιά τήν Ἐκκλησία τῆς Μήλου καί Κιμώλου,¹³ δέν ἦταν δυνατόν νά φαντασθῶ σέ ποιό σημεῖο θά ἔφταναν τά πράγματα, ὥστε νά ζητήσω ἀπόδειξη (παραλαβῆς) ἀπό τόν ἐπίσκοπο Μήλου. Παρ’ ὄλο τοῦτο, ἀπό τόν πίνακα τῶν σεβασμιωτάτων Καράφφα καί Ἀλτροβίτι, ἀποστολικῶν νουντσιῶν, μπορεῖτε νά διαπιστώσετε ὅτι παρεδόθησαν ὅλα ἀνεξαιρέτως τά σκεύη. “Όμως ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος ἰσχυρίζεται τά ἀντίθετα, μολονότι μοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ, ὅταν ἦλθε στή Σίφνο, ὅτι θά μοῦ στείλει ἀπόδειξη γιά ὅλα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, ὅταν ἤμουν στή Βενετία καί ἐπῆρα ἐντολή αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου νά μεταβῶ στή Ρώμη, ἤμουν σέ μεγάλη οἰκονομική ἀνάγκη· τότε ἔγραφα στόν σεβασμιώτατο Alberici ὅτι, ἐάν δέν μέ βοηθήσουν μέ τίς ἀποδοχές μου, θά ἀναγκασθῶ (γιά νά εὕρω χρήματα) νά ἐνεχυριάσω τά ἱερά σκεύη πού εἶχα παραλάβει ἀπό τόν σεβ. Καράφφα. Παρ’ ὅλα ταῦτα, ὅπως προκύπτει ἀπό τήν κατάσταση, ἐγώ παρέδωσα ὅλα τά πράγματα, ἄν δέ δέν εὕρεθουν σωστά, νά κάνει ὁ Κύριος νά ριχτῶ σιδηροδέσιμος σέ μιᾶ γαλλέρα. “Αν ὅμως συμβαίνει τό ἀντίθετο, ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ νά ρίξει αὐτόν πού ἐπινόησε παρόμοιες κατηγορίες. Σ’ αὐτήν τήν Δικαιοσύνη προστρέχω γιά ὅλα τά δεινά πού ἀντιμετωπίζω ἀπό τούς διῶκτες μου.

Παρακαλῶ λοιπόν τίς σεβασμιότητές σας νά στοχασθοῦν σέ ποιούς τόπους καί χρόνους εὐρίσκομαι, ὅπως καί τήν φτώχεια μου καί νά μοῦ προσφέρουν ἀνακούφιση, ὥστε νά μήν ἠττηθῶ ἀπό τήν ἀπελπισία καί ἀπώλεσω τήν ψυχή μου, μαζί δέ μ’ αὐτήν καί πολλές ἄλλες καί τότε ποιός θά δώσει λόγο στόν Θεό ὡς ὑπαίτιος; Σ’ αὐτήν τήν περίπτωση δέν θά ὑπάρξει συγγνώμη γιά κανέναν ἐνώπιον τοῦ θεϊκοῦ κριτηρίου. Γιά τόν λόγο αὐτόν, παρακαλῶ καί πάλι νά ἀναλογισθεῖτε τό χρέος τοῦ πατρός, ἐγώ δέ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. Ἐπί δέ τούτοις κατασπάζομαι τίς πορφύρες σας.

Σίφνος, 14 Αὐγούστου 1662

Τῶν σεβασμιότητων σας
Δοῦλος ταπεινός
Γεώργιος Πέρης, ἱερέυς.

[Ἵστερόγραφο]

Ἐναφέρω ἐπιπρόσθετα ὅτι στήν Κωνσταντινούπολη ἐχδόθη πατριαρχικός ἀφορισμός ἐναντίον ὅποιου διαβάξει τό βιβλίον πού ἐτύπωσε στή Γαλλία ὁ padre Francesco Riccardi μέ τόν τίτλο Sanctum Fedei. Ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, οἱ Ἑλληνας συνέγραψαν δικό τους τό ὅποιο θέλουν ν’ ἀποστείλουν γιά ἐκτύπωση. Ἐπειδή λοιπόν αὐτοί χρησιμοποιοῦν

13. Συμεωνίδης, Ἐγγραφα Μήλου, σελ. 122-124.

οὖν συνήθως τά τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας καί τῆς Ἀγγλίας, ἐνημερώνω-
τις σεβασμιότητές σας ὥστε νά εἰδοποιήσουν τοὺς τυπογράφους τῆς Βενε-
τίας νά χρησιμοποιοῦν διορθωτές μὴ προερχομένους ἀπὸ τοὺς Ἑλλη-
νες τῆς Βενετίας, ἀλλ' ἄλλες σοφές προσωπικότητες. Τό βιβλίον αὐτό τι-
λοφορεῖται «Σπαθὶ δίστομον ἐνάντιον τῆς Τάργας». Ἡ πληροφορία εἶναι
σίγουρη, ὅπως καί τό γεγονός ὅτι στή σύνταξή του συνεργάσθησαν καί
μερικοὶ πού σπούδασαν στό Ἑλληνικὸ Κολλέγιον (τῆς Ρώμης)». ¹⁴
[SCPF/SOCG. 272, 339^R-341^R]

14. «Σιφνιακά», 5(1955), σελ. 128-129.

3. ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΗ

Σίφνος, 2 Νοεμβρίου
1662

Σεβασμιώτατε καί Ἐκλαμπρότατε

Ὁ πανιερώτατος ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος αὐτοῦ τοῦ τόπου μέ ἐπληροφό-
ρησεν ὅτι μαζί μέ τό συνάδελφό του τῆς Σαντορίνης καί τοὺς ἀξιωματού-
χους κληρικούς του, ἔγραψαν στήν Ἁγία Προπαγάνδα καί ἐζήτησαν νά
ἀνατεθεῖ σ' ἐμένα τό βικαριάτο τῆς Σίφνου'.

Παρακαλῶ λοιπόν τὴν ἀγιότητά σας νά μέ εὐσπλαγχνισθεῖ καί νά θε-
ωρήσει τὴν ἐπιστολή αὐτὴ (ἐάν πράγματι ἀπεστάλη) ὡς ἰδιαιτέρου κύ-
ρους καί νά μὴν ἀποδίδει πίστη στοὺς διῶκτες μου, τοὺς ὁποίους ἤδη ὁ
Κύριος, βλέποντας ἴσως τὰ δεινοπαθήματά μου, τοὺς ἀφαίρεσε τῆ ζωῆ·
ἔτσι ἡ σεβασμιότητά σας θά διαπιστώσει σύντομα, χωρὶς δικές μου ἐξη-
γήσεις, καί θά ἀντιληφθεῖ ποιές ἦταν οἱ προθέσεις τους, τόσο τοῦ ἐνός,
πού ἔστειλε ἐπίτηδες ἀνθρώπους στή Ρώμη, ὅσο καί τοῦ ἄλλου πού κα-
τηγορήθηκε στὸν ἐξοχώτατο ναύαρχο ὅτι περιεφέρετο τὶς νύκτες ἀρματω-
μένος μέ πιστόλες, πράγμα γιὰ τό ὅποιο ἐκκρεμοῦσε δίκην ἐνώπιον τῆς
ἐξοχότητός του, καί, ἐπὶ πλέον, ὅτι κάποιον προσπάθησαν νά τὸν δολο-
φονήσουν στό σπίτι του λόγω τῆς συμπεριφορᾶς του.

Ἀναφέρω ταπεινά στή σεβασμιότητά σας ὅτι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βι-
καρίου (Σίφνου) Γοζαδίνου,² ἐκτός ἀπὸ τὰ πενήντα ρεάλια πού ἄφησε ὁ
κύριος Πέτρος Ρόζας γιὰ νά ἀγορασθεῖ ἓνα ἀμπέλι³ καί τὰ ἑκατὸν σαράντα

1. Βλ. τὸ πανομοιότυπο τῆς ἐπιστολῆς τῶν ἀρχιεπισκόπων Σίφνου Ἀθανασίου καί
Σαντορίνης Παρθενίου στὰ «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 163.

2. Πρόκειται γιὰ τὸν Νάξιο Ἀντώνιο Γοζαδῖνο, πού διορίστηκε βικάριος Σίφνου
(1659-1662) σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Βαρθολομαίου Πόλλα, ὅταν τοῦτος ἀναδείχτηκε
ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας (βλ. «Σιφνιακά», 4/1994, σελ. 43).

3. Βλ. γι' αὐτὸν «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 21 ἐπ. καί 65.

πού ἄφησε ὁ καπετάν Λούκας Μπρόντζα γιά τήν ἐπισκευή τοῦ Ἁγίου Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ,⁴ ἄφησε καί ἄλλος ἕνας, ὀνόματι Φραντζέσχος Σερμαρτῆς, ἕνα χωράφι ὑπέρ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου.

Σημειώνω ἀκόμη ὅτι, ὁ σεβασμιώτατος Μήλου, βλέποντας τόν ζῆλο μου καί τήν ἐκτίμηση πού τρέφουν στό πρόσωπό μου οἱ ἄνθρωποι, φοβήθηκε μήπως καί ἀνακτήσω καί τήν ἐμπιστοσύνη τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, αὐτήν πού ὁ ἴδιος ἐφρόντισε νά ἀπωλέσω. Γι' αὐτό τό λόγο, παρά τίς ὑπέρ ἐμοῦ συστάσεις τῶν ἐδῶ προκρίτων, ἐτοποθέτησε ἐφημέριο τόν πρέ Φραντζέσκο Μικελλούτσι⁵ χωρίς νά ἀναλογισθεῖ πόσο πολύ τόν ἔβλαψε ὅταν τόν εἶχε χρησιμοποήσει ὡς βικάριό του στή Μῆλο. Τότε, ὅταν ἀπεβίωσε ἐκεῖ κάποιος τοῦ δόγματός μας, αὐτός ἄφησε τούς Ἕλληνες νά τόν κηδεύσουν ἄλλον δέ ἐπάντρεψε κατά τό ἐλληνικό τυπικό χωρίς νά τοῦ ἀναφέρει σχετικῶς καί γιά ἕναν τρίτον ἀνέχθηκε νά ἔχει τήν παλλακίδα στό σπίτι του χωρίς νά ἐπιδιώξει νά τόν νουθετήσει γιά νά μή δημιουργήσει κακές σχέσεις μαζί του, ἀλλά τέτοιο κρέας παρόμοιο μαχαίρι χρειάζεται (ἐννοεῖ τήν παροιμία «ὅμοιος ὁμοίω...»).

Ἐπανέρχομαι λοιπόν καί ἐπιζητῶ τήν εὐμένεια τῆς σεβασμιότητός σας ὑπενθυμίζοντάς της ὅτι μέ εἶχε τιμήσει μέ τόν τίτλο τοῦ μισσιοναρίου, τόν ὁποῖο ὑπόσχομαι νά ὑπηρετήσω ἀκόμη καλύτερα, ἐάν μοῦ δώσει τήν εὐκαιρία καί δέν μέ ἀφήσει νά ὀδηγηθῶ στήν καταστροφή.

Μετά τά ἀνωτέρω, ἀσπάζομαι, μέ ἐδαφιαία ὑπόκληση τά κράσπεδα τῶν ἱματίων τῆς σεβασμιότητός σας καί εὐχομαι ὑπέρ τῆς Δόξης τοῦ Κυρίου καί τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας του.

Σίφνος, 2 Νοεμβρίου 1662

[SCPF/SOCG.272,348^{RV}]

Τῆς σεβασμιότητός σας
Δούλος ταπεινός
Γεώργιος Πέρης

4. Περὶ τοῦ καπετάν Λούκα Μπρόντζα βλ. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 115 καί γιά τή δωρεά του «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 130-131, τό ἐπόμενο ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐγγράφο καί «Σιφνιακά» 9 (2001), σελ. 81.

5. Βλ. γιά τόν Μικελλούτσι στοῦ Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1984, σελ. 37 ἐπ.

ΔΕΚΑ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΜΙΛΛΗ,
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

Σημείωση

Ὁ Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, «παρονάξιος» κατά τόν ἴδιο, ἀπό ἀρχιερατικός καντζελλάριος Νάξου, διορίστηκε βικάριος Μήλου τό 1665 καί ἀκολούθως ἐπίσκοπός της τό 1669 καί τοποτηρητής τῆς Ἐκκλησίας Σίφνου. Ἀπό τούς διακεκριμένους καθολικούς ιεράρχες τῶν νησιῶν, ἄνθρωπος μέ μεγάλη μόρφωση καί ικανότητες, ἀπέκτησε, ἀπό τίς δραστηριότητές του, πολλούς ἐχθρούς, ἰδιαίτερα ὁμοδόξους του, ὅπως ἔχομε περιγράψει σέ διάφορες ἐργασίες μας. Τό μεγάλο πρόβλημά του ἦ ἔλλειψη οἰκονομικῶν πόρων καί ἐφημεριακοῦ κλήρου, γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ὁποίων μετῆλθε διάφορα μέσα (δανεισμούς, χρησιμοποίηση κτηματικῆς περιουσίας τῶν Ἐκκλησιῶν Μήλου καί Σίφνου κατά τρόπο, ἀνορθόδοξο μέν, ἀλλ' ἀναγκαῖον, ὅπως ἔκρινε γιά νά τά βγάλει πέρα), γι' αὐτό καί ἀπέκτησε πολλούς κατηγορούς. Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ ὅλη πολιτεία του ὑπῆρξεν ἀνδρός ικανοῦ, ἠθικῶν ἀρχῶν καί σπουδαίας θεολογικῆς (δογματικῆς) κατάρτισης. Ἀπεβίωσε στίς 14 Νοεμβρίου 1698 μετ' ἀρχιερατεία 30 περίπου ἐτῶν. [Βλ. ἐνδεικτικά γι' αὐτόν τά ἔργα τοῦ Σ.Μ. Συμεωνίδη, α) Τά Οἰκονομικά τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου δύο ἀρχιερατειῶν, «Μηλιακά», 1 (1983) καί σέ ἀνάτυπο, β) Ἱστορικά Ἐγγράφα Μήλου (1628-1683) ἀπό τά Ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ, «Μηλιακά», 2 (1985), σελ. 139 ἐπ. καί σέ ἀνάτυπο, γ) Οἱ ἐκχριστιανισμοί Μωαμεθανῶν στίς Κυκλάδες αἴτιο κατηγορίας στίς διαμάχες τῶν καθολικῶν, στήν Ἐπετηρίδα Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, 12(1995), σελ. 183-235 καί σέ ἀνάτυπο, δ) Μία περιγραφή τοῦ Κυκλαδικοῦ Καθολικισμοῦ ἀπό τόν ἐπίσκοπο Μήλου Ἰωάννη - Ἀντώνιο Καμίλλη, στό «Κυκλαδικό Ἡμερολόγιο 1996 - Χρόνος Α'», σελ. 157 - 169 καί ε) Καπετάν Γιώργης Κάφης, ὁ δῆθεν «Βασιλεὺς τῆς Μήλου» (ἓνα ἱστορικό ζήτημα φαλιδιευμένο) καί ὁ ἐπίσκοπος πού τόν «ἔστεψε» Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, στόν ὑπό ἐκτύπωση Ε' τόμο τῶν «Μηλιακῶν»].

4. *Ἐπιθυμῶ νά ἐπαναλάβω ὅσα, μέ προηγούμενη ταπεινή ἐπιστολή μου, ἐνημέρωσα τήν Ἁγία Προπαγάνδα γιά τήν ἐκκλησία Σίφνου, φοβούμενος ὅτι ἡ ἐπιστολή μου χάθηκε. Μή θέλοντας ὁ δόν Gio(vanni) Batt(ist)a Paterio' νά συνεχίσει ἄλλο νά προσφέρει ὑπηρεσίες βικαρίου*

1. Βικάριος Σίφνου ἀπό 1663-1669, βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 43.

ὅπως τόν παρακαλοῦσα καί τόν προτιμοῦσα ἀπό ὁποιονδήποτε ἄλλον, ἴσως ἐπειδή δέν ἤθελε νά ἐξαρτᾶται ἀπό ἐμένα ἢ γιά ἄλλους δικούς του λόγους, ἔχοντας δέ, στή συνέχεια πληροφορηθεῖ διάφορα γι' αὐτόν, τόν ἀπέλυσα καί ἔδωσα τή φροντίδα τῆς ἐκκλησίας στόν δόν Zuanne Dupanι,² κληρικό πού ἐκτιμῶ πολύ γιά τή διαγωγή του γιά πολλούς λόγους.

Πληροφορῶ ἀκόμη εὐσεβάστως τήν Ἁγία Προπαγάνδα ὅτι ὁ εἰρημένος δόν Πατέριο κρατοῦσε ἑκατό ρεάλια, πού εἶχε ἀφίσει ὁ μακαρίτης Luca Bronza γιά νά ἐπισκευασθεῖ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, κειμένη πλησίον τῶν τειχῶν τοῦ Κάστρου τῆς Σίφνου. Τά χρήματα αὐτά ἐζήτησα ἀπό τόν δόν Πατέριο καί μὴ θέλοντας νά μοῦ τά δώσει, ὁ ἀδελφός τοῦ ἀποθανόντος Luca, ὀνόματι Vincenzo,³ βλέποντας ὅτι περισσότερο ἀπό ὀκτώ ἢ ἐννέα χρόνια τό ποσόν αὐτό βρίσκονταν στά χέρια τῶν βικαρίων πού τό ἐχμεταλλεύονταν, ἐνῶ ἡ ἐκκλησία κόντευε νά κατεδαφιστῆ, πού ἂν μοῦ τά ἔδινε ἐγώ θά φρόντιζα νά ἐκπληρωθεῖ ἡ ἐπιθυμία τοῦ δωρητοῦ, ἔλαβε διαταγή τοῦ ναυάρχου τοῦ στόλου καί παρέλαβε τά εἰρημένα 100 ρεάλια, χωρίς καμμία ἐνσταση τοῦ δόν Πατέριο. Θεωρῶ πώς αὐτά τά χρήματα ἔχουν πλέον ὀριστικά ἀπωλεσθεῖ ἀφοῦ τά παρέλαβε ὁ ἀνωτέρω Vincenzo, ὁ ὁποῖος, δεδομένου ὅτι εἶναι κουρσάρος, δέν ἔχει κανένα ἀκίνητο νά διεκδικήσω καί ξαναπάρω τά χρήματα.

Θά ἦταν δίκαιο νά τά πληρώσει ὁ δόν Πατέριο ἐξ ἰδίων, ἀφοῦ ὡς τώρα περιμένει (ὅπως γνωρίζω) νά λάβω τό μισθό του ἀπό τήν Ἁγία Προπαγάνδα, γιατί ἂν μοῦ τά εἶχε δώσει τότε πού τοῦ τά ζήτησα, δέν θά εἶχαν τώρα χαθεῖ γιά τή φτωχή αὐτή ἐκκλησία.

Ἐάν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα ἀποδέχεται νά συνεχίσει τήν καταβολή τῶν 25 σκούδων πού ἔδινε ἐτησίως στούς βικαρίους τῆς Σίφνου, παρακαλῶ τή σεβασμιότητά σας νά διατάξει νά παραδοθοῦν στήν κομιστή τῆς παρούσης δόν Marco, ἐπίτροπό μου· τά 25 σκούδα τῆς παρούσης χρονιάς ἐπλήρωσα ἐγώ στόν δόν Zuanne Dupanι γιά νά ὑπηρετήσῃ τήν ἐκκλησία.

Προσκυνῶ καί κατασπάζομαι τίς ἱερές πορφῦρες σας

Μῆλος, 6 Ἰουλίου 1669

Ταπεινός δοῦλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης

[SCPF/Scr. Rif. Congressi,
Arcipelago, vol. 1°, 815°]

2. Κληρικός ἀπό τή Σύρα. Βλ. κατωτέρω τό ἔγγραφο ἀριθμ. 7

3. Γιά τή δωρεά τοῦ Λούκα Μπρόντζα βλ. στά προηγούμενα. Γιά τόν Vincenzo Bronza βλ. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 115.

Almo e Rev. Sig. Don Michele Gio. ZZZ
1677

815

Ho voluto regular il mio con altri ^{una} mia vici parte alla Sac. Con. della Chiesa di S. Sisto, tomando la mia terra esser smatrita. Et e che non avendo il S. D. Gio. Batt. Satorio continuar più a servire per lui conforme lo processa e la preferiva ad ogni altro, e sia perché non si degnava d'esser dipendente da me, e per altri suoi fini: havendo ancor se saputo di più molte cose di lui la licentia, e diedi la cura al S. D. Quaresima humani Satorio. Stimato da me eto per quella curia per diverse ragioni.

Acquasanti di più la S. C. molto il S. D. Satorio tenuta cento reali che erano lasciate dal S. D. Luca Torregio per esser restituita la Chiesa di S. Michele situata appresso la murata del Castello di S. Sisto; quale havendo io chiesto a S. Satorio, e non havendomele voluti dare, il fratello del S. D. Saffrona Luca, per nome Vincenzo avendo che da più di sette o otto anni i med. donari erano ne mani de' Vicarij et li trafficavano, e la Chiesa andava cadendo, et come ricordando io ne meno mi acciavano esborsati per effettuare l'intentione del Legatario; ovverna una Mandato dal S. D. Gio. della Navi col quale pigliò i dati ecc. Satorio, non havendo fatto niuna resistenza il S. D. Satorio. Hora quei Sudi li stimo forti a far esser che S. Vincenzo si ha fin hora consummati, e come che egli è costato non ha niente di stabile al quale possa appigliarmi per mia paroch. Sarebbe ragionevole che S. Satorio li pagasse dal loco, e fin tanto trattamenti la paroch. che (come intendo) annuata dalla Sac. Con. perché se molti hanno fatti quando io gli chiedeva, non saranno hora forti per quella paroch. S. S. C. restò servita di continuar a dar 25. Sudi come annuali dove alli Vicarij di S. Sisto; Sudi vicarij. E l'Alia ordinari che siano dati al loco della paroch. S. Marco mio Sudi. i Sudi 25. dell'annata corrente, havendo io pagato 6. Sudi. Quaresima humani per servir la Chiesa. Et qui l'annata imputato Sudo la Sac. Con. Di Mile 6. luglio

M. S. Gio. e Rev.

1677
Michele Gio.
Vicario (annali S.)

Τό έγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 4 τοῦ Καμίλλη.

5. Μέ μεγάλη αγωνία περιμένω τις απαντήσεις της Αγίας Προπαγάνδας επί των αναγκών αυτής της πτωχής Εκκλησίας μου, εκτεθεισών διά διαφόρων ταπεινών επιστολών μου, τόσο προς αυτήν την ίδια, όσο και προς την σεβασμιότητά σας, και εάν θέλει ο Κύριος να έχουν υπομονή οι πιστωτές του χρέους που άφισε ο προκάτοχός μου, όπως έχω εγώ, καλά θά ήταν, άλλ' αυτοί είναι εξοργισμένοι και θέλουν να με ρίξουν στη φυλακή.¹ Έν τώ μεταξύ, όλο τό εισόδημα της επισκοπής, πηγαίνει στην πληρωμή των τόκων προς 20% και εγώ άγρός άνυδρος και έστερημένος που μόνον ο Θεός γνωρίζει. Παρακαλώ ευσεβάστως την επιείκεια της σεβασμιότητός σας να μή με λησμονήσει τόν ταπεινό δούλο και δημιουργημά της, όπως εγώ συνεχώς δέομαι στον Ύψιστο για μακροήμερευση και δόξα της.

Έχω παρακαλέσει επίμονως τόν σεβασμιώτατο άρχιεπίσκοπο Νάξου αυτόπροσώπως, με επιστολές και μέσω πατέρων ιησουϊτών να μου παραδώσει τά συμβόλαια της Εκκλησίας της Σίφνου² ώστε να μπορέσω να διεκδικήσω τά δικαιώματά μας και να μή χάνουμε δύο κτήματα που άνηρπάγησαν από τούς Έλληνες, όπως έχω ήδη ενημερώσει την Αγία Προπαγάνδα και ένω ύπόσχεται ότι θά μου τά παραδώσει, μετά αλλάζει γνώμη και με χοροϊδεύει, ένω ή εκκλησία χάνει τό δίκαιό της.

Όλοι στην Κίμωλο, Λατίνοι και Έλληνες, θρηνούν με τόν δόν Γεώργιο Ρότσι, μισσιονάριο, γιατί ή ένορία δέν εξυπηρετείται καλά άπ' αυτόν, ένω δέν σταματά να σκανδαλίζει τό ποιμνιο συμβιώνοντας με γυναίκα νέας ήλικίας και με άλλους τρόπους. Έγώ τόν νουθετώ, τόν επιπλήττω, τόν παραινώ, αλλά άλλο μέτρο δέν μπορώ να πάρω έναντίον του, χωρίς διαταγή της Αγίας Προπαγάνδας.

Πρό πολλού ήδη χρόνου άνέφερα στην Αγία Προπαγάνδα τις άνάγκες της Εκκλησίας Σίφνου με την παράκληση να με αξιώσει με τή χορήγηση εκείνου του χρηματικού βοηθήματος με τό όποιο ένίσχυε τούς προηγούμενους βικαρίους, ώστε να έχω τή δυνατότητα να την ύπηρετώ καλύτερα, καθώς και για τά 100 ρεάλια που, αίτία του δόν Πατέριο,

1. Βλ. Συμεωνίδη, Τά οικονομικά...

2. Ο Βικάριος Σίφνου Βαρθολομαΐος Πόλλα, μετά την ανάδειξή του σε άρχιεπίσκοπο Παροναξίας, άνεχώρησε για την έδρα του παίρνοντας μαζί του εκκλησιαστικά άντικείμενα και άριθμό συμβολαιογραφικών έγγραφων της Εκκλησίας Σίφνου, τά όποια ήρνεύτο να επιστρέψει επί σειράν έτών. Μόλις κατά τό 1678, ο άποστολικός επισκέπτης Angelo Venier, έπίσκοπος Τήνου, κατά την επίθεώρηση, με έντολή του Βατικανού, των καθολικών εκκλησιών των νησιών, διέταξε τόν Βαρθολομαΐο «να επιστρέψει κάποια σπουδαία έγγραφα της Εκκλησίας Σίφνου στον μοναχό Καμίλλη, ένω άπέρριψε άλλες αξιώσεις του τελευταίου για κινητά πράγματα της Εκκλησίας γιατί δέν μπόρεσε να άποδείξει ότι ταύτα άνήκαν πράγματι στην Εκκλησία της Σίφνου». [SCPF/Visite e Collegi, vol. 37, όπου έκθεση περί της Εκκλησίας Μήλου την όποία δημοσιεύουμε στον υπό έκτύπωσιν 5ο τόμο των «Μηλιακών»].

ἔχασε ἡ ἐκκλησία, μέ τό νά δείξει μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη στόν Vincenzo Bronza παρά σ' ἐμένα. Δέν μπορῶ νά γνωρίζω τί θά ἀποφασίσουν οἱ σεβασμιότητές τους καί γιά νά μήν εἶμαι πολύ ἐνοχλητικός δέν τολμῶ νά γράψω ἄλλα. Παρακαλῶ τή σεβασμιότητά σας νά μέ συγχωρήσει γιά τήν πλήξη πού τῆς ἔδωσα καί κάνοντας βαθύτατη γονυκλισία, κατασπάζομαι τά χέρια της.

Μῆλος 20 Δεκεμβρίου 1671

Πρός Γραμματέα Ἀγίας Προπαγάνδας

Ταπεινός δούλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου

[SCPF/Scrit, Rifer. Congr., Arcipelago, vol. 2^a, 273^R]

6. Ἡ ἐλπίδα πού διατηρῶ ὅτι ἡ Ἀγία Προπαγάνδα θά μέ συντρέξει εἶναι ἐκεῖνη πού μέ παρηγορεῖ ὡς τώρα σέ ὅλες τίς θλίψεις καί ἀνέχειές μου. Ἐγραφα πολλές φορές στήν Ἀγία Προπαγάνδα περιγράφοντας τίς ἐλλείψεις καί ἀνάγκες τῶν ἐκκλησιῶν Μήλου καί Σίφνου, ὥστε γιά νά μήν ἐνοχλῶ τήν ἐπιείκεια τῆς σεβασμιότητός σας, ἐντρέπομαι νά τίς ἐπαναλάβω.

Παρόλο τοῦτο μοῦ φαίνεται ἀναγκαῖο νά κάνω μιάν ἀκόμη ὑπενθύμιση στή σεβασμιότητά σας, τήν ὁποία παρακαλῶ ταπεινά νά μέ ἀξιώσει μέ τήν ὑποστήριξή της καί νά μέ βοηθήσει στήν Ἀγία Προπαγάνδα γιατί ἄλλην ἐλπίδα δέν ἔχω γιά νά ἀνακουφισθῶ ἀπό τό χρέος τῶν 300 σκούδων πού εὐρῆκα στή φτωχή αὐτή ἐκκλησία καί τά ἄλλα, παρά μόνο στή γεναιοδωρία τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας. Γνωρίζει ἤδη ἡ σεβασμιότητά σας ὅτι ὅλα τά εἰσοδήματά μου ἀνέρχονται σέ 50 σκούδα ἐτησίως, ἀπό τά ὁποία 12 προορίζονται γιά τό χαράτσι καί μέ τά ὑπόλοιπα πληρώνω τόν τόχο τῶν δανείων, πού οὔτε καί ἐπαρκοῦν καί ὁ Κύριος γνωρίζει τήν ἀνάγκη στήν ὁποία εὐρίσκομαι καί μέ πόση φτώχεια ζῶ.

Ἐκτός τούτων, παρίσταται ἀνάγκη νά πληρώνω τή φορολογία τῆς Ἐκκλησίας Σίφνου γιά τά ἀκίνητα πού διατηρεῖ στό νησί τῆς Κιμώλου, δέκα σκούδα κάθε χρόνο, ἄλλοτε πιά λίγο, ἄλλοτε περισσότερο'. Εἶναι ἀνάγκη ἔπειτα νά ἀγοράσω κερί, λάδι καί νά κάνω ἄλλα ἐξοδα γι' αὐτές τίς ἐκκλησίες καί γιά ἐλεημοσύνη δέν ὑπάρχει ἐλπίδα οὔτε γιά μιά πεντά-

1. Γιά τήν ἀκίνητη περιουσία τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 42 καί τās ἐκθέσεις τῶν ἀποστολικῶν ἐπισκεπτῶν στούς τόμους 6 (1998) - 9 (2001).

ρα, γιατί και οί λαϊκοί βρίσκονται στην ίδια ανέχεια και δέν μπορούν νά άνθέξουν τά βάρη. Έάν θέλω νά έχω λαϊκό κληρικό γιά νά βοηθᾶ στή λειτουργία, πρέπει νά τόν ντύνω, νά τόν τρέφω και νά τόν πληρώνω, τό ίδιο δέ και γιά ιερέα, γιά νά συμπαρίσταται στήν ύπηρετηση τῶν πιστῶν. Τό χειρότερο εἶναι ὅτι εἶμαι συνεχῶς μέ τόν φόβο και τό καρδιοκτύπι ὅτι θά μέ καταδώσουν πῶς διαμένω στή χώρα τοῦ Μεγάλου Κυρίου χωρίς μπεράτι του και μή ἔχοντας χρήματα γιά νά τό πάρω, ἀφοῦ χρειάζονται τό λιγώτερο 100 σκουῖδα, δέν γνωρίζω τί πρέπει νά κάνω!

Παρεκάλεσα τήν Ἁγία Προπαγάνδα νά παραγγεῖλει στόν δόν Μάρκο Δουράτσο, διαμένοντα στή Σύρα, πῶς ὄντας χειροτονημένος νά ὑπηρετεῖ τήν ἐκκλησία τῆς Μήλου και ἐφημέριος τῆς ἐπισκοπῆς, ὀφείλει νά ἔλθει νά τήν ὑπηρετήσῃ, τό ίδιο και στόν Lorenzo Cochilari, πού ἐπῆγε στό Burges τῆς Γαλλίας² ὥστε νά μήν ἔχω τόσην ἀνάγκη, νά πληρώνω ἄλλους κληρικούς και νά βγάζω τά ἐνδύματά μου και τό πανοφῶρι ἀπό τίς πλάτες μου γιά νά τούς ντύνω και τό φωμί ἀπό τό στόμα μου γιά νά τούς ταΐζω γιά νά ὑπηρετοῦν τήν ἐκκλησία και τό ποιμνιο. Ἐπίσης, μέ ἄλλες ἐπιστολές μου ἐνημέρωσα τήν Ἁγία Προπαγάνδα πῶς ὁ δόν Giorgio Rossi, μισσιονάριος Κιμῶλου, μέ τό νά συμβιώνει μέ μία γυναίκα ὑπόπτου ἠθικῆς και μέ πολλές ἄλλες πράξεις του, προξενεῖ σκάνδαλο σέ καθολικούς και σχισματικούς, ὥστε ὅλοι δηλώνουν ὅτι εἶναι κακοδιατιθεμένοι μαζί του και μου προσκλαίονται. Ὅμως, μή ἔχοντας διαταγή τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας νά τόν συνετήσω, μετακινώντας τον σέ ἄλλη θέση και τοποθετώντας ἐκεῖ ἕναν ἄλλον ὑποδειγματικό, ἀφοῦ οἱ νουθεσίες δέν ἔχουν ἀποτέλεσμα, δέν δύναμαι νά προλάβω τό σκάνδαλο.

Δέν εὐρίσκω κληρικό νά θέλει νά πάει στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας Σίφνου, γιατί τό εἰσόδημά της εἶναι ἐλάχιστο και ἡ Ἁγία Προπαγάνδα δέν ἀποστέλλει περισσότερα ἀπό 25 σκουῖδα, πού ἔδινε παλαιότερα ἕναν ἀποκοτῶσε κάποιο μεγαλύτερο ποσόν τώρα, δέν θά ἔλειπαν κληρικοί. Τώρα διατηρῶ ἐκεῖ ἕναν μέ χίλια παρακάλια, πληρώνοντας ἐγώ τό χαράτσι.

Περιμένω μέ μεγάλη λαχτάρα νά τιμηθῶ μέ μιᾶ ἀπάντηση ἐπί τῶν ἀναγκῶν μου και μέ κάθε τιμή σᾶς κατασπάζομαι.

Μῆλος, 15 Φεβρουαρίου 1672

Ταπεινός Δοῦλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου

[SCPF/Scr. Rif. Congressi,
Arcipelago, vol. 2^a, 309^{rv}]

2. Γιά τούς κληρικούς αὐτούς και τίς χειροτονίες τους, ὑπό τόν ὄρο νά ὑπηρετοῦν στήν ἐπισκοπή Μήλου, βλ. τήν μνημονευθεῖσα στά προηγούμενα ἐργασία μας στόν, ὑπό ἐκτύπωση, 5ο τόμο τῶν «Μηλιακῶν».

7. Μέ άλλες ταπεινές ἐπιστολές μου ἀνέφερα στίς σεβασμιότητές σας ὅτι τοποθέτησα ἕναν ἡλικιωμένο ἱερέα στήν ὑπηρεσία τῆς ἐκκλησίας Σίφνου πρόκειται γιά ἕναν κληρικό ἀπό τή Σύρα, ὄνόματι πρέ Ζουάννε, ὁ ὁποῖος μοῦ παρέδωσε ἕναν ἀνεψιό του ἡλικίας δεκαοχτώ ἢ δεκαεννέα χρόνων γιά νά τόν διδάξω καί προωθήσω καί τόν κάνω ἱερέα, ἐγώ δέ ἀνέλαβα τήν ὑποχρέωση ἔναντι αὐτοῦ τοῦ κληρικοῦ νά ὑπηρετήσῃ ἐκείνην τήν ἐκκλησία, δίνοντάς του ἐκτός ἀπό 15 pezze σέ προϊόντα καί τά ἔξοδα τοῦ ἀνεψιοῦ του. Ἔτσι, τώρα ἡ ἐκκλησία ὑπηρετεῖται ἀπ' αὐτόν καί ἀπό ἐμένα πού τήν ἐπισκέπτομαι μία - δύο φορές τό χρόνο. Ὁ ἀνωτέρω νέος, γεννημένος στή Σίφνο, λαμβάνοντας τήν πρώτη χειροτονία, κατεγράφη στήν ὑπηρεσία ἐκείνης τῆς ἐκκλησίας γιά πάντα.

Πρό τεσσάρων ἡμερῶν ἐπέρασε ἀπ' ἐδῶ ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος τῆς Τήνου κατευθυνόμενος στήν ἔδρα του καί δυνάμει τῆς διαταγῆς πού ἔχει νά πιέσει τόν ἀρχιεπίσκοπο Νάξου νά μοῦ παραδώσῃ τό ἀρχεῖο τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας τῆς Σίφνου, τόν ἐνημέρωσα ἐπί παντός ἀναγκαίου, ἀποδεικνύοντάς του ὅτι δέν θά μεταπέσει τόν ἀρχιεπίσκοπο νά τά κατέχει γιά πολλούς λόγους. Δέν πιστεύω ὅτι ὁ Τήνου θά ἀποσπάσῃ τό ἀρχεῖο γιατί ὁ ἀρχιεπίσκοπος εἶναι πολύ πεισματάρης καί θά βρεῖ μύριες δικαιολογίες γιά νά μήν τό παραδώσῃ.

Ὅσον ἀφορᾷ τόν δόν Giogio Rossi, ὑπακούοντας ἀμέσως στή διαταγή τῶν σεβασμιότητων σας νά τόν μετακινήσω ἀπό τήν Ἀποστολή τῆς Κιμῶλου, μετεκάλεσα ἕναν ἄλλο ἔντιμο κληρικό ἀπό τή Σύρα καί ὅταν εὔρω θέση κατάλληλη γι' αὐτόν στήν ἐκκλησία, θά ἐνημερώσω τήν Ἁγία Προπαγάνδα. Ὁ Rossi ὅμως, πολύ δεμένος μέ τήν Κίμωλο, θά μέ δυσκολέφει ἀρκετά νά τόν καθησυχάσω καί ἀναμφίβολα θά προξενήσῃ ζητήματα στόν νέο ἐφημέριο. Κατασπαζόμενος τίς ἱερές πορφῦρες σας

(ἀχρονολόγητο)

ὁ ταπεινός δοῦλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου

[SCPF/Scr. Rif. Congr.,
Arcip. vol. 2°, 575^R]

8. Μέ ἄλλη ταπεινή ἐπιστολή μου τοῦ περασμένου μῆνα, ἐπληροφόρησα εὐσεβᾶστως τίς σεβασμιότητές σας ὅτι ἤδη εὐρῆκα ἕναν κληρικό γιά νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στήν ἐκκλησία τῆς Σίφνου ὁ κληρικός αὐτός, γεννημένος στή Σύρα, ἔχοντας ἕναν ἀνεψιό του πού γεννήθηκε στή Σίφνο, ὅπου κατοικοῦσε ὁ ἀδελφός του, μοῦ τόν παρέδωσε γιά νά τόν διδάξω καί τελικά νά τόν κάνω κληρικό ὅταν ἐνηλικιωθεῖ, ὄντας τώρα 18 ἐτῶν. Ἦδη τόν χειροτόνησα στήν πρώτη κουρά καί ἐλπίζω ὅτι θά

προκόψει και παραμείνει διά βίου στη Σίφνο. Παράλληλα ο θεϊός του μου υποσχέθηκε να υπηρετεί την εκκλησία και για να τον υποχρεώσω περισσότερο του έμέτρησα 15 ríastre. "Αν ή Αγία Προπαγάνδα επιθυμεί να υπηρετείται (ή εκκλησία Σίφνου) ως μου στείλει κάποιαν έλεημοσύνη για την ανακούφιση της πτωχότατης αυτής εκκλησίας, όπως έκανε μέ τους προηγούμενους βικαρίους, θά είναι πράξη φιλανθρωπίας. Αναμένω, επίσης, από την αγάπη σας κάποιαν ενίσχυση για να απαλλαγώ από τά χρέη που άφισε ο προκάτοχός μου στην εκκλησία της Μήλου, τά όποια καθημερινώς αυξάνονται, όπως πλειστάκις ανέφερα για όλα στην Αγία Προπαγάνδα, προς την όποια υποκλίνομαι έδαφιαία και κατασπάζομαι τίς ιερές πορφύρες σας.

Μήλος, 10 Οκτωβρίου 1674

Ταπεινός δούλος
Ιωάννης Αντώνιος Καμίλλης
έπίσκοπος Μήλου

[SCPF/Scr. Rif. Congr., Arcipel., vol. 2°, 579°]

Σεβασμιώτατε

9. Οφείλω να εύχαριστήσω ταπεινά τή σεβασμιότητά σας για τή φροντίδα της να παρατείνει την παραμονή μου τρείς μήνες στη Μήλο και τρείς στη Σίφνο μένω υπόχρεως στην αγιότητά σας τόσο για τίς προσφερόμενες υπηρεσίες της στις εκκλησίες, όπως επίσης και για την μικρή εκείνη ενίσχυση που λαμβάνω και μέ την όποια ανακουφίζεται ή φτώχεια μου. Πάντοτε υπηρέτησα αυτό τό νησί υπερπηδώντας πολλά εμπόδια και έξοδα που δημιουργούν οί Τουρκοί, εύτυχώς όμως δέν έχει λιμάνι για να άγκυροβολήσουν και παραμείνουν παρά μία ή δύο ήμέρες τόν χρόνο γαλέρες και πλοία.¹ "Όμως ειδικά αυτόν τόν χρόνο που άπεστάλη ένας Τουρκος από την Αύλή του Μεγάλου Κυρίου να έπισκεφθεϊ και διερευνήσει ζητήματα μερικων νησιων και ιδιαίτερα της Μήλου και να συλλάβει εκείνους που έκαναν έμπόριο και είχαν συναλλαγές μέ κουρσάρους (άνέ-

1. Η πληροφορία είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα γιατί φανερώνει πώς τά «λιμάνια» της Σίφνου, άκατάλληλα για την προσόρμηση και άγκυροβολία επί ήμέρες μεγάλων πλοίων ή πολεμικών στόλων, ήταν σπουδαίο «πλεονέκτημα» για τό νησί και τούς κατοίκους του γιατί άποφεύγονταν ή έξοδος και πολυήμερη διαμονή μεγάλου αριθμού ναυτών - στρατιωτών ή πειρατών - κουρσάρων, που προξενούσαν καταστροφές, άρπαγές προϊόντων, ήθικες παρεκτροπές και έγκλήματα. Παρόμοιες καταστάσεις και γεγονότα δέν απέφυγε, κατά καιρούς, και ή Σίφνος, άλλ' όχι στην έκταση και συχνότητα των άλλων νησιων, εκείνων μέ κατάλληλα λιμάνια, όπως του Ντριοῦ της Πάρου, ή της Μήλου. Για την τελευταία είναι χαρακτηριστική ή, εν συνεχεία, περιγραφή του Καμίλλη, ο όποιος δηλώνει πώς δέν έζησε τά γεγονότα γιατί κατ' αυτό «τό διάστημα βρίσκονταν στη Σίφνο, μακριά από τούς κινδύνους αυτούς».

κυψαν θέματα) γιατί όλα σχεδόν τά νησιά είχαν παρόμοιες συνεργασίες, ή Μήλος όμως ήταν ή πλέον άπειλουμένη γιατί είναι από κουρσάρους και φίλους τους πολυσύχναστη. Έτσι έφθασε ο ειρημένος Τουρκος, τιτλοφορούμενος καπητζήμπασης μέ δεκαέξι γαλέρες στίς όποτες έριξε σκλάβους δώδεκα πρόσωπα και σήκωσε από τον Έλληνα επίσκοπο, ως ποινή, πεντακόσιες *pezze da otto*. Στην Πάρο ίσοπέδωσε σπίτια κουρσάρων, έριξε μερικούς στίς γαλέρες μέ άβανίες και σε μερικά άλλα νησιά επέβαλε χρηματικές ποινές και έσπειρε τον τρόμο. Αυτό τό διάστημα βρισκόμουν στή Σίφνο, μακριά από τούς κινδύνους αυτους. Δέν άπολείπουν έν τούτοις πολλά δυσάρεστα και έπεισόδια προερχόμενα από μερικούς κακούς χριστιανούς οι όποιοι δέν θά συμφωνούσαν ακόμη και άν ο ποιμένας είχε τήν άθωότητα d' Abele. Η σεβασμιότητά σας θά διακρίνη τό αίτιο για τό όποιο αναφέρομαι στην Άγία Προπαγάνδα. Δέν έχω άλλο παρά νά σας παρακαλέσω νά μέ συγκαταριθμήσετε μεταξύ των πιό πιστών ύπηρετων σας και νά μέ δεχθίτε υπό τήν σκέπην Σας και προστασία. Κατασπάζομαι τά χέρια σας.

Σίφνος, 10 Σεπτεμβρίου 1676

Ταπεινός δούλος
Ίωάννης Άντώνιος Καμίλλης
έπίσκοπος Μήλου

[SCPF/Sc. Arcip.,
vol. 2°, 218°].

10. Άποστέλλω στή σύνεση των σεβασμιότητων σας τήν υπεύθυνη δήλωση πού ύποσχέθηκα μέ προηγούμενες ταπεινές έπιστολές μου για τή δικαίωσή μου, μετά τήν προσαφθεΐσα έναντίον μου κατηγορία ότι δήθεν επέτρεφα νά άσπασθεΐ τό ευαγγέλιο θυμιαζόμενος ο έκλαμπρότατος πρεσβευτής τής Γαλλίας πρό του τελούντος τή θεία λειτουργία ιερέως' και έκτιμώ ότι ή άπαράμιλλη δικαιοσύνη των σεβασμιότητων σας θά ίκανοποιηθί μέ τήν όμολογία αυτων των δύο κληρικων και δέν θά δώσει πίστη στους κακόβουλους, όπως ταπεινά παρακαλώ.

Μέ τήν εύκαιρία αυτή πέρνω τό θάρρος νά έμπιστευθώ ταπεινά στην άγάπη των καρδιναλίων τής Άγίας Προπαγάνδας τήν είδηση ότι, πρό πολλου χρόνου μισούμαι θανάσιμα και διώκομαι από μερικούς έκκλησιαστικούς παράγοντες και, ιδιαίτερα, από έναν άρχιερέα αυτων των νησιων

1. Βλ. επί του ζητήματος τούτου στου Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Μία περιγραφή του Κυκλαδικου Καθολικισμού από τον επίσκοπο Μήλου Ίωάννη - Άντώνιο Καμίλλη, στο «Κυκλαδικό Έμερολόγιο 1996 - Χρόνος Α'», σελ. 157 έπ., ύποσημ. 9, 10 και 18.

καί κάποιον λαϊκό από τήν Τήνο, ἄνθρωπο πλουσιώτατο, πολύ ἰσχυρόν καί τύραννο πού, βραδύτερα, ἄν παραστεῖ ἀνάγκη, θά ἀποκαλύψω στίς σεβασμιότητές σας τό ὄνομα καί τίς κακουργίες του. Αὐτός ὑποκινεῖ πολλούς στή Σίφνο καί τούς πιέζει νά γράφουν ἐναντίον μου κατηγορώντας με γιά πολλές ἀναξιότητες, προκειμένου νά μέ ἐκθέσουν στήν Ἁγία Προπαγάνδα ὥστε νά ἀναγκασθεῖ αὐτή νά μοῦ ἀφαιρέσει τήν Ἐκκλησία τῆς Σίφνου. Ἄλλο σκοπό δέν ἔχει παρά πώς νά μέ μειώσει καί νά μοῦ προξενήσει μεγάλη ζημία γιά πολλούς λόγους.²

Παρακαλῶ γι' αὐτό τίς ὑψηλότητές σας νά μήν πιστεύετε ὅσα καταμαρτυροῦν ἐναντίον μου μέχρι νά ἀκούσετε τίς δικές μου ἀπόψεις καί κατόπιν κάνετε ὅτι νομίζετε καλύτερο. Ἐπί δέ τούτοις κατασπάζομαι εὐσεβάστως τίς ἱερές πορφύρες σας.

Μῆλος, 15 Ὀκτωβρίου 1676

[SCPF/Scr. Arcipelago, vol. 2b, 229R].

Ταπεινός δοῦλος

Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου

2. "Ο.π.π., ὑποσημ. 8, ἀλλά καί στοῦ Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, α) Ἐγκλήματα στή Σίφνο τοῦ 1675, περιοδ. «Κυκλαδικά θέματα» τόμ. Α' (1984), τεῦχος 5, β) Πρόξενοι (κόνσολοι) ξένων κρατῶν στή Σίφνο, «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 70-71 καί γ) στόν ὑπό ἐκτύπωση Ε' τόμο τῶν «Μηλιακῶν» περί Γ. Κάφη, ὅπου πολλές λεπτομέρειες ἐπί τοῦ θέματος. Βλ. καί τό ἐπόμενο ἔγγραφο Νο 11.

11. Εἶναι πέντε ἡμέρες πού ἔφθασε ὁ δόν Ἰωάννης Ξανθάκης, μισσιονάριος γιά τή Σίφνο, διορισμένος ἀπό τήν ἐπιείκεια τῶν σεβασμιότητων σας ὡς βοηθός μου.¹ Πρός τοῦτο ὑποβάλλω ταπεινές εὐχαριστίες στήν ὑψηλότητά σας γιά τή φροντίδα σας σ' αὐτό τό ζήτημα. Ὅμως ἐδῶ καί καιρό ἐμπιστεύθηκα τή μέριμνα αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας σέ ἕναν ἄλλο κληρικό ἀγιότητος βίου, ὑποληπτόμενον ἀπό ὅλους, στόν ὁποῖο, ἐπίσης, ἔδωσα τό ἥμισυ τοῦ εἰσοδήματός της, παρόλον ὅτι δυσκολεύομαι οἰκονομικά. Ὅμως, βλέποντας τήν ἱκανότητά του στήν ὑπηρετήση τῆς ἐκκλησίας, προτιμῶ νά ὑποφέρω ἀπό τήν ἀνέχεια, ἀπό τήν ὁποία δοκιμάζομαι, ὥστε κανεῖς νά μήν μπορεῖ νά διαμαρτυρηθεῖ ἢ παραπονεθεῖ.

Ἐπακούοντας ἔπειτα, ὅπως ἔχω ὑποχρέωση στίς ὑπέρτατες διαταγές τῶν σεβασμιότητων σας, ἀγκάλιασα τόν εἰρημένο δόν Ἰωάννη Ξανθάκη προσφέροντάς του τό ἴδιο ποσό χρημάτων τό ὁποῖο ἀπολαμβάνουν καί οἱ λοιποὶ ἱερεῖς, ὅπως καί ὁ μέχρι τώρα ὑπηρετῶν. Τά χρήματα αὐτά ἀπο-

1. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 43.

τελοῦν ἓνα εἰσόδημα μέ τό ὁποῖο ἓνα ἄτομο μπορεῖ ἄξια νά διαβιώσει, γιά ὅσα ἔχει ἀνάγκη νά ζήσει καί νά ντυθεῖ· ἔπειτα θά μπορούσε νά ἐξοικονομήσει καί ἀπό ἄλλες πηγές καί ἐλεημοσύνες πού, μέ κάποιαν ἀναζήτηση, δέν ἀπολείπουν. Αὐτός ὅμως ἀρνήθηκε νά παραμείνει στήν ὑπηρεσία:

1ο) λέγοντας ὅτι τό εἰσόδημα πού τοῦ παρεχώρησα δέν τοῦ ἀρκεῖ γιά νά ζήσει καί ἂν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα δέν τοῦ παραχωρήσει 25 σκουῶδα ἐτησίως δέν θέλει νά παραμείνει. 2ο) γιατί ἤδη τό εἰσόδημα αὐτοῦ τοῦ χρόνου τό εἶχε στή διάθεσή του καί μισοεξοδεύσει ὁ ἀνωτέρω κληρικός καί ἐγώ δέν θά ἤμουν σέ θέση νά ἐνισχύσω καί αὐτόν, ἂν καί θά μπορούσα νά τόν ἀπολύσω, μολοντί τό θεωρῶ ἄδικο καί ὁ Κύριος γνωρίζει πόσο ὑποφέρω. 3ο) μοῦ ἐζήτησε τήν ἄδεια, καί τοῦ τήν παρεχώρησα, νά μεταβεῖ στή Σύρα προκειμένου νά ἐπισκεφθεῖ τή μητέρα του καί ἀπό ἐκεῖ νά περάσει στήν Τήνο γιά νά συζητήσει ἐπί τῆς ὑποθέσεώς του μέ τόν ἐκεῖ σεβασμιώτατο ἐπίσκοπο, ὁ ὁποῖος, πρό πολλοῦ χρόνου, λέγει ὅτι ὀρίσθηκε ἀποστολικός ἐπισκέπτης καί ἂν στόν εἰρημένο Ξανθάκη ἀρέσει νά ἐπιστρέψει στή Σίφνο, ἄς ἐπιστρέψει μέ νέα ἐντολή καί νά περιμένει μέχρι νά ἐπισημοποιηθεῖ ἀπό τίς σεβασμιότητές σας. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐκκλησία ἐξυπηρετεῖται ἄριστα μέ μεγάλη ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, ἐπειδή Λατῖνοι δέν ὑπάρχουν πλέον, πλην ἑνός, πτωχοῦ ναυτικοῦ· ἀπό ξένους τρεῖς κουρσάροι σκιαβόνοι συχναῖζον μόνον, πόρνοι καί δολοφόνοι, οἱ ὁποῖοι πρό δεκαπενθημέρου δολοφόνησαν τόν πρόξενο Γαλλίας Παῦλο Ὁμηρο,² ἐκτός τῶν ἄλλων κακουργιῶν πού ἔχουν διαπράξει καί καθημερινά διαπράττουν, τόσον αὐτοί, ὅσο καί οἱ ἄλλοι κουρσάροι, στά δυστυχημένα αὐτά νησιά, ὅπου δέν οἰκονομοῦν πλέον οὔτε Χριστιανοί, οὔτε ἐκκλησιαστικοί, οὔτε αὐτές οἱ ἐκκλησίες· μή εὐρίσκοντας πλέον εὐκόλα Τούρκους νά διαρπάξουν, ἀπογυμνώνουν τούς φτωχοῦς χριστιανούς, τόσο Ἑλληνες, ὅσο καί Λατίνους χωρίς καμμιά διάκριση προκειμένου νά συντηρήσουν τά σκάφη τους· πρό μηνός λεηλάτησαν ἐκ νέου τήν Ἄνδρο, ὅπου ἄρπαξαν ἀκόμη καί ὅλον τόν ἐξοπλισμό τῆς ἐπισκοπῆς μας, ἄμφια, δισκοπότηρα, λεκάνη τοῦ νιπτῆρα, χάλκινα καί ἀσημένια, ἀπό τά ὁποῖα ἓνα μέρος τά ἐπήραμε πίσω μέ πολλές παρακλήσεις, ὅμως ἡ ἀσημένια φυάλη δέν ξαναβρέθηκε, παρά τίς προσπάθειες ἐμοῦ καί τοῦ σεβασμιωτάτου τῆς Ἄνδρου, πού ἦλθε ἐδῶ, καί προσπαθήσαμε νά ἐξαγοράσουμε.

Τελειώνω ἐδῶ καί κατασπάζομαι τίς ἱερές πορφῦρες σας.

Μῆλος, 5 Δεκεμβρίου 1676

Ταπεινός δοῦλος
Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης
ἐπίσκοπος Μήλου.

[SCPF/Scr. Argipel. vol. 2°, 258^{rv}].

2. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 70-71.

12. Κατά τήν επίσκεψη πού πραγματοποίησε ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος Τήνου τόν περασμένο μῆνα στήν ἐπισκοπική μου περιφέρεια, ἠθέλησε νά πληροφορηθεῖ τά κατ' ἐμέ, κατόπιν διαταγῆς τῶν σεβασμιότητων σας ἔμέ τήν εὐκαιρία αὐτή ἐρώτησε γιατί κρατῶ τό μισό ἤ μέρος τοῦ εἰσοδήματος τῆς ἐκκλησίας Σίφνου καί δέν τό παραχωρῶ ὄλο στόν ἐφημέριο πού διατηρῶ ἐκεῖ. Τήν ἀπάντηση πού τοῦ ἔδωσα, κρίνω σκόπιμο νά θέσω ὑπόψη τῶν σεβασμιότητων σας εὐσεβάστως:

1) Γιατί πιστεύω καί θεωρῶ βέβαιο ὅτι ἔχω δικαιοδοσία σ' αὐτή τήν Ἐκκλησία ὅσων ἀκριβῶς καί σ' αὐτήν τῆς Μήλου, προσφορά ἀγάπης τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, ἡ ὁποία μοῦ τήν παρεχώρησε δυνάμει ἐπιστολῆς της ἀπό 31 Μαρτίου '68, τότε πού μέ προβίβασε σ' αὐτή τήν ἐπισκοπή.

2) Γιατί, ἀφοῦ δέν εἶναι ἀρκετό τό εἰσόδημα τῆς Μήλου νά μέ στηρίξει, βοηθοῦμαι μέ ἐκεῖνο τῆς Σίφνου, ὑποθέτοντας ὅτι γι' αὐτόν τό λόγο μοῦ παραχωρήθηκε πρός διοίκησή της, προκειμένου νά μετριασθεῖ ἡ φτώχεια της ἀναδέχτηκα τήν ἐπισκοπή, μέ ἔνωση τῆς ἐκκλησίας Σίφνου, γιατί, ὑπηρετώντάς την ὡς βικάριος ἐπί τρία - τέσσερα χρόνια πρό τῆς προαγωγῆς μου, ἐγνώριζα καλά ὅτι μόνη αὐτή δέν ἦταν δυνατόν νά μέ συντηρήσει, ἰδιαίτερα μάλιστα πού ἦταν χρεωμένη μέ 300 σκουδα καί εἶχε ἀπωλέσει μερικά κτήματα καί εἰσοδήματα μετά τήν κατάληψη τῆς Κρήτης, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀπομείνει μόνο τό μισό εἰσόδημα, χῶρια τά σημαντικά ἔξοδα πού πραγματοποίησα γιά νά διατηρήσω μέ χοτζέτι τῶν Τούρκων τά λίγα κτήματα πού κατέχουμε σήμερα.

3) Γιατί, στηριζόμενος σ' ἐκεῖνο τό ποσόν, εὐρίσκω μέ τό μισό ἤ μέρος του ἰκανόν ἱερέα πού εὐχαρίστως παραμένει στήν ὑπηρεσία τῆς εἰρημένης Ἐκκλησίας καί μέ τό ὑπόλοιπο πού κρατῶ, διατηρῶ ἕναν καπελάνο καί ἕναν λαϊκό πού μέ βοηθοῦν στήν τέλεση τῆς λειτουργίας, παρά τή μεγάλη δυσχέρεια καί μεγαλύτερη φτώχεια, ὥστε ἄλλος ἐπίσκοπος δέν θά μπορούσε νά ὑποφέρει ἐπί τόσα χρόνια καί νά πληρώνει καί τή φορολογία στόν Τούρκο, ἄν δέν εἶχε τήν ἐλπίδα ὅτι κάποτε ἤθελε τύχει τῆς ἐνίσχυσης τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας γιά νά γλυτώσει ἀπό τά χρέη.

Ἐάν δέν εἶχα προνοήσει τά ἐλάχιστα αὐτά, εὐρισκόμενος μεταξύ Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι δέν ἐκτιμοῦν τό δόγμα μας, βλέποντάς με φτωχόν, ἡ δυστυχία μου θά εἶναι αἰτία λύπησης καί γιά μερικούς κακούς, ὄνειδος τῆς καλῆς φήμης καί τοῦ χαρακτῆρα μου.

Θέλω νά πιστεύω ὅτι ὁ σεβασμιώτατος Τήνου θά δώσει στίς σεβασμιότητες σας εἰλικρινῆ ἀναφορά γιά τή φτώχεια μου, τήν ὁποία δέν μπορῶ νά ὑποφέρω ἄλλο, ἀκόμη καί μέ τά ἔσοδα Μήλου καί Σίφνου, τά ὁποία, ὅλα μαζί, δέν ἀρκοῦν παρά γιά νά προμηθευτεῖς γιά λίγο διάστημα φασόλια, κριθάρι, κολοκύθια καί νά ἔχεις νά πληρώσεις καί τό χαράτσι.

Μετά τίς ἀνωτέρω ἐξηγήσεις, ἄν οἱ σεβασμιότητές σας θελήσουν νά μου ἀφαιρέσουν τά εἰσοδήματα τῆς Σίφνου, ὡς κύριοι ἐκείνων, ἀκόμη καί αὐτῶν τῆς Μήλου καί ἐμοῦ τοῦ ἰδίου, θά περιέλθω στήν ἀνάγκη νά ἐγκαταλείψω τή φροντίδα τῶν ψυχῶν καί νά μεταβῶ στή Δύση σέ ἀναζήτηση τροφῆς καί ἔνδυσης πού ἐδῶ στεροῦμαι.

Κατασπάζομαι ταπεινά τίς ἱερές πορφῦρες σας.

Μῆλος, 27 Ἰουνίου 1678

Δοῦλος ταπεινός

Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης

ἐπίσκοπος Μήλου

[SCPF/Scr. Arcipelago, vol. 2°, 539^{rv}]

13. Σεβασμιώτατοι.

Ὁ ἀποστολικός βικάριος Σίφνου πρέ Φραντσέσκο Λορεντάνο φιλονίκησε μέ τόν πρέ Ἰωάννη Ντουνάβη, διαχειριστή τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς ἴδιας Ἐκκλησίας, μέ ἀφορμή τά εἰσοδήματα τῆς τελευταίας, θέλοντας δέ νά διορθώσει δική του παρανομία, τόν ὑπεχρέωσε νά πληρώσει ἀχρεωστήτως τά ὀφειλόμενα ἀπό τόν ἴδιο μέ τήν ἀπειλή ξυλοδαρμοῦ, τόν ἔβαλε σέ ἀργία καί τοῦ διάβασε ἀφορισμό. Ἀπό τόν ἀφορισμό τόν ἀπήλλαξε τελικά μερικές ἡμέρες ἀργότερα μετά παρέμβαση διακεκριμένης προσωπικότητας.

Ὁ Ντουνάβη, γεννημένος στό ἴδιο νησί τῆς Σίφνου, ἔχει δοκιμάσει πολλές φορές τή δαιμονισμένη συμπεριφορά τοῦ εἰρημένου βικαρίου καί, προκειμένου νά ἀποφύγει τά χειρότερα, δίνοντας τόπο στήν ὀργή ἐγκατέλειψε σπίτι καί γονεῖς καί ζήτησε καταφύγιο στή δική μου ἐπισκοπική περιφέρεια, ὅπου ἤδη ὑπηρετεῖ ὡς ἐφημέριος τοῦ ἐκλαμπροτάτου Προβλεπτή τοῦ νησιοῦ μας (τῆς Τήνου). Στή θέση αὐτή θά παραμείνει περισσότερο ἀπό ἕνα χρόνο καί κατόπιν σκέπτεται νά ἀκολουθήσει τόν προστάτη του στή Βενετία, ἀφοῦ τοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νά ἡσυχάσει καί στό μέλλον ἀπό τίς ταραχές τοῦ ἀνωτέρω βικαρίου Λορεντάνο. Ἐν τῷ μεταξύ παρακολουθῶ πῶς ἡ συμπεριφορά του εἶναι ἀρίστη καί ὑπόδειγμα ἱερωμένου ἄν παρά ταῦτα πέσει στήν ἀντίληψή μου σκανδαλώδης πράξου, δέν θά παραλείψω νά λάβω ὅλα τά ἐνδεικνυόμενα μέτρα νουθεσίας,

1. - Ὁ Francesco Lorendano, Νάξιος, διορισμένος ἀπό τό Βατικανό ἀποστολικός βικάριος Σίφνου τό 1683, ἱεράτευσε στό νησί μέχρι τόν Δεκέμβριο τοῦ 1691, ὅποτε ἀπέβίωσε. Κατά τή διάρκεια τῆς θητείας του φέρεται πῶς ἀναμείχθηκε σέ πολιτικές ἐνέργειες καί κατηγορήθηκε γι' αὐτές, τόσο στό Βατικανό [βλ. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 72] ὅσο καί στόν ἐπίσκοπο Καμίλλη (βλ. ἐπόμενο ἐγγραφο).

προκειμένου νά γίνει ἄνθρωπος καλῆς διαγωγῆς καί νά ἐκπληρώνω, ὄχι μόνον ὀφειλομένην ὑποχρέωσή μου, ἀλλά καί μέ συνέπεια τίς ἐντολές τῶν σεβασμιότητων σας ἐπί παρομοίων ζητημάτων, οἱ ὁποῖες μοῦ παρασχέθηκαν μέ τήν, ἀπό 19 τοῦ παρόντος Σεπτεμβρίου, ἐπιστολή σας.

Ὑποκλινόμενος ταπεινά στίς σεβασμιότητές σας, ἀσπάζομαι τίς ἱερές πορφῦρες σας.

Τῆνος, 18 Μαρτίου 1685 (νέο ἡμ.)

Ταπεινός δοῦλος

Angelo Venier, ἐπίσκοπος Τήνου

[SCPF/Scrit, Rif. Congressi, Arcipelago, vol. 4, 457^R]

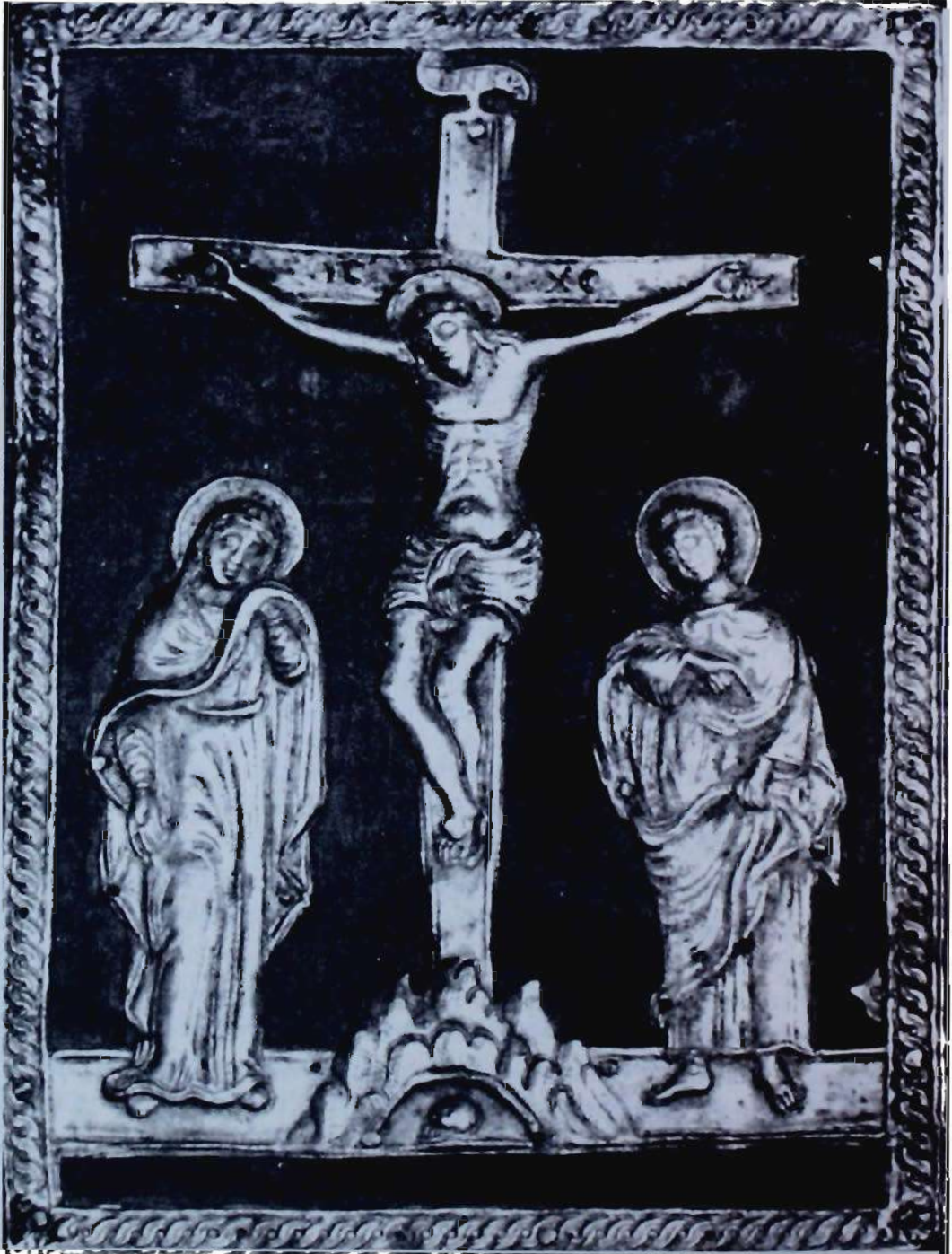
14. Ἀντίγραφο

Πανιερώτατε καί θεοχαρίτοτε Ἁγιε Μήλου Κύριε Ἰωάννη Ἀντώνιε τήν σὴν ἁγίαν δεξιάν ἀσπαζόμεθα ἡμεῖς οἱ εὐλαβεῖς σου ἱερεῖς καί προεστοί τῆς Σίφνου.

Ἐγράψαμεν καί ἐξαναγράψαμεν τῆς πανιερότης σου νά προβλέψης νά στείλῃς ἄλλον ἱερέαν βικάριον εἰς τούτην τήν ἐκκλησίαν διατί πολλάκις ἡμεστεν σκανδαλισμένοι ἀπό τοῦτον τόν πρέ Φραντζέσκο τόν ὁποῖον διά τὰ κρίματά μας τόν ἔστειλεν ἐδῶ ἡ Ἁγία τοῦ Θεοῦ πρεσβυτέρα Ρώμη διά νά μάσε φέρῃ σέ κανένα γκρεμισμό· γνωσταῖς εἶναι αἱ ἀσυστασίες του, ἢ καί νά ποῦμεν οἱ λωλάδαις του καί ταῖς ἐγράψαμεν τῆς πανιερότης σου καί εἰς τήν Ρώμην καί δέν εἶναι χρεῖα νά ταῖς ἀναφέρομεν πάλι. Τοῦτο μόνον χρεωστοῦμεν διά ὕστερον νά ἀβιζάρωμεν τήν πανιερότη σου πώς μέ ταῖς αἰσχροῖς του πράξεις καί ἄχρηστή του γλῶσσα σύρνη νά γένη μεγάλη καταφρόνησιν εἰς τό ριτό ὅπου ἡμεῖς τό σεβόμαστα(ν) καί τήν ἐκκλησίαν καί τοὺς πρῶτους βικάριους ἀγαπούσαμεν. Τώρα ἄς εἶναι διά εἰδησή σου πώς κάποιοι δέν μποροῦν πλέα νά τονέ ὑποφέρουν καί ἔχουσιν γνώμη νά τόν χτυπήσουσι κακά. Καί ἔτζι προτοῦ νά λάχη προμήθεψε, μὴν τύχει καί γένη τίποτις πρᾶμα ἀνήκουστον καί συνέβη καί ξιμῆα εἰς αὐτό τό πτωχό νησί μας ὅπου δέν πτέγει. Διατί πολλαῖς βολαῖς διά (ἐγ)γράφου καί ἐκ στόματος σέ ἀβιζάραμεν καί ἡ πανιερότη σου κάνεις ὄξω νοῦ. Ἄς δουλεύῃ ἡ παρόν διά σκούξα μας εἰς πᾶσα καιρόν. Καί μέ τέλος τήν ἐπεδάφους προσκύνησιν κομίζομεν.

Ἀπό Σίφνον Φεβρουαρίου 15 - 1689

- οἰκονόμος Σίφνου - σακελλάριος Σίφνου - πρωτοπαπᾶς Σίφνου - παπα Ἰωάννης Νταμισίνας, ἐπίτροπος - Τζουάνες Ναδάλες, ἐπίτροπος, - χωρεπίσκοπος Σίφνου - παπα Κωνσταντῖνος Βερνῖκος - παπα - Νικολός Ροῦσος - παπα Ἰωάννης Δουλφῆς - παπα Ἰωάννης Ρωμάνος πρωτέγδικος - παπα Γεώργιος Τριαντάφυλλος - παπα Λούκας Βαφία - παπα Νι-

Διακοσμημένο εξώφυλλο χειρόγραφου λειτουργικοῦ τῆς Μονῆς Κυρίας Βρυσιανῆς.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΝΙΚΟΛ. ΜΠΑΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΣΙΦΝΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΣ

Ὁ Νικόλαος Μπαός (ἢ Βᾶος), σκευοφύλακας (1747-1762) καί μετά σακελλάριος Σίφνου (1762-1784)¹ καί ἡ πρεσβυτέρα του Καλίτζα, ἀπέκτησαν τρία παιδιά, τή Φλουρή (σύζυγο, μετά Ἰωάννη Καμπάνη), τόν Κωνσταντῖνο καί τόν Ἀπόστολο.² Ἐφημέριος καί ἰδιοκτήτης τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος, φρόντισε γιά τήν καλή μόρφωση τῶν δύο γιῶν του, οἱ ὅποιοι καί ἀναδείχτηκαν στήν κοινωνία τῆς Σίφνου ὡς ἐπίλεκτα μέλη της. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀναφέρεται στίς πηγές ἐπιστάτης τοῦ Σχολείου (1782),³ ἐπίτροπος τῆς μονῆς Παναγίας Βρυσιανῆς καί τῶν ἄλλων Μονῶν (1797, 1812-1818, 1825-1828),⁴ πρόκριτος Κάστρου (1812),⁵ καντζηλλιέρης (1813-1815)⁶ καί ἐπίτροπος τοῦ Παναγίου Τάφου (1819)⁷.

Ὁ Ἀπόστολος, πού πρέπει νά γεννήθηκε περί τό 1750, φαίνεται πώς προορίζονταν ἀπό τόν πατέρα του γιά κληρικός καί διάδοχός του στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο. Γι' αὐτό, μετά τίς σπουδές του στήν περιώνυμη Σχολή τοῦ Παναγίου Τάφου τῆς Σίφνου, ἀπεστάλη στήν Κωνσταντινούπολη γιά τή συνέχισή τους. Τοῦτο συνάγεται ἀπό δική του ὁμολογία πώς διδάχτηκε τή βυζαντινὴ μουσική ἀπό τόν Πέτρο Πελοποννήσιο, λαμπαδάριο τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας⁸. Ὁ σπουδαῖος αὐτός μουσικοδιδάσκαλος γνωρίζουμε ὅτι διετέλεσε β' δομέστικος ἀπό τό 1764-1771 καί λαμπαδάριος ἀπό 1771-1777,⁹ ὅποτε ἀπεβίωσε. Κατά τίς μαρτυρίες τῶν πηγῶν, ὁ Ἀπόστολος Μπαός φέρεται νά ἀπουσιάζει ἀπό τή Σίφνο ἐπί

1. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, 40 ἐπ.

2. Στό ἀνωτέρω ἔργο μας παραλείψαμε τόν Κωνσταντῖνο.

3. Κώδικας ἱερᾶς Μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου, φ. 11ν.

4. Συμεωνίδη, *Βρυσιανή* 1966, σελ. 48-49.

5. Πετροπούλου, *Νομικά Ἐγγραφα*, σελ. 410.

6. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 36-37.

7. Γκιών, *Ἱστορία*, σελ. ιγ'.

8. Μαρία Λ. Πολίτη, *Τά χειρόγραφα τῆς Μονῆς Βρύσης Σίφνου, στά Πρακτικά Α' Διεθνoῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Ἀθήνα 2001, τόμ. Β', σελ. 116.

9. Χ.Γ. Πατρινέλη, *Πρωτοφάλται, Λαμπαδάριοι καί Δομέστικοι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (1453-1821)*, περιοδ. Μνημοσύνη, 2 (1968-1969), σελ. 85-86 καί 89.

έπταετία (μετά Δεκέμβρ. 1769 - 1777),¹⁰ γεγονός που ίσχυροποιεί την άποψη ότι μαθήτευσε και στην Κωνσταντινούπολη.

Στή Σίφνο άνευρίσκεται και πάλι στις 4 'Οκτωβρίου 1777 ως ένας από τους άγοραστές κτημάτων της καθολικής εκκλησίας του νησιού,¹¹ προοριζομένων, προφανώς, για τή διάθεσή τους προς αύξηση του άριθμού των ένοριτών του ναού τους, κατά τά έκτιθέμενα στον παρόντα τόμο (βλ. τήν πρώτη εργασία του παρόντος τόμου). Έκτοτε εμφανίζεται μάρτυρας σε πολλά δικαιοπρακτικά έγγραφα ή και συντάκτης τους, τό δ' έτος 1782, Νοεμβρίου 23, έπιστάτης του Σχολείου του 'Αγίου Τάφου του νησιού.¹² Δέν αποκλείεται μάλιστα, ως μουσικός μέ ίκανές σπουδές, νά είναι αυτός ο διδάσκαλος του μαρτυρουμένου κατά τή διετία 1779-1780 «μουσικού σχολείου» της Σχολής του 'Αγίου Τάφου,¹³ για τήν όποία και τά οικονομικά της φέρεται νά εκδηλώνει μεγάλο ενδιαφέρον. Κατά τή Γενική Συνέλευση του Κοινού της 26ης Φεβρουαρίου 1784, κατά τήν όποία έγκρίθηκε ή κωδικοποίηση των έθίμων για τά «έκκλησιαστικά δικαιώματα των ένοριακών ναών» ο 'Απόστολος Βαός υπέγραψεν ως προεστώς Κάστρου.¹⁴ Συζευγμένος πρό ίκανού χρόνου (άγνωστο πότε ακριβώς), είχε δύο τέκνα, τον Νικόλαο¹⁵ και τή Φλώρα (Φλουργιό),¹⁶ ή πρεσβυτέρα του όμως Μαρία απέβίωσε σύντομα (27 Νοεμβρίου 1787).¹⁷

Ίερέας και οίκονόμος Σίφνου.

Ο πατέρας του σακελλάριος Νικόλαος, πρό του Μαρτίου 1779, είχε μεταβιβάσει τό ήμισυ της εκκλησίας του 'Αγίου Κωνσταντίνου στον σύζυγο της θυγατέρας του 'Ιωάννη Καμπάνη, τό δ' έτος 1784, ένόψη της εισόδου του 'Απόστολου στις τάξεις του Κλήρου, μετεβίβασε και σ' αυτόν τό άπομένον ήμισυ.¹⁸ Η χειροτονία του έγινε μετά τον Φεβρουάριο του 1785, τό δ' έπόμενο έτος, στις 21 'Ιανουαρίου, ο άρχιεπίσκοπος Σίφνου Μελέτιος, μέ σύμφωνη γνώμη «των έντιμωτάτων κληρικων, όμοϋ μετά των εύλαβεστάτων ιερέων και των τιμιων προεστώτων της Σίφνου» του άπένειμε τό όφφίκιο του οίκονόμου.¹⁹ Τό σχετικό έγγραφο της προα-

10. Πετροπούλου, *Νομικά Έγγραφα*, σελ. 24, όπου ιδιόχειρο πωλητήριο του της 15 Δεκεμβρίου 1769 (τό πρώτο γνωστό έγγραφο γι' αυτόν).

11. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 58.

12. Κώδικας ιερās Μονής Ταξιάρχου Σερίφου, φ. 11'.

13. Γκιών, *Ίστορία*, σελ. κστ'-κζ'.

14. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 178.

15. Συμεωνίδη, *Ίστορικά*, σελ. 42.

16. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 100-101, όπου τό άβαντάριό της.

17. Συμεωνίδη, *Ίστορικά*, σελ. 61.

18. Αυτόθι, σελ. 41-42.

19. Αυτόθι, σελ. 58-59.

γωγής του προσυπέγραψαν ἐν συνεχείᾳ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἰωσήφ Ἀναγνώστου Γρυπάρης καί ὁ μητροπολίτης Σίφνου Καλλίνικος Ἡλιάδης, οἱ ὅποιοι τὸν διετήρησαν στό ἀξίωμα ἀναγνωρίζοντας τήν ἀξία καί τίς ἱκανότητές του.

Ὅπως καί πρό τῆς χειροτονίας του σέ ἱερέα, ἔτσι καί μετ' αὐτήν ὁ οἰκονόμος Ἀπόστολος Μπαῶς ἀνευρίσκεται στίς πηγές νά μετέχει σέ μεγάλο ἀριθμό δικαιοπρακτικῶν καί ἄλλων ἐγγράφων, ὅπως καί στά διάφορα ζητήματα τοῦ τόπου καί, ἰδιαίτερα, τοῦ Σχολείου τοῦ Ἁγίου Τάφου. Στίς 6 Ὀκτωβρίου 1798, ὁ Δραγομάνος τοῦ Στόλου Ἀλέξανδρος Σουτσοσ, διορίζοντας τὸν ἐπίτροπο τοῦ Σχολείου, τὸν ἀποκαλεῖ «ἀξίον οἰκονόμον Σίφνου»,²⁰ τό δ' ἔτος 1816 ἐκλέχτηκε ἐπιστάτης τοῦ Κοινοῦ.²¹ Προετοιμάζοντας τὸν γιό του Νικόλαο νά τὸν διαδεχτεῖ στήν ἐφημερία τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, προῆλθε στίς 5 Ὀκτωβρίου 1814 στή σύνταξη τοῦ ἀβανταρίου του.²² Δήλωνε σ' αὐτό, μεταξύ τῶν πολλῶν κινητῶν καί ἀκινήτων μέ τά ὅποια τὸν εὐεργετοῦσε, ὅτι τοῦ παραχωροῦσε τήν ἰδιοκτησία «τῆς ἐμισθῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ὁμοῦ καί τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στά Γουρνιά μέ τά δικαιώματά τους ὅλα μέσα καί ἔξω, ἱερῶν σκευῶν, βιβλίων, λειτουργιῶν, ἀρτοκλασιῶν, ἐνοριτῶν, ὡς διαλαμβάνει ὁ Κώδικας ὅπου ἔχει» [βλ. τό κείμενο τοῦ κώδικα στοῦ Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 61 ἐπόμε.]. Ὁ Νικόλαος τέλεσε τούς γάμους του μέ τήν Κιουρᾶ Μάτζα καί τό ἔτος 1819 χειροτονήθηκε ἱερέας. Τὸν ἐπόμενο χρόνο, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ κουνιάδου του σιόρ Γεωργάκη Μάτζα καί μέ σύμφωνη γνώμη τοῦ πατέρα του οἰκονόμου, ὁ μητροπολίτης Σίφνου Καλλίνικος ἔγραψε στίς 10 Νοεμβρίου (ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου βρίσκονταν ὡς συνοδικός) στόν ἐπίσκοπο Λαμφάκου Ἀρσένιο, ἐπίτροπό του στή Σίφνο ἐπί τῶν χειροτονιῶν καί τοῦ πνευματικοῦ τομέα, νά τὸν ἀναδείξει στό ἀξίωμα τοῦ οἰκονόμου, μετὰ προηγουμένη γραπτῆ παραίτηση ἀπ' αὐτό τοῦ πατέρα του.²³ Ἔτσι, ὁ Ἀπόστολος Νικ. Μπαῶς, μετὰ μιά μακρότατη, 34χρονη, θητεία του στό ἀξίωμα τοῦ οἰκονόμου, παραιτήθηκε ὑπέρ τοῦ γιοῦ του, ἀποκαλούμενος ἔκτοτε «ὁ γέρων οἰκονόμος» μέχρι τοῦ θανάτου του σέ βαθεῖα γηρατειά στίς 10 Δεκεμβρίου 1843.²⁴ Ὁ «γέρων οἰκονόμος» ἐξακολούθησε νά ἱεουργεῖ στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο μέχρι καί τό 1833, τουλάχιστον, ἐνῶ ὁ οἰκονόμος λειτουργοῦσε στόν Ἅγιο Θεολόγο Κάστρου.

20. Βασ. Βλ. Σφυρόερα, *Ἐγγραφα τῆς Νήσου Σίφνου (1785-1820) ἐκ τῆς Συλλογῆς Γεωργίου Σ. Μαριδάκη*, στήν Ἐπετηρίδα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, 17 (1967), σελ. 14 (καί σέ ἀνάτυπο).

21. Πετροπούλου, *Νομικά Ἐγγραφα*, σελ. 49.

22. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 101-103.

23. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά*, σελ. 42.

24. Αὐτόθι, σελ. 61.

Μουσικός καί Βιβλιογράφος

Ὁ οἰκονόμος Ἀπόστολος Νικ. Μπᾶος, κατά τή διακεκριμένη εἰδικό ἐπιστήμονα κυρία Μαρία Λ. Πολίτη, ἐκτός ἀπό «σημαντικός καί δραστήριος παράγων τῆς οἰκογενείας Μπάου καί τῆς σιφναϊκῆς κοινωνίας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς», ὑπῆρξεν, ἐπίσης, «ένας ἀκόμη βιβλιογράφος, ένας ἀκόμη μουσικός» κατά τά σωζόμενα στό μοναστήρι τῆς Κυρίας Βρυσσανῆς χειρόγραφα ἔργα του, ὅπως ἡ ἴδια τά περιέγραφε, ταύτισε καί ἀξιολόγησε.²⁵ Πρόκειται γιά τά χαρακτηριζόμενα «χειρόγραφα Βρύσης» ὑπ' ἀριθμ. 9, 15 καί 17.

Τό ὑπ' ἀριθμ. 9 ἀποτελεῖται ἀπό δύο μέρη. Τό πρῶτο εἶναι Μουσικό καί χαρακτηρίζεται «Ἀνθολογία Παπαδικῆς», κατηρτισμένο μέ ἐπιμέλεια, ἄφθονη ἐρυθρογραφία στους τίτλους καί στά μουσικά σημάδια, ἐνῶ τό δεύτερο περιέχει συλλογή Ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ καί ἔχει γραφεῖ στίς 8 Σεπτεμβρίου 1802 κατά ὑπάρχουσα σ' αὐτό σημείωση. Τό ἴδιο ἔτος, Σεπτεμβρίου 1, ἄρχισε νά γράφει καί τό ὑπ' ἀριθμ. 15, τό ὁποῖο εἶναι προσωπικό του κατάστιχο λογαριασμῶν ἐσόδων καί ἐξόδων. Τό ὑπ' ἀριθμ. 17 καταρτίσθηκε στίς 17 Μαΐου 1797 καί ἐπιγράφεται «κατάλογος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῶν Ἑξαμπέλων, δηλαδή ἐνοριῶν, πανηγυριῶν, λειτουργιῶν, ἀφιερωμάτων τε καί εἰσοδημάτων τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Μεταγραφθέν ἐκ τοῦ παλαιοῦ καταλόγου, διά νά σώζεται αἰωνίως τῆς ἐνορίας». Εἶναι προφανές ὅτι τό παλαιότερο Κατάστιχο εἶχε φθαρεῖ καί ἀντικαταστάθηκε «μεταγραφθέν» ἀπ' αὐτό, ἀπό τόν οἰκονόμο Ἀπόστολο Μπᾶο, κατόπιν παρακλήσεως τοῦ ἐφημερίου τοῦ ναοῦ πού πρέπει νά ἦταν ὁ πριμικύριος Αὐγερινός Ναρλῆς (σύμφωνα μέ ἐπιγραφή στήν εἰκόνα τῆς Βαϊοφόρου τοῦ ναοῦ μέ χρονολογία Μαρτίου 1792).²⁶

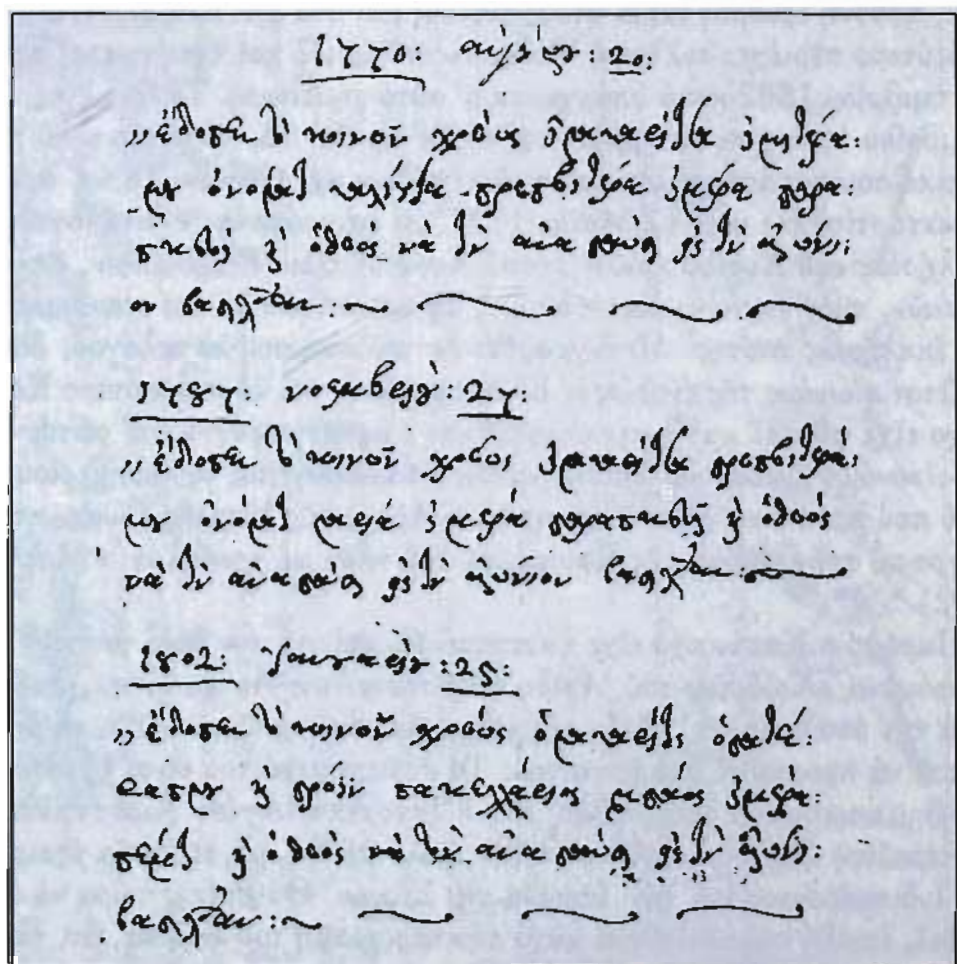
Παρόμοιο Κατάστιχο εἶχε καταστρώσει καί γιά τόν δικό του ναό ἐπιγραφόμενο «Κώδικας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος», ἀμέσως μετά τήν ἀνάληψη ἀπ' αὐτόν τῆς ἐφημερίας τοῦ ναοῦ τό 1785, τό ὁποῖο πρέπει νά προστεθεῖ στά ἔργα του. Τό περιεχόμενό του εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου δημοσιευμένο στό βιβλίο μας «Ἱστορικά Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου», Ἀθῆναι 1991, σελ. 61-84, μέ στοιχεῖα ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τήν Ἱστορία τῆς Σίφνου. Θά πρέπει τώρα νά ἀναφερθεῖ, ἐπειδή παραλείφθηκε κατά τήν περιγραφή τοῦ κώδικα, ὅτι τά σημειούμενα σ' αὐτόν ἀπό τοῦ φύλλου 12α καί ἐξῆς ἔχουν γραφεῖ ἀπό τόν γιό - διάδοχό του στό ἀξίωμα τοῦ οἰκονόμου Νικόλαο Μπᾶο.

Ὁ Ἀπόστολος Νικ. Μπᾶος, οἰκονόμος Σίφνου, ὑπῆρξε, κατά τά ἀνωτέρω, διακεκριμένη προσωπικότητα τῆς Σίφνου τῆς ἐποχῆς του μέ

25. Μαρίας Λ. Πολίτη, *Τά χειρόγραφα...*, σελ. 117.

26. «Σιφνιακά», 1(1991), σελ. 103, 4(1994), σελ. 55 καί 8(2000), σελ. 110.

ιδιαίτερα καλλιτεχνικά και πνευματικά ενδιαφέροντα. Σ' αυτόν, κατά την κυρία Πολίτη, ανήκε ακόμη και τό χειρόγραφο ἀριθ. 16 τῆς Βρύσης τιτλοφορούμενο «Σιμπλικίου, ἐξήγησις εἰς τό τοῦ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον» (1772), ἔργο νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου τοῦ βου αἰῶνα μ.Χ.²⁷ Ἐπίσης τό ἔντυπο «Βιβλίον φυχωφελέστατον περιέχον διδασκαλίαν συντομον πρός τόν Πνευματικόν, πῶς νά ἐξομολογῆ μέ καρπόν... παρά Νικοδήμου [Ἀγιορείτου], ἔκδ. Β', Βενετία, Νικ. Γλυκύς, 1804» (τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς - ἀπό δωρεά, μεταξύ πολλῶν ἄλλων, τοῦ ἀειμνήστου Νικολάου Ἀποστ. Βάου),²⁸ πού φανερώνουν τά πνευματικά ἐνδιαφέροντά του καί τά τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπίδοσής του.

Σημειώσεις τοῦ Ἀποστ. Μπάου στὸν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου.

27. Μαρίας Α. Πολίτη, *Τὰ χειρόγραφα...*, σελ. 118.
 28. Νίκου Ἀνδριώτη - Ρέννου Οἰχαλιώτη, *Βιβλιοθήκες τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1994, σελ. 63 (Παράρτημα ἀριθ. 1 τῶν «Σιφνιακῶν»).

СΥΜΜΙΚΤΑ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Οι συμπληρώσεις και διορθώσεις σέ δημοσιευμένες έργασίες μετά τήν άνεύρεση και άλλων ιστορικῶν στοιχείων από άρχειακές και άλλες πηγές, θεωροῦνται έπιβεβλημένες χάριν τής 'Ιστορίας, ψυχή τής όποίας είναι ή 'Αλήθεια. Τοῦτο πράξαμε και άλλες φορές, τό 'ίδιο δ' έπιχειροῦμε κατωτέρω, προκειμένου νά άποκατασταθοῦν κενά και διορθωθοῦν σφάλματα, ιδιαίτερα τά τελευταία, χάριν τής 'Ιστορίας τής Σίφνου.

Α'. Συμπλήρωμα στήν έργασία
Κοινωνία και Παιδεία στή Σίφνο
κατά τήν τουρκοκρατία (1537-1821)
[«Σιφνιακά», 'Αθήναι 1995, τόμος Ε']

Στό Α' Μέρος τής άνωτέρω έργασίας [«Τά χρόνια τῶν πολυσήμα-ντων άλλαγῶν», κεφάλαιο τρίτο, παράγρ. Γ' «τά σπέρματα τῶν πληροφοριῶν για τήν 'Εκπαίδευση»] καταγράψαμε τίς ύπάρχουσες σποραδικές ειδήσεις, τίς σχετικές μέ τά πρώτα βήματα τής 'Εκπαίδευσης στίς Κυκλάδες, και, ειδικώτερα, στή Σίφνο, σέ μιά περίοδο πανθομολογούμενα ιστορικά σκοτεινή, αὐτήν τῶν πρώτων χρόνων τής τουρκοκρατίας. Κατ' αὐτές μικρά σχολεία λειτουργοῦσαν τότε στά νησιά, στά όποια οί μαθητές διδάσκονταν γραφή και άνάγνωση, αλλά και στοιχεῖα τής ιταλικῆς γλώσσας για τήν έξυπηρέτηση τῶν άναγκῶν τοῦ έμπορίου.

Οί όρθόδοξοι κάτοικοι τής Σίφνου τής έποχῆς αὐτῆς, μολονότι διαβιοῦσαν ιδιότυπα, δηλ. αὐτοδιοικούμενοι κατά τά προνόμια πού εἶχε παραχωρήσει τό 1580 στά νησιά ό σουλτάνος, αλλά και μέ τήν παρουσία τῶν Φράγκων ήγεμόνων τους, ως φόρου ύποτελῶν στό τουρκικό κράτος, εἶχαν άρχίσει νά άναλαμβάνουν ήθικά και νά συγκροτοῦν συστηματικά τή δική τους «έθνότητα» μέ κυρίαρχα στοιχεῖα τήν 'Ορθόδοξη Πίστη και Παράδοση. Πέραν τῶν άλλων μέσων και τρόπων πού χρησιμοποίησαν

γιά τήν ανασύνταξη τῆς κοινωνίας τους στά δικά τους μέτρα, ἀνίδρυσαν καί τά «μικρά σχολεῖα» γιά τήν ἐκπαίδευση τῆς νεολαίας τους.

Ἡ ἀποψη πού διατυπώσαμε στήν ἀνωτέρω ἐργασία μας, ὅτι δηλαδή «ἀπό τά τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα οἱ Σίφνιοι, παράλληλα μέ τούς ἀγῶνες γιά ἐπικράτηση στόν τόπο τους, δέν ἀδράνησαν καί στόν τόμέα τῆς ἐκπαίδευσης τῶν νέων», ἰσχυροποιεῖται τώρα μέ νεώτερη μαρτυρία, τήν ὁποία ὀφείλουμε στόν αἰδεσιμολογ. πατέρα Μάρκο Φώσκολο. Περιέχεται σέ ἐργασία του μέ τόν τίτλο «Πειρατική ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Σίφνου (1609)»*, πού ἀποτελεῖ ἐπιτυχέστατη ἀνάλυση τοῦ κειμένου ἐπιστολῆς τῆς 3ης Ἀπριλίου 1610 πρὸς τόν πάπα, ἡ ὁποία ὑπογράφεται ἀπό ἐκπρὸς ὁσώπους καθολικῶν καί ὀρθοδόξων τῆς Σίφνου. Μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων ὑπογράφει καί ὁ

«παπα Ζῶρζος τοῦ δασκάλου».

Πρόκειται ἀσφαλῶς γιά βαρυσήμαντη πληροφορία τῆς ἐποχῆς πού ἔχει μεγάλη σημασία γιά τήν ἱστορία τῆς Ἐκπαίδευσης στή Σίφνο. Μολονότι ἄγνωστο τό ὄνομα τοῦ «δασκάλου» ἐκείνου, πατέρα τοῦ παπα-Ζῶρζου, σημασία ἔχει ἡ ἰδιότητά του, τοῦ ὀρθοδόξου διδασκάλου. Ἡ νέα αὐτή μαρτυρία ἀνάγει τήν ἀρχή τῆς Ἐκπαίδευσης στή Σίφνο στά πρῶτα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, δηλαδή στό δεύτερο μισό τοῦ 16ου αἰῶνα.

Β'. Συμπληρώσεις στήν ἐργασία
Οἱ καντζηλλιέρηδες τῆς Σίφνου
[«Σιφνιακά», Ἀθῆναι 1999, τόμος Ζ']

Α'. Στίς πράξεις πού ἔγραψε καί ὑπέγραψε ὁ καντζηλλιέρης Σίφνου Νικόλαος Γοζαδῖνος (σέλ. 17-18) πρέπει νά καταχωρισθεῖ καί ὁμοια τῆς 15-7-1625, μέ τήν ὁποία πιστοποιεῖται ὅτι ὁ Ἰωάννης Σταφυλοπάτης, γιός τοῦ ποτέ Γεωργίου καί τῆς Καλῆς Γαλίφου, γεννήθηκε στή Σίφνο καί βαπτίσθηκε στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τήν 6-12-1617 ἀπό τόν ἱερομόναχο Διονύσιο Μενεγάκη. Ἡ πιστοποίηση ἐκδόθηκε προκειμένου νά ἐγγραφεῖ στό Ἑλληνικό Κολλέγιο Ρώμης ὁ Ἰωάννης Σταφυλοπάτης. [Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ, Τό Ἑλληνικό Κολλέγιο τῆς Ρώμης καί οἱ μαθητές του, 1576-1700, Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 507].

Β'. Ὁμοίως, στίς πράξεις τοῦ καντζηλλιέρη διακόνου Σερμαρτῆ (σελ. 23-25), οἱ ἐπόμενες:

α) Ἔτους 1664, Ἀπριλίου 5, Σίφνος.

Ἀνάληψη ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Κέας καί Θερμίων Γρηγόριο τοῦ

* Πρακτικά Α' Διεθνούς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου, Ἀθήνα 2001, τόμος Β' σελ. 99.

χρέους τοῦ προκατόχου του ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ Χαλκιόπουλου, ὁ ὁποῖος παραιτήθηκε ὑπὲρ αὐτοῦ. [Ἀρχεῖο Καϊρείου Βιβλιοθήκης Ἐνδρου. Τό ἔγγραφο περιλαμβάνεται στήν ὑπό ἔκδοση ἐργασία τοῦ κ. Δημ. Ι. Πολέμη, Οἱ Κοντόσταβλοι τῆς Ἐνδρου, ὅπως καί τά ἐπόμενα].

β) Ἔτους 1665, Μαρτίου 8, Σίφνος.

Χρεωστικό ὁμολόγο τοῦ ἀφέντη Κάρλου Ντελένου, ὁ ὁποῖος «ὁμολογεῖ πῶς εἶναι καθάριος Χρεοφειλέτης τοῦ ἔκλαμπρου ἀφέντη Μιχελέτου Κοντοστάβλου» γιά ρεάλια 411³/₈. [Ἀρχεῖο Καϊρείου Βιβλιοθ. Δημ. Ι. Πολέμη, ὅ.π.π.].

γ) Ἔτους 1666, Ἀπριλίου 20, Σίφνος.

Ναυλοσύμφωνο μεταξύ Ἀποστολάχη Πρίντου καί Μιχελέτου Κοντοστάβλου· ὁ πρῶτος «ὁμολογεῖ πῶς ἔλαβε καί ἐπερίλαβ(εν) ἀπό τόν ἔκλαμπρον ἀφέντη Μιχελέτον Κοντοστάβλον ριάλια τριακόσια πενήντα πέντε Νο 355 εἰς τόσον καφέ κ.λπ.».

Τῇ θητεία τοῦ διακόνου Σερμαρτῆ στό ἀξίωμα τοῦ καντζηλλιέρη Σίφνου διακόψαμε («Σιφνιακά», Ζ' /1999, σελ. 25) τό ἔτος 1674, ἐπειδή, ἀπό τοῦ ἔτους τούτου· καί ἐπί τέσσερα χρόνια, δέν εἶχαν ἀνευρεθεῖ στοιχεῖα γιά τό διάστημα τοῦτο. Ἦδη, ἔγγραφο τῆς 10ης Νοεμβρίου 1676 τοῦ Ἀρχείου τῆς Καϊρείου Βιβλιοθήκης Ἐνδρου (χρεωστικό ὁμολόγο τοῦ Κοινοῦ τῆς Σίφνου ὑπὲρ τοῦ μεγαλεμπόρου Γάσπαρη Κοντοστάβλου), δημιουργεῖ καί ἄλλο πρόβλημα, ἐπειδή τοῦτο ὑπογράφεται ἀπό δύο καντζηλλιέρηδες, ὡς ἑξῆς:

«Περράτζης καντζελλάριος

- Γιάκουμος Γύζης καντζελλάριος. Σίφν(ος)»

Τό ἔγγραφο εἶναι καντζελλαρικό, δεδομένου ὅτι ἀρχίζει: «τὴν σήμερον ἤρθα(ν) εἰς τὴν καντζελλαρία μας...», ἀλλά δύο καντζηλλιέρηδες; Ἴσως πρόκειται γιά δύο διαφορετικούς ἀξιωματούχους, τόν γραμματέα τῆς Κοινότητος καί τόν συμβολαιογράφο.

Ἵποθέτομε ὅτι καντζηλλιέρης ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ Γιάκουμος Γύζης «καντζελλάριος Σίφν(ου)», ὅχι Σίφν(ος).

Τά μνημονευόμενα ἐδῶ ἔγγραφα τῆς Καϊρείου Βιβλιοθήκης Ἐνδρου, ἔκδοσης τοῦ καντζηλλιέρη διακόνου Σερμαρτῆ, μᾶς ἀποκαλύπτουν καί ἄλλα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, σχετικά μέ τὴν τήρηση τῶν καντζελλαρικῶν βιβλίων στή Σίφνο. Ὅτι δηλαδή ὁ Σερμαρτῆς σημείωνε ἐπὶ τῶν ἐκδιδόμενων ἀντιγράφων τῶν πράξεων του καί τά στοιχεῖα τῶν βιβλίων στά ὁποῖα τίς κατεχώριζε. Λ.χ. ἐπὶ τοῦ ἔγγραφου τῆς 5-4-1664 σημείωσε: «περασμένον εἰς τό λίμπρον (ἰταλ. libro = βιβλίο, κατάστιχο) εἰς φύλλα 50», στό δ' ἔγγραφο τῆς 8-3-1665 «περασμένο εἰς λίμπρον εἰς φύλλα

160, No 374». Έφεραν δηλαδή τά βιβλία του ἀρίθμηση φύλλων καί στά καταχωριζόμενα σ' αὐτά ἔγγραφα - πράξεις ἔδινε αὐξοντα ἀριθμό. [Περί τῶν καντζελλαρικῶν βιβλίων βλ. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 13 ἐπ.].

Γ'. Συμπλήρωμα στήν ἐργασία
Οἱ Σίφνιοι στά Γράμματα καί τήν Ἐκπαίδευση
[«Σιφνιακά», Ἀθῆναι 2002, τόμος Ι']

Στά βιογραφικά τοῦ δημοδιδασκάλου Παλληκαράκη Ἰωάννου τοῦ Θεοδώρου (σελ. 74-75 τῆς ἀνωτέρω ἐργασίας) πρέπει νά προστεθεῖ ὅτι τοῦτος, πρό τοῦ 1888 ἔτους κατά τό ὅποιο ἀναφέρεται «δημοδιδάσκαλος ἐν Σύρῳ», εἶχε διοριστεῖ (Β. Δ/γμα 21-10-1882) διδάσκαλος στήν Πορταριά τοῦ Πηλίου. [Βλ. Δαυίδ Ἀντωνίου, Ἐκπαιδευτικές ὄψεις τοῦ Πηλίου, Πρακτικά Ἡμερίδας, Πορταριά 13-5-2000. Πορταριά 2001, σελ. 54].

Δ'. Συμπληρωματικά στήν ἐργασία
Βασίλειος Λογοθέτης,
ὁ μεγαλέμπορος Σίφνου καί τῶν Κυκλάδων
[«Σιφνιακά», Ἀθῆναι 1998, τόμος ΣΤ']

Στήν ἀνωτέρω ἐργασία καί στήν καταγραφή τῆς οἰκογενειακῆς κατάστασης τοῦ διακεκριμένου ἐκείνου ἀνδρός, περιλάβαμε καί τόν Κωνσταντῆ Λογοθέτη. Τό ὄνομά του μᾶς διέσωσε ὁ ἀγιοταφίτης ἱερομόναχος Μακάριος Ἀσπράς, οἰκονόμος τοῦ ἀγιοταφικοῦ μετοχίου Σίφνου, σέ κατάστιχο πού κατέστρωσε τόν Μάρτιο τοῦ 1652 τῶν Σιφνίων ἀδελφῶν - ἐνισχυτῶν τοῦ Παναγίου Τάφου.¹ Ὅμως, τό ἀπροσδιόριστο τῆς ἐν λόγω καταγραφῆς τοῦ Ἀσπρά: «Κωνσταντῆς Λογοθέτης, τοῦ μισέρ Βασίλη», δέν ἐπέτρεψε νά διευκρινιστεῖ ἡ μεταξύ τους οἰκογενειακή σχέση, ἄν δηλαδή ὁ Κωνσταντῆς τοῦτος ἦταν ἀδελφός ἢ γιός του, παρά τοῦς συλλογισμούς πού ἐπιχειρήσαμε καί ἀφοῦ ἀποκλείσαμε τό ἐνδεχόμενο νά ἦταν πατέρας του, δεδομένου ὅτι ὁ ἴδιος ὁ μισέρ Βασίλης, σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν ἡγούμενο τῆς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1642 ἀποκαλεῖ τόν πατέρα του «μακαρίτη».²

1. Συμεωνίδη, Ἱστορία τῆς Σίφνου, σελ. 430, ὅπου πανομοιότυπο τοῦ καταστίχου τοῦ Μακαρίου Ἀσπρά.

2. Συμεωνίδη, Βρυσιανή 1981, σελ. 47.

Σημειώσαμε ακόμη ότι, εκτός από τήν εΐδηση τοῦ καταστίχου τοῦ Ἀσπρά, δέν εΐχαμε ἄλλη μαρτυρία γιά τόν Κωνσταντῆ Λογοθέτη, παρά τίς πρός τοῦτο ἔρευνές μας. Παρέμενε δηλαδή, ὡς ζήτημα, ἀδιευκρίνιστο καί ἀνοιχτό ἔκτοτε στήν ἔρευνα μέχρι καί σήμερα πού ἀνέκυψε μία ἀκόμη μαρτυρία γι' αὐτόν. Περιέχεται σέ ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου τῆς Καίρειου Βιβλιοθήκης τῆς Ἄνδρου τό ὅποιο μᾶς παρεχώρησε ὁ διευθυντής της ἀξιότιμος κ. Δημ. Ἴω. Πολέμης, μαζί μέ ἀριθμό ὁμοίων ἄλλων, πού πρόκειται νά δημοσιεύσει σέ ἐργασία του μέ τόν τίτλο «Οἱ Κοντόσταβλοι τῆς Ἄνδρου», οἱ γνωστοί ἤδη στούς ἀναγνώστες τῶν «Σιφνιακῶν» μεγάλεμποροι τῶν Κυκλάδων πού ἔδρασαν καί στή Σίφνο.

Τό ἐν λόγω ἔγγραφο ἔχει συνταχθεῖ στή Σίφνο στίς 26 Φεβρουαρίου 1674, εἰκοσιδύο χρόνια μετά τήν καταγραφή (1652) τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντῆ στό κατάστιχο τοῦ Μακαρίου Ἀσπρά. Πρόκειται γιά ἔγγραφο διακανονισμοῦ παλαιῶν χρεῶν ἀπό δάνεια πού εἶχε συνάψει τό κοινό τῆς Σίφνου ἀπό τούς δανειστές του Μιχελέτο καί Γάσπαρη Κοντόσταβλους καί τόν γαμπρό τοῦ δεύτερου Κωνσταντάκη Ἀλιπράντη, συνολικοῦ ποσοῦ 1906, 73 ρεαλιῶν, τό ὅποιο ὑπέγραψαν οἱ δύο ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ καί 29 ἱερεῖς καί πρόκριτοι τοῦ τόπου. Μεταξύ τῶν τελευταίων συνυπογράφει καί ὁ «Κωνσταντῆς Λογοθέτης». Ἡ μαρτυρία, μολονότι δέν ἐπιλύει τό ζήτημα τῆς οἰκογενειακῆς σχέσης του μέ τόν Βασίλη Λογοθέτη, εἶναι πράγματι σημαίνουσα γιατί φανερώνει ὅτι τοῦτος ἦταν καί στίς ἀρχές τοῦ 1674 ἐν ζωῇ μέ ἀνάμειξη μάλιστα καί στά κοινοτικά πράγματα.

Τό νέο τοῦτο στοιχεῖο (ἐφ' ὅσον δέν ἔχει ἀποκαλυφθεῖ ἐπισήμως ὁ βαθμός συγγενείας τοῦ Κωνσταντῆ μέ τόν Βασίλη Λογοθέτη), ἐπιτρέπει νά ἐπανέλθουμε στήν ὑπόθεση πού ἄλλοτε διατυπώσαμε καί στηρίξαμε, στήν ἀπό 4 Ἰουνίου 1664, διαθήκη τοῦ ἐμπόρου Μιχελέτου Κοντόσταβλου, στήν ὁποία καταγράφεται τό ὄνομα «Κωνσταντῖνος» ὡς ἐξῆς:

«Ἐάν ἔλθῃ ὁ Κωνσταντῖνος στή Βενετία νά μείνῃ μέ τόν ἀδελφό μου (ἐννοεῖται ὁ Νικολός, ὁ μικρότερος ἀδελφός τοῦ Μιχελέτου, ἐγκατεστημένος μόνιμα στή Βενετία καί διαχειριζόμενος ἐμπορεύματα καί χρηματικά κεφάλαια τῶν ἀδελφῶν του ἐμπόρων, τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη καί ἄλλων), ἐκτός ἀπό τά ὅσα τοῦ ἔχουν προικισθεῖ, νά τοῦ δοθοῦν ἄλλα 50 ρεάλια»³ ἀπό τά διαχειριζόμενα ἀπό τόν Νικολό κεφάλαιά του (τοῦ Μιχελέτου).

Θεωρήσαμε λοιπόν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος αὐτός δέν ἀποκλείεται νά ἦταν «ὁ Κωνσταντῆς Λογοθέτης, τοῦ μισέρ Βασίλη» ἀδελφός ἢ, μάλλον, γιός ἀφοῦ τήν προίκιση τέκνων πραγματοποιοῦσαν οἱ γονεῖς. Σημειώσαμε δ' ἀκόμη ὅτι, πολύ πιθανόν νά εἶχε ἐγκατασταθεῖ στή Βενετία «γι'

3. «Σιφνιακά», 6(1998), σελ. 15-16.

αυτό και χάνονται τά ἴχνη του ἀπό τή Σίφνο, ἄν καί οὔτε στούς ὡς τώρα, γνωστούς καταλόγους τῶν μελῶν τῆ ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος τῆς Βενετίας εὐρίσκεται καταχωρισμένο τό ὄνομά του. Διόλου ἀπίθανο ὅμως νά μὴν εἶχε ἐγγραφεῖ σ' αὐτήν». Ἔτσι, δέν ἀποκλείεται ἡ ἐπανεμφάνιση τοῦ Κωνσταντῆ Λογοθέτη στή Σίφνο τό 1674 νά ὀριοθετεῖ τήν, ἀπό τοῦ ἔτους 1664, ἀπουσία του στή Βενετία, ὅπου τόν εἶχαν ὀδηγήσει τά συμφέροντά του ἢ καί ἐπιθυμία ἢ ὄρος τοῦ προικοδοτή πατέρα του, γνωστός καί στόν Μιχαλέτο Κοντόσταβλο πού εἶχε ἀναλάβει τήν προστασία τῶν οἰκογενειῶν τῶν προαποβιωσάντων μεγαλεμπόρων Βασιλείου Λογοθέτη καί Πετράκη Ρόζα. Εἶναι ἤδη γνωστό ὅτι, μετὰ τόν θάνατο τοῦ τελευταίου, ὁ γιός του Νικολός εἶχε ἀποσταλεῖ στή Βενετία ὑπό τήν προστασία τοῦ προαναφερθέντος Νικολοῦ Κοντόσταβλου, ὁ ὁποῖος φρόντισε, μέ τίς μεγάλες γνωριμίες του στό Βατικανό, νά ἐγγραφεῖ τό παιδί, καθολικοῦ δόγματος, στό Κολλέγιο Urbano τῆς Ρώμης προκειμένου νά γίνει κληρικός. Σ' αὐτόν, ἐπίσης, ἔστειλε καί ὁ ἀδελφός του Μιχαλέτος Κοντόσταβλος τό μονάκριβο παιδί του Ἀντώνιο πού, ἀφοῦ σπούδασε καί ἀπεφοίτησε ἀπό τή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας, ἔμεινε μόνιμα στή Βενετία ὅπου ἄσκησε τό ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου.⁴

Οἱ μεγαλέμποροι τῆς Σίφνου τῆς ἱστορουμένης ἐποχῆς, πού διέθεταν μεγάλα χρηματικά κεφάλαια κατατεθειμένα στήν *Cecha* (= Δημόσιο Ταμεῖο) τῆς Βενετίας ἢ διαχειριζόμενα ἀπό τόν ἐκεῖ ἐγκατεστημένο Νικολό Κοντόσταβλο, διεσφάλιζαν τό μέλλον τῶν οἰκογενειῶν καί ἰδιαίτερα τῶν παιδιῶν τους ἀπό τοὺς κινδύνους πού διέτρεχαν στά νησιά λόγω τοῦ μακροχρόνιου βενετοτουρκικοῦ πολέμου (1645-1669) καί τῶν κουρσάρων - πειρατῶν. Μολονότι εἶναι ἱστορικά ἀναπόδεικτο, ἴσως δέν εἶναι παράλογο νά θεωρήσουμε ὅτι καί ὁ Λογοθέτης θέλησε νά διασφαλίσαι τόν Κωνσταντῆ καί τήν οἰκογένειά του (ἀφοῦ τό 1652 φέρεται τοῦτος ἐγγαμος) μέ ἐγκατάστασή τους στήν Βενετία, ὅπου, μέ τά σημαντικά χρηματικά κεφάλαια πού θά τόν προίχισε, θά μπορούσε νά ἀναπτύξει δραστηριότητες γιά νά ζήσουν ἄνετα σέ ἓνα περιβάλλον χωρίς κινδύνους.

Τελικά φαίνεται πῶς δέν θά ἀποφύγουμε νά θεωρήσουμε πῶς, στήν περίπτωση τοῦ Κωνσταντῆ «τοῦ μισέρ Βασίλη» ἔχουν δόση ἀληθείας τά ἱστορούμενα ἀπό τήν τοπική παράδοση, ὅτι δηλαδή τοῦτος ὑπῆρξε νόθο τέχνο τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη.⁵

4. «Σιφνιακά», 5(1995), σελ. 63.

5. Συμεωνίδη, *Βρυσιανή* 1966, σελ. 13-16. Βλ. καί «Σιφνιακά», 6(1998), σελ. 10.

CHMEIΩMATA

ΕΤΣΙ ΓΡΑΦΟΥΝ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΑΣ

Ben J. Slot, *Ἡ Σίφνος μία εἰδική νησιωτική οἰκονομία (15ος-17ος αἰώνας)*, στή *Πρακτικά τοῦ Α' Διεθνoῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Ἀθήνα 2001, τόμος Β', σελ. 59-72.

Τό κείμενο τῆς ἀνωτέρω ἐργασίας τοῦ Ὀλλανδοῦ ἱστορικοῦ κ. Β. J. Slot ἔχει, κατ' ἀρχήν, ἐλάχιστη σχέση μέ τόν τίτλο τῆς. Τοῦτο δ' ἐπειδή γιά τούς αἰῶνες 15ο καί 16ο δέν περιέχει οἰκονομικά στοιχεῖα, ἀλλ' ἐλάχιστες καί ἄσχετες μέ τήν Οἰκονομία εἰδήσεις τῆς (πτωχῆς) βιβλιογραφίας, ὅπως τόν γάμο τέκνων τῶν δυναστικῶν Οἴκων Νταχορώνια - Γοζαδίνου τό ἔτος 1456, τήν ἔλλειψη νοταρίου στή Σίφνο γιά τή σύνταξη προικοσυμφώνου, τήν ἐπιδίωξη τοῦ Νικολοῦ Γοζαδίνου νά παντρέφει τίς θυγατέρες του μέ πλούσιους γαμπρούς ἐκτός τῆς Σίφνου κ. ἄ. παρόμοιες εἰδήσεις, δηλωτικές οἰκονομικῆς, μᾶλλον καχεξίας, παρά δραστηριοτήτων. Κατά συνέπεια, ὁ τίτλος τῆς θά ἔπρεπε νά περιορίζεται στόν 17ο αἰῶνα, ἢ μᾶλλον σέ ἕνα τουρκικό φορολογικό κατάστιχο τοῦ ἔτους 1670 (τό ὅποιο περιέχει ἀνακριβῆ στοιχεῖα, ὅπως θά ἀποδείξουμε), τοῦ ὁποῖου δημοσιεύει ἀποσπάσματα πού κι' αὐτά ἔχουν σχέση, κατά τό πλεῖστον, μέ ἄλλα νησιά καί ἐλάχιστη μέ τή Σίφνο. Πόσο εὐπρόσδεκτη, ἀλήθεια, θά ἦταν ἡ ἐργασία αὐτή ἂν πράγματι περιελάμβανε ἄγνωστα οἰκονομικά στοιχεῖα τριῶν αἰῶνων!

Γενικῶς πρόκειται γιά ἐργασία πού τή διακρίνει προχειρότητα καί ἔλλειψη μεθοδικότητας στή συγγραφή τῆς, ἕνα συνονθύλευμα ἀσχέτων μέ τό θέμα τῆς πληροφοριῶν ἀτάκτως ἐρριμένων, πού γέμει παραδοξοτήτων, αὐθαιρέτων θέσεων καί συμπερασμάτων, ἀλλά καί πλείστων ἀντιφάσεων. Εὐδιάκριτος, παρ' ὅλα ταῦτα, εἶναι ὁ διττός στόχος τῆς: α) τῆς ἐξύμνησης τῆς δυναστείας τῶν Γοζαδίνων ἀπό τῆς ἐγκαθίδρυσῆς τῆς (15ος αἰ.) μέχρι τοῦ ἔτους 1670 (μολονότι κατηργημένης ἀπό τοῦ ἔτους 1617) καί β) καί, κυρίως, τῆς παγίωσης προγενεστέρων ἱστορικῶν, περί Σίφνου, σφαλμάτων τοῦ συγγραφέα τῆς διά τῆς ἐπαναλήψεώς τους χάριν, προφανῶς, τοῦ προσωπικοῦ γοήτρου του, πρὸς ζημίαν τῆς Ἱστορίας τῆς Σίφνου.

1. Μετά λοιπόν τήν δῆθεν «ἱστορική» κάλυψη τοῦ οἰκονομικοῦ μέρους τοῦ θέματος κατά τούς 15ο καί 16ο αἰῶνες μέ ἄσχετες πρὸς αὐτό πληροφορίες, πού χαρακτηρίζονται μάλιστα «ἐνδείξεις οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων», ἡ ἐργασία καταλήγει στους τελευταίους ἡγεμόνες τῆς δυναστείας

των, φόρου ύποτελών στους Τούρκους, Γοζαδίνων (τέλη 16ου μέ αρχές 17ου αιώνας), στους όποιους αποδίδει, χωρίς αποδεικτικά στοιχεία, πρωτοβουλίες α) ανάπτυξης καλλιεργείων δημητριακών στή νησιά Κίμωλο, Σίφνιο καί Φολέγανδρο (πού περιλαμβάνονταν στό «κρατιδίό» τους) καί β) έποικισμού τής Κιμώλου καί Φολεγάνδρου «γύρω στό 1600» από κατοίκους τής Σίφνου γιά τήν άνέγερση των κάστρον τους καί τήν καλλιέργεια στή νησιά αυτά δημητριακών. Παρά τή δήλωση στήν έργασία ότι «γνωρίζουμε έλάχιστα πράγματα από τά τελευταία χρόνια των Γοζαδίνι», αποδίδονται σ' αυτούς εύφάνταστα οί άνωτέρω σημαντικές πρωτοβουλίες! Όμως, ό έποικισμός τής Φολεγάνδρου από Σιφνίους, πραγματοποιήθηκε, κατά σχετική μαρτυρία, τό έτος 1577,¹ όταν δηλαδή οί Γοζαδίνοι, έξωσμένοι από τούς Τούρκους του κρατιδίου τους από του έτους 1566, δέν βρίσκονταν στή Σίφνο (στήν όποία επέστρεψαν τό 1579 ως φόρου ύποτελεϊς στό τουρκικό κράτος). Κατά συνέπεια πιθανότερο είναι ή πρωτοβουλία νά άνήκε στους ίδιους τούς Σιφνίους ή τήν Κοινοτική Άρχή τους, συγκροτημένη, κατά τά παραδιδόμενα, από του έτους 1563.² Ιστορικά, πάντως, οί λόγοι των μεταναστεύσεων αυτών των Σιφνίων είναι άδιακρίβωτοι. Ό ύπερπληθυσμός λ.χ. τής Σίφνου θά μπορούσε νά είναι ένας σοβαρός λόγος.

Η άνέγερση του Κάστρου τής Κιμώλου, έξ έτέρου, ολοκληρώθηκε, κατά τήν πιό αξιόπιστη έκδοχή,³ τό έτος 1592 καί αποδίδεται σέ πρωτοβουλία του μεγαλεμπόρου καί πλοιοκτήτη καπετάν Ίώαννη Ρά(μ)φου, όρθοδόξου δόγματος,⁴ σύμφωνα μέ άποκαλυφθεϊσες μαρμαρικές έπιγραφές καί οικόσημά του «του συνήθους εις τήν όρθόδοξον λατρείαν τύπου», έντειχισμένα στό Κάστρο. Η ίδια έκδοχή απέκλεισε τό ένδεχόμενο άνέγερσής του μέ πρωτοβουλία των Γοζαδίνων, λόγω τής δυσχερέστατης θέ-

1. Άλκιβιάδου Χαριλάου, *Η Νήσος Φολέγανδρος*, έν Άθήναις 1888, σελ. 61-62.

2. «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 15. Σημειώνεται ότι προς άποφυγήν μακροσκελών ύποσημειώσεων, παραπέμπουμε στους τόμους των «Σιφνιακών», στους όποιους καταχωρίζονται πηγές καί ή βιβλιογραφία.

3. Wolfrang Hoephner - Hartwig Schmidt, *Μεσαιωνικοί οικισμοί Κυκλάδων Νήσων Άντιπάρου - Κιμώλου*, «Κιμωλιακά», 8 (1978), σελ. 3 έπόμ.

4. Άποδεικτική τής σχέσης του καπετάν Ράμφου μέ τήν άνέγερση του κάστρου τής Κιμώλου είναι μεταγενέστερη πληροφορία έτους 1642. Κατ' αυτήν, μετά τήν καταστροφή του Κάστρου τής Κιμώλου τό έτος 1638 από τούς ίππότες τής Μάλτας, υπό τον ίππότη Seglia, ό καπετάν Ράμφος, μεταβαίνοντας στή Ρώμη γιά νά ζητήσει τή μεσολάβηση του πάπα προς τον Μεγάλο Μάγιστρο των Ίπποτων, προκειμένου νά αποζημιώσει τούς Κιμωλίους γιά νά δυνηθούν νά άνοικοδομήσουν τίς κατοικίες τους, πέρασε πρώτα από τή Σίφνο κι έζήτησε κι έπηρε συστατική έπιστολή του Βασιλείου Λογοθέτη. Βλ. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 30, ύποσημ. 49 καί σελ. 57 τό κείμενο τής έπιστολής του Λογοθέτη.

σης στήν οποία είχαν περιέλθει πρό πολλού⁵ μέ τήν ύποτέλειά τους στό τουρκικό κράτος καί τή μή έλεγχόμενη πλέον καί δυναμικά άνερχόμενη έλληνική (όρθόδοξη) κοινωνία τών νησιών, ιδίως μετά τήν παραχώρηση (1580) άπό τόν σουλτάνο προνομιακής διοίκησης τών ραγιαδών «κατά τίς συνήθειες καί έθιμά τους».

2. Κατά τόν κ. Slot οί, περί τό 1600, οίκονομίες τής Κιμώλου, Σικίνου καί Φολεγάνδρου «έμοιαζαν πολύ μεταξύ τους» όπως «μποροϋμε νά τό διαπιστώσουμε άπό ένα τουρκικό φορολογικό κατάστιχο τοϋ έτους 1670». Τό παράδοξο τοϋτο συγκριτικό στοιχείο έπινοήθηκε προκειμένου νά καταδειχτεί μιά άδιάλειπτη δῆθεν συνέχεια, επί 70 καί πλέον χρόνια, παραγωγής όμοίων προϊόντων σ' αυτά τά νησιά πού όφείλονται στους δυνάστες Γοζαδίνους καί τούς απογόνους τους! "Όταν μάλιστα ό κ. Slot άποκτήσει κάποτε, όπως έλπίζει, καί τίς περί Σίφνου σελίδες, τοϋ άνωτέρω φορολογικοϋ καταστίχου, θά μπορέσει «άπό τήν όνοματολογία καί κάποιαν άλλη ένδειξη» νά βγάλει άκριβέστερα συμπεράσματα! Καί προκειμένου νά μήν έγερθεϊ άμφιβολία ώς πρός τή σημασία τής λέξης «όνοματολογία», μās «βεβαιώνει ύπεϋθυνα» ότι «τό όνομα Γοζαδίνι συναντάται σ' αυτά τά νησιά» καί τό έτος 1670.

Άλλά, ή άναγραφή τοϋ όνόματος τών Γοζαδίνων στό τουρκικό φορολογικό κατάστιχο δέν έχει τή σημασία πού τής άποδίδεται άπό τόν κ. Slot, άλλ' εκείνην τής, άπό έκατονταετίας, περίπου, προσαρμογής καί ένσωμάτωσής τους στή νέα κοινωνική τάξη πραγμάτων, έγκαθιδρυμένην άπό τούς όρθόδοξους Σιφνίους. Ίσως άγνοεί ή παραβλέπει ό κ. Slot ότι στή Σίφνο, άπόταν άκόμη κυριαρχοϋσαν οί Γοζαδίνι, μέλη τής οικογενείας τους διατελοϋσαν όρθόδοξοι άξιωματικοί κληρικοί, όπως ό Άπόστολος Γοζαδίνος, οίκονόμος Σίφνου τό έτος 1587, δηλαδή χειροτονημένος πολλά χρόνια νωρίτερα,⁶ άφοϋ τότε έφερε τό άξίωμα τοϋ οίκονόμου. Μεταγενέστερα αναφέρονται ό Ζαννής Γοζαδίνος, πρωτονοτάριος (1661), ό Νικόλαος Γοζαδίνος, οίκονόμος (1691-1709), ό Γεώργιος Γοζαδίνος σακελλάριος (1708-1728) καί μετά οίκονόμος (1728-1737), ό Άπόστολος Γοζαδίνος, χωρεπίσκοπος (1701-1705),⁷ άλλοι δέ σέ άλλα επαγγέλματα καί άξιώματα. Είναι λοιπόν πολύ φυσικό νά άναγράφονται Γοζαδίνι, μεταξύ άλλων κτηματιών, στό τουρκικό φορολογι-

5. Βλ. όρθή προσέγγιση τής έπικρατούσης καταστάσεως πραγμάτων τής έποχής στοϋ Άντώνη Πάρδου, *Σίφνος, ή Πάτμος τών Κυκλάδων στόν 16ο καί 17ο αιώνα*, στά Πρακτικά τοϋ Α' Διεθνoϋς Σιφναϊκοϋ Συμποσίου, Άθήνα 2001, τόμ. Β', σελ. 33-48 καί π. Μάρκου Φώσκολου, *Πειρατική έπίθεση έναντίον τής Σίφνου (1609)*, Αϋτόθι, σελ. 90.

6. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Η Κυρία Βρυσιανή* (τά νεώτερα ιστορικά στοιχεία), Άθήνα 1981, σελ. 44-45.

7. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 153-158.

κό κατάστιχο χωρίς τούτο νά αποτελεί στοιχείο απόδειξης μακρυχρόνιας καλλιέργειας όμοιων προϊόντων. Άλλωστε στά έδάφη τών άνωτέρω μικρών νησιών ποιές άλλες καλλιέργειες ήταν δυνατόν νά αναπτυχθούν;

3. Έδω και πολλά χρόνια ό κ. Slot προβάλλει μέ έργασίες του τό «περίφημο» αυτό τουρκικό φορολογικό κατάστιχο τοῦ 1670,⁸ ένω πρέπει ή θά έπρεπε νά γνωρίζει ότι τά περιεχόμενα σ' αυτό οικονομικά στοιχεΐα εΐναι ανακριβή. Συνεπώς και ή εΐκόνα τής οικονομικής κατάστασης τών νησιών τής έποχής αυτής, όπως τώρα πάλι τήν καταγράφει και παρουσιάζει στή νέα εργασία του μέ πίνακες και διαγράμματα, δέν εμφανίζει τήν πραγματικότητα. Τούτο βεβαιώνεται από μαρτυρία ιδίου έτους ή όποία έχει δημοσιευτεί πρό πολλών, επίσης, χρόνων.

Κατ' αυτήν, μετά τή λήξη τοῦ βενετοτουρκικού πολέμου τό 1669 μέ νικητές τούς Τούρκους, οί τελευταΐοι, πού κατά τή μακρυχρόνια διάρκειά του (1645-1669) είχαν χάσει τόν έλεγχο στά νησιά από τήν άδιάκοπη παρουσία στίς θάλασσες μεγάλων ναυτικών δυνάμεων τών Βενετών - πειρατών - κουρσάρων, θέλησαν νά επαναφέρουν τήν τάξη στήν περιοχή μέ τή λήψη σκληρών μέτρων κατά τών νησιωτών γιατί τούς θεωρούσαν συμπαραστάτες τών Βενετών κατά τόν πόλεμο. Άμέσως λοιπόν μετά τή λήξη του, τουρκικές ναυτικές - στρατιωτικές δυνάμεις και κρατικοί ύπάλληλοι κατέκλυσαν τά νησιά σέ μιάν επίδειξη πυγμής τοῦ κράτους, αλλά και αναθεώρησης τών φορολογικών καταλόγων, πού ήταν ό κύριος στόχος τους. Στίς 15 Ίουνίου 1670, ό βικάριος (και μετά επίσκοπος) Μήλου Ίωάννης Άντώνιος Καμίλλης, σέ αναφορά του πρός τό Βατικανό, έγραψε πώς «μέ έντολή τοῦ σουλτάνου περιέρχεται ένας από τούς έξέχοντες Τούρκους τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας όλα τά νησιά τοῦ Άρχιπελάγους και όλη τήν Ελλάδα για μιá πλήρη καταγραφή τών ανθρώπων, όλων τών ακινήτων, άμπελιών και χωραφιών και τών εισοδημάτων ενός εκάστου, προκειμένου νά διαφοροποιήσει τά ισχύοντα και καθορίσει πόσα χρήματα θά τοῦ πληρώνει έτησίως κάθε νησί. Αυτές τίς ήμέρες ήταν έδω και άφοῦ επισκέφθηκε και κατέγραψε όλη τήν εκκλησιαστική περιουσία, καθόρισε για τή Λατινική επίσκοπή έτήσια φορολογία δώδεκα pezze da otto. Τό ίδιο έκανε σέ όλα τά έλληνικά μοναστήρια, στό ένα περισσότερο, στό άλλο λιγότερο, ανάλογα μέ τήν ακίνητη περιουσία τους. Τά ακίνητα τών πολιτών ύπόκεινται στήν καταβολή στόν βοϊβόνδα, δηλαδή τόν δημόσιο εισπράχτορα, από τά πέντε τοῦ ενός, δηλαδή όταν ή παραγωγή εΐναι πέντε μεζούρες, ό βοϊβόνδας θά πέρνει ένα από τά πέντε

8. B.J. Slot, Στατιστικές εΐδήσεις για τή Μήλο τοῦ 1670 μ.Χ. - (από τό Τουρκικό φορολογικό κατάστιχο), έφημ. «Μήλος», αριθ. φ. 70 τής 1-11-1982, σελ. 3.

βαρέλια κρασί, τό ἴδιο δέ καί γιά ὄλα τά προϊόντα τῆς γῆς. Στή φορολογία αὐτή δέν ὑπόκεινται τά προϊόντα γῆς τῆς Ἐπισκοπῆς, ἡ ὁποία ὑποχρεοῦται μόνο στήν ἀνωτέρω φορολογία τῶν 12 pezze da otto. Μοῦ στοίχισε ὅμως τό ρεγάλο πού ἔκανα στόν ταχριτζῆ (ἔτσι λέγεται ὁ Τοῦρκος ἐπίσημος) καί στόν πρῶτο Μουλᾶ, δηλαδή τόν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Μεγάλου Βεζύρη, πού εἶχε μαζί του γιά καντζηλλιέρη σ' αὐτήν τήν καταγραφή. Γι' αὐτόν τόν λόγο δέν ἐπέριψαν μεγαλύτερο βάρος στά δικά μας ἀκίνητα, οὔτε ἀνατέθηκαν στήν ἀρμοδιότητα τοῦ βοϊβόνδα καί γι' αὐτήν τήν ιδιαίτερη εὐνοια μοῦ χορήγησε καί σχετικό ἔγγραφο...

Παραλείπω νά ἀναφέρω πόσα ἔχω ἐξοδέψει ἐπί ἕξι μῆνες πού βρίσκονται ἐδῶ οἱ Τοῦρκοι ὑπάλληλοι γιά νά διατηρήσω τά ἀκίνητα ἀγαθά τῆς ἐκκλησίας, γιά τά ὁποῖα δέν ἔμεινε οὔτε ἕνας σχεδόν πῆχυς γῆς γιά τόν ὁποῖο νά μή μοῦ προξενήσουν ζήτημα... Γι' αὐτούς τούς λόγους βρίσκομαι σέ ἄθλια οἰκονομική κατάσταση...».⁹ Στή Σέριφο πάλι «οἱ χριστιανοί, εὐλαβεῖα φερόμενοι, εἶχαν πολλά πράγματα ἀφιερομένα (στή Μονή τοῦ Ταξιάρχου), ὅθεν πάλι μοναχοί τους ἐδιακρίθησαν νά μή βαροχαρατῶσουν τά πράγματα αὐτά καί δέν ἔβαλαν καθένα τόπον ξέχωρα, ἀλλά καθῶς ἐδῶ φαίνονται ἀπό τήν καντζελαρίαν σηκωμένα, λαγγάδι ἢ βουνόν ἔχοντας τρεῖς τέσσερις τόπους καί ὀνομασίες, μά εἰς τήν καντζελαρίαν φαίνεται μία ὀνομασία καί ἕνα χαράτζι καθῶς ἐκεῖνοι τά ἔβαλαν καί ἄς ἔχουν τό μνημόσυνον νά μήν ξεπέφτη τό μοναστήρι» (Κώδικας Ταξιάρχου, φ. 119).

Μ' αὐτόν τόν τρόπο καταρτίσθηκε τό φορολογικό κατάστιχο τοῦ 1670· τῆς σκληρῆς συνδιαλλαγῆς καί δωροδοκιῶν τῶν φορολογικῶν ὑπαλλήλων καί ψευδῶν καταγραφῶν γιά νά προσδιοριστοῦν, μέ ἀνειλικρινῆ στοιχεῖα, μικρότερες φορολογίες. Εἰδικότερα στή Σίφνο, στήν ὁποία ἐν συνεχείᾳ μετέβησαν οἱ φορολογικοὶ ὑπάλληλοι, ὅπως γράφει ὁ Καμίλλης, καί ὅπου ἀπό τόν προηγούμενο χρόνο 1669 διατελοῦσε ἀρχιπρόκριτος (governatore)¹⁰ ὁ εὐφύεστατος καί δυναμικός μεγαλέμπορος Γάσπαρης Κοντόσταβλος, εὐκολα συμπεραίνει κανεῖς τί εἶδους κτηματικά καί φορολογικά στοιχεῖα κατεγράφησαν ἀφοῦ, σύμφωνα μέ τούς πίνακες καί τά συμπεράσματα τοῦ κ. Slot, ἡ Σίφνος ἐμφανίζεται ὡς «ἕνα ἀπό τά πύο φτωχά Κυκλαδονῆσια». Πάμπτωχη ἡ Σίφνος πού ἀπό τό 1620 (ἔχι τό 1631) μέχρι καί μετά τό 1670, ὑπῆρξε τό οἰκονομικό κέντρο τῶν Κυ-

9. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Προβλήματα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Μήλου*, ἐφημ. «Μῆλος», ἀριθ. φ. 54 (2-5-1981), σελ. 4.

10. «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 61 καί 9 (2001), σελ. 29. Βλέπε ἀκόμη Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἀνδριακά Ἱστορικά Ἐγγραφα ἀπό Ἱταλικές Ἀρχεαϊκές Πηγές (1629-1723)*, στά «Ἀνδριακά Χρονικά», τόμ. 22 (1994), σελ. 39.

κλάδων μέ ποικιλότροπη ανάπτυξη της από τίς καταπλήσουσες δραστηριότητες του κορυφαίου της εποχής μεγαλεμπόρου Βασίλη Λογοθέτη καί τῶν συνεργατῶν του Πέτρου Ρόζα καί ἀδελφῶν Κοντόσταβλων,¹¹ πρᾶγμα πού δέν ἀγνοεῖ ὁ κ. Slot. Μά μόνο στά σωζόμενα δικαιοπρακτικά ἔγγραφα Σίφνου (ἀβαντάρια, διαθήκες, ἀγοραπωλητήρια κ.λπ.) μή ἐπιφανῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ νά ἐντυφήσει κανεῖς (πόσο μᾶλλον τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν καί οἰκονομικῶν παραγόντων) θά διαπιστώσει τά ἀκριβῶς ἀντίθετα.

4. Πρώτη μαρτυρία γιά τόν Βασίλη Λογοθέτη (καί ἀρχή τῶν δραστηριοτήτων του) φέρεται ἀπό τήν ἐργασία ἔγγραφο ἐπίλυσης διαφορᾶς ἔτους 1631, στό ὁποῖο αὐτός καί ὁ διάκονος Ποθητός Σερμαρτῆς (ὡς γνωστόν *procuratori di Sifanto* = ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ ἀπό τοῦ ἔτους 1621)¹², μέ τήν ιδιότητα, στήν προκειμένη περίπτωση, τῶν ἐλίτρων (= κριτῶν ἀποδεκτῶν καί ἀπό τούς δύο διαδίκους), διετύπωσαν τήν ἀπόφασή τους.¹³ Γιά τήν ἐν λόγω διαφορά, γράφει ὁ συντάκτης τῆς ἐργασίας, ἐσφαλμένα, ὅτι ἐπρόκειτο περί διαφορᾶς μεταξύ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Σίφνου «*καί τοῦ τελευταίου κυρίου της Γοζζαδίνι*».

Τελευταῖος «κύριος» τῆς Σίφνου ὑπῆρξεν ὁ Ἄγγελος Γοζαδῖνος, πρᾶγμα πού τοῦτος δέν ἀγνοεῖ. Ὅμως, ἡ ἀνωτέρω διαφορά, σύμφωνα μέ τό κείμενο τοῦ ἔγγραφου, ἦταν μεταξύ καθολικῆς ἐκκλησίας καί ἄλλου Γοζαδίνου, τοῦ Νικολοῦ Γοζαδίνου, τέκνου τῆς Κατερίνας καί ὄχι μεταξύ ἐκκλησίας καί τοῦ τέως «κυρίου» τῆς Σίφνου. Ὁ Ἄγγελος Γοζαδῖνος εἶχε ἐκδιωχθεῖ ἀπό τούς Τούρκους τό 1617, ἡ δέ οἰκογένειά του μέ τά θήλεα μέλη της, πού ὁ κ. Slot ἰσχυρίζεται ὅτι παρέμειναν στό νησί, εἶχεν ἐγκατασταθεῖ στή βενετοκρατούμενη Τήνο. Ἀπ' αὐτήν μεταφέρθηκαν βραδύτερα στόν Χάνδακα καί ἀκολούθως στή Βενετία.¹⁴ Γιά τή θέση του, ὅτι ἡ οἰκογένεια παρέμεινε στή Σίφνο, μᾶς παραπέμπει (ὑποσ. 18) στό Ἀρχεῖο τῆς SCPF/SOCG. 149, 208v-209, ὅπου ὅμως δέν ἀναφέρεται κάτι παρόμοιο. Στίς ἀρχειακές αὐτές ἐνδείξεις ὑπάρχει πίνακας τῶν, καθολικοῦ δόγματος, κατοίκων τῆς Σίφνου,¹⁵ στόν ὁποῖο δέν καταγράφονται μέλη τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἄγγελου Γοζαδίνου ἀλλ' οὔτε καί ἄλλοι Γοζαδῖνοι, ὡς ἐξελληνισμένοι πρό πολλοῦ, χαρακτηριζόμενοι μάλιστα ἀπό τόν βικάριο Σίφνου ὡς «*αἰρετικοί*» = ὀρθόδοξοι. Ὁ τελευταῖος, σέ γράμμα του πρός τό Βατικανό, ἀνέφερε: «*ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν Γοζαδί-*

11. «Σιφνιακά», 6(1998), σελ. 7-78 καί 9 (2001), σελ. 19-89.

12. «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 143.

13. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 44-46.

14. Στεργίου Ι. Σπανάκη, *Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας*, Ἡράκλειο Μ.Μ.ΧΧΧV, τόμ. ΙΙ, σελ. 100, 102-103, ὅπου ἐκθεση τοῦ Francesco Moresini, Γενικοῦ Προβλεπτή Κρήτης ἔτους 1629.

15. «Σιφνιακά» 4 (1994), σελ. 37, ὑποσ. 14, ὅπου τά ὀνόματα τοῦ πίνακα.

νων έχει αποσχισθεί από την αγία Ρωμαϊκή Ἐκκλησία... από καθολικούς έχουν γίνει σχισματικοί, ιδιαίτερα ο οίκονόμος του τόπου (Ἀπόστολος Γοζαδίνος), γνωστός αίρετικός...».¹⁶

5. Οί αναφορές του κ. Slot στα οικογενειακά του Λογοθέτη και των άλλων εμπόρων της Σίφνου, είναι όλες έσφαλμένες, όπως έξ αρχής απέδόθησαν στό έργο του Archipelagus Turbatus, 1982, σελ. 318, όπου σχετικός πίνακας χωρίς προσδιορισμό των πηγών άντλησης των στοιχείων του. Στην παρούσα όμως έργασία του, για να θολώσει τά πράγματα περισσότερο, μάς παραπέμπει απλώς, χωρίς δημοσίευση των αποδείξεων, στα Τουρκικά Ἀρχεῖα (Bashbakanlık Arshivi, Istanbul, tt. 800, f. 404), στα όποια, ως γνωστόν, δέν μπορεί κανείς να πλησιάσει και έρευνήσει, ούτε ο ίδιος πλέον, αφού επί δέκα χρόνια τώρα (άπόταν ξεκίνησε να γράφει για τό περίφημο τουρκικό φορολογικό κατάστιχο του 1670) δέν μπόρεσε να αποκτήσει τό τμήμα του τό αναφερόμενο στη Σίφνο, όπως όμολογεί και έλπίζει να του χορηγηθεί κάποτε.

Ξαναγράφει λοιπόν ο κ. Slot ότι ο Λογοθέτης είχε τρεις θυγατέρες: τή μία πάντρεψε μέ τόν Ἀνδριώτη Λεονάρδο Κοντόσταβλο, τήν άλλη μέ τόν Πέτρο Μανιάνι, πρόξενο της Γαλλίας στη Μήλο και τήν τρίτη μέ τόν Πετράκη Ρόζα. Για τόν τελευταίο προσθέτει τώρα άλλο ένα σφάλμα, όρίζοντας τήν καταγωγή του από τήν Κέα. Ἡ αλήθεια είναι πολύ διαφορετική και έχει πρό πολλοῦ αποδειχτεί μέ έπίσημα αρχειακά στοιχεία,¹⁷ τά όποια έπιμένει να άγνοεί. Ὁ Λογοθέτης είχε μία «μονάκριβη» θυγατέρα, όνόματι Μοσχοῦ, τήν όποία πάντρεψε μέ τόν Νικολό Κωτάκη από τή Μήλο, όχι τόν Λεονάρδο Κοντόσταβλο. Ὁ τελευταίος συζεύχθηκε θυγατέρα της, καθολικοῦ δόγματος, έξέχουσας οίκογένειας Δελλαγραμμάτικα της Ἄνδρου και απέκτησε μαζί της τούς μετά τρεις μεγαλεμπόρους Γάσπαρη, Μιχελέττο και Νικολό. Ὁ Νικολός Κωτάκης και ή Μοσχοῦ Λογοθέτη απέκτησαν δύο άγόρια, τόν Μιχαήλ και Ἰωάννη, και δύο κορίτσια, τή Μαρία σύζυγο μετά του εμπόρου Πέτρου Ρόζα από τή Χίο (όχι τήν Κέα) και τήν Κατερίνα, σύζυγο του Μιχελέττου Κοντόσταβλου, τέκνου του άνωτέρω Λεονάρδου. Κάθε τί άλλο είναι ιστορικώς άνυπόστατο.

6. Ὡς πρός τόν γραφέα έπιστολῶν και έμπορικό πράκτορα του Λογοθέτη καθολικό μοναχό Francesco Micheluzzi και τίς έναντίον του κα-

16. «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 25.

17. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ὁ Νικολός Κωτάκης γαμβρός του μεγαλεμπόρου Σίφνου Βασίλη Λογοθέτη, έφημ. «Μήλος», αρ. φ. 101 (15-12-1985) και «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 12 έπ., 9 (2001), σελ. 21 έπ. Βλ. και Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἱστορία της Σίφνου από τήν Προϊστορική Ἐποχή, Ἀθήνα 2002 (Β' έκδοση), σελ. 430, όπου πανομοιότυπο καταλόγου των Σιφνίων άδελφῶν του Παναγίου Τάφου, στον όποιο καταγράφεται πρώτη ή οίκογένεια του Β. Λογοθέτη.

ταγγελίες όμοδόξων του κληρικῶν καί λαϊκῶν στό Βατικανό γιά ἀνηθι-
κότητα καί ἄλλες πράξεις ἀπάδουσες σέ ιερωμένους, ό χ. Slot γράφει,
στήν ὑποσημείωση ὑπ' ἀριθμ. 26, τά ἐξῆς: «ό ιστορικός πρέπει πάντοτε
νά χρησιμοποιεῖ μέ πολλή προσοχή τά ἔγγραφα σχετικά μέ διαμάχες με-
ταξύ παπάδων, τά όποῖα ὑπάρχουν κατά χιλιάδες στά ἀρχεῖα τῆς Προ-
παγάνδας, δέν πρέπει ὅμως νά κρίνονται ἀπλά ως ἀληθινές πληροφορίες,
καθώς τό κάνει σχετικά μέ τόν Micheluzzi ό Σ.Μ. Συμεωνίδης, Μονα-
στήρια τῆς Σίφνου, (Ἀθήνα 1984), σελ. 36-39» καί μᾶς παραπέμπει
στό ἔργο του Giuseppe Sebastiani, Viaggio e Navigazione, (Roma
1687), σελ. 96, ὡσάν σ' αὐτό νά ἐπιβεβαιώνεται ἡ ἄποψή του ὅτι τό θέ-
μα Micheluzzi εἶναι ἀναληθές.

Λυπούμεθα γιατί ό πολύ προσεκτικός στή χρησιμοποίηση τῶν ιστο-
ρικῶν στοιχείων χ. Slot δέν πρόσεξε ὅτι στό ἀνωτέρω ἔργο μας (σελ.
39) διατηρήσαμε ἐπιφυλάξεις ὡς πρός τήν ἀλήθεια τῶν καταγγελιῶν.
"Ὅμως, ἀπό τά ἀνακύψαντα, ἐν συνεχείᾳ, πολλά στοιχεῖα τῆς ιστορικῆς
ἔρευνας,¹⁸ τά γεγονότα μέ τόν Micheluzzi ἀπεδείχθησαν ἀληθῆ. Ἐπιστέ-
γασμα δέ τῶν στοιχείων τούτων ἡ χειρόγραφη ἔκθεση (ἔτους 1667) τοῦ
ἀνωτέρω Giuseppe Sebastiani, ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως καί ἀποστολικοῦ
ἐπισκέπτη στίς καθολικές ἐκκλησίες τῶν νησιῶν [SCPF/Visite e Collegi,
vol. 32, καί περιοδ. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 123-133], στήν
όποία, πέραν τῶν καταγεγραφομένων ἀτοπημάτων τοῦ Micheluzzi, κατα-
χωρίζεται καί ἀντίγραφο ἐντολῆς τοῦ Sebastiani πρός αὐτόν νά ἐγκατα-
λείψει ἀμέσως τή Σίφνο καί ἐγκλεισθεῖ στό ἔρημο καθολικό μοναστήρι
τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στή Νάξο, ὕστερα καί ἀπό ἐντολές τοῦ νούντσιου τῆς
Βενετίας καί τοῦ Βενετοῦ ναυάρχου,¹⁹ ἐνημέρους γιά τόν σκανδαλώδη βίο
του στή Σίφνο. Αὐτά γράφονται στό χειρόγραφο τῆς ἔκθεσης Sebastiani
ἔτους 1667. Στήν ἔντυπη ἔκδοσή της μετά εἰκοσαετία (1687), στήν
όποία παραπέμπει ό χ. Slot, ἔχουν ἄραγε παραλειφθεῖ;

Ἄναφορικά μέ τίς χιλιάδες ἔγγραφα - καταγγελίες στίς διαμάχες μεταξύ
«καθολικῶν παπάδων» (κατά τήν ὀρολογία Slot) τοῦ Ἀρχείου τῆς Προ-
παγάνδας, πού σέ μεγάλο βαθμό δέν εἶναι, πράγματι, ἀληθινές, ἔχουν, κα-
τά τή δική μας ἄποψη, μεγάλη σημασία, τόσο ιστορικά ὅσο καί συγκριτι-
κά, φτάνει νά ἀξιοποιοῦνται καταλλήλως.²⁰ Ἀλλά, ἀκόμη καί ὡς ἐντελῶς

18. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 43.

19. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 123-133 ὅπου ἡ ἔκθεση Sebastiani.

20. Ἀξιοποίηση παρομοίων πληροφοριῶν βλ. στοῦ Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, α) *Οἱ ἐχριστιανισμοί Μωαμεθανῶν στίς Κυκλάδες αἴτιο κατηγορίας στίς διαμάχες τῶν καθο-
λικῶν*, ΕΕΚΜ 12 (1995), σελ. 183-235 (καί σέ ἀνάτυπο) καί β) *Καπετάν Γιώργης
Κάφης, ὁ δῆθεν «Βασιλεύς τῆς Μήλου» [ἕνα ιστορικό ζήτημα φαλκιδευμένο] καί ὁ ἐπί-
σκοπος πού τόν «ἔσπεφε» Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, στόν ὑπό ἐκτύπωση Ε' τόμο
τῶν «Μηλιακῶν».*

φευδεῖς καταγγελίες, ἔχουν, πάντα κατά τήν ἄποψή μας, μεγαλύτερη ἀξία καί σημασία. Τοῦτο δέ γιατί ἀποκαλύπτουν τό ποιόν τῶν συντακτῶν τους «καθολικῶν παπάδων» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (ραδιοῦργοι, συκοφάντες, φατριαστές, καταδότες, ἐκδικητικοί κ.λπ.), γιά τούς ὁποίους, σύγχρονοι (κυρίως) συγγραφεῖς, γράφουν (γιά λόγους πολιτικούς καί προπαγάνδας;) λόγια κολακευτικά καί ἐπαίνους, γιά νά τούς συγκρίνουν μέ τούς ἀστοιχείωτους, δεισιδαίμονες καί ἡμιβαρβάρους ὀρθόδοξους! "Ὁμως, ἡ ἐν γένει συμπεριφορά καί δραστηριότητες τῶν πρώτων, δέν διέφευγαν τῆς προσοχῆς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν (τούς ὁποίους, ἄλλωστε, συχνά - πυκνά ἀνεμείγνυαν στίς μεταξύ τους ἀτελεύτητες καί ἐξοντωτικές διαφορές καί διαμάχες) γι' αὐτό καί, καθ' ἡμᾶς τούς ἀπλοϊκοῦς, ἔμεναν ἀκλόνητοι στό δικό τους ἀρχαῖο Δόγμα καί τήν Παράδοση.

7. Κλείνοντας τήν ἐργασία του ὁ κ. Σλοῖ γράφει ὅτι, πρίν τελειώσει ὁ 17ος αἰώνας, «ἡ ὅλη κατάσταση στίς Κυκλάδες, εἶχε ἀλλάξει, τό ἐμπόριο ἔφθινε, ἡ μικρή ναυτιλία ἔπαθε πολλές ζημίες ἀπό τήν πειρατεία... καί ἡ Σίφνος ἔχασε τή σημασία της ὡς ἐμπορικοῦ κέντρου», ἀφοῦ ἀπό τότε «δέν ἀναφέρεται καμμία πληροφορία γιά ξένα πρακτορεῖα στή Σίφνο, τουλάχιστον μέχρι τά τελευταῖα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Μόλις τότε, «ἡ Ὁλλανδία θέλησε στά 1816 νά κάνει προξενεῖο στή Σύρο», στό ὁποῖο ἀνέθεσε καί τήν πρακτόρευση τῆς Σίφνου «ὑπενθυμίζοντας ἔτσι ὅτι ἡ Σίφνος κάποτε ἦταν σπουδαῖο ἐμπορικό κέντρο στίς Κυκλάδες».

Ἡ αὐθαίρετη αὐτή γενίκευση τῶν πραγμάτων, πού περίπου διαγράφει τή Σίφνο ἀπό τό ἱστορικό προσκήνιο τῶν Κυκλάδων ἐπί 150 χρόνια, προξενεῖ κατάπληξη! Εὐτυχῶς, τουλάχιστον, πού ἡ μεγαλόκαρδη Ὁλλανδία, ἀπό συναισθηματικούς καί μόνο λόγους, ἀνέδειξε τή Σίφνο τό 1816 ὑποπρακτορεῖο βγάζοντάς την ἀπό τήν ἀφάνεια!

Δηλαδή, κατά τόν ἱστορικό κ. Σλοῖ, ἡ συνέχιση τῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς ἑνός τόπου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἄν ἀντιλαμβανόμαστε σωστά, ἐξηρτᾶτο μόνον ἀπό τήν ὑπαρξη προξενείων σ' αὐτόν. Ἄς γνωρίζει λοιπόν ὅτι, προξενεῖα Δυτικῶν Κρατῶν στό νησί μας, συνέχισαν νά ὑπάρχουν καθ' ὅλην τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας καί πέραν αὐτῆς μέχρι καί τοῦ ἔτους 1835, καταγεγραμμένα πρό πολλοῦ.²¹ Ὁ ἴδιος, δυστυχῶς, εἶναι ἀποκαρδιωτικά ἀπληροφόρητος, γι' αὐτό καί διαστρεβλωτής τῆς Ἱστορίας μας.

21. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 61-78.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΟΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΥ

άρχμ. =	ἀρχιμανδρίτης	μητρ. =	μητροπολίτης
άρχπ. =	ἀρχιεπίσκοπος	οίκ. =	οἰκονόμος
άρχ. ἐπίτρ. =	ἀρχιερατ. ἐπίτροπος	πνευμ. =	πνευματικός
βικ. =	βικάριος	πριμικ. =	πριμικήριος
διδ. =	διδάσκαλος	πρόκρ. =	πρόκριτος
ἐπίσκ. =	ἐπίσκοπος	πρωτον. =	πρωτονοτάριος
ἐπίτρ. =	ἐπίτροπος	πρωτοσ. =	πρωτοσύγκελλος
ἡγ. =	ἡγούμενος	πτρχ. =	πατριάρχης
ἱερ. =	ἱερεύς	πτρχ. ΚΠ =	πατριάρχης Κων/πόλεως
ἱερμχ. =	ἱερομόναχος	σακελλ. =	σακελλάριος
καντζ. =	καντζηλλιέρης	σκευοφ. =	σκευοφύλακας
λογοθ. =	λογοθέτης	χωρεπ. =	χωρεπίσκοπος

I. ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἀβέρκιος Γεροντόπουλος,
ἀρχιμ., ἀρχ. ἐπίτρ. 24, 79
Ἀβράμιος, πτρχ. Ἱερ., 86, 102, 103
Ἀβύδου, ἐπίσκοπος, 93
Ἀγάπιος Γρυπάρης,
μητρ. Σερρών-Κυζίκου, 84-101
Ἀγγελέτος, ἱερ. - καντζηλ., 56
Ἀγγελινού Καλή, 19
Ἀγία Προπαγάνδα Ρώμης, 122,
128, 129-134, 139, 141
Ἅγιον Ὄρος, 89, 116
Ἅγιος Τάφος
- (Ἱεροσόλυμα), 102, 112, 116-
117
- βλ. καὶ Σχολή Σίφνου
Ἀγιοταφική Ἀδελφότης, 112
Ἀθανάσιος
- μητρ. Ἀθηνῶν-Λεβαδείας, 91
- ἀρχπ. Σίφνου, 124
Ἀθηνῶν, μητρόπολη, 95
Ἄθωνος Μοναί, 86
Ἀκάκιος, μητρ. Σάμου-Ἰκαρίας, 87
Ἀλημπέρτης
- Ἀπόστολος, ἱερ., 46
- Γεώργιος, 46
Ἀλιμπέρτης
- Ἀπόστολος, παπᾶ, 13
- Γεωργάκης, 55
- Κωνσταντῖνος, 62, 100
Ἀλιμπέρτης Παῦλος, 55
Ἀλτροβίτι, νούντιος Βενετίας, 127
Ἀνανίας
- ἀρχιεπ. Σινᾶ, 108
- μητρ. Δέρκων, 94
Ἀνδρέου Ζωρζής, 78
Ἀνδρούσης, ἐπισκοπή, 91
Ἄνθιμος
- πτρχ. Ἀντιοχείας, 94
- πτρχ. Ἱεροσολύμων, 92
- Ἀρτουλάνος, μητρ. Προύσσης,
105-110
«Ἀνθολογία Παπαδικῆς», 151
Ἀντιοχεικός Θρόνος, 95
Ἀντωνίου Δαυΐδ, 158
Ἀρναούτκιοῖ (Μέγα Ρεῦμα), 99
Ἀρσένιος
- ἐπισκ. Λαμφάκου, 90, 149
- ἱερμχ.-πρωτοσ., 52
Ἀρτουλάνος
- βλ. Ἄνθιμος
- Ἀντώνιος Ἰω., 106
Ἀρχεῖα Τουρκικά, 169
Ἀρχιπέλαγος, 122, 123
Ἀσπρᾶς, βλ. Μακάριος
Ἀτανάσης
- Ἀναγνώστης, 42, 46
- Δημήτριος, 46
Ἀτέσης, βλ. Βασίλειος
Βαλέτας Νικόλαος, 17
Βᾶος
- Εὐάγγελος Δημ., 6, 36
- Νικόλαος, 6, 36
- Νικόλαος Ἀπ., οἰκ., 23, 25, 79
- βλ. καὶ Μπᾶος
Βαρθολομαῖος, βικ. Σίφνου,
ἀρχπ. Λατ. Παροναξίας, 83,
119, 133
Βασίλειος, μητρ. πρ. Λήμνου, 86,
109
Βασίλη Μαργιᾶ Ἰω., 69
Βατικανό, 12, 32, 83, 107, 120,
123, 124, 166
Βαφίας
- Ἰωάννης, ἐπίτρ., 54, 58
- Λούκας, παπᾶ, 144
- Λουκάς, ἱερ., 46
- σακελιός, 46, 47, 52
Βελούδης
- Γεώργιος, 54-59
- Γεώργιος, ἱερ., 46, 54
Βελπῆς, ἐφένδης, 88
Βενέδικτος, μητρ. Ἀθηνῶν-Λεβα-
δείας, 91
Βενέρης Νικόλαος, ἱερ., 46
Βενετία, 159-160, 168
Βενετίας νούντιος, 170

- Βεντούρης Γεώργιος, 121
 Βερνίκος
 - Γεώργιος, 75
 - Γεώργιος Νικ., 67, 75
 - Κωνσταντίνος, σακελ., 24, 79, 144
 - Νικόλαος, σακελ., 67
 - Παῦλος, 19
 - Πρωτοπαπᾶς, 73
 - σακελλάριος, 76
 Βιβλιοθήκη Καίρειος Ἄνδρου, 157, 158
 Βίστη Κατερίνα Νικ., 32
 Βίστης Νικόλαος Κων., 32
 Βιτάλης, βλ. Φιλάρετος
 Βιώνης Νικόλας, παπᾶ, 58
 Βοργίας Ἀνδρέας, Λατ. ἐπίσκ.
 Signino, 120
- Γαβριήλ
 - Δ', πτρχ. ΚΠ., 89, 90
 - ἀρχπ. Σίφνου, 40
 - Κουτζόγιαννος, ἱερμχ., 73
 Γαλίφου Καλή, 156
 Γεράσιμος
 - Γ', πτρχ. ΚΠ., 96, 97, 100
 - πτρχ. Ἀλεξανδρείας, ἀπό Μετρῶν, 89
 - μητρ. Βιζύης, Νικομηδείας, Δέρκων, 94
 - μητρ. Κυζίκου, 88
 - ἐπίσκ. Κισάμου, 114
 - ἐπίσκ. Κυδωνίας, 88
 - ἱερμχ., 63
 Γερμανός Χαλχιόπουλος,
 ἀρχπ. Κέας-Θερμίων, 111, 112, 157
 Γεροντόπουλος, βλ. Ἀβέρκιος
 Γιαναρᾶ Μαργαρίτα, 60, 61
 Γιαναρᾶς
 - Ἀντώνης, 60, 61
 - Κωνσταντῆς, 60
 Γιογλᾶς
 - Ἀπόστολος, 73, 74
 - Γεώργιος, 73, 74
- Γοζαδῖνοι, 164 ἐπ.
 Γοζαδῖνος
 - Ἄγγελος Ν., δυνάστης Σίφνου, 168
 - Ἀντώνιος, βικ. 124, 125
 - Ἀπόστολος, οἰκ. (1587), 165
 - Ἀπόστολος, χωρεπ., 27, 165
 - Γεώργιος Νικ., σακελ.-οἰκ., 38, 39, 50, 52, 55, 57, 165
 - Ζαννῆς, πρωτον., 165
 - Νικόλαος, οἰκ., 39, 52, 61, 165
 - Νικόλαος, καντζ., 156
 - Νικολός, δυνάστης Σίφνου, 163
 - Νικολός, παπᾶ, ἐπίτρ. ἀρχιερ., 37, 40
 - Νικολός, παπᾶ, 145
 - Νικολός, Κατερίνας, 168
 - Τζώρτζης, 145
 - Φιλιππάκης, 56, 57
 - Φίλιππος, 46
 - οἰκονόμος, ἄγιος, 19, 46, 54
 - πρωτοπαπᾶς, 46, 47, 49, 50
 - σακελλάριος, 13, 15, 37
 - χωρεπίσκοπος, 27
 «Γοζαδῖνι», 164 ἐπ.
 Γρηγόριος
 - μητρ. Δράμας, 90
 - μητρ. Σμύρνης, 97
 - ἀρχπ. Κέας-Θερμίων, 156
 Γρυπάρη
 - Ἐλενίτζα, 84
 - Καλίτζα, 84, 100
 - Μαρία, 84, 100
 - Συγκλιτική, 84
 Γρυπάρης
 - βλ. Ἀγάπιος
 - Ἀναγνώστης, 84
 - Ἄνθιμος, 100
 - Ἀντώνιος, 84
 - Ἀντώνιος Νικ., 91
 - Γεωργάκης, 84
 - Ζώρξης, 84
 - Ζώρξης, πρέ, 84
 - Girolamo, 84
 - βλ. Ἰωσήφ

- Καλλίνικος, ἀρχμ. 84
- Κωνσταντῖνος, 84
- Μανωλάκης, 83, 84
- Μιχαήλ, 83
- Νικόλαος, 100
- Νικολός, καντζ., 84
- Σταμάτης, 84
- βλ. Χρυσανθος
- Γύζης Γιάκουμος, καντζ., 157

- Δαμασκηνός, μητρ. Θεσσαλονίκης, 87
- Δανιήλ
 - πτρχ. Ἀντιοχείας, 94
 - ἀρχπ. Σάμου, 89
 - ἐπίσκ. Ρεθύμνης, 115
- Δαρδανέλια, 121
- Δεκαβάλες Μανώλης, μάστρο, 58, 59
- Δελλαγραμμάτικα, οἰκογ. Ἄνδρου, 169
- Δεπάστας Λεονάρδος Γεωρ., 100
- Δέρκων
 - ἐπαρχία, 93
 - μητρόπολη, 101
- Δετοράκης
 - Γιαννάκος Στέφ., μάστρο, 75, 76
 - Στέφανος, Κρητικός, παπᾶ, 75, 76
- Δημητζάνης, μονούδρια, 93
- Διονύσιος
 - πτρχ., ΚΠ., ἀπό Χίου, Ἐφέσου καί Δέρκων, 85
 - μητρ. Βελιγραδίου, 90
 - Μενεγάκης, ιερμχ., 156
- Δολφῆς ἢ Δουλφῆς Ἰωάνν., 75, 144
- Δουράτσος Μάρκος, ιερ., 135
- Δυτικά Κράτη, 171

- Ἐκκλησία
 - Λατινική Μήλου, 5
 - Λατινική Σίφνου, 130-145
 - Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ, 147
 - Ρωμαϊκή, 96
- Εὐστάθιος, ἀρχων ποστέλνικος, 98

- Ζαμπέλης, πρωτοπαπᾶς, 77

- Ζῶρζος, τοῦ δασκάλου, 156

- Ἡλιάδης, βλ. Καλλίνικος
- Ἡσαΐας, μητρ. Πρεσπῶν-Λιχνιδῶν καί Νεοκαισαρείας-Οἰνέου, 86, 96

- Θεοδώρου Γιωργος Νικ., 36
- Θεόφιλος, ἐπίσκ. Σερβίων-Κοζάνης, 92, 93

- Ἰάκωβος, πρωτοσ. Ἱεροσ., 102
- Ἰγνάτιος, μητρ. Μονεμβασίας, 89
- Ἰερεμίας
 - πτρχ. ΚΠ., 114
 - μητρ. Χαλκηδόνας, 94
- Ἰννοκέντιος Γ', πάπας, 5
- Ἰσίδωρος Κρικρῆς, ἡγ. Πάτμου, νῦν ἐπίσκ. Τράλλεων, 110
- Ἰταλία, 83
- Ἰωσήφ
 - Γρυπάρης Ἀναγν., ἀρχπ. Σίφνου, 8, 149
 - μητρ. Κρήτης, 112

- Καζούλης Μανώλης, χατζῆ, 92
- Καλλίνικος
 - μητρ. Τορνόβου, 94
 - Ἡλιάδης, μητρ. Σίφνου, 8, 149
 - παρά τῷ Νικομηδείας, 87
- Καλογιάννης Γιάννης, μάστρο, 54, 55
- Καμίλλης Ἰωάννης-Ἀντώνιος, καθ. ἐπίσκ. Μήλου, τοποτ. Σίφνου, 130-145, 166-167, 170
- Καμπάνη
 - Καλίτζα Ἀλ., 17
 - Μαργαρίτα Ἀλ., 17
 - Φλουρῆ Ἰω., 68, 71, 72
- Καμπάνης
 - Ἀλέξανδρος, 17, 65, 68, 73
 - Γιαννάκης, 63, 65
 - Ζαννῆς Ἰω., 73, 75
 - Ἰωάννης, 63, 65, 68, 148
- Καντζηλιέρης
 - Ἀναγνώστης, λογοθ., 53

- Νικολός, 46
- Καπλάνογλου Ἰορδανάκης, 98
- Καποδίστριας Ἰωάννης, 67
- Καραπατακῆς, πειρατής, 122
- Καράφφα, νούντσιος Βενετίας, 127
- Καρδίτζης Φραζέσκος, ἱερ. 46
- Καρπάθου-Κάσσου ἀρχιεπισκοπή, 93
- Κάτζας
 - Ἰωάννης, παπᾶ, 27, 28, 56
 - Νικόλαος, ἱερ., 46, 47
- Κατζήανη
 - Αἰκατερίνα Νικ., 78
 - Εἰρηνιό Νικ., 78
 - Μαργαρίτα Νικ., 78
 - Φλουρέζα Νικ., 77
- Κατζήαννης Νικόλαος, 77
- Κατζόν
 - Ἀντώνης, 47
 - Καλίτζα, 48, 49
- Κάφης Γιώργης, καπετάν, 130
- Κημηνῆς Ἀναγνώστης, 145
- Κιμινῆς Νικολός, παπᾶ, 145
- Κίμωλος, 108, 124, 126, 133, 135, 164, 165
- Κιμώλου Κάστρο, 109, 164
- Κολλέγιο
 - Ἑλληνικό Ρώμης, 128, 156
 - Urbano Ρώμης, 160
- Κόμη Μαρία, 47, 49
- Κόμης Γεώργιος, ἱερ. 46
- Κονίδης Γεώργης, Καστελᾶνος, 39
- Κοντόσταυλοι, ἀφοί, 168
- Κοντόσταυλος
 - Ἀντώνιος Μιχ., 160
 - Γάσπαρης, προξεν. Βενετίας, 108-109, 157, 159, 167-169
 - Λεονάρδος, 169
 - Μιχελέτος, 124, 157, 159, 160, 169
 - Νικολός, 159, 160, 169
- Κορακῆ Αἰκατερίνα, 63
- Κορακῆς Ἀντώνης, 63
- Κορφιάτης
 - Ἀντώνης Χρουσῆ, 29
 - Χρουσῆς, 29
- Κορυφαῖος Βίκτωρ, 122
- Κοσμᾶς, πτρχ. ΚΠ., 113
- Κουλούρης Ἰωάννης, παπα-πνευμ., 78
- Κουτζογιάννης
 - Γεώργης, 62
 - Ἰωάννης Γ., 62
- Κουτζόγιαννος, βλ. Γαβριήλ
- Κρήτη, 83, 87, 142
- Κρητικός Νικολός, 69
- Κρητικοῦ Μαργαρίτα, 69
- Κρικρῆς, βλ. Ἰσίδωρος
- Κυζίκου, μητρόπολη, 87
- Κυριακός Ἰωάννης, ἱερ., 46
- Κύριλλος πτρχ. ΚΠ., Λούκαρης, 32
- Κώμης
 - Ἀλέξανδρος, 46
 - Γεώργιος, 46
 - Ἰωάννης, ἱερ. 46
- Κωνσταντῖνος
 - Χαλκιόπουλος, ἱερ.-ἀγιογρ. 111, 112
- Κωνσταντινούπολη, 83, 85, 122, 147, 148
- Κωνσταντῖος
 - Χαλκιόπουλος, μητρ. Κρήτης, 111-117
- Κωτάκη
 - Κατερίνα, 169
 - Μαρία, 169
 - Μοσχού, 169
- Κωτάκης
 - Ἰωάννης, 169
 - Μιχαήλ, 169
 - Νικολός, 169
- Λατερανοῦ Σύνοδος, 5
- Λιᾶ, παπᾶ, Νικολός, 69
- Λιζάρδου
 - Κατερίνα, 41, 42
 - Μαρία, 42
 - Φλωρέτζα, 40, 41, 42
- Λιζάρδος
 - Ἀντώνης, 41, 42
 - Κωνσταντῆς Ἀντ., 40, 41

- Νικολός Ἀνδρία, 53, 54
- Νικολός Ἀντ., 41
- Λίνορας Γεώργης Ἀλεξ., 29
- Λογοθέτη Μοσχού, 169
- Λογοθέτης
 - Βασίλης, 12, 83, 120, 121, 158-160, 164, 168
 - Κωνσταντῆς, 158-160
- Λοῖζος
 - Ἀντώνης, 89
 - Φιλάρετος, ἱερμχ.-διδ., 89
- Λορεντάνο Φραζέσκος, βικ., 143, 144
- Λουλουδιᾶς Κατερίνα, 13
- Λούκα
 - Γεώργης, 145
 - Κωνσταντῆς Νικ., 145
- Λουρέζη, τοῦ, Πετρῆς, 77

- Μαγγανάρης
 - Ἀναγνώστης, 46
 - Ἰωάννης, ἱερ., 46
- Μαγκανάρη Αἰκατερίνη Ν., 72
- Μαγκανάρης
 - Ἀναγνώστης, 42
 - Ἀπόστολος, 72
 - Γιαννούλης, 72
 - Νικόλαος, ἱερ., 24, 79
 - Νικόλαος, 72
 - Φραγκούλης, 72
- Μακάριος
 - μητρ. Δέρκων, ἀπό Ναυπάκτου-Ἄρτης, 97, 98
 - ἀρχιεπ. Σίφνου, 27, 28, 37, 40, 47, 49
 - Ἀσπράς, ἱερμχ.-ἱεροσολ., 158, 159
- Μαλόβριος Ἀντώνης, ἱερ., 46
- Μάλτα, 120, 122
- Μάλτας Μέγ. Μάγιστρ. Ἴπποτῶν, 164
- Μαριδάκη Γ. Συλλογή Ἐγγράφων, 83
- Μάρκος Πόλλα, βικ. Σίφνου, 120
- Μαρτινιανός, ἐπίσκ. Κυδωνίας, 88

- Μαστρόκαλος Κων/νος, ἱερ., 24, 79
- Μαστροκάλου Μαργαρίτα, 69
- Μάτζα Κιουρά, 149
- Μάτζας
 - Ἀπόστολος, 75
 - Γεωργάκης, 149
 - Ζωρζῆς, 62
- Ματθαῖος, μητρ. Σερρών, 87
- Μαυρογένης, ἐκ Πάρου, ἐνδοξότατος ἄρχων, 89
- Μαυροθέη Μαριώρα, 100
- Μεθόδιος
 - πτρχ. ΚΠ., Μορώνης, 108
 - μητρ. Ἡρακλείας, 88
 - μητρ. Μπελιγραδίου, 94
- Μελέτιος
 - πτρχ. ΚΠ., 85
 - μητρ. Νικομηδείας, 88
 - μητρ. Σερρών, 85
 - μητρ. Φιλαδελφείας, Χορτάκης, 108
 - ἀρχπ. Σίφνου, 7, 8
- Μενεγάκης, βλ. Διονύσιος
- Μῆλος, 130, 136, 137, 139
- Μικελλούτσι Φραντσέσκο, 125, 129
- Μιχάλης Νικολός Ἰω., 67-68
- Μοθονέος Πετρῆς, μάστρο, 50, 52
- Μοθονέου Φλουρέζα, Π., 50, 52
- Μολδοβλαχία, 108
- Μοροζίνης Ζώρζης, γκενεράλε, 125
- Μοροζίνης Φραγκῆσκος, ναύαρχ., 39
- Μορώνης, βλ. Μεθόδιος
- Μοσχάκης Γιαννάς, 113
- Μοσχούτης, βλ. Νικόδημος
- Μουσελίμης Γεώργης, 145
- Μπάος
 - Ἀποστολάκης, 47, 49, 63
 - Ἀπόστολος Νικ., οἰκ., 8, 147-152
 - Γιαννάκης, 55, 56
 - Ἰωάννης, 46, 55
 - Ἰωάννης Μιχελίου, 50
 - Κωνσταντῆς, ἐπιτρ. ἀρχιεπ., 37, 40
 - Κωνσταντῖνος, 147
 - Μιχελῆς, 52

- Νικολάκης, σκευοφ., 54, 57, 59, 61, 62, 147
- Νικόλαος, σακελλ., 148
- Νικόλαος, οίκονόμος, 17, 73, 148
- Παρθένιος, σακελλ., 47, 53
- οίκονόμος, 65
- σακελλάριος, 46, 47, 63
- πρώην σακελλάριος, 68
- Μπάου
 - Καλίτζα, 147
 - Φλουρῆ, 147
 - Φλώρα Ἀ., 148
- Μπονάκης, πρόχρ. Ἀρχανῶν, 113
- Μπονάτζης Ἀλῆ ἀγᾶς, 38
- Μπουτέρος Νικολός, παπᾶ, 145
- Μπραπᾶ Κατερινιῶ, 15-16
- Μπραπᾶς Ἀνδρέας Ἰω., 16
- Μπρόντζα Λούκας, καπετάν, 125, 129
- Μυτιληναῖος Κωνσταντῆς, 46

- Ναδάλε Φλουρέζα, 13
- Ναδάλες
 - Ἀναγνώστης, 18, 38, 39, 40, 145
 - Νικολός, 13
 - Τζουάνης, 39, 144
- Νάξος, 133, 136
- Ναρλῆς Αὐγερινός, πριμικ., 151
- Νεῖλος, ἀρχπ. Κέας-Θερμίων, 111
- Νεκτάριος Μοδενός, ἱερμχ., 112
- Νεόφυτος
 - Ζ', πτρχ. ΚΠ., ἀπό Μαρωνείας, 92, 93, 95, 96
 - μητρ. Παροναξίας, 91, 93
 - μητρ. πρ. Ἄρτης, 116
 - ἀρχπ. Σίφνου, 45, 50, 54
 - παπᾶς-πνευματ., 19
- Νικόδημος Μοσχούτης, ρεφερ., 24, 79
- Νικόλαος, χαρτοφ., 53
- Νοταρᾶς Χρῦσανθος, 117
- Νταμισίνας Ἰωάννης, παπᾶ, 39, 144
- Ντανδρέα Ἀντώνης, 145
- Νταπόλλα Ζώρζης, 125
- Νταρχᾶς Ζουάννης, 108, 109

- Ντελένος Κάρλος, 157
- Ντολφῆς
 - Ἰωάννης, παπᾶ Νικολάκη, 65, 68
 - Νικολάκης, παπᾶ, 65
- Ντολφίν
 - Ἰωάννης, παπᾶ, 15
 - πρώην οίκονόμος, 27
- Ντουνάβης Ἰωάννης, πρέ, 143
- Ντριός-Πάρου, 137

- Ξένος Ἰωάννης, 37
- Ξένου Μαρία Ἰω., 38, 39, 40

- Οἶκοι Δυναστικοί
 - Γοζαδίνων, 163
 - Νταχορώνια, 163
- Ὅμηρος Παῦλος, πρόξενος, 141
- Οὐγγροβλαχίας μετόχια Ἱεροσολ., 95

- Παῖσιος, πτρχ. ΚΠ., ἀπό Νικομηδείας, 85
- Παλαιός Γεώργιος, 46
- Παλιοῦ Κωνσταντῆς, παπᾶ, 39
- Παλληκαράκης Ἰωάννης Θ., 158
- Πανόργιος Γεώργιος, ἱερ., 46
- Πανώργιος Ν., 78
- Παρθένιος
 - μητρ. Σηλυβρίας, 87, 101
 - μητρ. Χαλκηδόνος, 88, 92, 101
 - Χαιρέτης, ἱερμχ., 105, 109
- Πάρος, 139
- Πάρου Κοινότητα, 86
- Πάστη, τοῦ, Ἀναγνώστης, 145
- Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, 95, 108
- Πελοποννήσιος Πέτρος, λαμπαδάρ., 147
- Πέννας Πέτρος Θ., 86
- Πέρης Γεώργιος, βικάριος, 120-129
- Περράτζης, καντζελλάριος, 157
- Πιτάκη, τοῦ, Ἀντώνης, 59
- Πιττῆ Ἐλένη Ἀντ., 29
- Πιττῆς
 - Ἀντώνης, 29
 - Ἰωάννης Φραζ., μάστρο, 15
 - Φραζέσκος Ἰω., 15

- Πολέμης Δημήτριος 'Ι., 157, 159
 Πολίτη Μαρία Λ., 8, 151
 Πολίτης χατζή Δημήτρης, 55
 Πόλλα
 - βλ. Βαρθολομαῖος
 - βλ. Μάρκος
 Ποτεντάκης, χωρεπ., 46, 53
 Πούλης Γιώργης, 55
 Πουλήτη
 - Κατερίνα, 57
 - Μαργιῶ, 57
 Πουλήτης Δημήτρης, Χατζή, 46
 Πρακτικός 'Αντώνιος, ἱερ. 46, 56
 Πρατικός 'Αντωνάκης, μισέρ, 39, 57
 Πρίντος 'Αποστολάκης, 157
 Προκόπιος
 - πτρχ. ΚΠ., 91, 92
 - πτρχ. 'Ιεροσολύμων, 92
 Προῦσα, 109

 Ρά(μ)φος 'Ιωάννης, καπετάν, 164
 Ραφελέτος Φραζέσκος, 29
 Ρεθύμνης, ἐπαρχία, 87
 Ρόδος, 115, 122
 Ρόζας
 - Πέτρος, ἔμπορος, 125, 128, 160, 168
 - Νικολός Π., 160
 Ρότσι Γεώργιος, βικ. Κιμῶλου, 124, 126, 133
 Ρούμελη, 112, 117
 Ροῦσσοι Νικολός, παπᾶ, ἐπίτρ., 39, 144
 Ρωμάνος 'Ιωάννης, παπᾶ, 27, 144
 Ρώμη, 120
 Ρωσέτος Κωνστάκης, ἄρχων Χάτμανος, 98
 Ρωσία, 96
 Ρῶσοι, 91

 Σαντορίνη, 128
 Σεβαστόπουλος Σκαρλᾶτος, 98
 Σέλιнос 'Ιωάννης, 67-68
 Σαραντινοῦ Φλωρέζα, Ν., 21
 Σεράφης Χοτζά 'Ωλάνης, 88

 Σερβίων-Κοζάνης, ἐπίσκ., 93
 Σερμαρτῆς (Ποθητός), διάκ.-κα-ντζηλ., 156-157, 168
 Σέρρας 'Αντώνιος, καθ. ἐπίσκ. Μήλου, 123
 Σερφιώτης Μιχελῆς, 29
 Σίκινος, 164, 165
 Σίλβεστρος, ἐπίσκ. Μαλεβιζίου, 114
 «Σιμπλικίου ἐξήγησις...», 152
 Σινᾶ 'Όρος, 91
 Σιναίου, ἀρχιεπίσκοπος, 108
 Σιναῖτες Χάνδακα, 113
 Σκουταριώτης Γιάκουμος, 145
 Σοφιανός
 - 'Ιωάννης, 63
 - Νικόλαος 'Ιω., 69
 Σπαντωνῆς, μέγας ρήτωρ, 115
 Σπίθας
 - 'Αντωνάκης, 27, 28
 - Θεοδωρῆς 'Αντ., 27, 28
 Σπόρου Γεώργης, μάστρο, 30
 Σταφυλοπάτης 'Ιωάννης, Γ., 156
 Συναδινός Γιαννάκης, 70
 Συρῆτος 'Ιωάννης, ἱερ., 24, 79
 Σῦρος, 119, 126, 136, 171
 Σχολεῖο Σίφνου (1651), 124
 Σχολή
 - Δημητσάνας, 89
 - Μεγάλη τοῦ Γένους, 96
 - Νάξου, 86, 90
 - Νομική Πάντοβας, 160
 - Πάτμου, 90, 91, 106
 - Σίφνου (ἢ 'Αγίου Τάφου), 89, 101, 147, 148, 149
 - Στεμνίτζης, 95
 Σωφρόνιος, πτρχ. ΚΠ., 86, 87, 88

 Τζίας, Θερμίων, ἐπισκοπή, 87
 Τήνου, καθολ. ἐπίσκοπος, 136
 Τομάζος 'Ιωάννης, 50, 52, 53
 Τομάζου
 - 'Αντώνης, 145
 - Γιώργης, 145
 - Μαρία 'Ιω., 49, 50, 52
 Τουλάκης Γεώργιος 'Αναγ., 39, 145

Τουλή
 - Καλή, Γιάκουμου, 30
 - Μαρία, Γεώργη, 63
 Τουλής
 - Γεώργης 'Ιω., 62
 - Θεόδωρος Γιακ., 30
 - μάστρο Γεώργη, 71
 Τουλφής 'Ιωάννης Κων., 71
 Τριαντάφυλλος
 - 'Αναγνώστης, 58
 - 'Απόστολος, 145
 - Γεώργιος, παπᾶ, 144
 Τριανταφύλλου Νικόλας, 46, 47, 49
 Τρουλλίδης, σκευοφ., 47, 49
 Τρουλλος Νικόλαος Λαούζης, 27
 Τωλφίν Νικόλας, ιερ. 46

Φιλάρετος
 - μητρ. Ούγγροβλαχίας, 95, 96
 - Βιτάλης, ἀρχμ., 110
 Φιλικού
 - Κατερίνα, 18
 - Νικολός, 18
 Φιλιππάκης Πετρῆς, 145
 Φιλίππου
 - 'Ιωάννης, 37
 - Μαρία, 37, 38
 Φιλόθεος, μητρ. Βάρνης, 93, 98
 Φιλομάρχο Πέτρος-Φραγκίσκος,
 ἐπίσκ. Agnanino, 120
 Φολέγανδρος, 164, 165
 Φράγχοι, 5, 155
 Φραζέσκος 'Αντώνης, ἐπίτρ. 39
 Φροσύνης Κων/νος Νικολού, 68
 Φρουδίτης Πετρῆς, 37-40
 Φώσκολος
 - Λεονάρδος, καπετάν τζενεράλε,
 121, 122
 - Μάρκος, αἰδεσιμολ., 156, 165

Χαλεπίου μητρόπολη, 95
 Χαλκιόπουλος
 - βλ. Γερμανός
 - βλ. Κωνσταντῖνος
 - βλ. Κωνσταντῖος

Χάνδακας, 112, 168
 Χανιά, 83, 122
 Χαιρέτης, βλ. Παρθένιος
 Χατζημανωλάκης, 103
 Χορτάκης, βλ. Μελέτιος
 Χριστόδουλος (Μονόφθαλμος), 96
 Χρυσίνας Γεώργη παπα-'Αντωνίος,
 65-67
 Χρύσανθος
 - πτρχ. 'Ιεροσολύμων, 115
 - μητρ. Σηλυβρίας, 93, 101-103
 Χρυσογέλου Ρηνιό 'Αντ., 67
 Χρυσόγελος παπα-'Αντώνης, 67

II. ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΩΝ-ΝΑΩΝ

'Αγία Μαρίνα, μονή Κέας, 87
 'Αγία Τριάδα, μονή Σερβίων, 96
 'Αγιος 'Αντώνιος, καθολ. Σίφνου,
 124, 129
 'Αγιος 'Αρτέμιος, μετόχι Σιμωνόπε-
 τρας, 29, 100
 'Αγιος Μιχαήλ 'Αρχάγγελος, καθολ.
 Σίφνου, 129, 131
 'Αγιος Γεώργιος
 - νήσου 'Αντιγόνης, 94
 - 'Αρσάνι-Ρεθύμνου, μονή, 87
 - του Βάρβαρου (βλ. Γουρνιῶν)
 - στά Γουρνιά, 70, 72, 73, 75, 149
 - Κουδουνᾶς, ἐν Πριγκήπω, 89
 - Πόθου-Πάτμου, 91
 'Αγιος Δημήτριος Δαμαλᾶ, 'Αργολί-
 δος, μονή, 94
 'Αγιος 'Ελευθέριος, 30
 'Αγιος 'Ιωάννης
 - ναός Γαλατᾶ, τῶν Χίων, 97
 - Θεολόγος-Κάστρου, 49, 50, 52,
 149
 - Θεολόγος «Μογκου», μονή Σίφνου,
 105
 - Θεολόγος Πάτμου, 106, 107, 110,
 158
 - στά Μάρμαρα, 41
 - Πελεκητής, ἐν Τριγλεία-Βιθυνίας,

μονή, 97
 - στό Πετάλι, 12
 - τοῦ Φάρου, 77
 Ἅγιος Κωνσταντῖνος
 - Ἀρτεμῶνος, 7, 15, 17, 18, 30, 31, 37-40, 52, 59, 149
 - τοῦ Φάρου, 78
 Ἅγιος Νικόλαος, 13
 Ἅγιος Νικόλαος, Γαλατάκη, μονή Εὐβοίας, 108
 Ἅγιος Πέτρος, 58
 Ἅγιος Σπυρίδων Ἀπολλωνίας, 12
 Ἅγιος Στέφανος, μετόχι Μ. Λαύρας, 89
 Ἅγιος Τάφος, 30
 Ἁγίων Ἀποστόλων Τζατατζούιας, μονή Οὐγγροβλαχίας, 108
 Ἁγίων Πατέρων τοῦ Μηδικίου, μονή παρά τήν Προῦσαν, 89
 Εὐαγγελισμοῦ, μονή Καθολ. Νάξου, 170
 Καισαριανῆς, μονή, 95
 Μεγάλου Σπηλαίου, μονή, 91, 94
 Μεγίστης Λαύρας, μονή, 89, 116
 Μεταμορφώσεως
 - «Ἀνδρομονάστηρο», μονή Ἀνδρούσης, 91
 - τῶν Βλαταινῶν, Θεσ/νίκης, 94
 - «Χαλέπας» - Ρεθύμνου, 94
 Ξενοφῶντος, μονή Ἀγίου Ὄρους, 90
 Παναγία
 - Βροντᾶ-Σάμου, μονή, 87, 95
 - Βρυσιανή-Σίφνου, μονή, 8, 85, 101, 106, 109
 - Γερανοφόρα ἢ Οὐρανοφόρα, 11, 15, 29, 68-69
 - Ἐλεῦσα-Κάστρου, 12, 27, 47
 - Ζαμπέλη ἢ Ζαμπέλαινα, 77, 78
 - Ζωοδ. Πηγή Μπαλουκλίου, 93
 - Θεοτόκος-Κύκκου, 92
 - Θεοτόκος Φιλοσόφου, μονή, 91, 92
 - Κοιμήσεως Θεοτ. «Δημῶβης», 92
 - Κοιμήσ. Θεοτ. Φανερωμένης-Σαλαμῖνος, 95

- Κυρία τῶν Ἀγγέλων, 47, 57
 - τῶν Μαγγάνων, 67
 - Ροζαρίου-Σύρου, 126
 - Φανερωμένη-Λευκωσίας, μονή, 117
 - Χρυσοπηγή Σίφνου, 105
 Προφήτης Ἡλίας
 - Ἀμφίσσης, μονή, 90
 - Βίτσας Ἰωαννίνων, μονή, 93
 - Καταβατῆς, (ναός), 32
 - Ρούστικα-Ρεθύμνης, μονή, 87
 - Σίφνου, μονή, 32, 106
 Σιμωνόπετρα, μονή Ἀγ. Ὄρους, 112, 116
 Σταυρός
 - τοῦ Λόγγου, ναός, 32
 - Τίμιος, ναός, 15
 Ταξιάρχης στό Βαθύ, 77
 Τσαούς μοναστήρι, Θεσ/νίκης, 87
 Φυρογίων, μονή, Σίφνου, 11
 Χριστός
 - Ἐξαμπέλων, ναός, 27, 28
 - στήν Πρίγκηπο, μονή, 96
 - Σωτήρας, ναός Σίφνου, 29

III. ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Ἄλεβροχιά, 77
 Ἄμμουδάρες, 77
 Βαθύ, 77
 Βαλανιές, 29
 Βάρτα, στά, 41-42
 Βορεινή, 41-42
 Βρουλιά, στή, 77
 Βρουλίδια, 67
 Γουρνιά, 29, 70, 73, 75
 Διαβρούχα, στοῦ, 41, 42, 77
 Θεκλιά, στή, 77
 Θῶλος, στόν, 29
 Κοκλιοῦ, στοῦ, 60-61
 Λίμνες, 19
 Μάρμαρα, 41-42
 Μαρούδη, στοῦ, 29
 Πέτζη, στοῦ, 41-42

Πηγή, 29
Ποταμός στις Βρουλιές, 78
Ρήμνη, στή, 17
Τρεβλοῦ, στοῦ, 77
Φοινικίδι, 41–42
Φραγκιά, στοῦ, 78

IV. ΞΕΝΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Almberici, mons., 127
Almbertino Michele, 12
Archipelagus Turbatus, 169
Bronza Luca, 131
Bronza Vincenzo, 131, 134
Burges, 135
Camponesco Giov., vesc., 120
Cochilari Lorenzo, 135

Dunavi Zuanne, 131
Lorentano Francesco, 143
Micheluzzi Francesco, 169–170
Paterio Giovanni, 130
Riccardi Francesco, 127
Rossi Giorgio, 135
Sacra Congregazione, 119
San Chirico, 120
Santa Maria Magdalena, 120
Sebastiani Giuseppe, 32, 170
Seglia, di Malta, 164
Slot Ben J., 163–171
Urbano, coleggio, 84, 123
Venier Angelo, vesc., 107, 109,
133
Venino Bartol., vesc. Satri e Nepi,
120

**ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΜΟΥΣ (1-10)**

ΤΟΜΟΣ 1ος (1991)	σελ.
1. Ἡ ὑπεροπτική στάση καί τό τραγικό τέλος τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου. Ἡ λύση ἑνός νομικοῦ ζητήματος	5-60
2. «Ἄνταρσία» τοῦ πληρώματος τῆς ὀρθόδοξης ἀρχιεπισκοπῆς Σίφνου	61-79
3. Δεκαπέντε προικῶ ἔγγραφα Σίφνου	80-109
4. Μία ἐπιστολή τοῦ Πετράκη Ρόζα	111-112
5. Ἐνα ἔγγραφο ἐκμεταλλεύσεως σκλάβου	113-115
6. Ἀνέκδοτο χειροτονητήριο τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου Φιλαρέτου	117
7. Ἐνθυμήσεις σέ ἕνα βιβλίο τῶν Σερρών Ἀγαπίου Γρυπάρη	118-120
8. Ἀγγελῆς Ἀχλυμπάρης, ὁ πρῶτος (;) Σίφνιος τυπογράφος. Μία διαφορά του μέ τόν ἀγιογράφο Νικόλαο Πρατικό	121-123
ΤΟΜΟΣ 2ος (1992)	
1. Κατάλογος λυτῶν ἐγγράφων τῆς ἰδιωτικῆς Συλλογῆς Γ. Γαϊτάνου	7-20
2. Ἱερά πατριαρχική καί σταυροπηγιακή Μονή τοῦ Προφήτου Ἑλίου «ἐπί τοποθεσία τῶ λόφου τοῦ ὑψηλοῦ τῶν βουνῶν» τῆς Σίφνου	21-101
3. Ἀνέκδοτα νομικά ἔγγραφα Σίφνου. Ἄλλα ὀκτώ προικῶ-ἕνδεκα διαθήκες	103-140
4. Τό Δημοψήφισμα ἐκλογῆς βασιλέως τό 1862	141-151
5. Σημειώματα-βιβλιοπαρουσιάσεις	152-158
6. Ἱστορικό Ἀρχεῖο Σίφνου (ἔνθετο παράρτημα)	
α) Τό ἀντίγραφο τοῦ Α΄ Κώδικος τῆς Βρυσσιανῆς	161-174
β) Κώδικας ἔτους 1784 τῆς Συλλογῆς Ε. Βάου	175-178
ΤΟΜΟΣ 3ος (1993)	
1. Ἡ Ἐκπαίδευση στή Σίφνο κατά τούς δυσχερεῖς χρόνους (1833-1848)	5-103
2. Τό κληροδότημα Φλουρέζας Σαραντινοῦ ὑπέρ τῆς Ἀλληλο-διδασκτικῆς Σχολῆς	104-108
3. Ἄνθιμος Λαδόπουλος, μητροπολίτης Βελιγραδίου ἢ τά προβλήματα μιᾶς βιογραφίας	109-125
4. Πωλήσεις ἀκινήτων ὑπερχρέων ὀφειλετῶν	126-136
5. Συμπληρώσεις στόν Κατάλογο Συλλογῆς Γαϊτάνου	136-137
6. Σημειώματα-βιβλιοπαρουσιάσεις	138-143

ΤΟΜΟΣ 4ος (1994)

1. Μαρίας Γ. Πατραμάνη
"Ένας φάκελλος δικογραφίας για τή δράση σκλαβούνων πειρατῶν
στή Σίφνο καί στά Κύθηρα (1770) 4-24
2. Έκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Σίφνου 25-179
3. Σημειώματα-βιβλιοπαρουσιάσεις 181-185

ΤΟΜΟΣ 5ος (1995)

1. Κοινωνία καί Παιδεία στή Σίφνο κατά τήν τουρκοκρατία
(1537-1821) 7-166
2. Σημειώματα-βιβλιοπαρουσιάσεις 167-171

ΤΟΜΟΣ 6ος (1998)

1. Βασίλειος Λογοθέτης, ὁ μεγαλέμπορος Σίφνου καί τῶν Κυκλάδων 7-78
2. "Έκθεση περί Σίφνου, Κέας καί Θερμίων τοῦ fra Bernardo
da Parigi (1652) 79-103
3. Περί τῆς ἐν Σίφνω Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου,
«Παναγίας τοῦ Βουνοῦ», ἐπιλεγομένης
[Τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα] 105-119
Σύμμικτα
α) Ἰωάννης Λεονάρδου Βαλέττας, «ὁ καί τῆς κατά Σίφνον
Σχολῆς Διδάσκαλος» 123-129
β) Κτιριολογικά τῶν Σχολείων τῆς Σίφνου (τοῦ Ἁγίου Τάφου
καί τοῦ Ἑλληνικοῦ) 130-135
γ) Οἱ βοηθοί διδάσκαλοι τῆς Ἑλλην. Σχολῆς Σίφνου
Ἄντωνιος Ἰω. Βέλλης καί Ἀγγελέτος Ἀβραῆς 136-140
* Σημειώματα 141-142

ΤΟΜΟΣ 7ος (1999)

1. Οἱ καντζηλλιέρηδες τῆς Σίφνου. Ὁ θεσμός καί τά πρόσωπα 5-59
2. Πρόξενοι (κόνσολοι) ξένων κρατῶν στή Σίφνο 61-78
3. Καταγραφή τῶν χρεῶν εἰς τά ὁποῖα, «ἐπί ὀθωμανικῆς ἐξουσίας,
ὑπέπεσεν ἡ Κοινότης τῆς νήσου Σίφνου» (1784-1821) 79-104
4. Χρηματικές συνεισφορές Σιφνίων ὑπέρ τῆς Ἐπαναστάσεως
τοῦ 1821 105-121
5. «Ἀποστολική ἐπίσκεψη» τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου
τοῦ μονσινιόρ Sebastiani, ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως, κατά Μάρτιο
τοῦ 1667 123-133
6. Βιογραφικά Νικολάου Σπεράντσα, σχολάρχου (1799-1874) 135-153

7. Ύερά πατριαρχική καί σταυροπηγιακή Μονή τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ [νεώτερα ἱστορ. στοιχεῖα] Σύμμικτα Δίδαξε στήν «έν Χίω Κοινήν τοῦ Γένους Σχολήν» ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος;	155-161 165-168
* Σημειώματα	169-172

ΤΟΜΟΣ 8ος (2000)

1. Ἱστορικά τῶν δύο γυναικείων Μονῶν τῆς Σίφνου, Θεολόγου τοῦ «Μογχοῦ» καί Χρυσοστόμου στή Φυτειά (πρό 1650-1834)	5-98
2. Σίφνιοι καί ξένοι ζωγράφοι στή Σίφνο. Κατάλογος-ἔργα-μαρτυρίες [1450-1830]	100-122
3. Τό Ἑλληνικό Σχολεῖο τῆς Σίφνου κατά τά «σχολαστικά ἔτη» 1850-1880. Ἡ συνταξιοδότηση τοῦ διδασκάλου Ἀγγ. Ἀβραά καί οἱ κομματικές μεταθέσεις διδασκάλων	123-142
4. Ἰωάννης Νικολάου Βαλέττας. Ἐνας διακεκριμένος Σίφνιος παιδαγωγός-συγγραφέας [1816-1900]. Οἱ λόγοι παραίτησής του ἀπό τό Δημόσιο	143-154
5. Ζητήματα ταφῆς νεκρῶν στή Σίφνο καί ἐνέργειες γιά τή σύσταση νεκροταφείων	155-168
6. «Ἀποστολική ἐπίσκεψη» τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου τοῦ μοναχιοῦ Angelo Venier, ἐπισκόπου Τήνου [Μαΐου 1678] Σύμμικτα	169-178
α) Ἡ οἰκογένεια Βαλέττα τῆς Σίφνου καί ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης Βαλέττας (διευκρινίσεις-διορθώσεις)	181-186
β) Σύντομες ἱστορικές εἰδήσεις περί Σίφνου καί Σιφνίων	187-195
γ) «Ὁ ποταμός τῶν Ἐρκιῶν ὀνομαζόμενος, ἀνέχωσε κατ' ἐπιφάνειαν» ἀρχαιότητα (1835)	196-202
* Σημειώματα	205-208

ΤΟΜΟΣ 9ος (2001)

1. Νέος Μητροπολίτης Κασσανδρείας ὁ Σίφνιος κ. Νικόδημος Κορακῆς	5-18
2. Οἰκονομία καί Ἐμπόριο τῆς Σίφνου κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 17ου αἰῶνα	19-89
3. Σχέσεις καθολικῶν-ὀρθοδόξων τῆς Σίφνου κατά τό δεύτερο τέταρτο τοῦ 17ου αἰῶνα. Ὁ ρόλος τῶν ἀγιορείτικων μετοχιῶν τοῦ νησιοῦ	91-108
4. Αἰτήματα Σιφνίων ἀγωνιστῶν τοῦ '21 καί ἀποδείξεις τῆς προσφορᾶς τους στόν Ἀγῶνα	109-120

5. Ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα Σίφνου καί Μήλου τῆς τοποτηρητείας πρ. Μοσχονησίων Βαρθολομαίου καί περί τοῦ ἐπισκόπου Περιστερᾶς Λεοντίου	121-144
6. Ναθαναήλ καί Γρηγόριος, οἱ Σίφνιοι πνευματικοί καί διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν τῶν Ἰνδιῶν	145-152
7. Ὁ Σίφνιος εἰκονογράφος Ν. Πρατικός. Βιογραφικά-παραγγελίες εἰκόνων ἀπό τόν Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια	153-167
8. Γεώργιος Ψαράύτης, ἓνας ἀξιοτίμητος διδάσκαλος. [Μνημόσυνο 150ετίας]	168-176
9. Vincenzo Castelli, ἔκθεση περί τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου [κατ' Αὐγούστον 1711]	177-188
Σύμμικτα	
Εἶναι πιθανόν νά δίδαξε στή Σίφνο ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ [1756-1759]	191-194
* Σημειώματα	197-198

ΤΟΜΟΣ 10ος (2002)

1. Οἱ Σίφνιοι στά Γράμματα καί τήν Ἐκπαίδευση (19ος αἰ.)	5-108
2. Στατιστικά καί Κοινωνικά τῆς Σίφνου ἔτους 1828	109-152
3. Ἀποστολική ἐπίσκεψη τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου ὑπό Luigi Guarechi, ἐπισκόπου Σαντορίνης [1723],	153-167
Σύμμικτα	
α) Οἱ προσωπογραφίες δύο θυγατέρων τοῦ Ν. Χρυσογέλου	171-174
β) Διορθώσεις στόν ἐπισκοπικό κατάλογο τῆς Σίφνου καί περί τοῦ χρόνου θανάτου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μήλου Γαβριήλ	175-180
* Σημειώματα	183-185

«ΣΙΦΝΙΑΚΑ» ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΑΡΙΘ. 1. ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Ε.Ι.Ε.

Βιβλιοθήκες τῆς Σίφνου. Κατάλογος ἐντύπων.
Οἱ Βιβλιοθήκες τῆς Ἰ.Μ. Βρύσης καί τοῦ Γυμνασίου.
Ἰπό Νίκου Ἀνδριώτη - Ρέννου Οἰχαλιώτη.
Ἀθήνα 1994, σελ. 1-163

